

960 17000
1373 17360

emilian stanev

Emilian Stanev, prestigios reprezentant al literaturii bulgare contemporane este cunoscut la noi prin nuvelele sale – dintre care *Hoțul de piersici* ce s-a bucurat și de o celebră ecranizare.

Noua tălmăcire în limba română din opera lui Stanev, romanul *Antihrist* dezvăluie avaturile unei conștiințe puternice și contradictorii (acțiunea se petrece în secolul al XIV-lea), relevând problema libertății individului și a raportului acestuia cu colectivitatea. Carte de mare răsunet, *Antihrist* aduce totodată în prim-plan momente dramatice ale luptei poporului bulgar pentru dreptate socială și independență națională.

Lei 4

editura minerva

839

emilian stanev
antihrist

emilian stanev

Ilustrația copertei : *George Lușan*

dr RUSU DANIEL
medic M G
000000

1907-1979
emilian stanev

antihrist

1970. ROMAN

TRADUCERE DE
C. N. VELICHI și ION POPESCU
PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE
DE C. N. VELICHI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1975
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească
toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

Емилиан Станев
Антихрист
Роман
1970
Български писател
София

PREFAȚĂ

Există autori care prin creația lor atrag atenția asupra unei epoci, în sensul că încearcă a o redescoperi din unghiuri cît mai diverse. Și alții — care trezesc interesul prin originalitatea personalității, căutînd permanent expresia cea mai potrivită talentului lor în crearea unor eroi memorabili.

Emilian Stanev — desigur în cele mai reprezentative lucrări ale sale — afirmă trăsături și ale unuia și ale celuilalt tip de scriitor. Preocupat de timpuriu de literatură, autorul lui *Antihrist* n-a precupețit nici un efort în a-și perfecționa mijloacele artistice, dornic de fiecare dată să surprindă, să dinamizeze conștiințele. Romanele sale sînt „limbajul“ unei vremi și mai apropiate și mai îndepărtate. Marele scriitor bulgar dorește să spună ceva mai mult despre evenimente deosebite din istoria poporului său, dar prin ochii prezentului.

Deloc liniară, evoluția prozei lui Stanev dezvăluie o fizionomie specifică, mereu retușată — în sensul că scriitorul — spre a-și afirma convingător personalitatea — este gata să reia travaliul. Experiența lui Stanev, așa cum s-a observat de cei mai mulți dintre comentatorii bulgari ai cărților sale, nu e una solitară, incomunicabilă, sporadică, ci dimpotrivă, presupune — așa cum o înțelegem și noi — raportarea riguroasă la un timp istoric anume. Din perspectiva acestui timp, romanele sale capătă valoarea duratei, prozatorul fiind apreciat prin temeritatea opiniei sale, prin proclamarea unei dreptăți exigente și clare. Foarte tînăr fiind — așa cum recunoaște într-un interviu acordat în 1964 unei reviste literare, — în anii de

ucenicie nu era atras atât de „viața monotonă din micul nostru oraș din provincie, viață care curgea ca un pîrîu pe jumătate amorțit“, cît mai ales de „ceva eroic, extraordinar“.

Lecturile intense din clasicii ruși, din maestrîi prozei franceze cît și din unii „moderniști“ aveau să se răsfrîngă în bine asupra formării și afirmării scriitorului. Pe Stanev începe tot mai mult să-l preocupe nu atât faptele ieșite din comun, cît mai cu seamă subtilile alchimii ale sufletului omenesc, meandrele ciudate ale existenței. „Influența marilor scriitori asupra mea, mărturisește Stanev, a fost binefăcătoare; ea mi-a creat gustul literar și mi-a sugerat, prin chipurile și caracterele realizate în cărțile lor, *cum trebuie să înțeleg lumea*“. Convins că faptele și întîmplările obișnuite au în miezul lor acel „ceva extraordinar“, scriitorul și-a dat interesul — memorîndu-le, să scoată din adîncul lor sensul adevărat, învățăminte.

Cea dintîi lucrare a sa, *În ajun de Paști*, scrisă în 1931 și publicată în 1932 în *Kniga na knighite (Cartea cărților)* se voia în fond o povestire despre un om „cu totul obișnuit“, un om dintre cei cu care scriitorul se întîlnea zilnic pe străzile orașului natal.

Emilian Stanev tindea să aibă o viziune proprie despre lucruri și fapte, cum spuneam, mai apropiate sau mai îndepărtate în timp. În cazul său, cunoașterea concretă — și acest fapt s-a verificat în mai multe rînduri — a avut ca rezultat realizarea unor opere autentice, nu doar sub semnul exterior al admirației, cît mai ales sub acela al valorii artistice.

Să nu uităm că în perioada debutului lui Emilian Stanev apăruseră deja scrieri remarcabile precum *Legende din Stara Planina* și *Nopti la hanul din Antinomovo* — ambele aparținînd lui Iordan Iovkov, că Sveatoslav Minkov făcuse dovada unei certe vocații literare, că Anghel Karaliicev, Dimităr Talev și Ilia Volen impuneau tot mai mult prin lucrările lor, nu experiențe obscene și efemere, cît valori literare adevărate.

Venit la Sofia spre a urma Academia de artă, Stanev părăsește repede această intenție, orientîndu-și studiul spre științele economice și literatură îndeosebi. Atracția față de literatură pentru Stanev

este irezistibilă, așa încît în *Literaturen glas* încep să-i apară din ce în ce mai frecvent povestirile despre întîmplări și chipuri cunoscute. În 1938, i se tipărește culegerea *Străluciri ademenitoare*, doi ani mai tîrziu — alta intitulată *Singur*, reluată în 1943 și îmbogățită sub titlul *Noapți de lup*. Scriitorul este la fel de curios și față de ceea ce-i încă scăldat în ceață, dar și față de ceea ce-i apare cu adevărat eroic. În diversele straturi și adîncimi ale prozei lui Stanev vom putea constata organicitatea unei priviri ascuțite readucînd la lumină nu doar contururi, cît mai ales peisagii vii, impresionînd prin coloritul lor, figuri demne de prețuirea cititorului. Un realism viguros străbate aceste povestiri ale sale. Scriitorul caută resorturile adînci, mecanismele care „declanșează” drame, subliniind acel fond uman spre care pretutindenea se întoarce.

Cît de lungă și complicată este afirmarea scrisului său de la *Străluciri ademenitoare* la cele două romane de mare forță artistică — *Ivan Kondarev* și *Antihrist* ne-o atestă puterea de gîndire, voința sa de a crea, angajată într-un tot indisolubil.

Lui Emilian Stanev nu-i place atitudinea distantă anonimă. Plastician recunoscut, el caută, dincolo de tablourile prinse mereu în mișcare, acel ton emoțional, care convinge și atrage.

Nu lipsesc, cum vom putea observa și în *Antihrist*, detaliile poetice, parcă filigranate, eleganța stilului nu se trădează deloc — dar în adîncime romanul dezvoltă gînduri și atitudini surprinzătoare.

Reușita demersului epic — în cazul lui *Antihrist*, spre pildă, constă atît în natura observației, în calitatea expresiei, în noutatea ei, dar și în modul cum autorul mînuiește compoziția.

Chiar și cînd „rememorează”, Stanev adoptă un punct de vedere activ, el verifică adevărul în fața noastră întîmplări din viață memorabile.

Prezentul are mai multă forță decît trecutul, dar el, scriitorul bulgar de care ne ocupăm, apelează la *trecut* pentru a găsi noi dovezi întru edificarea prezentului. Vedem în aceasta calitatea și forța unui adevărat scriitor al zilelor noastre, preocupat nu atît de descripții exterioare, cît mai ales de probleme de conștiință.

Un exeget al operei sale, Pantelei Zarev, recunoaște în *Ivan Kondarev*, epopee a primei jumătăți de secol, dezvoltarea unor „importante probleme etice și sociale“¹ din istoria Bulgariei.

În conștiința poporului bulgar au existat diverse stratificări ideologice. Emilian Stanev își aduce aminte când are prilejul și de erezia bogomililor. Își amintește de lupta nu numai cu Diavolul, ci și cu Dumnezeu, luptă pe care oamenii au trebuit s-o ducă în decursul timpurilor pentru luminarea conștiinței lor.

Antihrist este o dovadă în această direcție.

Dar pentru a înțelege mai bine cum a ajuns aici, se cuvine, credem, să stăruim puțin în analiza navelor și povestirilor sale.

Aceleași observații atente, același neclintit realism descriptiv îl găsim și în creațiile în care nu este vorba de frumusețile naturii și de viața animalelor. Emilian Stanev ne înfățișează, într-o serie de remarcabile povestiri, viața monotonă, meschină a micilor orașe bulgare, a provinciei. Eroii săi preferați sînt mici slujbași, avocați fără procese, meseriași ruinați, funcționari fără de lucru ș. a. După sfîrșimarea idealurilor tinereții, în viața lor pustie, monotonia este întreruptă doar de pulsarea unor interese egoiste. Chiar cei care ar voi să rupă șirul acestor zile cenușii se limitează doar la visuri, căci în locul voinței a rămas doar invidia. Critic sever, Emilian Stanev este conștient de această criză în care se zbătea societatea burgheză bulgară, și printre rîndurile povestirilor cititorul simte protestul scriitorului. Elementele ce impresionează și aici sînt adîncimea analizei psihologice și tipurile caracteristice pe care le prezintă. Pe drept cuvînt Emilian Stanev este considerat în literatura bulgară un maestru al povestirilor ce reconstituie cu neîntrecut talent viața orașelor din provincie dinainte de 1944.

Schimbările produse în istoria contemporană a țării sale i-au oferit noi posibilități de cunoaștere și investigare artistică a limbii. În 1948 apare nuvela sa *Văv edna tiha vecer (Într-o seară liniștită)*, tradusă și în limba română. Dacă locul în care se petrece acțiunea este tot un mic orașel de provincie, realitatea e cu totul alta. Ecoul luptelor sociale din Bulgaria mai intens e reprezentat aici. În acea

¹ Pantelei Zarev : *Emilian Stanev*. Bălgarski pisatel, Sofia, 1972.

seară liniștită, un luptător comunist, urmărit de poliție, primește adăpost la niște oameni necunoscuți.

În același an, Stanev publică o altă proză a sa *Kradejăt na praskovi* (*Hoțul de piersici*), nuvelă tradusă pînă acum în multe limbi străine (și în românește). Acțiunea se petrece în timpul primului război mondial, în Tîrnovo. Soțul eroinei, comandantul orașului, dispune de soarta unui lagăr de prizonieri duși zilnic la muncă. „Hoțul” este un prizonier sîrb, în viața civilă profesor de muzică, și care, silit de foame, fură niște piersici din livada comandantului, fiind surprins de soția acestuia. Situația se repetă și pînă la urmă relațiile dintre cei doi se constituie într-o idilă, cu final tragic, așa cum era și de presupus. Cele trei personaje ale nuvelei — comandantul, soția sa și prizonierul, au o forță de expresivitate neîntîlnită pînă acum la Emilian Stanev.

Nuwelele *Intr-o seară liniștită* și *Hoțul de piersici* i-au deschis de fapt scriitorului calea spre roman. Emilian Stanev renunță deodată la genul scurt, în care realizase creații deosebite și se îndreaptă spre o mare frescă, atras de acțiuni pe mai multe planuri și dezvăluind largi viziuni de perspectivă. Subiectul i-a fost oferit de evenimentele dramatice din Bulgaria anilor 1922—1923 : venirea la putere a guvernului agrarian în frunte cu Alexandru Stamboliiski, încercarea sa de a crea un stat țărănesc (după retragerea temporară și strategică de la conducerea statului a partidelor marii burghezii bulgare, compromise în urma războaielor) și creșterea avîntului mișcării comuniste și muncitorești. Dar faptele principale care stau la baza romanului *Ivan Kondarev* țin de lovitura de stat monarho-fascistă din 9 iunie 1923 și mai ales de marea insurecție antifascistă din septembrie același an.

Locul acțiunii este însă și de astă dată provincia cu micile ei orașele, Sofia apărînd doar episodic, ceea ce de fapt corespunde desfășurării evenimentelor relatate. Este clar că acest roman avea să fie o piatră de încercare pentru Emilian Stanev și elaborarea lui a necesitat mult timp, începînd din luna octombrie 1950, dar volumul a apărut cîțiva ani mai tîrziu, scriitorul lucrînd cu deosebită răbdare și dorînd ca primul său roman să fie la înălțimea celor două remarcabile creații anterioare. Într-adevăr, în acești ani apăruseră în Bulgaria două romane care impresionaseră adînc :

Tutunul lui Dimităr Dimov și *Sfeșnicul de fier* al lui Dimităr Talev, acesta din urmă fiind începutul unei tetralogii. Dimităr Talev scria un volum pe an, seria continuând să apară în 1953 și 1954. Credincios stilului său de muncă, Emilian Stanev nu s-a grăbit însă. Cele două părți ce alcătuiesc volumul al II-lea al romanului *Ivan Kondarev* se tipăresc succesiv în 1962 și 1964, cartea fiind definitiv terminată în luna mai a aceluiași an. Dar efortul a fost din plin răsplătit: *Ivan Kondarev*, primul roman al lui Emilian Stanev, la care lucrase paisprezece ani, s-a dovedit a fi una din cele mai reprezentative creații ale literaturii contemporane bulgare. Cartea a fost distinsă cu premiul „Gheorghi Dimitrov”. Ceea ce trebuie subliniat acum este măiestria autorului de a analiza toate curentele de idei existente atunci în societatea bulgară, prin personajele romanului, dintr-o perspectivă cu totul înaintată. Eroi creației sale se înfruntă și își dezvăluie concepțiile. Nimic schematic, nimic forțat în această mare frescă epică, în care eroii rămân totuși oamenii vremii, clasei, orașului, provinciei și țării lor, în care viața curge înainte și lumea se schimbă, locul central fiind rezervat problemelor filosofico-istorice contemporane. Forța romanului constă tocmai în prezentarea acestor caractere analizate în adâncime — Ivan Kondarev, Kostadin Giupanov, Hristachiev ș.a., și care vor rămâne în literatura bulgară. Întreaga acțiune se desfășoară în jurul unei lupte ideologice ai căror eroi sînt Hristachiev și Kondarev — primul reprezentînd o orînduire sortită pieirii, ultimul — o lume nouă, care va învinge.

Emilian Stanev publică în 1968 romanul *Legenda lui Sibin, cneaz al Preslavului*. Sibin provine dintr-o veche familie bulgară, care, în vremea la care se referă romanul (secolul al XII-lea, cînd erezia bogomililor e urmărită și pedepsită de biserică și de stat) se află în opoziție cu familia domnitoare. Pe de o parte aceasta îl face să fie oarecum persecutat, iar pe de alta îi dă posibilitatea să vadă realitatea puțin altfel decît majoritatea clasei dominante conducătoare. Cu puternice rămășițe „păgîne” în conștiința sa, Sibin este predispus să lupte împotriva dogmei bisericești și împotriva regimului de stat. De fapt Sibin personifică, reprezintă pe intelectualul vremii, care e chinuit de întrebări în legătură cu omul și soarta lui pe pămînt, întrebări la care nu se mulțumește

să răspundă cu ceea ce îi oferă ideologia oficială. Sibin nu este singurul care caută adevărul, figura cea mai ridicată din punct de vedere ideologic a romanului fiind părintele Silvestru. Dacă Sibin e limitat totuși de interesele sale de clasă, făcând parte din marea aristocrație, Silvestru e legat doar de biserică. Sibin oscilează între ideologia bisericii creștine și între erezia bogomilică, pe când părintele Silvestru le respinge pe amândouă. El este pe drumul care duce la adevăr, simțind că omul nu este nici creația lui Dumnezeu și nici a Diavolului, ci doar a naturii. În eliberarea omului de aceste forțe mistice se află și singura posibilitate a unei relative armonii, neexcluzând lupta, în lumea împărțită între stăpîni și slugi. Asemenea teze reprezintă însă o primejdie pentru clasa suprapusă și părintele Silvestru plătește cu viața căutările sale filosofice. În tot romanul plutește o atmosferă de adîncă poezie, iar unele episoade și tablouri din natură (călătoria spre Tîrnovo iarna cu săniile, freamătul pădurii la începutul primăverii ș.a.) sînt adevărate pagini de antologie poetică. *Legenda lui Sibin, cneaz al Preslavului* anunță într-un fel viitorul roman *Antihrist*.

Doi ani mai tîrziu, în 1970, Emilian Stanev publică romanul filosofico-istoric *Antihrist*. De data aceasta acțiunea se petrece cu două secole mai tîrziu, spre finele secolului al XIV-lea, cînd cel de-al doilea stat bulgar își trăiește ultimii ani de existență, cîzînd apoi sub stăpînirea otomană. Romanul reconstituie avatarurile vieții lui Eniu, în călugărie Teofil, viață „scrisă” de el însuși după căderea Tîrnovei sub turci. Stilistic avem de-a face cu o originală împletire între tipicul urmat de *Viețile sfinților*, cu exprimarea și limbajul arhaic corespunzător, și proza modernă, care este dominantă. Uneori este vorba de un monolog în care Eniu (Teofil) se luptă cu îndoielile din sufletul său. Am putea spune că prin acest fel de a scrie, Emilian Stanev a întinerit vechi forme literare medievale, reluîndu-le și modernizîndu-le.

Față de Sibin și părintele Silvestru, Teofil reprezintă un pas înainte în căutările ideologico-artistice ale scriitorului. Întreaga carte este povestea adevărată a vieții lui Teofil, omul dotat de natură, setos de desăvîrșire, dar și de fericire, căutînd mereu ade-

vărul despre el și despre lume. Ideologia bisericii oficiale și pan-teismul nu-i dau răspunsuri acceptabile la chinuitoarele întrebări. Nici isihasmul nu-l ajută. După *Legenda lui Sibin, cneazul Pre-slavului*, Emilian Stanev a scris al doilea roman al său filosofico-istoric. Din nou se întoarce spre trecut, spre a găsi, potrivit urmelor acelei spiritualități trecute, chipul viu al existenței bulgare. Pe Stanev îl preocupă și de această dată „drumul” poporului său — prin acel secol al XIV-lea. Scriitorul a ales ca modalitate artistică biografia, susținută însă prin confesiune cu o ardoare demnă de marile talente.

Această biografie „medievală” se oprește asupra „păcătosului” și uneori ridicolului Teofil. Cine este de fapt acest Teofil? De unde porcede și încotro se îndreaptă el? Confesindu-se, el ne apare ca un om dedublat. Să nu uităm că procesul a mai fost utilizat în literatura universală — e suficient să-l reamintim pe Dostoevski.

Frumos sufletește, eroul romanului *Antihrist* trece prin lume parcă desfigurată, tribunalul bisericesc i-a aruncat anatema. În ce constă „vinovăția” lui? Fiul de odinioară al zugravului de biserică, cel care însăși în versuri o iubire tănuită un timp pentru fiica țarului, adus la Tîrnovo peste ani, va fi judecat și condamnat cu asprime. Autorul caută momentele-cheie ale vieții lui Teofil-Eniu, momente care incită la meditație. Lupta eretică cu dogma bisericească, revolta celui „biet” călugăr — dar cu un fond sufletec atît de bogat — avatarurile existenței sale — toate acestea sporesc farmecul biografiei medievale care este romanul *Antihrist*.

Pagini pline de lirism și de meditație, îndemnul de a cerceta, de a cunoaște deci promovarea unor virtuți morale superioare — iată ce-l preocupă pe Emilian Stanev în acest roman.

Eniu personifică tinerețea, avîntul, puritatea, Teofil întruchi-pează vîrsta matură, poverile acesteia. Între un „chip” și „celălalt” — lupta. Și Eniu și Teofil culeg roade nu îndeajuns de coapte, cum recunoaște criticul Pantelei Zarev, din „pomul cunoașterii”. În ce constă vinovăția lui Eniu? Dar a lui Teofil? Romanul, propunînd o dezbateră literară de înaltă ținută, încearcă să lumineze aceste întrebări.

Cartea lui Stanev constituie prin problematica ei o apariție deosebită în literatura bulgară contemporană cu problematică filosofică și națională. Stanev apelează la istorie — la evenimente istorice pentru a-și argumenta ideile, pentru a le conferi un plus de autenticitate.

În conversație mizantropă și în legătură cu oamenii este subtil abordată frumusețea sufletului omenesc, pledoaria prozatorului bulgar merge spre aceasta. Teofil se resemnează, fără părere de rău, renunță la viața sa pentru un timp, cochetează cu normele religiei, desprinzându-se, mai apoi, va accepta lupta pledînd pentru libertatea de gîndire și de acțiune. Ironic, tonul scriitorului surprinde mai ales dedublarea cunoașterii, conferind cînd „înțeleptului“, cînd „păcătosului“ acea notă care-i unește, dar îi și desparte pe unul de celălalt.

Obscurantismul Evului de mijloc este prezentat fără menajamente de Stanev. Ori de cîte ori are prilejul, scriitorul — fără cruzime — dezaprobă, ironizează, condamnă. „Monologul“ lui Teofil capătă forță și suplețe, urmînd calea dramatică a unor întîmplări din lupta de eliberare, antiotomană, a poporului bulgar, din acel timp.

Autorul a fost nevoit să înlăture mereu cronologia, evenimentele externe se apropie de întortochiatele gînduri ale eroului.

Emilian Stanev îi depășește pe cercetătorii care reconstituie viața de odinioară după izvoare arheologice și istorice. Datele pe care le culege din vechile cronici, din viețile de sfinți sau din însemnările vremii reculează în fața intuiției scriitorului, în fața ideii de autocunoaștere spirituală a personalității. Dar cît de ade-vărată este acea lume creată din această sinteză și care apare din însemnările mărunte despre vreme, despre trăirile reale, despre realizările lumești și spirituale ale omului de atunci. Însăși ironia scriitorului, picurată mereu cu subtilitate, se vrea o adîncire în psihologia umană, o negare a evenimentelor din afară.

Dacă unii scriitori au căutat forme noi adresîndu-se eposului popular, Emilian Stanev a ales ca model conducător biografia, atît de des folosită în Evul-mediu pentru explicarea omului. Așa începe și cartea :

„Sînt feciorul lui Todor Samohod, zugrav împărătesc de biserici și icoane și am fost botezat cu numele mirean de Eniu, iar maică-mea, Prepia, era de fel din Ohrida. Casa noastră se afla la poalele Patriarhiei...”

Trebuie să recunoaștem că aceasta este haina artistică cea mai potrivită vremii despre care este vorba, fiind chiar „haina” epocii. Dar scriitorul nu rămîne doar aici, ci ajunge la o structură proprie și în concretizare și în expresie. Elementele cărturărești medievale se interferează în chip modern cu acțiunea contemporană a imaginației realizînd pe plan artistic complexa simplitate :

„...Și cum zăceam și simțeam lanțurile reci pe trup, pe jumătate adormit și visător, am auzit suspine și vorbe fără șir ; cineva îmi vorbea, ca odinioară, cînd am adormit pe podeaua chiliei mînăstirești : «Tu ești acela pe care-l cauți. N-ai înțeles oare că nu există lege, în afară de voința ta, care să te păzească de răul din tine, decît legea pe care tu însuși ți-o vei aplica ? În tine este și sfîntul și ucigașul, lumea de sus și cea de jos. Pe cine vei alege ? Numai în această alegere ești liber ! Iar cel ce se încarcă de dulcea greutate a datoriei și a legii, nu mai caută libertatea. El s-a liberat pe sine însuși, și acum nimeni nu rîvnește ceea ce nu-i trebuie.. Așadar, crede și slăvește numai pe Dumnezeuul tău, cel fără nume și fără biserici !»“

Alteori expunerea ia forma epistolară și polemică, nefiind străină nici de retorismul epocii. Impresionant se dezvăluie dialogul interior al lui Eniu cu patriarhul Eftimie, dialog ce ia această formă :

„Nu auzeai oare plînsetele de copii în liniștile și fierbințele nopți de iunie, nu vedeai cum se răresc luminițele în cetate?... Făptuitorule a ceea ce nu poate fi împlinit ! Ai fost nevoit să dai morții mai mulți oameni decît ar fi putut da pierzării agarenii și mai mulți decît ucisesem eu, căci n-ai fi predat orașul... Spune-mi, se află oare vreun sfînt cu conștiința curată și apărător de norod fără mîini însingerate ? Și în care lume, de sus sau de jos nu există asuprire ?”

Deseori, cînd forța gîndirii nu-și mai menajează reticența și merge pînă la cele mai sincere confesiuni, în lirismul mărturisit apar și sentințe morale, năvălește și plăcerea cunoașterii vii, a descoperirii proprii a lumii, cînd omul critică dimensiunile spiritual-istorice ale unor vremi de negură și teroare. Nu lipsesc nici accentele ironice la adresa bisericii și a clerului superior.

Biografia lui Teofil se afirmă și ea ca o creație polemică, originală, în care, pe de o parte eroul este cel care îndură lovituri după lovituri, dar care rămîne, pe de altă parte, mereu activ și ofensiv. Teofil își „scrie” viața pentru a arăta tuturor convingerea la care a ajuns, căutînd să răspundă la această întrebare fundamentală : este drept oare ca ideea de Dumnezeu și celelalte „adevăruri” ale bisericii oficiale să fie socotite mai presus decît omul și năzuințele lui ? De aici, și nesfîrșitul său dialog epistolar, iar spre finalul cărții și direct, — cu marele patriarh Eftimie.

Încă de la început, Teofil își dă seama că marele ierarh crede mai mult în Dumnezeu decît în om, că patriarhul reprezintă doar supunerea și renunțarea creștină, fiind gata să-i jertfească totul. Împotriva acestui principiu fundamental se ridică Teofil care nu vrea să creadă în nici un fel de ființă „supremă”, în nici o dogmă bisericească, ci doar în rațiunea, în gîndirea și conștiința sa. De fapt aceasta îi determină și soarta lui de liber cugetător, fiind considerat de biserică drept „antihrist”. Este o luptă între două concepții, între două mentalități — una care ignorînd adevărurile vieții îl sacrifică pe om — cealaltă realistă, umană, care descoperă, înțelege și îl apără, făcînd din el elementul central al existenței. Sau, așa cum remarca și tînărul critic polonez Voitech Galonska ¹, și care, generalizînd, afirma că în cele două romane ale sale (*Legenda lui Sibin*, *cneaz al Preslavului* și *Antihrist*), Emilian Stanev înfățișează lupta dintre două tipuri de oameni — cel static (Tihik, Eftimie) și cel dinamic (Sibin, Eniu), primul opunîndu-se

¹ La simpozionul internațional : „Probleme actuale ale literaturii bulgare” — Varna, 1974.

tendenței ce duce la descoperirea și rezolvarea contradicțiilor din societatea omenească. Lumea trebuie văzută nu așa cum s-ar cuveni să fie, ci așa cum este, pentru a o putea face așa cum dorim să fie. De aceea se poate spune că cele mai importante concluzii la care ajunge Stanev în aceste două romane sînt cele epistemologice și ele sînt strîns legate de contemporaneitate, deoarece conțin postulate pentru cercetarea, cunoașterea și descrierea realității, arătînd în același timp și mijloacele prin care aceasta ar trebui să fie realizată.

În disputa istorică i se conferă dreptate nu lui Eftimie ci lui Teofil-Eniu, care neagă dogma bisericii, înlătură învățătura religioasă și pleacă la luptă deschisă cu agarenii. Desigur, Teofil a ajuns la rezolvarea problemei tîrziu, cînd cu sabia în mînă se îndreaptă împotriva turcilor înrobitori. Un vâl se ridică acum, fiind sfîșiat. Eroul respinge dogmele cu fanatismul lui de odinioară și se alătură unei lupte drepte, de mare răsfrîngere, pe care poporul său o ducea pentru eliberarea socială și morală în acele vremuri.

Porînd de la originala prezentare a vieții unui om, Emilian Stanev ajunge la interpretarea istoriei poporului său într-o epocă anume. „Viața personală a lui Teofil, remarcă criticul Pantelei Zarev, poartă în sine, ca un fluviu, reflectarea vremii, adevărurile ei. Chiar dedublarea eroului, care are loc de două ori, atunci cînd Eniu se transformă în Teofil, iar acesta într-un tîrziu în Eniu, are sensul său istoric bine delimitat“. Ea permite să apreciem și una și cealaltă cale a istoriei — cea a îndoielii, dar și cea a dreptei cugetări a omului din popor, care renunțînd la aceste abstracțiuni a rămas credincios lui însuși și a aprins în el scînteia unei adevărate renașteri.

Antihrist este un roman istoric și psihologic scris de un scriitor al timpurilor noastre, a cărui ideologie clară, marxist-leninistă, l-a ajutat să exploreze o epocă atît de contorsionată. Se înfățișează realist, cu destule accente critice, portretul lui Ivan Alexandru, al lui Teodosie, al Armci, femeia simplă din popor ș.a. În fiecare, Stanev a strecurat o doză de ironie și atunci cînd aceștia trec prin momente solemne ca și atunci cînd parcurg clipe tragice,

Fără a nega o oarecare monotonie, mai ales la începutul cărții, sau unele tirade retorice prea lungi — elemente ce fac romanul mai puțin accesibil pentru acei cititori care așteaptă o desfășurare rapidă a acțiunii — trebuie să subliniem că forța lucrării rezidă în descrierea unei mari tragedii a poporului bulgar, tragedie convertită în eroism. Întreaga acțiune se proiectează pe măreția și decadența unei epoci. Este vorba de apogeul și decăderea celui de-al doilea țarat bulgar, când poporul, pierzând sprijinul marei boierimi și al înaltului cler, își regăsește forța în sine însuși, în idealul de libertate socială și națională.

Atît de tragice și de elocvente sînt ultimele rînduri ale romanului. Rămas singur, Teofil-Eniu își găsește în sfîrșit drumul vieții sale. Cu convingerea că undeva între Sliven și satul Maren, de unde odinioară trimișii sultanului luaseră în robie pe sora țarului Șişman, există încă pămînt bulgar liber, pleacă și el acolo să lupte pentru eliberarea și demnitatea poporului său. Așa a și început în Bulgaria glorioasa epopee a haiducilor.

Cît de simple și totuși cît de pline de înțelesuri și sensuri sînt „secvențele” prin care Emilian Stanev își încheie romanul :

„Se lasă seara și mîine o pornesc la drum... Iată, a trecut o pasăre. Unde zbori, pasăre ? O fiară fuge prin pădure. Încotro te zorești, fiară ? Cine vă cheamă, cine vă mină și încotro ?

Unde mergi și tu, omule ?“...

Antihrist, pe care-l oferim cititorului astăzi în traducere românească, reprezintă o cucerire a romanului istoric bulgar în general și a lui Emilian Stanev în special. Lectura adaugă o nouă frumusețe varietății creatoare a frazei unui scriitor dintre cei mai dotați pe care îi are literatura bulgară contemporană.

Atît romanul *Legenda despre Sibin, cneazul Preslavului*, cît și *Antihrist* au fost poate cărțile cele mai larg dezbătute nu numai de criticii literari bulgari cît și de cei ai țărilor în care acestea s-au tradus.

Căutînd mereu noi teme și noi subiecte, Emilian Stanev îmbogățește literatura bulgară cu alte cîteva creații tot atît de apreciate de critica literară. Ultima carte a lui Emilian Stanev, apărută în 1973, cuprinde patru nuvele, dintre care una — *Hoțul de*

piersici — este o reeditare cerută. Cea dintîi nuvelă a volumului ar fi putut lesne să fie transformată în roman. Ea are o mare întindere și este intitulată *Tărnovskata țarița (Țarina Tîrnovei)*. După cum se vede, acțiunea se petrece tot la Tîrnovo, dar de astă dată cu mult mai aproape de vremea noastră, adică în timpul războaielor balcanice de la începutul celei de-a doua decade a secolului al XX-lea. Întors de la studii de la Paris la Tîrnovo, doctorul Stariradev își deschide un cabinet modern și este pe cale să facă o strălucită carieră. Marina, sora de caritate care îl ajută, femeie simplă și inteligentă, îi devine servitoare și amantă. Dar în fața lumii doctorul ascunde aceste relații, care i-ar împiedica ascensiunea pe scara socială și căsătoria ce urma să-i aducă avere. Ruptura este inevitabilă și cele două vieți își urmează cursul lor : doctorul devine un om bogat, cu spitalul său propriu, dedat unei vieți comode, iar Marina, cu cunoștințele ei medicale intră în timpul războiului într-un spital de campanie și moare de holeră. Drama relațiilor dintre Marina, care reprezintă curătenia morală a femeii din popor și doctorul Stariradev ce reprezintă lumea „civilizată“, este conflictul dintre două concepții de viață, dintre două clase, dintre masele ce luptă și suferă înșelate de acea parte a intelectualității a cărei morală este egoistă, crudă, străină.

Ideea centrală din nuvela *Lupul* relevă lupta dintre vechi și nou, dramatică și distrugătoare pentru cei ce nu înțeleg rapidele transformări ce se petrec în societatea bulgară.

Scott Reynolds și ceea ce nu se poate atinge este o compoziție ce abordează o temă cu totul nouă în nuvelistica scriitorului. E vorba despre lupta ce se dă în sufletul unui fizician, care, după importante descoperiri în domeniul nuclear, își dă seama că făcînd cunoscute rezultatele cercetărilor sale pune implicit în mîna altora groaznice arme ucigătoare.

Creațiile literare ale lui Emilian Stanev atestă nu numai cît de variată și cît de mereu nouă este gama problemelor pe care scriitorul le atacă, ci totodată curajul, sinceritatea și forța cu care analizează situații, atitudini și concepții pentru a da la iveală adevăruri uneori deosebit de crude. Avem de-a face, fără îndoială, cu o bogată personalitate, vehementă prin critica sa necruțătoare la adresa vechilor stări de lucruri, dar fermecătoare prin atmosfera

pe care o crează. Veşnic în căutarea noului, povestirile, nuvelele şi romanele lui Emilian Stanev reprezintă o creaţie originală în literatura bulgară, înscriindu-se pe linia trasată în trecut de Iordan Iovkov, Gheorghe Raicev, Konstantin Konstantinov ş.a. şi marcînd mari paşi înainte. Om de cultură emerit (1966), erou al muncii socialiste (1967) şi deputat în Marea Adunare Naţională, Emilian Stanev este una din personalităţile de frunte ale societăţii bulgare contemporane. Încă din 1946, creaţiile acestui clasic în viaţă, realizate de-a lungul a patru decenii, au trecut hotarele Bulgariei apărînd fie în cadrul unor antologii, fie independent şi nu numai în limbile rusă, engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă, turcă, greacă, estonă şi letonă, ci şi în arabă, chineză, japoneză, persană, vietnameză, esperanto ş.a.

CONSTANTIN N. VELICHI

TABEL CRONOLOGIC

1907, 14/27 februarie. Se naște la Veliko Tărnovo, Nikola Stoianov Stanev (scriitorul Emilian Stanev) dintr-o familie modestă. Tatăl său era ajutorul unui avocat.

1907—1913 Anii copilăriei lui Emilian Stanev reprezintă o perioadă grea în istoria Bulgariei. Eliberarea de sub stăpînirea otomană (1878), dar mai ales proclamarea independenței statului (1908) marcase în același timp mari transformări sociale. Libera dezvoltare a capitalismului deschisese perioada acumulării primitive a capitalului, timp în care burghezia bulgară și-a consolidat puterea. Aceasta a dus la rapida stratificare a societății bulgare și la ruina micilor producători — meseriași și țărani. Împotriva exploatării capitaliste s-a ridicat tînăra mișcare socialistă, ca și țărănimea. Dar lupta acesteia din urmă a fost înfrîntă și, în anul 1900, la Durankulak cad sub gloanțele burgheziei un mare număr de morți și de răniți. Încep marile greve ale feroviarilor și minerilor, iar în 1907 studențimea progresistă îl întîmpină pe țarul Ferdinand în fața Teatrului Național cu proteste și fluierături. Au urmat apoi anii grei ai războaielor balcanice (1912—1913).

1913—1921 Emilian Stanev urmează școala primară din orașul său natal și își începe studiile liceale aici și în orașul învecinat — Elena. Viața începe să fie tot mai austeră nu numai pentru familia scriitorului, ci

și pentru întregul popor bulgar. Sînt anii primului război mondial, după care în Bulgaria a urmat perioada de avînt a mișcării muncitorești însoțită de mari frămîntări social-politice.

1921—1924 Emilian Stanev își continuă studiile liceale la Elena, bătînd mereu drumurile dintre cele două orașe amintite. Așa a cunoscut și a înțeles natura și frumusețile ei. Din acești ani datează și primele lui versuri pe care simțul critic al viitorului scriitor l-a oprit să le dea la lumină. Este perioada în care citește cu nesaț, după propria sa mărturisire și pe clasicii ruși și pe maeștrii literaturii franceze, ba și pe unii „moderniști“. Mai puțin citește poezia și proza bulgară a vremii. „Cred că una din greșelile multor tineri din generația mea, scrie Stanev mai tîrziu, a fost aceea de a-l ști pe de rost pe Heine, dar a nu putea să redea în întregime nici măcar una din poeziile lui Vazov“.

Este foarte adevărat că și literatura bulgară trecea atunci printr-o grea perioadă de căutări. Dacă pînă la războaiele balcanice ea înregistrase mari progrese și scriitori ca Ivan Vazov, Aleko Konstantinov, Petko Todorov, Elin Pelin ș.a. investigaseră în literatură realitatea contemporană lor (destrămarea vieții idilice și patriarhale, traiul greu al țărănimii, pătrunderea politicianismului în toate domeniile vieții, distrugerea morală a personalității umane) și demascau regimul bazat pe exploatare, al burgheziei bulgare, consolidînd curentul realismului critic, după aceea situația se schimbă.

De fapt, încă din primii ani ai secolului nostru, poeții și prozatorii bulgari cunosc din ce în ce mai bine literatura apuseană și cea rusească. Mai mult, unii dintre ei ca Iavorov sau Elin Pelin vizitează o serie de orașe apusene în care rămîn mai multă vreme. Individualismul, simbolismul, diferite curente „moderniste“ pătrund în Bulgaria și se fac sim-

țite mai ales în poezie. După primul război mondial curențele literare se înmulțesc și lupta dintre ele se întetește. Scriitorul Liudmil Stoianov a caracterizat foarte plastic acești ani de căutări : „Nu numai eu, ci întreaga noastră «boemă», unii mai mult, alții mai puțin, ne credeam niște «Columbi» ai unor lumi încă nedescoperite. Cu Baudelaire și Mallarmé, sau cu Blok și Briusov la subțioară, eram convinși că săvîrșim o operă măreață, hipnotizați de formula că frumusețea va salva omenirea. Ca niște somnambuli... eram orbi în fața adevăratei vieți... cu suflete zăvorite zăceam în cușca jalnicului nostru individualism... După război ne-am trezit așa cum am putut. Mulți dintre confrății mei, scriitori, au continuat să doarmă în concepțiile lor dinainte de război”¹... Altora, în schimb, războiul le-a arătat clar construcția în formă de piramidă a societății omenеști și ei au început să lepede una după alta măștile pe care le purtasera. Desigur, influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, răscoala soldaților, proclamarea Republicii de la Radomir (1918) și zdrobirea insurecției din 1923 au deschis ochii tuturor. În fruntea luptei iau loc comuniștii și agrarienii și ecoul acestor frământări se simte și în literatură. Poezia strălucește mai ales prin Hristo Smirnenski, cel mai de seamă și mai productiv poet proletar al vremii, după cum criticul Gheorghe Bakalov trece prin sita criticii marxiste întreaga literatură bulgară de pînă atunci. Simbolismul însuși face concesii literaturii care apare. Dacă orientările lui Teodor Traianov sau Nikolai Liliev sînt mai greu de observat, caracteristice pentru vremea lor sînt acelea ale lui Liudmil Stoianov, Geo Milev ș.a. Liudmil Stoianov se orientează spre realism și povestirea sa *Mila lui Marte* (*Milosărdieto na Mars*) e o dovadă categorică în acest sens. Geo Milev, la început simbolist, devine adversarul înverșunat al simbolismului și al realismului, în numele expresionismului. Ca urmare, el redactează între anii 1919—1922 revista *Balanțe* (*Vezni*), tribună a acestui curent. Părăsește repede și această orientare pentru a trece

¹ Liudmil Stoianov : *Nunta de argint*, E.S.P.L.A., 1969, p. 10.

pe poziții realiste și publică cunoscutul său *Apel către scriitorii bulgari*, în care lansează lozincă „Omul înainte de orice“. La începutul anului 1924 el redactează revista *Flacăra (Plamăk)* în jurul căreia se grupează tinerii scriitori progresiști. Aici apare poema sa *Septemvri*, dedicată insurecției antifasciste din toamna anului 1923.

Și realismul critic se afirmă puternic în acești ani prin povestirile lui G. P. Stamatov, Gheorghei Raicev, Anton Strașimirov ș.a., dar mai ales prin Elin Pelin și Iordan Iovkov.

Aceasta este atmosfera politică și literară bulgară din perioada adolescenței lui Emilian Stanev. Desigur, la cei 16 ani ai săi, el și-a putut da seama de marile zguduiri prin care trecea țara sa. Lovitura de stat militaro-fascistă de la 9 iunie 1923, insurecția antifascistă din toamna aceluiași an și regimul de teroare care i-a urmat l-au impresionat puternic pe adolescent și amintiri din acești ani răzbat în romanul său *Ivan Kondarev*, scris tîrziu, în vremea maturității lui scriitoricești. Din acești ani datează și primele încercări de proză artistică. Sub influența lecturilor sale, tînarul scriitor nutrea planuri mari pe care atunci, însă, nu le putea îndeplini. Și, așa cum mărturisește el însuși... „Iată că într-o bună zi mi-am luat adio de la «genialul roman» pe care trebuia să-l scriu, m-am împăcat oarecum cu gîndul și mi-am redus pretențiile. Și ceea ce m-au determinat s-o fac au fost povestirile lui Cehov pe care le citeam mereu“.

1925—1932 Sînt anii în care Stanev este încă nemulțumit de încercările sale din domeniul prozei literare. „Pînă la urmă, scrie el, am putut alcătui și eu așa ceva, adică o povestire despre un om cu totul obișnuit, din rîndul acelor pe care îi vedeam în fiecare zi în oraș la noi“. Povestirea la care se referă, *În ajun de Paști*,

a fost scrisă în 1931, când scriitorul avea 24 de ani. Ea s-a publicat în anul următor (1932) în revista *Cartea cărților (Kniga na knighite)* și reprezintă debutul literar al lui Emilian Stanev. El s-a produs relativ târziu, deoarece tinărul care îndrăgise natura și care încerca mereu s-o transfigureze artistic, fie prin scris, fie prin desen, nu căuta succese ieftine și nu s-a grăbit să publice orice. Urmărea doar satisfacerea conștiinței sale artistice, dorind ca scrisul său să fie la nivelul celor mai valoroase creații ale prozei literare bulgare de atunci. Și nu trebuie să uităm că la acea vreme apăruseră lucrările *Legende din Stara Planina (Staroplaninski leghendi)* și *Noapți la hanul din Antimovo (Veceri v Antimovskiia han)* ale lui Iordan Iovkov, că Svetoslav Minkov făcuse dovada unei originalități cu totul remarcabile, că Anghel Karaliicev, Dimităr Talev sau Ilia Volen erau nume de prestigiu în literatura bulgară.

1933—1937 Emilian Stanev vine la Sofia, se înscrie și frecventează cîtva timp Academia de arte frumoase, urmează apoi la Universitate științele economico-financiare, dar nu duce studiile pînă la capăt, fiind din ce în ce mai mult atras de literatură. Din 1934 începe să colaboreze la revista literară *Literaturen glas*. Aici apar primele sale povestiri reunite patru ani mai târziu în volum.

1938—1940 Apar primele culegeri de povestiri ale lui Emilian Stanev. Cea dintîi, intitulată *Străluciri adevărate (Primamlivi blisăști)* (1938), este urmată de cea de-a doua culegere cu titlul *Singuri (Sami)* care apare în anul 1940. Cu aceste două culegeri Stanev reușește să se impună prin creația sa originală ca un scriitor de prestigiu, un nou maestru al genului scurt. Criticii primesc bine aceste povestiri de vînătoare. Într-adevăr, vînător pasionat, cutreie-

rînd mereu pădurile Balcanilor, Emilian Stanev povestește într-un fel al său propriu multe întîmplări reale. Spre deosebire de unii predecesori ai săi, scriitorul nu se mărginește doar la prezentarea naturii, tinzînd la înțelegerea acestei unități dialectice, om și natură, animal și natură. În descrierea sălbăticiunilor pădurii, a vieții și instinctelor, Stanev realizează creații neegale de nimeni pînă atunci în literatura bulgară, ba putem spune nici mai tîrziu. Scriitorul nu se slujește atît de metafore, cît de descrierea foarte precisă a vieții animalelor și păsărilor. Impresionantă este în special descrierea ochilor fiecărei vietăți, fie ea căprioară, lup, viezure, rață, bufniță sau turturică, găsind cuvintele cele mai potrivite și mai expresive. În locul umanizării animalelor în gradul în care o face, de pildă, Iovkov, în locul înclinării etico-religioase în fața naturii, găsim la Emilian Stanev un realism deseori crud. Natura și animalele se supun unor legi aspre, vietățile pădurii fiind pîndite de primejdii și mai ales de glonțul vîntătorului. Este lumea pădurii în care nu există convenționalismul, falsitatea, minciuna, răutatea și toate celelalte racile ale societății omenești. Lumea păsărilor și animalelor se supune doar instinctelor și legilor naturii, pe care omul, în răutatea lui conștientă, le încalcă.

- 1943 Apare a treia culegere de povestiri intitulată *Nopți de lup (Vălci noști)* și volumul de povestiri pentru copii *Peste păduri și pîraie (Prez gori i vodi)*.
- 1944 După 9 septembrie, Emilian Stanev devine redactorul revistei *Vîntătorul (Loveț)*. Lucrează și în redacția publicației literare *Literaturen Front*.
- 1945 Apare o nouă culegere de povestiri intitulată *Zile de lucru și de sărbătoare (Delniți i prazniți)*. Și de astă dată scriitorul se afirmă ca un maestru al povești-

rilor ce prezintă viața cenușie și monotonă a orașelor din provincie.

1945—1946 Nuvele și povestiri ale scriitorului Emilian Stanev încep să fie traduse în limbi străine, apărând în reviste sau în antologiile prozei bulgare ce se publică în diferite țări. Primele traduceri apar în limbile rusă (1945), engleză și italiană (1946). Au urmat apoi traduceri în limbile franceză, germană, spaniolă, poloneză, română, ungară, cehă, turcă, estonă, esperanto, arabă, chineză, japoneză, persană, vietnameză ș.a., cele mai importante fiind menționate în continuare.

1946 Apare culegerea de povestiri pentru copii *Pasărea sălbatecă (Diva ptița)*. Poate nimeni n-a înțeles atât de bine viața păsărilor și sălbăticiunilor ca „vinătorul” Emilian Stanev, observa unul dintre criticii bulgari.

1948 Apare nuvela *Într-o seară liniștită (V tiha vecer)*. Pentru prima oară Emilian Stanev investighează psihologia luptătorului comunist. De această dată poporul și lupta sa se afirmă profund în nuvelele scriitorului.

Apare nuvela de mare întindere *Hoțul de piersici (Kradežăt na praskovi)*, interesantă atât prin noutatea compoziției, cât și prin adâncimea analizei psihologice. Este drama „marii iubiri” ce se proiectează pe fondul tragic al anilor primului război mondial. Ea a avut un mare succes atât în Bulgaria cât și în străinătate, traducându-se în nenumărate limbi și reeditându-se.

Tot în acest an Emilian Stanev publică un roman pentru tineret, intitulat *Povestiri despre o pădure (Povest za edna gora)*.

- 1949 Nuvela *Într-o seară liniștită* se publică la Belgrad în limba sîrbă într-un tiraj de 10.000 exemplare.
- 1950 Apare nuvela pentru copii și tineret *Cînd ghița se topește (Kogato skrejt se topi)* care se traduce în același an în limba maghiară. Scriitorul începe să lucreze la marele său roman *Ivan Kondarev*.
- 1951 Nuvela *Într-o seară liniștită* se publică în traducerea italiană a profesorului Luigi Salvini. Traducerea este însoțită de o prefață și apare într-un tiraj de 20.000 exemplare.
- 1952 *Povestea unei păduri* se traduce în limba slovacă și se tipărește în editura „Matita slovenska“ într-un tiraj de 5.500 exemplare.
- 1953 Scriitorul publică un nou volum de povestiri pentru copii și tineret intitulat *Cuib de ianuarie (Ianuarsko gnezdo)*. La Moscova, în *Antologia beletristicii bulgare din secolele XIX și XX* apare povestirea lui Emilian Stanev *Într-o seară liniștită*.
- 1954 La Sofia apare un nou volum de povestiri ale lui Emilian Stanev *După vînătoare (Sled lova)*.
- 1956 La Sofia se publică o culegere de povestiri pentru copii și tineret din lucrările lui Emilian Stanev, în versiune turcă. La Shanghai apar traduse în limba chineză, într-un tiraj de 70.000 exemplare, cîteva povestiri ale scriitorului, adunate sub titlul *Minunile pădurii*.
- 1957 La Berlin, în versiune germană și într-un tiraj de 10.000 exemplare apare o culegere din povestirile de vînătoare ale lui Stanev, iar la Moscova, în revista

Novaia Bolgaria“ se publică povestirea sa *Vulturii* (*Orlite*).

1958 La Kiev apare în limba ucrainiană *Povestea unei păduri*, într-un tiraj de 35.000 exemplare, iar la Moscova se publică în limba rusă o culegere din povestirile scriitorului, într-un tiraj de 5.130 exemplare. Revista „Novaia Bolgaria“ continuă să publice povestirile lui Stanev, în acest an apărind *Țapul* (*Kozel*).

1958—1964 Este perioada în care apare romanul *Ivan Kondarev*, una din creațiile literare de seamă ale literaturii socialiste bulgare. În anul 1958 — partea I. Partea a II-a se publică în 1962, iar părțile a III-a și a IV-a, în 1964. Tot în anul 1964 romanul se reeditează în două volume.

1960 La Praga, în traducere cehă, apare *Hoțul de piersici*, ediție ilustrată.

La Moscova, Editura pentru copii publică, în versiune rusă, povestirea *Căsuța de sub zăpadă*. Volumul e ilustrat. Apar, la Budapesta, în limba maghiară, două culegeri din nuvelele și povestirile scriitorului. Apar în limba rusă fragmente din romanul *Ivan Kondarev*.

1961 La Varșovia apare în traducere poloneză *Hoțul de piersici*, culegere de nuvele și povestiri. Cartea se bucură de succes. Volumul de *Nuvele și povestiri alese* se publică la Bratislava în versiune slovacă într-un tiraj de 2.000 exemplare.

1962 *Intr-o seară liniștită* și alte povestiri ale lui Stanev apar în traducere italiană.

Revista sovietică „Nașa rodina“ continuă publica-

rea în traducere rusească a unor părți din romanul lui Emilian Stanev *Ivan Kondarev*.

Nuwelele *Hoțul de piersici și Într-o seară liniștită* apar la Paris, în traducere franceză, într-un singur volum. Traducerea e semnată de Elisabeth Grégoire și de cunoscutul slavist francez profesorul Roger Bernard. În același an revista franceză „Europe“ (nr. 40) publică o recenzie favorabilă.

U.N.E.S.C.O. editează în limba franceză o culegere din povestirile pentru copii, ale scriitorului Emilian Stanev.

La Vilnius apare în traducere letonă povestirea pentru copii *Căsuța de sub zăpadă*.

1963 La Varșovia apare în limba polonă o culegere din nuvelele și povestirile scriitorului Emilian Stanev.

1964 Apare în versiune maghiară *Hoțul de piersici*.

Aceeași nuvelă apare la Atena tradusă în limba greacă. La Bruxelles se tipărește, tradusă în limba franceză, nuvela *Străinul*.

Un volum de povestiri și nuvele ale lui Emilian Stanev apare în limba germană (R. F. Germania). Nuvela *Negruța (Cernișka)* apare în traducere cehă.

1965 O nouă culegere de nuvele și povestiri se publică în traducere maghiară la Budapesta.

1966 Editura Vaticanului publică în traducere italiană romanul lui Emilian Stanev intitulat *Peste păduri și pîraie*. Scriitorul este distins cu titlul de „om de cultură emerit“.

1967 Scriitorul este distins cu titlul de Erou al muncii socialiste. Deputat în Marea Adunare Națională.

În R. F. Germania se publică o nouă culegere din nuvelele scriitorului, iar în R. D. Germană apare *Hoțul de piersici* și prima parte din romanul *Ivan Kondarev*.

O culegere de povestiri se tipărește în limba bielorusă. În Polonia romanul *Ivan Kondarev* se publică sub titlul *Lupta cu ingerul*.

Hoțul de piersici apare în traducere engleză.

1968 În R. F. Iugoslavia se publică *Hoțul de piersici* și o culegere de povestiri.

O altă culegere de povestiri ale lui Emilian Stanev se publică în traducere slovacă.

Romanul *Ivan Kondarev* apare integral în traducere rusească. Emilian Stanev tipărește cel de-al doilea roman al său *Legenda despre Sibin, cneaz al Preslavului* (*Legenda za Sibin, Preslavski Kneaz*).

1969 În R. D. Germană se tipărește o nouă culegere din nuvelele și povestirile scriitorului.

În Statele Unite ale Americii apare o bogată culegere de nuvele și povestiri ale lui Emilian Stanev.

O nouă culegere de nuvele și povestiri se publică în Republica Federală Germania.

Se tipărește *Hoțul de piersici* în traducere engleză.

1970 În U.R.S.S. apare volumul *Opere alese* de Emilian Stanev.

Scriitorul publică cel de-al treilea roman al său intitulat *Antihrist*. Cartea a provocat multe discuții și s-a bucurat de recenzii elogioase.

- 1971 Apare în versiunea rusă *Negruța (Černiška)*.
Romanul *Legenda despre Sibin, cneaz al Preslavului* apare în traducere polonă.
Culegerea *Noapți de lup* apare în limba germană în R. D. Germania.
- 1973 Apare o nouă culegere de nuvele ale lui Emilian Stanev care cuprinde : *Hoțul de piersici* (reeditare) și trei titluri noi : *Țărîna Tîrnovei (Tárnovskata țarița)*, *Lupul (Vălkăt)* și *Scott Reynolds și ceea ce nu se poate atinge*, în limba bulgară, la editura Bălgarski pisatel.

C. N. V.

EU, MONAHUL TEOFIL,
SÎNT FIUL LUI
TODOR SAMOHOD ZUGRAV ÎMPĂRĂTESC
ȘI AM FOST BOTEZAT
CU NUMELE MIREAN DE ENIU

A

Filosofii, cei cu mintea seacă, se uită la Dumnezeu cum stă în cer pe tron, se lingușesc și cădelnițează nasul Diavolului cu tămîie și rugăciuni, doar-doar l-or izgoni din lume. Nu văd, sărmanii, că necuratul se află chiar în singele, în mințile și în inimile lor ! Iar tu, păcătosule, dacă știi că orice vorbă omenească este neputincioasă, de ce pui iară mîna pe pană ? A lămurit oare cineva cu ajutorul ei orînduiala lumii acesteia sau măcar pe sine însuși ?

Cîte foi de pergament sau de hîrtie, cîte pene n-ai tocit, fie cu rugăciuni îngerești, fie cu glume veninoase ca să veselești oamenii prin piețe, tîrguri și prin hanuri ! Și spune-mi, rogu-te, ce ai cîștigat ? Ai cules înțelepciune și te-ai trezit în iad, pentru că spus este — cînd vei dobîndi lumea, vei moșteni și iadul. Dar mare-i puterea dătătoare de viață a închipuirii omenești și taină de nepătruns este. Tuturora ne e dat să ne dăruim cu totul divinei minciuni și tocmai în ea stă și puterea omului — căci ar putea oare îndura pămîntescul său trai dacă n-ar purta în sufletul lui această lumină fără de apus ?

Din mînăstirea asta mică, doar cele trei chilioare de lingă turnul rămas neterminat au scăpat neatinse de pîrjol. Se pare că în chilia în care mă adăpostesc acum a sălășluit un monah pisar, înjunghiat sau fugit de frica agarenilor pe unde-a văzut cu ochii, căci am găsit aici piei de iepure și de miel, lucrate cu mult meșteșug, cerne-

luri și fel de fel de pene, pensule și vopsele. Am și seu, dar nu aprind opaițul ca să nu mă dea de gol lumina.

Deoarece trebuie să fac ceva, și pentru că vreau să uit durerea ce mă mistuie, m-am apucat să scriu istoria vieții mele. Oh, de-aș putea-o așterne cu cît mai puțină deșertăciune și fără să-mi cruț mîndria! Căci, deși am ajuns la înțelepciunea de a nu mă mai tulbura nici măcar în fața celor mai sincere mărturisiri, tot o să mint puțin, pe ici pe colea, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru a-mi mai înfrumuseța puțin viața. Ce poți să faci cînd amintirile sînt dragi inimii și cînd ea, cu taina ei, le poate îndulci pînă și pe cele mai amare... Iar acum cînd Diavolul a prefăcut lumea în iad pentru nimicirea creștinilor și a înecat pămîntul Bulgariei în necinste și pierzanie, doar ele, amintirile, au rămas singura mîngiere...

Sînt feciorul lui Todor Samohod, zugrav împărătesc de biserici și icoane și am fost botezat cu numele mirean de Eniu, iar maică-mea, Prepia, era de fel din Ohrida¹. Casa noastră se afla la poalele patriarhiei, așa că din clipa în care am venit pe lumea asta și am scos primele strigăte, am fost martor la multe întîmplări petrecute, atît în palatul împărătesc, cît și în rîndurile clerului patriarhicesc, întîmplări ce nu le-am înțeles atunci, dar pe care le-am ținut minte.

Eh, Teofile, inima ta, pe care n-o meriți, bate tot mai tare amintindu-ți primele zări ale cunoașterii, cînd Diavolul sau Savaot însuși ne arată lumea prin lumină și întuneric, prin culori, umbre și taine ale firii, așa încît neînvolturatul suflet de copil este cucerit de frumusețea ei, dar nu-și dă seama că de aici înainte începe și drumul spre iad. Mereu îmi voi aduce aminte clipa în care am văzut, pentru prima dată de la micuța fereastră a casei noastre, acoperișul albastru al palatului, cu cele două steaguri, virfurile roșii ale turnurilor, iar în spatele lor, peste Iantra, minăstirile cele noi. Era o zi însorită, zăpadă topită

¹ Azi Ohrid — localitate în R.S.F. Iugoslavia.

se clăbucea și sticlea pe țiglele albastre, iar vîrfurile roșii ale turnurilor de strajă îmi aminteau de căciulița cumană a tatii, pe care și-o punea atunci cînd zugrăvea icoane. Așa ai descoperit, Teofile lumina și te-ai bucurat — ai bătut desigur din mînuțe, ai rîs și ai gîngurit ceva în limba ta de prunc, că doar și tu te numeri printre minunile lumii. De ce oare nu găsim niciodată cuvintele potrivite și ade-vărate tocmai pentru cele mai mărețe lucruri ale firii — nici în copilărie, nici la vîrsta matură, nici la bătrînețe — așa încît ceea ce am văzut atunci și ceea ce vedem azi continuă să rămînă tot aceeași taină? În zilele acelea am început să deosebesc și picturile tatălui meu și să le pun în legătură cu ce-mi vedeau ochii — cu turnuri, ceardace, mese, dealuri și cer, cu rîuri și păduri. Iar mai tîrziu luminosul duh care cobora peste Iisus, și steaua de la Betleem îmi vorbeau de acele clipe cînd lumina a deschis porțile sufletului meu și l-a tras spre curăție și sfințenie. Iarna aceea a fost plină de lucruri minunate. Priveam pe ferestruică, cu nesaț, stolurile de ciori și vulturi negri cu aripile zbîrlite, care se roteau pe deasupra bisericilor, palatelor, turnurilor — dimineața și seara ascultam toaca și vuietul Iantrei, dar cel mai mult mă minunam de clopotul patriarhiei, de sus, de pe vîrf, unde, deasupra clopotniței, scînteiau sclipirile unei cruci mari aurite. În cămăruța noastră se afla un căzănel, zidit chiar în inima sobei și cînd mama făcea focul, apa începea să şușotească în el. Ea şușotește, eu mă gîndesc la ceva, ea spune da la fiecare gînd și vis copilăresc al meu, îmi dă avînt și mă înalță undeva sus, unde totul e limpede, luminos și bun, sau stirnește rîsul, ca Frosi aiă urduroasă — sărmana nepoată a unui boier de seamă.

Eram adeseori bolnav, așa că mi-am amintit lesne pata de lumină pe care o arunca acel soare cu dinți deasupra patului meu în iarna de atunci. Ba odată, cînd bîntuia ciuma neagră adusă de tătari, s-a dus vestea că am murit. Parcă văd și acum lingă mine papucii roșii ai femeilor,

dalmaticile ¹ lor cu broderii la poale și patrafirul țesut cu fir de aur al diaconului. Zac pe dușumea, pe un covor gros, diaconul îmi citește de sănătate, iar oamenii se înalță în jurul meu ca turnurile cetății și mă înghesuiesc atât de tare, încît nu mai pot vedea tavanul cu grinda și nodul ei, de unde serafimii îmi șoptesc dulce și mă cheamă. Voiam să mă duc la ei, dar femeile și diaconul m-au împiedicat. Serafimii, adică moartea, au plecat și cu ei mi s-a dus și dulcea liniște din suflet, așa că am urît pînă la lacrimi pe toți cei din jurul meu. Eh, lume, în sămînța ta zac toate păcatele noastre! Copiii le poartă în vine încă din pîntecele mamelor lor și de aceea plîng noaptea, parcă fără pricină, pentru că cine știe ce se întîmplă în visele lor!

O asemenea apăsare sufletească am simțit și mai tîrziu, cînd am ieșit cu mama, pentru prima oară, afară din Tarevgrad ² și ne-am întors prin poarta din dos a cetății, aceea cu podul ce se ridică și se lasă peste prăpastie. Atunci, din nemărginirea dumnezeiască, am simțit eu, omul cel mic, cum mă striveau îngrozitoarele ziduri crenelate, turnurile, porțile ferecate cu fier, clădirile înalte și strîmte ale grămezii uriașe ce se înalță spre cer cu acoperișuri în multe și multe culori, cu ziduri vopsite în toate felurile, ca o uriașă pușcărie în care stăm încuiati împreună cu patimile din lumea noastră, de către acel vrăjitor făcător de rele — Satana. Și cum mă țineam de mîna mamei și mă strîngeam lingă ea, îmi venea să țip și să fug de aici.

Cînd m-am făcut sănătos, vecinele noastre, niște nobile doamne, ziceau că Dumnezeu a stat la îndoială dacă să mă ia sau nu printre serafimi, așa că o să ajung fie un mare pustnic, fie un mare păcătos lipsit de mila Lui și de asemănare îngerească. S-a adeverit cea de-a doua proorocie și nu din altă pricină, ci tocmai din dragoste pen-

¹ Un fel de tunică.

² Tîrnovo.

tru Dumnezeu pe care îl iubeam atât de mult, încît nu mai aveau nevoie de nimeni...

Nu știu dacă din biserică, unde ne duceam regulat în nenumăratele sărbători, sau din zugrăvelile tatălui meu, chipul lui Iisus a prins devreme ființă în mine și mi-a cucerit mintea. Chiar azi, cînd mă căznesc să înțeleg aceasta, îmi spun : „De la lumină vine, din acea taină a tainelor, care ne atinge odată cu venirea pe lumea aceasta“. Și chiar dacă toți o văd, fiecare o vede în felul lui și de aici vine și felurita înțelegere a lui Dumnezeu. Adică : în neștiință și din neștiință ne naștem și în zadar ardem noaptea atîtea feștile și seu, tînjind fierbinte după Dumnezeu și pentru înțelegerea acestei minuni. Și o dată cunoscîndu-L începi să desparți totul în bine și rău. Atunci lumea și omul îți apar în două chipuri, iar pînă la urmă vine Diavolul și încep să pîlpîie flacărele iadului, luminoase și ele, dar cu o lumină care te îngrozește. Sufletul se împotrivește ispitei și înșelăciunii cît timp are dragoste și credință — apoi se murdărește și în murdărie se înveselește. În loc să suspine, Satana îl plimbă prin lume, îl sfișie, îl trage, iar el se împotrivește ca un animal pe care-l duci la tăiere. Astfel gîndesc acum și drumul omului prin viață mi se pare caraghios, așa că și în iad mi-l voi aminti ca o mîngîiere și ca o batjocură...

Îl vedeam atunci în toată strălucirea lui pe Mîntuitorul neînrupat, în grădina raiului, ca zorile de mai pe cerul curat ; îl vedeam în visurile mele și nu mă miram că pentru el s-au zidit atîtea biserici, mînaștiri și schituri, că îl preamăreau popi, diaconi și patriarhi, și că în fața Lui îngenunchează țari și boieri. Dar cînd mă uitam la fețele lor bărboase și le auzeam glasurile, oamenii aceștia mi se păreau necinstiți și lingușitori. Cădelnițau tămîie, spuneau rugăciuni și făceau metanii lui Iisus, temîndu-se de curățenia și frumusețea Lui, dar totul era fără folos, pentru că nu se puteau mîntui, fiind deja osîndiți. Avea atunci sufletul meu de copil ochișori atotpătrunzători — vedea totul, dar nu găsea cuvintele prin care să-l spună. De

la prima privire prindeam falsa umilință, viclenia și ipocrizia. O simțeam în flăcările ochilor, în mișcarea buzelor, în răsucelile glasurilor, în ris, și din cea mai fragedă copilărie mă cuprinse frica față de cei vîrstnici. Țarevgradul însuși, cu măreția lui îmi amintea pe de o parte de neasemuita împărăție a lui Dumnezeu, iar pe de alta — cu înfiorătoarele lui turnuri și cu zidurile-i crenelate — îmi vorbea de împărăția Satanei. Se întîmpla ca noaptea să mă trezească uneori chemările cornului care vestea schimbul străjilor și în ceasul acela, peste neputincioasa mea minte, cobora groaza tainei lumii acesteia.

Îmi plăcea cămăruța tatălui meu, plină de mirosul vopselelor, sfinții desenați cu cărbune sau cu cărămidă, îngerii neterminați, cu aripi de foc încovoiate ca arcurile tătarăști și, desigur Mintuitorul, pe care tata îl zugrăvea totdeauna cu părul bălai, cu ochi albaștri și cu barba roșatică, așa cum era și aceea a țarului Ivan Alexandru. Față de Maica Fecioară și de alți sfinți nu nutream o deosebită cinstire — îi socoteam drept slujitori ai lui Iisus, un fel de boieri de-ai lui și eram gelos pe ei din pricina Celui puternic. Iar cînd mă căzneau să-mi lămuresc orînduiala din împărăția lui Dumnezeu o amestecam cu cea din Țarevgrad, așa că mintea mi se încurca în contraziceri. Chiar de pe atunci am înțeles că oamenii se împart în două — unii, printre care eram și noi, lucrau fierul, săpau, zugrăveau, cărau greutate și așa mai departe, adică făceau ceva fie plăcut, fie neplăcut, iar alții, cei mai de seamă, boierii, patriarhul, țarul, căpeteniile de oaste, nu lucrau nimic, ci trăiau într-o necontenită neliniște, pîndă, nemulțumire, frică, așa încît îi asemănam cu diavolii din iad. Înțelegeam pînă la urmă că aici, în Țarevgrad, domnitor nu era Dumnezeu, ci Diavolul, și pe acesta se căzneau să-l alunge cu rugăciuni, tămîie, mir, luminări și liturghii. Dar el sta neclintit, bine înfipt pe locul său. Că este așa m-am îndreptat chiar la Paști... Oh !... Vremuri de glorie ale Tîrnovei, ale Bulgariei ! Ați trecut ca un vis și niciodată n-o să

mă mai bucur de mărețele cortegii ca atunci, în noaptea aceea de Paști !

Multe evenimente și întâmplări omenești sau din natură vede ochiul și își amintește mintea. Ele se repetă, dar numai una din ele rămîne săpată în amintire, așa încît, dacă vorbești de sărbătorile de iarnă, de fapt ții minte numai Crăciunul acela pe care l-ai petrecut cel mai frumos, iar toate celelalte sînt ca niște pîrîiașe, care se varsă într-un rîu mare. Tot așa și eu mi-am amintit de un Paști deosebit, sărbătore în care mintea mea, încă de copil, s-a încredințat că Diavolul s-a încuibat cu adevărat în orașul acesta ce se zicea că este păzit de Dumnezeu. Și încă de ceva, care nu se supune înțelegerii omenești, mi-am dat seama în noaptea aceea.

La straja a doua, ostașii din turnuri și de la metereze au aprins brazi și rășină, iar îndată ce a bătut clopotul cel mare al patriarhiei au pornit să bată laolaltă și toate toacele mai mici de peste tot — și pe Trapezița, și jos în orașul dinlăuntru : fără încetare răsuna metalul, umplînd valea Iantrei ca strigătul unui balaur cu o sută de guri, cutremurînd și înfricoșînd sufletele smerite de post și rugăciuni. M-a cuprins groaza în noaptea aceea de Paști și am plîns, pentru că mugetul acela neistovit îl gonea pe Diavol. Da, pentru Diavol era toată zarva aceea înfricoșătoare, ca să-l gonească și să-l învingă, așa cum îl învinsese Mîntuitorul prin moarte. N-am putut lămuri pe părinții mei de ce mă tem și plîng, în loc să mă bucur, dar în sufletul meu de copil am știut și am tănuît că simțeam prezența a ceva nevăzut și înspăimîntător. Și așa, precum în vremuri de mare groază sau de năvălire dușmană, toată lumea ieșea pe uliță, tot așa și acum fiecare grăbea spre biserică, cu gălăgie și tropot. Ușile scîrțiau, se trînteau, iar de dincolo de rîu, dinspre Devingrad, se auzeau ciinii lătrînd. Deoarece tatăl meu era zugrav împărațesc, ne duceam la biserica împărațească din spatele palatului și la cea a patriarhiei, unde, la marile praznice, veneau să

se închine țarul, marele primikiur¹, castrofilaxul², protocheliotul³, protovistierul⁴ și toți ceilalți dregători. Cîntea asta ne fusese dată prin porunca țarului Ivan Alexandru însuși și fiecare drum la biserică da multe griji părinților mei — să fie cuviincios îmbrăcați și să stea la slujbă cu bunăcuviință, deși pentru noi fuseseră orînduite locurile cele mai de pe urmă, din pronaos.

De cele două părți ale ușii, sub bolta de piatră, păzea straja cu sulii și coifuri și văzîndu-i pe ostași m-am mai liniștit. Mi-am zis : „N-au să dea Diavolului drumul în sfîntul lăcaș“. Dar m-a tulburat biserica însăși ; parcă stam pentru prima dată față în față cu ea — podoabele ei de ceramică, coloanele de marmură dinăuntru, scăldate în lumină și strălucire, toată biserica mi s-a părut ca un iad, ca o gură de fiară care înghite sufletul. De unde oare stăruia în mine convingerea că adevărata sfîntenie nici nu putea exista în solemnități zgomotoase, în măreția împodobirii și în proslăvirea asta țipătoare — și nici nu le putea răbda ? Poate din cerul care ne privea zi și noapte în închisoarea noastră de piatră, din liniștea și măreția lui, care nu venea dintr-o asemenea împodobire, ci din nevăzuta și neîntrerupta ființă a lui Dumnezeu ; poate din nelămuritele mele cugetări din cămăruța părintească, pașnic locuită de sfinți, îngeri și de cei plăcuți lui Dumnezeu, poate de aici ajunsesem la aceea simplă înțelepciune, că bogata împodobire a bisericii îl jignea și pe Mîntuitor și pe mine. Poate că am dobîndit-o atunci, în ceasurile cînd apa șușotea în căzănel și-mi întărea gîndurile și visurile mele de copil. Oare nu cumva este sădită în cugetul nostru pornirea de a înlătura orice silință omenească de a ajunge la o mărire mincinoasă și de a aspira doar la cea dumnezeiască ?...

¹ Înalt dregător eclesiastic (lat. *primicerius*).

² Comandantul cetății.

³ Vicarul patriarhiei.

⁴ Marele vistier.

Cum am intrat în biserică, iar m-a cuprins deznădejdea și mi-am spus că degeaba păzeau străjile afară, pentru că Diavolul se afla și aici, împodobit cu odăjdii scumpe, cu strălucire și lumină. Și așa de bine s-a ascuns în ochii oamenilor, încît i-a orbit. Iar cînd biserica s-a umplut cu toți dregătorii mari și mici, cînd însuși țarul Ivan Alexandru a pășit pe covorașul roșu însoțit de Sara, evreica aceea încoronată și botezată pe numele de Teodora, și de întreaga lui familie, cînd diaconii, ipodiaconii și arhimandriții cîntară cu glas puternic, iar clopotul și toacele răsunară și mai tare, atunci am strîns bine aspra mîna părintească și eram gata să mor de frică. Înfiorător mi s-a părut patriarhul, așa bărbos cum era, cu ochii înfundați în cap sub sprîncenele groase și răsucite. Cu toată alba strălucire care-l înconjura, era înfricoșător cu cîrja lui aurită și cu mitra pe cap, cele două insemne, care-l legau și de țar și de marii demnitari. Nu m-am mai uitat nici la patriarh și nici la preoți, ci la Ivan Alexandru și la împărăteasa lui, cum s-au oprit cu bunăcuviință în picioare în fața tronului lîngă acela al patriarhului, ea fără tron, lîngă țar, amîndoi cu mantii de purpură așa cum cerea acest mare praznic. Gulerele țesute cu fir de aur și bătute cu pietre scumpe, coroanele de pe capetele lor adunau și răsfrîngeau lumina în biserică, la fel și paftelele cingătoarelor lor, așa încît îi deosebeau de ceilalți prin altă măreție, cea lumească. Ivan Alexandru era stîngaci și în mîna ținea akakia¹ făcută sul. Pumnul acesta de țărîna, care amintea fiecăruia că este muritor, mi se părea ca un semn înjositor pe care îl agățase bărbosul și înfiorătorul patriarh și de aceea, cu ochii aținți în neștire la fața mare, rumenă și plăcută a țarului, îl căinam. Dar îndată au stins lumînările și biserica s-a încălzit la lumina roșiatică a candelor din fața altarului. M-am

¹ Bucată de scoarță de lemn făcută sul, umplută cu pămînt și nisip, pe care împărații bizantini o țineau la ceremonii în mîna stîngă, pentru a le aminti de moarte și de deșertăciunea puterii lumești.

gîndit că Diavolul se pregătește să facă niscai farmece. O frică nespusă mi-a strîns inima, mai ales cînd s-au deschis dverele ¹ și de acolo, în slaba lumină roșie a apărut patriarhul în veșmintele lui albe, cu dicherul ² și tricherul ³ în mîini : parcă ieșise din altar marele Tartor însuși în toată măreția lui. Și groază a răspîdit chemarea sa puternică, cutremurătoare : „Veniți de luați lumina cea fără de apus !“ Mi-a trecut prin minte : „Se poate oare ca de la o biată luminare să se primească lumina cea fără de apus, aceea pe care numai sufletul o deosebește și o știe ? De ce oare se înșeală cei vîrstnici ?“ Dar iată că țarul însuși pășește primul să-și aprindă lumînarea de la sfeșnicul patriarhului, iar după el vin buluc cei din familia lui și marii dregători. Pe urmă ne-am aprins și noi lumînările, dar nu de la dicherul patriarhului, ci de la lumînarea unui diacon, biserica s-a luminat din nou și au pornit înainte ipodiaconii și diaconii cu cruci, prapore ⁴ și felinare, iar după ei patriarhul, arhieriei, familia țarului și marii dregători. Iar noaptea era liniștită, nopte de aprilie, și aici, la Țarevgrad adia un pic de vînt care aducea mireasmă de verdeață proaspătă, de pămînt încălzit și umed, așa încît toată ființa mea amețită și asurzită de cîntări, clopote și toace, s-a desprins din larma asta și și-a plecat urechea la adîncă liniște a lumii. Și cînd cortegiul s-a oprit în curte și mi-am aruncat ochii peste zidul cetății, care aici este scund din pricina stîncilor de sub el, mi s-a tăiat răsufllarea la priveliștea ce mi s-a deschis înaintea ochilor. În față, Trapezița părea un sfeșnic uriaș cu mii de brațe, care tremura și se legăna în apele Iantrei, împreună cu luminile din Țarevgrad, și marea de lumini înălța în noaptea de aprilie rugile a mii de oameni. Cînd patriarhul a strigat : „Hristos a înviat !“ a răsunit sărbătorește clopotul patriarhiei, a dat semn tuturor clopotelor și toacelor care

¹ Ușile centrale ale altarului.

² Sfeșnic cu două brațe.

³ Sfeșnic cu trei brațe.

⁴ Prapore bisericesti.

s-au legănat pentru a proslăvi biruința Mîntuitorului asupra morții — și aici, și acolo, și sus, și jos, în Devingrad și în paraclisele sfinților păzitori ai tuturor porților. Zvon metalic și cortegii ca niște șiraguri de mărgele cu diamante de foc înconjurau bisericile și m-au tulburat cu măreția lor, așa că m-am uitat la liniștitul acoperămînt al pămîntului de deasupra mea și m-am mîngîiat la pașnica lumină a stelelor. „Iată, mi-am spus, acolo este lumina cea veșnică, pe care oamenii — zice-se — au luat-o de la dicherul patriarhului. Ea este cea adevărată, ea este cea care rămîne“ — și astfel mi-am întărit atunci mintea cu comoara lumii, care este nedespărțită de sufletul nostru. Dacă a fost așa, nu știu, după cum nu știu nici dacă tot astea mi-au fost gîndurile, dar cînd îmi amintesc acele clipe, le povestesc cu vorbele mele de acum, căci altfel nu se poate. Nu voi uita niciodată stelele cele mici din noaptea aceea de primăvară — mi-au devenit sprijinul adevărului și tot ele sînt vinovate de nenorocirile mele. Omule, dacă ai putea înțelege ce este aceea ce nu se prefacă din bine în rău și din rău în bine, așa zice că ești înțelept !...

Am ocolit cu cîntări biserica patriarhiei, cortegiul a înconjurat-o și fruntea lui s-a oprit la ușa dinspre apus. Și era mare, ferecată cu piroane de fier ca un scut de uriaș, iar deasupra ei era zugrăvită *Învierea*. S-a făcut liniște de se auzea sfîrșitul luminărilor, cînd răsună glasul poruncitor al patriarhului : „Deschideți-vă, porți veșnice, ca să intre împăratul slavei !“ „Cine este acest împărat al slavei ?“ întrebă un glas de după ușă, glas care răsună în biserica goală și o umplu pînă la cupolă. Mi-am zis : „Uite Diavolul pe care se căznesc să-l alunge, este — precum știam — tot înăuntru“. Patriarhul a strigat a doua oară cu glas și mai puternic : „Deschideți-vă, porți veșnice, ca să intre împăratul slavei, Domnul puterilor !“ Dinlăuntru, Diavolul nu voia să dea voie Domnului. Atunci au izbit și au împins ușa, s-au luat la harță cu Diavolul, se auzi sinistrul zornăit de lanțuri și din pricina zgomotelor tunătoare de iad și de strigătele înfiorătoare era mai-mai să-mi

pierd cunoștința. În cele din urmă, ușa s-a deschis, oamenii au dat năvală înăuntru, au cîntat „Hristos a înviat !“, m-au strivit și m-au tîrit și pe mine, puiul de om, care-și pierduse și firea și graiul, așa că n-am putut nici măcar să plîng. Cei mari începură să-și răspundă unul altuia : „Adevărat a înviat !“ sărutînd crucea patriarhului și icoana Învierii. Patriarhul binecuvînta, iar diaconii ziceau cu glas tare : „Blagoslovește, prea sfînte vlădică !“ Ne veni și nouă rîndul să sărutăm crucea și tata m-a ridicat să ajung cu buzele recea cruce a răstîgnirii. Eram gata să țip cînd m-am trezit atît de aproape de fața bîrboasă a patriarhului, căci nu puteam înțelege cine fusese Diavolul care se împotrivise și ferecase ușa în lanțuri. Îmi stăruia în minte că Diavolul era chiar patriarhul.

Apoi a venit tot clerul în mijlocul bisericii și a început liturghia cea solemnă, dar eu n-am mai auzit nimic. Cufundat în gînduri și trist, nu lăsasem deloc mîna dreaptă, caldă, a tatei. Mi-era milă de dînsul că nici el nu-l vedea pe cel cu coarne și nici nu știam unde s-a ascuns spre a putea să-mi liniștească mintea.

Biserica s-a încălzit de la flăcările lumînărilor, și a început să miroase a ceară topită. Din pricina luminii puternice fețele oamenilor s-au deschis parcă și pe ele s-au arătat toate păcatele pe care cu osîrdie le ascundeau și le tănuiau, încît mi-era frică să le privesc. Am căutat din ochi pe mama și m-am uitat la îngerii zugrăviți pe pereții bisericii. Totul mă apăsa, mă speria și mă arunca în nedumerire, iar asta ducea la îndoială...

Cînd am plecat acasă, era ziua, stelutele mele liniștitoare se stînseseră și i-am spus tatii :

- Nu l-au putut alunga !
- Pe cine ? m-a întreat.
- Pe Diavol. Tot în biserică a rămas.
- Cum o să rămînă Diavolul în biserică ?
- Păi nu l-ai auzit și tu ? Se ascunsese după ușă.
- Asta era numai așa... Hristos a intrat în iad ca să slobozească din chinuri pe cei păcătoși, pentru trei zile.

Am tăcut, dar cugetam : „Nici tata n-a înțeles. E de minune cum se înșală vîrstnicii și cît de viclean se ascunde Diavolul. Dar de ce oare au spus *porți veșnice* ? Dacă sînt ale iadului, de ce să fie veșnice ?...”

Fraților, cine dintre noi își aduce aminte cînd,
începînd din frageda copilărie, se zămislește
în minte, pentru toată viața o mare
convingere ?

B

Poate că de la trecutele mele îmbolnăviri mi se ascuțiseră simțurile cele sufletești, deoarece, cînd firea trupească slăbește, învinge sufletul nemuritor și cele două firi ce se află în noi dispar. Recunoaște, Teofile, că dacă vreun vrăjitor te-ar întoarce în anii copilăriei, ai da cu dragă inimă netrebnica ta înțelepciune la care ai ajuns acum, pe acea putere de pătrundere care strălucea în tine, asemenea unui împărat pe un tron înalt, și care își dădea seama de imaterialitatea ascunsă ochilor noștri în haina ei pămîntească. Și nu numai atît, dar știa să o și despartă pe una de cealaltă și să se hrănească cu hrană cerească.

În fiecare zi mă rugam, cu sau fără pricină, pentru vreo greșeală nevinovată, mai cu seamă în „odăița lui Dumnezeu” — așa numeam noi cămăruța în care-și zugrăvea tata icoanele. Aici rugăciunea mea curgea mai inspirată și fără să se împiedice în vorbe, ca o miere albă de tei într-un vas curat. Îl imploram să-mi ierte păcatul și să-mi ajute să văd cu ochi limpezi comoara lumii, creația lui preaînțeleaptă, să mă bucur de ea, să scot dintr-însa noi bucurii și să-mi păzească privirea, ochiului meu sufletesc. Îi mulțumeam pentru luminarea și cuvioșia care-mi umpleau inima pînă la extaz, ca un trandafir cu bună mireasmă.

Oh! Ce mare taină și minune se petrecea atunci cu mine. Porțile sufletului se deschideau spre adîncimile lui

și acolo mintea sta față în față cu ceea ce este veșnic și de neatins, într-o altă lume pentru care limba nu avea destule cuvinte : o lume nemărginită și înfiorătoare, în care pășai cu greu, pentru că acolo ochii trupești erau orbi, mintea vicleană se încurca și se pierdea ca într-un codru întunecat, iar inima se scălda în amărăciune, trecea printr-o dulce și prea curată suferință și purificată tresălta cu o nouă putere, ca un copil scăldat. Cunoașterea asta la care nu se ajunge prin rațiune se dobîndește prin rugăciune. Iar la sfîrșit te cuprinde și bucuria dobîndită prin purificare. Dar nu așteptați, fraților, să dezvălui taina și dorința aceasta omenească ! E o însușire a sufletelor curate de copii, trece la cei ce sînt gata să coboare spre mormînt, se apropie de artă și ca atare ascunde și nebunie.

Cui mă rugam și a cui față mi-o reprezentam ? A Mîntuitorului, bineînțeles, pentru că pe el îl iubeam. „Bătrînul Dumnezeu“, după cum îi spunea tata lui Savaot, părea bătrîn de tot și obosit. Făcuse într-adevăr lumea, dar nu izbutise să se răfuiască cu Diavolul și de aceea îl trimisese pe fiul lui să ne mîntuiască. Dar cu toată învierea și pilda lui Hristos, Diavolul rămăsese nevătămat și neînvins, călărea oamenii și-i făcea proști și răi. Astfel cugetam în anii aceia ai mei și nu-mi dam seama că începeam să mă îndoiesc de taina mîntuitoare a întrupării lui Dumnezeu, să despart fără nici o asemănare pe Iisus de părintele său și de Sfînta Treime și tot mai mult să-l fac asemenea omului. Pentru că nu-mi puteam închipui două naturi într-una și nici nu înțelegeam de ce fiul lui Dumnezeu n-are putere să șteargă pe Diavol de pe fața pămîntului.

Mă întrebam : de ce există acest chin sufletesc pentru oameni, dacă cel viclean domnește tot ca mai înainte ? Degeaba a fost răstignit Hristos — jertfă nechibzuită și nevinovată, pe care însuși Savaot a adus-o Satanei. Și putea fi oare chinuită, hulită și răstignită desăvîrșirea dacă n-ar fi fost părăsită de Dumnezeu ? Iar că Fiul a fost părăsit, a spus-o chiar el însuși pe cruce. Această mare și aspră

nedreptate mă înfuria și în același timp mă îndemna și mai mult către puritatea rîvnită, care împreună cu comoara lumii îmi făgăduiau frumusețe și bine. Mi-amintesc diminețile de aprilie și mai, cînd, jos, lîngă rîu, vedeam roua tremurînd pe tufișuri și pe frunzele copacilor, apele Iantrei șopotînd dulce și umbra deasă a pădurilor pline de flori, și îmbătate de miresme preamărînd dimineața cu cîntece de păsări și cu veselul răspuns al ecoului. Nemișcate, oglinindu-se în rîu, ca într-o lume de vis, turnurile și înaltele ziduri ale cetății se odihneau ca niște fantome pline de farmec, iar din orașul frîncilor se auzea un tînăr venețian care-și cînta cîntecul lui străin. Se deslusea zvon ușor de glasuri. Cum ai fi vrut să zbori ca vulturii în zările albastre, dar n-o puteai face decît așa ca mine, pentru că numai cu aripile cuvîntului zboară sufletul în toate lumile. Căutam cele mai puternice, cele mai frumoase vorbe din divinul izvor al limbii ca să îmbrac gînduri și simțiri, și pe nesimțite am ajuns ca, printr-o răsunătoare și dulce vorbire, să compar toate cele nedătătoare de viață cu cele ce se dau, adică să cuvînt despre cele ce nu se pot tălmăci, cum ar fi taina de nespus a lumii pe care chiar dacă o exprimi prin scris, nu poate fi înțeleasă.

Pe vremea aceea învățasem Evanghelia cu tîlcuiri la școala de chilie a hartofilaxului ¹, știam pe dinafară *Rugăciunea în acrostih* ², precum și *Proglasul* ³. La școala aceasta mergeau copiii țarului, ai boierilor, ai marilor demnitari și fusesem primit în ea mulțumită stăruințelor suspușilor noștri vecini, care adeseori se abăteau pe la noi să mă vadă și să se bucure de frumusețea mea, pentru că eram într-adevăr „copilașul cel frumos“ așa cum îmi spuneau ei. Și acum îmi aduc aminte acele stihuri din *Proglas* :

¹ Bibliotecar și arhivar.

² Rugăciune ce începea cu fiecare literă a alfabetului slav.

³ Introducere poetică la *Evangheli*i.

*Voi cei ce căutați frumusețea sufletelor,
Iubiți-vă și vă bucurați ;
Voi cei care vreți să vă lepădați păcatele
Și să înlăturați stricăciunea pe lumea aceasta
Pentru ca să aflați viața în rai...*

și așa mai departe.

Atunci stihurile m-au impresionat pentru că și eu aspiram spre această lume, și încercînd să imit pe marele Constantin din Preslav¹ am început să scriu rugăciuni în versuri, mai ales în „cămăruța lui Dumnezeu“, dar ascundeam cele scrise, de prieteni și cunoscuți. Mă îmbrăcam cu chipuri și cuvinte, cu ele îmi turnam lumină în suflet și îmbrăcam în frumusețe ceea ce era urît. Această îmbrătare și bucurie pentru tot ce era frumos a devenit pentru mine nu o obișnuință, ci o adevărată necesitate interioară. Mă gîndeam cu mîndrie : „În tine, Eniu, vorbește îngerul sfîntului duh, bucură-te și slăvește-l prin cuvinte“ — și nu bănuiam cîte neazuri, suferințe și nefericiri vor fi să cadă peste mine din partea acestui înger...

La școala noastră învăța și cea de-a doua fiică a lui Ivan Alexandru. Ceru să șadă lîngă mine, deși învățătorul nostru, diaconul Anghelarie, se încruntă cînd o auzi. Nicio dată n-am întîlnit o asemenea gingașă și nobilă frumusețe. Nu din carne, ci din porțelan curat și suflet cu bună mi-reasmă era fiica țarului, așa că atunci cînd ședea lîngă mine mi se părea că devin nepămîntean, de parcă eram în al șaptelea cer. Și ce suris avea ! De-aș zice că era alb ca zăpada, ca zăpada proaspătă, de-aș zice că înflorea pe scumpa ei față ca un ghiocel, tot n-aș exprima prin cuvinte frumusețea ei și nici puterea ce o avea asupra sufletului meu. O asemănam cu o rază albă de lună în zori — atît de ireală și de nepămînteană era. Pe obraji îi apăreau două

¹ Episcopul Constantin, scriitor bisericesc, traducător, poet, învățat de seamă, una din principalele personalități ale „veacului de aur“ al culturii și literaturii bulgare pe vremea țarului Simeon (893—927).

gropițe, șiragul drept al dinților se descoperea și de acolo, pe întreaga-i față răsărea aburul suav și neprihănit al sufletului ei, care-mi umplea inima de putere și extaz. Nu-mi plăcea numele pe care i-l dăduseră (fusesse botezată cu numele bunicii ei — mama țarului) și de aceea, în sinea mea îi spuneam cînd Zornița ¹, cînd Ralița ², tot căutîndu-i un nume și nereușind să i-l găsesc pe cel potrivit. Venea dimineața, însoțită de Dragovol, uriașul vistavoi al țarului, care, atunci cînd se apleca să intre pe ușa școlii, se făcea întuneric înăuntru. Îi așeza pe măsută săculețul cu nisip aurit, condilul ³ și pleca, avînd grijă ca atunci cînd ajungea la ușă să i se încline pînă la pămînt. Apoi eu îi așezam pernița roșie pentru picioare și o ajutam să-și toarne nisipul aurit în lădiță, netezindu-i-l cu palma. Iar într-o zi am scris pe nisip cu condilul meu de lemn :

*Steaua Ralița ară pe cer cu plug de aur,
Împărăteasa Ralița rînduiește cuvinte cu condil de aur,
Ferițiți sînt ochii care privesc aceste minuni !*

Ea le-a citit, a roșit, m-a privit pe sub gene cu dulcii săi ochi și, încet-încet, le-a șters. Și acum văd mina ei, asemenea unei aripi de porumbel, cum trece peste nisipul aurit de parcă-i pare rău că trebuie să șteargă ce fusese scris. Iar eu se pare că m-am îngălbenit speriat de îndrăzneala mea. Din ziua aceea m-am îndrăgostit de fiica țarului și pentru ea mă rugam în stihurile mele, pentru ea le scriam ; cu cutremur și cu frică o asemănam împărătesei cerești și comorii lumii, rugîndu-mă lui Iisus să-i păzească sufletul și frumusețea. Bucuria iubirii mă cuprindea mai ales seara, cînd peste Țarevgrad răsărea o lună ca de aramă. Ochii tuturor erau atunci ațintiți spre ea, pupilele se măreau de atîta visare și visarea asta se prefăcea într-o rugă a tuturor celor vii, într-o cîntare cu glas și fără glas. Greierii țîrîiau cu trist zvon, legănînd dulce întunericul

¹ Luceafărul de dimineață.

² De la constelația Rarița.

³ Bețișor de lemn sau metal cu care se scria pe nisip.

de deasupra caselor și zidurilor încinse de căldura zilei, broaștele orăcăiau prelung, vitele mugeau de parcă se sileau și ele să vorbească, iar în biserici și paraclise sclipeau odată cu primii licurici candelile aprinse. Atunci căutam pe cer constelația Raliței, mă gindeam la Ralița mea, cum i-o fi așternutul în patul împărătesc, în care întîmpină noaptea, și mă rugam ca luminătoarea cerului să-i dea fericire și pace. În ceasurile acelea întocmeam noi rugăciuni — dar mai lumești și de dragoste. Iubirea mă făcea îndrăzneț și mă încumetam tot mai mult să scriu, pe nisipul meu obișnuit sau pe cel aurit al Raliței, catrene pentru dînsa. La început se tulbura, mai apoi mă îndemna ea însăși cu priviri, ba chiar și cu vorbe. Și într-o zi mi-a spus : „Encio, ți-am adus hîrtie venețiană de-a tatii, ca să scrii totul. Vreau să le citesc acasă.“

Am ascuns hîrtia sub haină și cum m-am întors de la școală am și început să scriu pe cele cinci foi, pentru că-mi știam toate stihurile pe de rost. Le-am așternut cu litere frumoase, cu cerneală și cu chinovar, le-am înfrumusețat cu împletituri dar, din băgare de seamă și teamă, am ales dintre poezii doar pe acelea în care ceea ce era lumesc era cel mai puțin. Trei zile m-am trudit, iar în vremea asta Ralița mă întreba cu nerăbdare unde am ajuns.

Veni și ziua cînd aveam să i le dau. Ca să nu se mototolească, am pus foile între două scîndurele pentru legat cărți, pe care le-am găsit în odaia de zugrăvit a tatii și le-am ascuns în sin. I-am spus : „Sînt aici ! O să ți le dau la plecare, dar să nu vadă diaconul Anghelarie sau kir Dragovol.“ Părintele Anghelarie avea însă ochi de pisică. De mult simțise el ce se înfiripa între noi și abia acum înțeleg că diaconul ăsta cu dinții rari era gelos pe mine pentru fiica țarului, cu toate că era caraghios ca un bărbat în vîrstă să fie gelos pe un băiat nevîrstnic. În ceea ce-l privea, el își ascundea gelozia asta, după cît se pare și sub datoria lui de a veghea asupra fiicei țarului. Și tocmai cînd mă pregăteam să-i dau stihurile, m-a prins. A văzut că am haina umflată la piept, precum și privirile Raliței,

care așteptau ceva. Mi le-a luat, a citit câteva din ele și s-a uitat la mine cu o privire lungă și rea ce mi-a străpuns sufletul ca o săgeată. Și pentru prima oară mi-a turnat în el otrava urii, căci sufletul omenesc nu rabdă pe nimeni să-i atingă sfintele lui taine și nici libertatea. Îmi venea să-i smulg din mâini scîndurelele cu stihuri, dar nu îndrăzneam și stam cu capul în jos, galben la față. Atunci Ralița m-a uimit și m-a încîntat. A întins mînuța ei albă spre diacon, a zîmbit cu minunatul și atotcuceritorul ei suris și a spus cu o voce dulce : „Învățătorule, eu însămi l-am pus să mi le scrie, pentru că tata îl știe că face stihuri și vrea să le citească și el“. Și așa precum îngerul Domnului sau împărăteasa cerului au putere asupra negrului diavol încît pot intra și în iad, tot așa și Ralița, cu o întindere de mîină și cu vorbele acelea, l-a subjugat pe diaconul Anghelarie. Acesta s-a tulburat, din negricios s-a făcut vișiniu la față, a zîmbit pătimaș parcă și ploconindu-se i-a dat stihurile. Iar uriașul Dragovol, care venise să o ia pe prințesă n-a înțeles nimic, stătea supus și tăcea ca totdeauna.

Așa-i soarta omenească, să ne trăim viața nevinovată în petrecere, în dorința de a afla, în tot felul de amăgiri cu cele spirituale și cu cele materiale, sufletul slobod fiind ca un mic nor de vară, plimbîndu-se întocmai ca dînsul pe întinderea lumii. Dar vine și ziua primelor amărăciuni, a suferințelor, a furiei, a urii și durerii, cînd sufletul se răzvrătește și se îndreaptă fie spre semenii săi, fie spre cer, dorind răspuns la nedreptate și răutate. Și atunci cel viclean îi și pune căpăstrul. Se întîmplă însă ca într-o astfel de zi, mai multe lucruri să se împletească în același nod.

Am plecat de la școală cu o tulburare ce creștea din ce în ce în mine, și chiar cînd am intrat în ulicioara care ducea spre casă mi-am amintit de Diavol. Îi era necaz pe mine vicleanului, că mă însoțeam cu Hristos și că o iubeam pe Ralița ; se înfuriase pe mine pentru că doar eu singur din întregul Țarevgrad știam că se cuibărise aici peste tot. Mi-am urit învățătorul, m-a urit și el pe mine

și acum mă luptam cu ura, cu această întunecată ceață a sufletului. Îmi ziceam că o să afle hartofilaxul despre st. hurile mele și s-ar putea să mă dea afară din școală. Nu este de mirare ca țarul însuși să le citească și să-și dea seama pentru cine și de ce le-am scris. O să afle tata și toți fiii de boieri, care și fără asta se uită la mine ca la o cioară albă.

Cum am împins portița și am intrat în casă, m-a întâmpinat dinlăuntru un țipăt înfiorător, încît am dat fuga pe scară spre catul de sus. Dar tata a strigat după mine să mă întorc : „Du-te, fiule, și te plimbă pe lîngă zidul cetății. Maică-ta e bolnavă, sus este vraciul și baba Veneta, aia care moșește. Poate că Dumnezeu o să ne trimită o surioară sau un frățior“.

Am ieșit urmărit de același țipăt înăbușit, am pornit-o spre poarta de miază-zi, de lîngă turnul lui Balduin și fără să țin seama de straja care-mi arunca glume și mă tot ațîța, am început să mă gîndesc la necazurile mele și să mă întreb de ce oare țipa mama așa de înfiorător, dacă Dumnezeu însuși îmi va trimite o surioară. Dar să nu vă mai ocup timpul cu amănunte. Mi-am zis că și aici este tot mîna Diavolului și mintea mi s-a înverșunat în fața acestei întrebări, căreia nu-i găseam răspuns : de ce există oare cel viclean ?

În ziua aceea s-a născut sora mea Kalea, pe care au robît-o agarenii și au vîndut-o venețienilor la Kandia...

Puternic e sufletul cu taina lui de a îndulci ! Fuge de amintirile urite — caută lumina și bucuria. Și atunci m-am mîngîiat cu comoara lumii, m-a liniștit Iisus și, fără să-mi dau seama, m-am așezat pe treapta de piatră de pe uliță, la umbra de amiază, începînd iar să înșir în minte stihuri, ca să-mi îndulcesc cu ele durerea. Se înțelege că erau îndreptate tot spre Ralița, pentru că numai ei și lui Hristos le puteam spune totul.

În aceeași noapte l-am visat și pe cel cu coarne. Nu voi uita niciodată visul acesta care-mi prevestea că gustasem și eu din fructele amare ale cunoașterii.

Îmi plăcea să dorm lângă tata, în patul lui larg, în odaia de după scară, vecină cu odăița de zugrăvit. Acolo mirosea a vopsele, chiar și tata era investmîntat în mirosul lor și în cel de ceară arsă. Mirosea a biserică și îndemna sufletul spre pace și pocăință. Înainte de a se culca, tata își încingea mijlocul, în întuneric, cu un briu subțire de lînă, înfășurîndu-l încet și cu grijă. Apoi își făcea cruce în fața icoanei și mă gîdila cu mustățile, spunînd că sufletul meu miroase a ceva frumos. Dar în seara aceea în casă plutea un abur de sînge, de lapte și de lehuzie, care apăsa și chinuia mintea cu spaime și îndoieli, așa încît multă vreme nu am putut adormi, ascultînd plînsul, de sus, al surioarei, pașii regulați ai strajei și vuietul monoton al lantrei. Pe la miezul nopții am visat că mergeam pe marginea viei noastre, unde ne duceam pe vreme de secetă cînd veneau călduri mari. În sufletul meu era lumină pentru că aici mă simțeam mai liber și mai fericit. Mă îmbătam de cîntecele păsărilor și de mireasma florilor, iar privirea mea nevinovată cerceta natura ca să descopere sensul pus în toate cele ale firii. Ceva mai mult, Diavolul se afla în Tîrnovo și nu mă mai amenința, tînjeam trist doar după Ralița și chipul ei îmi da tîrcoale, dar asta era ca o rană înmuiată în miere. Asemenea simțiri rătăceau — se pare — în mintea mea învăluită de vis, dar și necazurile din ziua aceea ședeau de veghe și în ele se ascunsese Diavolul. El mi-a apărut din nevăzut, aici, la marginea viei — sur, păros, mărunțel — chemîndu-mă la dînsul, așa cum un făcător de rele amăgește un copil ca să-l piardă. Și cită șiretenie surdă, cită încredințare avea în el că mă va ispiti! Sufletul mi s-a cutremurat de groază și cu un țipăt înfricoșător, care-l sfîșia, am apucat o piatră mare și am aruncat-o spre el cu toată puterea...

M-am trezit plîngînd, lac de nădușeală, dar nu i-am spus tatii de ce am țipat în vis, de ce tremur și mă strîng lângă el.

A doua zi după prînz a venit un desetnic ¹ din straja împărătească — Ivan Alexandru dăduse poruncă să mă înfățișez la palat. Ce nemaipomenită învălmășeală s-a iscat atunci în casă ! Tata m-a ajutat să mă spăl și să-mi pun hainele cele noi. Am pornit după desetnic, dar picioarele mi se muiaseră de la genunchi și buzele îmi erau uscate. Gîndeam : mi-a făcut de pierzanie încornoratul, nu degeaba am visat că mă cheamă la el. S-a infuriat măria-sa citindu-mi poeziile și o să mă pedepsească pentru o astfel de îndrăzneală.

Cu asemenea temeri și nădejdi am ajuns la poarta de miazăzi a palatului. Pe aici intrau genovezii și venețienii cu mărfurile lor, precum și trimișii altor țări străine. Straja ne-a dat drumul și cînd am pătruns în curte eram mai mult mort decît viu. După clădirea cea mare de lîngă biserică, în care țarul primea solii altor țări și conducea sfatul boierilor, se afla un umbrar larg și o boltă de viță. Acolo se fugăreau unii pe alții și țipau niște păuni, iar în curte se găsea un struț care alerga printre turnurile de strajă de unde ostașii îi aruncau pietricele, să facă haz de lăcomia lui.

Cînd am zărit mareața poartă a palatului, împodobită cu chipuri de lei și vulturi cu două capete, avînd zugrăvit sus pe Iisus blagoslovind, iar pe lături pe sfîntul Gheorghe purtătorul de biruință și pe arhanghelul Mihail cu sabia lui de foc, cînd am văzut palatul țarului cu ferestre luminoase și cu împletituri de mozaic, am început să mă tem și mai mult. Palatul țarului îmi porunceă să mă înclin, dar sufletul nu voia și se împotriva minții, care-l îndemna să se predea acestei măreții și frumuseți. Atunci cel viclean, asemănîndu-mă cu un voinic intrat în peștera balaurului ca să scape pe fata împăratului, m-a îndemnat să mă mîndresc, m-a ispitit cu acest gînd, și teama pe care o încercasem s-a întrupat pe nesimțite în dorința de a

¹ Comandantul unui grup de zece ostași.

săvârși fapte mari și de a fi gata să îndur orice chinuri pentru Ralița...

În pridvor, în fața unei mese joase ședea comandantul strajei dinlăuntru — un bărbat mustăcios îmbrăcat în armură. S-a ridicat anevoie, s-a dus să cheme pe cineva, iar eu am rămas acolo, de se uitau curioși la mine ostașii de la intrare. Și aici pereții erau zugrăviți cu chipuri de voievozi și sfinți, mirosea a lumînări arse și ochii ți se opreau la cele două sfeșnice de bronz pe care se întăriseră picăturile de ceară.

Comandantul s-a întors însoțit de un monah. Acesta m-a luat cu el și m-a condus printr-un coridor pardosit cu marmură, pe care erau așternute chilimuri și de unde pornea o amfiladă spre scara cea largă. Din umbra și liniștea în care zăcea această parte a palatului, am ieșit la lumină, într-o tindă lungă cu un șir de coloane albe ce dădeau spre Iantra. Pe laturi, în nișe adânci, se înșirau uși ferecate cruciș, tavane și pereți zugrăviți — împletitură multicoloră de chipuri, podoabe și semne, care te ameteau și îți luau ochii — unele erau zugrăvite chiar de tata, deoarece palatul fusese refăcut de țarul Ivan Alexandru.

Monahul s-a oprit lângă o încăpere cu cerdac în față și mi-a spus să aștept. M-am uitat prin geamurile venețiene în odaie, mi s-a părut că înăuntru văd oameni și mi-am întors privirea spre lumea verde de dincolo de Iantra, amortită de arșița după-amiezii, unde se zăreau palide turnurile cetății de la Devin. Și amețit de cele ce vedeam, de temeri și nădejdi, am tresărit când ușa din spatele meu s-a deschis și monahul mi-a spus să intru.

Înăuntru ședea Ivan Alexandru cu împărăteasa, cu cele trei fiice și cu prea iubitul său fiu Ivan Șişman. Pete purpurii, albastre, galbene și violete colorau fețele, hainele și întreaga încăpere, încît totuși părea plin de farmec. Măria-sa ședea pe un jîlt mare, cu sprijinitoare pentru brațe, pe un altul asemenea împărăteasa ținea un gherghef pe genunchi, iar fiicele și micul țar Ivan Șişman stăteau în

picioare și mă priveau. Am vrut să întilnesc privirea Rali-tei, să citesc în ochii ei ce mă așteaptă, dar n-am îndrăznit. Și așa cum m-a învățat tata, m-am înclinat adînc și m-am uitat cu teamă la țar. Suridea binevoitor, iar dalmatica lui răscoită la piept lăsa să se vadă cămașa de pinză subțire și albă ca zăpada, descheiată la gîtul alb și gros, și rădăcina bărbii încărunțite. Ținea în mîna lui mare, ca o mîină de vlădică, metanii de sidef și eu — așa cum stam cu ochii plecați — am văzut și mi-am amintit apoi glezna groasă a piciorului său, pantoful roșu și micul buchet din mîină. Era un om frumos, cu fața albă și curată, care îți inspira încredere și bunătate. Cu vîrsta mușchii i se mai moleșiseră — dar era încă un bărbat plăcut oricui și mai ales femeilor. Iar cînd i-am văzut și ochii cum priveau de binevoitori și cît erau de limpezi și de umezi, m-am încredințat și mai mult că sufletește și trupește este blind și că blindețea asta a lui îi face și pe ceilalți la fel. Dar de ce nu spui și cum ai tilcuit mai tirziu acea blindețe sufletească și bunătate a mării-sale ? Sau nu îndrăznești s-o spui ca să nu zăpăcești mintea celui care te citește, pentru că rînduiala este necesară minții ca să înțeleagă...

Măria-sa m-a întrebat cu bunătate despre numele și vîrsta mea, iar eu nu-mi mai puteam desprinde privirea de la buzele lui roșii. Era un fapt de laudă și de bucurie — zicea țarul — că se înmulțeau oamenii care se pricep să-l proslăvească cu felurite meșteșuguri pe domnul nostru Iisus și să nutrească dragoste fierbinte față de sfinți și de pravoslavnica noastră biserică. Împărăția se împodobește cu faptele unor asemenea oameni mai mult decît cu mîrgăritare și pietre scumpe. Stihurile mele erau plătute urechii și minții, așa încît le citise cu bucurie. Și cum vorbea, scoase un pieptene frumos, își pieptănă barba despărțită în două și se uită la mine tot așa de zîmbitor. Iar împărăteasa, gingașă și mărunțică la trup, cu ochi mari, negri și fața roză — pe care o uram pentru că mi-era milă de fosta împărăteasă, fiica lui Basarab — tot timpul nu și-a mai luat ochii de la mine.

Eram gata să ies din palat, îmbătat de visuri — țarul Ivan Alexandru îmi dăruise o pană de aur și se pregătea să-mi dea voie să plec, dar măria-sa împărăteasa a intervenit spunînd că ar fi bine ca patriarhul să mă tundă monah și să mă ia ca pisar la palat. A spus asta în grecește, fără a bănuî că înțelegeam această limbă în care puteam scrie și citi. M-am uitat la Ralița și ea m-a privit tulburată. Măriile-lor vorbeau și nu prea se înțelegeau ce fel de lucru să-mi dea, iar în acest timp fiica cea mai mare a țarului, care semăna cu tatăl ei și, ca și el, era voinică și rumenă, m-a ciupit pe neobservate de cot spunîndu-mi cu răutate : „De ce-o asemeni pe Kerața cu Sfînta Născătoare ? Nu cumva Kerața noastră este iubită ta ?” — după care a rîs veninos făcîndu-mă gata să intru în pămînt. Ralița a început să plîngă și a fugit, măria-sa a certat-o pe obraznică, dar toți rideau și risul lor mi-a arătat că-mi știau taina.

Nu-mi mai amintesc cum am luat cutiuța cu pana de aur, cum am făcut plecăciunea și dacă am mulțumit sau nu. Mi-am venit în fire abia atunci cînd monahul, care aștepta în tindă, m-a dus spre curte. Acolo un glas răgușit, dar poruncitor certa pe cineva, și cum am ieșit din pridvor am văzut un tînăr înalt, cu mijlocul subțire, cu cizme purpurii și dalmatică scurtă, ocărînd pe ostași că zădărau struțul. Era Ivan Strațimir, fiul cel mai mare al țarului. S-a întors spre mine și m-a privit supărat. Fața îi era negricioasă, bărbuța ascuțită, iar fruntea mare ca a tatălui său.

Mergeam spre casă și în urechi îmi răsunau mereu cuvintele : „Nu cumva Kerața este iubită ta ?” Vorbele astea îmi rodeau adînc mintea și-mi răneau ambiția, așa încît și Ralița începu să mi se pară străină. M-am supărat pe ea pentru că trădase taina noastră. Se vedea că nu mă iubește, ci se alintă doar și se amuză cu stihurile mele.

Degeaba am cîntat-o, degeaba am pus nădejdi în inima ei curată, zadarnic am asemănat-o cu frumusețile pămîntești și cerești. Ea este fiică de țar, iar eu fecior de zugrav. Ce-mi trece prin minte ? Jignită îmi era inima și plină de amărăciune minunata taină a iubirii. Și atunci mi-am tilcuit visul așa : „Diavolul s-a ivit ca să-mi spună că de-acum înainte îi voi sluji prin voință împărătească“... Gîndul acesta, că între mine și Hristos s-a strecurat cel necurat, m-a aruncat în deznădejde, m-a doborît. Ce grea tristețe m-a apăsât în ziua aceea, a despărțirii !

Tata s-a bucurat de darul împărătesc, mama a vrut să mă sărute, iar eu m-am jucat cu pana și cum am rămas singur m-a cuprins o neînvinsă ispită de a intra într-o biserică, atunci cînd nu este nimeni înăuntru. Atît de viu îl aveam în fața ochilor pe Diavol, acolo pe marginea viei noastre, încît nu mă îndoiam că mi se va arăta neapărat în biserică. De ce doream oare atît de pătimaș să-l văd ? Nu cumva inima mea chinuită nădăjduia să scape de sub puterea lui dacă i se ruga ? Sau îl căuta pentru că fusese jignită ? Nici pînă acum n-am putut înțelege această taină, dar o să mă întorc mai pe urmă iarăși asupra ei.

Am intrat pe furiș în biserica boierească din spatele palatului, m-am ascuns după un stîlp și am rămas nemișcat. Stau eu acolo, aștept cu frică să-mi apară Diavolul de undeva, fie dintr-un colț întunecos, fie de sub candelile din altar, iar frica din mine se preface în îndrăzneală și înfruntare, în revoltă și înverșunare față de dumnezei, sfinți, țari și stăpînitori, față de viață și de moarte. Părul mi se face măciucă și pieptul mi se umflă de parc-ar crește în mine o putere de uriaș care amenință să dărîme casa Domnului, precum odinioară Samson dărîmase capiștea¹ filistenilor. Atunci am tresărit, am alergat spre Panto-

¹ Templu păgîn.

crator¹ și am ingenunchiat ca să mă rog. Ce bine îmi amintesc și acum de icoana aceea. Pe un fond galben auriu era zugrăvit în culori întunecate Mîntuitorul — blînd, smerit, cu buze roșii în mijlocul unei bărbi scurte, negre, care se împreuna cu părul des — iar în spatele chipului său — o cruce roșie. Și era atît de pămîntesc și de chinuit, privea atît de neputincios și blagoslovea atît de deznădăjduit, încît l-am asemănat întru totul cu Kosîu, sacagiul și sluga boierească, omul acela mereu trist și blînd. Voiam să mă rog, dar din gura mea nu ieșeau rugăciuni, ci înfruntări și învinuiri aduse lui Dumnezeu, că l-a lăsat pe Diavol să domnească și aceasta numai pentru că este lipsit de putere. Și parcă nu eram eu cel ce aducea laude duhului cel rău, ci altcineva, un necunoscut care-și făcuse lăcaș în sufletul meu.

Îndată ce am înțeles că nu mă pot ruga, ci asemenea lui Iov îi ceream socoteală lui Dumnezeu, am fugit din biserica întunecoasă, afară la lumină, nădăjduind că aici voi scăpa de demonul mîndriei. Dar în locul pocăinței am simțit doar ușurarea că am înlăturat ceva. Omeneasca mea mîndrie a crescut și' mai mult, și în mine și-a făcut loc o îndrăcită putere : „Da, Eniu, ești mic, dar ești tare, te poți uita la toate fără frică, ba chiar rizînd“. Și-mi aduc aminte că l-am întîlnit atunci pe paharnicul împărătesc, pe monahul Silvestru și m-am uitat la el cu asemenea ochi, încît a rămas uluit, s-a oprit să mă cerceteze cu privirea, după care a plecat mormăind ceva. Iar după asta m-a cuprins o tristețe nelămurită de-mi venea să plîng. Atunci am înțeles de ce nu i-am spus tatii nimic de visul meu. Da, Diavolul nu era numai la Tîrnovo, nu numai în cei vîrstnici, ci și în mine. M-am întors la sufletul meu

¹ Icoana lui Dumnezeu-tatăl sau a lui Iisus pictată în general pe bolta centrală a bisericii.

și l-am întrebat : „Ce aștepti de la el, nefericitule, de ești atît de vesel și nerușinat ?“ Și cineva parcă mi-a răspuns în locul lui : „Păi numai așa, să vedem ce o să se întîmple“... Nu puteam înțelege nici cine se întrista, nici cine se bucura, și nici unde se ascundea Eniu cel dinainte, fiul prea iubit al lui Hristos, băiatul cel curat de șaisprezece ani. Dar din

ceasurile acelea am înțeles că omul iubește pe

Diavol nu mai puțin decît pe Dumnezeu.

Și că nu poate trăi fără el, pentru

că orice zeitate îi frînge

mîndria...

C

După trei-patru zile totul părea ca o poveste, dar peste lume se aşternuse umbra aceea nevăzută din cuge-tul meu. Iar sufletul, deşi ştia ce se întâmplase, nu voia să creadă pentru că mintea îl îmboldea, iar trupul, care se umplea de putere şi se întărea, făcea acelaşi lucru. Şi aşa, parcă totul era ca şi pînă acum, atît în cetate, cît şi la noi acasă. Tot aşa Raliţa venea la şcoală şi şedea ca şi mai înainte lingă mine ; cerul era acelaşi peste Tîrnovo, la fel eram şi eu, dar undeva în mine se împlîntase un alt ochi — unul care tăcea, vedea şi pîndea cu luare-amînte. Vorbea doar în rugăciunile mele şi asta ca să-mi stre-coare îndoieli sau chiar batjocură, ca să-mi întineze cură-ţenia credinţei şi să aprindă şi mai tare aspiraţia mea către Dumnezeu. M-am apucat să ascund cu totul versurile mele şi pentru nimic în lume nu m-aş mai fi învoit să le citesc cuiva, dar îmi plăceau mai mult decît cele naive de mai înainte. Tocmai acea otravă din ele mă încălzea şi mă inspira. Şi imnurile mele deveneau mai pătimaşe, mai sincere, iar convorbirea mea cu divinitatea mai săl-batică. Dar aşa-i firea omenească şi asta-i însuşirea ei. Oare-mi dădeam seama atunci că mă uitam la Raliţa mea cu alţi ochi ? Nu cumva începeam să mă înstrăinez de ea pentru că tatăl ei era ţar, iar eu doar feciorul zugravului său ? Nu cumva încercam să descopăr şi în ea prezenţa Diavolului ?

Pe vremea aceea eram atît de preocupat de mine însumi, încît nu-mi păsa de ce se întîmplă pe lume. Auzeam vorbindu-se de Cantacuzino și de turci, de sultanul Suleiman, de Ioan Paleologul, de Dușan, domnitorul sîrbesc, care era însurat cu sora țarului nostru, de un oarecare Marino Faliero, un venețian care se bătuse cu genovezii în Bosfor, ba l-am și văzut pe acest Faliero cînd a sosit la Tîrnovo. Se adunase mulțime de norod ca să privească la el și la suita lui. În cartierul frîncilor a fost atunci mare veselie printre cei de un neam cu dînsul, pentru că Ivan Alexandru dăruise venețienilor, cu hrisov, mari privilegii negustorești, iar aceștia îi aduseseră daruri scumpe. Se mai vorbea și de un mare cutremur de pămînt în Tracia, care dărimase multe cetăți și orașe, așa încît turcii le cuceriseră ușor, jefuind și unele ținuturi bulgărești. Mi-aduc aminte și cum au dus la Tîrnovo, în cosciug, trupul îmbălsămat al țarului Mihail Asan, ucis într-o luptă cu turcii. Din sicriu picura apă de trandafir care muia giulgiul pe care era brodat blazonul împărătesc, mirosea urît, așa că preoții cădelnițau mereu cu multă tămîie și stropeau cu mireasme în timpul slujbei de înmormîntare. Îmi amintesc și ce plînsese au fost la înmormîntare și cum împărăteasa Maria a leșinat, încît au scos-o pe brațe afară din biserică.

Tata îl blestema pe Cantacuzino și tare s-a mai bucurat cînd s-a auzit că a fost dat jos de pe tron și trimis în surghiun la o mînăstire. Dar toate acestea se întîmplau undeva departe și mă mișcau prea puțin. În fiecare dimineață mă trezeau strigătele slugilor împărătești și boierești, care aduceau în cetate carne, pește, păsări, zarzavat și fructe, scîrțîitul cumpenelor fîntînilor, pocnetul ușilor, lătratul ciinilor și mugetul dobitoacelor. În orașul dinlăuntru toacele se întreceau — încă din zori — cu cio-canele meșteșugarilor, jococarii rîciiau pieile puse la argăseală, în piețe flăcăii cărau zarzavat sau pește și aduceau animale îngrășate pentru tăiere. Mulțime de călugări veniți

în pelerinaj umpleau metohurile¹ diferitelor mînăstiri. Veneau mireni, bolnavi și sănătoși, să se închine la moaștele sfintei Paraschiva, la ale sfintului Ioan de la Rila și la cele ale altor sfinți, cu care se mîndreau bisericile din capitală și mînăstirile.

Se întîmpla ca un călugăr să înceapă a propovădui lingă vreo biserică sau în piață, lumea se aduna să audă despre cine știe ce minune întîmplată la vreo mînăstire sau despre vreo vrednică faptă a unui pustnic și în toată Tîrnovo, tînăr și bătrîn tălmăceau apoi sensul celor întîmplate.

Se dusesese vestea despre un făcător de minuni și despre o ghicitoare care prezisese că Tîrnovo are să cadă pradă focului, iar diavolii vor pierde pe copii; treceau prin oraș otroci², care nu plătiseră birurile stăpînirii și erau osîndiți la corvoadă, fel de fel de vagabonzi și băjenari. Vedeai monahi, în drum spre vreo mînăstire, jurați să nu vorbească și cînd îi întîlneam pe acești adepți și ucenici ai lui Teodosie de Tîrnovo, care mai tîrziu a devenit și făclia mea, iar mai apoi judecătorul meu, mi se părea că poartă în ei taina cea mîntuitoare, dar o ascund, deoarece aceasta este hărăzită numai celor aleși.

Aci ploua vijelios, aci se lăsau niște arșițe și secete cum n-am mai pomenit de atunci. Pe deasupra cetății de scaun se roteau stoluri de vulturi și cucuvele care cobeau, iar noaptea, cînd totul se liniștea, din turnul mînăstirii „Sfinta Născătoare de Dumnezeu Îndrumătoarea“, ieromonahul Danail scotea un răcnet înfiorător. Auzeam spunîndu-se că atunci intra în luptă cu demonii. Ecoul din valea Iantrei prelua răcnetul și toți ciinii începeau să latre, făcîndu-ne să ne închinăm în întuneric.

Pe drumuri și prin păduri mișunau tilharii și nimeni nu voia să rămînă noaptea la vie, iar ca să poți călători

¹ Casă de odihnă și dormit, a unei mînăstiri, la oraș.

² Categorie de țărani dependenți în Bulgaria medievală.

trebuia să te alipești fie suitei vreunui boier, fie unei cete de ostași ai țarului.

Veni și vestea că genovezii, supărați pe țarul nostru pentru că acordase mari privilegii potrivnicilor lor, atacaseră cu corăbiile lor țărmul bulgar, cuceriseră orașul Sozopol și ceruseră răscumpărare de la locuitori — un perper¹ pentru un bărbat, un ducat pentru un copil și doi perperi pentru o femeie tânără. Soseau și refugiați din Romania² — unde agarenii pîrjoleau și robeau — care se rugau să li se dea voie să se înfățișeze țarului sau marelui logofăt și care căutau pisar să le scrie plingerile. Acesta însă le cerea cîte un galben de fiecare jalbă. Odată s-a întîmplat să fiu de față la o asemenea ceartă pentru prețul cerut și m-am învoit să le fiu eu pisar. N-am luat bani, așa că maimarele lor, un bătrîn, mi-a sărutat mina și mi s-a închinat pînă la pămînt. Abia m-am ținut să nu izbucnesc în plîns și am fugit fără să-mi iau măcar rămasbun. L-am întrebat pe tata de ce țarul Ivan Alexandru nu strîngea o oaste mare ca să alunge pe agareni și pe genovezi, ci lăsa treaba asta pe seama chefaliilor și catepanilor³, cînd aceștia nu erau în stare să apere nici măcar satele. „Pentru că în visterie nu sînt bani și țarul așteaptă să-l împrumute minăstirile. Iar kir Miza strînge baierile pungii și nu mai vrea să dea.“ Așa spunea tata și asta o știa toată Tirnovo, care-l ura de moarte nu numai pe el, ci pe tot neamul lui. Cînd socrul țarului trecea prin orașul dinlăuntru în lectica lui, însoțit de o strajă, oamenii fugeau, care-încotro, ca să nu-l salute, iar unii scuipau. Și nimeni nu-l numea, nici pe el, nici pe fiii lui pe numele lor de creștini și nici după cinurile boierești pe care li le dăduse țarul. Toți le spuneam pe numele lor evreesc. L-am văzut și eu, dar numai la biserică, pe Miza, socrul țarului, botezat cu numele creștin de Dragomir. Avea părul

¹ Monedă bizantină, care circula și în țaratul bulgar.

² Denumire dată regiunii de la sud de Balcani.

³ Grade superioare militar-administrative.

alb, dar sprâncenile îi erau mari și negre, lăsate peste ochii tot așa de mari și triști. Mișca din buze și, văzându-l cum făcea neîndemnativ cruci, am gândit că omul acesta avea legături tainice cu diavolul. Nevasta îi murise, iar fiul lui cel mai mic, Asa, pe care l-am ucis apoi din porunca lui Șeremet bei, avea pe atunci cincisprezece ani.

Afară cade o ploicică liniștită de vară, udă pământul și acesta începe să împrăstie o mireasmă plăcută. În chilia mea miroase a ars, așa că-mi trezește în suflet amintirile — și bune și rele — ce se împletesc între ele ca niște porumbei cu vipere. Tu, frate, care citești povestea vieții mele, iartă-mă că o întrerup. Simt o poruncă neînduplecată să mă plimb pe afară ca o fiară în libertate, spre a-mi ușura sufletul.

Cită răutate mi s-a scurs în suflet, iar el, în loc să suspine că i se supune, se mîndrește cu suferințele, pentru că îi sînt scumpe și află dulceață în ele. Și, așa precum Maica Domnului, atunci cînd a fost în iad, voia să intre în focul gheenei, să se chinuiască și ea cu cei păcătoși, tot așa și eu mă dăruiesc cu furie și îmi adăp sufletul cu acea amărăciune a mîndriei. Și nu vreau să povestesc cu de-amănuntul cu ce fel de viclene urzeli și iscusite curse pentru mintea omenească umbla Diavolul învîrtind lumea, așa că nu trecea nici o lună fără întîmplări de groază. Se ruga lumea cu osîrdie pentru iertarea păcatelor din pricina cărora trimetea Dumnezeu asupra noastră turci, genovezi și fel de fel de tîlhari — și nu se putea dumiri de ce acele greșeli erau mai de neiertat decît cele mai dinainte. Am privit comoara lumii — care tăcea și nu răspundea — am citit *Despre credința cea adevărată, Istori-oarele*, diferite învățături, *Viețile sfinților* și tot ce găseam, doar-doar mi-oi lămuri taina, dar mintea mi se încîlcea și se îndoia. M-am rugat lui Dumnezeu să-mi descopere taina asta, dar el tăcea. Dar parcă dărimase odată zidul vrajbei dintre el însuși și firea omenească, parcă unise

prin Fiu cerul cu pămîntul ca să distrugă pe mîndrul înfăptuitor al păcatului ! Atunci de ce sălăşluia cel viclean şi în mine ? Şi ce fel de păcate săvîrşisem în tinereţea mea care era încă în plină înflorire ? Eram însetat după pocăinţă, dar ea nu venea. Voiam să închid ochiul acela blestemat care pătrunsese în toate şi îmi ziceam : „Este ochi diavolesc, Eniu, orbeşte-l !“ — dar cum s-o fac dacă nu era trupest ? Îmi trecea prin minte că simţurile şi mădularele noastre sînt în aşa fel alcătuite, încît să înţeleagă greşit lumea, pentru că însuşi Creatorul a dorit să se ascundă de noi şi în felul acesta să ne chinuiască şi să ne judece. Dacă acesta era adevărul, atunci era mai crud decît răutatea Diavolului !

Într-o astfel de tulburare sufletească eram cînd l-am întîlnit pe părintele Lavrentie — un monah cu părul bălai, rus de la mînăstirea „Sfîntul Nicolae“. Acest Lavrentie venea la noi acasă să se sfătuiască cu tata asupra împodobirii cărţilor, pentru că îl atrăgea scrierea frumoasă şi pictura. Era firav, slab, cu piele subţire, aşa că vinele i se vedeau prin ea, cu o bărbuţă ca a lui Hristos şi cu nişte ochi albaştri, puţin umezi. De sub rasă i se vedeau umerii — un adevărat sfînt din lumea pustiei. Mă privea cu înţeles adînc şi mă căuta, iar eu vedeam că între noi era ceva ce ne leagă şi — pe cît fugeam de el, pe atîta îl şi aşteptam. Sufletul mi se scirbea de privirea lui, dar îl chema neruşinatul ! Pentru că sufletului îi place, caută pe cineva care să-l siluiască şi ascultă cu uşurinţă ispitele minţii, această făcătoare de rele, care, în loc să fie un drept judecător şi un aprig apărător, devine un viclean, neruşinat şi respingător — îi surpă măsura lui mîntuitoare. ca ploaia cea mare care spală tencuiala de pe zid, încît de dedesubt rinjeşte piatra cea rece.

Ne întîlnim în lumea asta cu fel de fel de suflete. Unele trec şi se duc necunoscute, altele se lipesc de al nostru. Aceasta este însă o înşelare, pentru că sufletul rămîne mereu singur şi oricît ar fi de însetat după iubire, nu poate răbda multă vreme pe altul lîngă sine, deoarece

amîndouă se chinuiesc, fiecare în parte, și atingerea lor este ca aceea a păcătoșilor în iad.

Într-o zi l-am găsit pe Lavrentie pe banca de piatră de lingă poarta noastră, așteptîndu-l pe tata. M-am așezat lingă el, dar gunoaiile de pe ulicioară miroseau urît și atunci i-am propus să ieșim prin poarta dinspre miază-noapte, în drumul împărătesc, ca să-l întîmpinăm pe tata. Era un amurg cald și liniștit, prin văzduh adia visare și tristețe și puteai spune că în asemenea ceasuri pînă și Dumnezeu însuși se gîndea la creația lui. Soarele, care apunea, lumina turnurile și zidurile cenușii ale cetății, așa încît se vedeau toate scorajiturile, crăpăturile și locurile în care se cuibăreau șoimii și ciorile. De jos, unde sclipeau apele Iantrei, se ridica drept în sus, peste casele și bisericile acum umbrite din orașul lui Asan, un fum albăstrui. Lavrentie mă fericea — aveam să devin zugrav ca tatăl meu, căci totul mi-era la îndemînă. I-am spus că nu mă atrăgea zugrăveala și din vorbă în vorbă i-am mărturisit că scriu stihuri. M-am înflăcărat și am început să dau adevărul pe față, eu cel care în seara aceea n-aș fi voit să văd și să vorbesc cu nimeni. Și, el fiind mai în vîrstă, pentru a-i arăta că nu sînt un mucos, i-am recitat cea mai nouă stihuire a mea :

Luminează-mă, prea Înalte, ca să nu amestec

milostivirea Ta

Cu cruzimea Ta. Ridic mîinile. Te chem !

Izbăvește-mă de ispitele Diavolului cît mai este timp.

Căci răutatea cea mîndră întunecă sufletul

Și cel viclean chinuie, neistovit, mîntea...

Părintele Lavrentie mă privi, stătu puțin pe gînduri, apoi zise : „Așa mi-am și închipuit : nu ești smerit cu duhul ! N-ai auzit că Diavolul preface pe îngerii cei mîndri în demoni ? Satanail însuși, din mîndrie și-a întors fața de la Dumnezeu și a tras cu el și pe îngerii lui. Ești tînăr, ce fel de gînduri îți trec prin cap ?“

L-am uimit. Și ca să-l uluiesc cu totul i-am recitat și alte stihuri ale mele.

Mă uit eu și văd că în ochii lui curați încep să joace flăcări mici — și-a deschis și el sufletul, s-a pornit pe mărturisiri și a început să-mi dezvăluie taina sa. Era în legătură duhovnicească cu sfântul și marele Teodosie, iar acum, înaintat în smerenie, voia să înceapă lupta pentru tăcere, dar împodobirea cărților nu-i da răgaz să-și concentreze gândirea și așa mai departe. Și astfel mi-a descoperit taina mîntuitoare a celor ce nu vorbesc, despre care se spuneau multe la Tîrnovo.

Răul venea din păcatul original, care zăcea în sămînța și singele omului și de aceea fiecare dintre noi se nașteva cu greșala lui Adam. Eu pricepusem acestea de mic copil și, fără să reflectez prea mult, am mărturisit-o în stihurile mele. Căci era vie în mine mîntea cea simplă îndreptată spre bine, pe care Adam o întunecase cînd a mîncat din pomul cuncștinței. După căderea în păcat, din dumnezeiesc cum era, a devenit asemenea fiarelor, din înțelept — asemenea dobitoacelor. Neascultarea lui a stricat însă mîntea omenească. Din simplă a făcut-o încîlcită, din dreaptă — fățarnică. Și această minte necurată este pricina oricărui rău. Dar tot în noi se află și voința cea liberă, prin care ne putem mîntui de ispitele Diavolului, ajungînd la aceea stare ce nu mai este supusă schimbărilor. Iar această bogăție fără de preț, omul o poate dobîndi nu cu rugăciuni în biserici, ci prin cumpănire și răbdare. Sufletul are puteri ce-l duc și spre cele bune și spre cele rele, dar de la căderea în păcat s-a supus pătimilor. De atunci mîntea, despărțindu-se de Dumnezeu, a început să rătăcească între bine și rău, pentru că devenise roaba lor. Iar lucrul cel mai de seamă era să ne întoarcem spre unirea cea de la început. Aceasta ne va lumina cu acea strălucire care învăluisese pe ucenici în muntele Tavorului... O asemenea milostivire dumnezeiască nu era dată oricui, ci numai celor aleși. Ei erau fericiții, adică cei ce aveau să vadă raiul...

Astfel, în cuvinte inspirate și pătimase, mi-a încredințat Lavrentie, în acea seară de neuitat, taina isihasmului ¹, despre care voi vorbi mai târziu, mi-a povestit despre fapte mari și semne minunate și a cucerit însetatul meu suflet. Pentru că, fraților, noi sîntem ca niște ogoare ce așteaptă mereu o nouă însămînțare, naștere și schimbare. Dăruim unii altora tot felul de idei — și bune și rele. Și uite-așa pornesc prin lume învățăture despre mîntuirea omenească, tulbură pe oameni și-i despart — unii care cred în ceea ce este nou, alții care sînt împotriva. Atunci cel viclean, care doar asta așteaptă, învîrtește și mai tare roata pentru proslăvirea sa, iar oamenii cred că este pentru proslăvirea Celui puternic. Iată ce sămînță semănau în pămîntul Bulgariei acei bărbați fără minte îmbrăcați în rasă — fiecare să se mîntuiască prin Dumnezeu — care cum poate, deoarece puțini nădăjduiau în puterea împărătească sau în mijlocirea bisericii pe lingă cel prea înalt. Însă știați oare, atunci, Teofile, ceva despre lume și oameni ? Dar, la urma urmei, cu ce l-ai putea amăgi pe cel flămînd dacă nu-i făgăduiești că-i vei da de mîncare ?

Mi s-a aprins închipuirea în nădejdea de a mă elibera de blestemata îndoire a firei, mi s-au arătat din nou țărmurile înverzite din grădina raiului, a strălucit și mai luminat comoara lumii, viața pămîntească a luat un sens și sufletul a zburat cu o putere nouă spre înălțimi, așa încît chiar ochiul acela din mine, pînditor, aspru și neîncrezător, a orbit. Și ca o mlădiță de corn, care scapă de greutatea zăpezii căzută de pe ea, mi-a zvîcnit sufletul și mi s-a liniștit inima. Chiar în seara aceea am scris ceva despre raza binecuvîntării care — în cele din urmă — pogorîse peste mine. Îmi spuneam : „De acum înainte, Eniu, vei trăi iar ca un înger, vei învinge patimi și ispite diavolești și vei ține mereu calea asta, pînă ce te vei învrednici să vezi la față pe Dumnezeu. Dacă se întîmplă

¹ Isihaști — adepți ai contemplației și tăcerii.

aceasta nu vor mai exista nici îndoieli, nici mândrie demonică, nici frică de Satanail.“

Credeam că am înțeles taina mîntuitoare a celor ce nu vorbeau. Dar era în mine, numai că nu-mi dădusem seama — și iubirea mea pentru Ralița a izbucnit deodată așa cum țîșnește apa dintr-un șipot infundat. Căci în asemenea stări, sufletul este însetat după iubire, chiar cînd este fără nădejde, deoarece credința spre alte lumi, veșnice, în nemurire îl duce. Muza mea m-a înălțat pînă la al șaptelea cer. Mă bucuram și de puterea de a avea darul vorbirii — oare nu-l făcusem eu pe părintele Lavrentie să se uite la mine ca la un egal cu sine și să mă asculte uimit? Mă mîndream față de mine însumi și mă lăudam: „Este în tine, Eniu, o putere dată de Domnul ca să-i slujească. Chiar țarul a recunoscut-o. Ești alesul și de aceea ai pătruns ușor în taina isihasmului.“ Văzusem eu că în acele zile, pe oricine întilneam mi se uita în ochi și știam că n-o făcea pentru frumusețea feței mele, ci din pricina luminii pe care o purtam în suflet, oamenii rămîneau neclintîți în fața mea. Odată, o băbuță care-și avea casa lângă biserica „Sfinții patruzeci de mucenici“ s-a holbat la mine și s-a mirat cu atîta frică, încît, atunci cînd mi-am întors capul, am văzut-o că-și făcea cruce...

Laudă-te nemernicule, tu, care acum nu îndrăznești să-ți privești fața, iar cînd sorbi din izvor închizi ochii! Străluceam de smerenie și bunătate și totul mi se părea de o blîndă înțelepciune — parcă toată lumea aștepta cu răbdare sfîrșitul veacurilor ca să părăsească viața pămîntească și să treacă în alta, în ziua strașnicei judecăți. Se vorbea mult de sfîrșitul lumii, despre năvala lui antihrist peste tot pămîntul și nu o dată mă cuprindea teama că acest antihrist se putea să fiu eu... De fiecare dată cînd Lavrentie venea la noi în casă îl însoțeam pînă la porțile cetății, iar el îmi deslușea învățătura. L-am întrebat odată cum a intrat Diavolul în rai ca s-o ispitească pe Eva. Se mira de întrebările mele și se bilbîia, așa că trebuia să caut singur răspunsurile. Și așa precum orice neștiutor sau învățat

ajunge adesea pînă acolo, încît nu mai întreabă rațiunea, pentru că aceasta nu găsește răspunsuri la multe întrebări, iar sufletul, blestematul, tace, am lăsat ca acele noduri ale gîndirii să le desnoade vremea.

Obosesc repede și las adesea pana ca să mă odihnesc și să-mi adun gîndurile. Îndoielile mă duc la disperare — cine o să citească istoria vieții mele, și cui îi folosește, în anii aceștia groaznici pentru bietul nostru popor ? Așa că am hotărît să fiu scurt — n-ai să poți explica nici lumea, nici pe om prin cuvinte, deși acestea sînt nenumărate ca stelele de deasupra noastră.

În același an, Ralița s-a măritat cu Andronic, fiul lui Ioan Paleologul. În luna mai, au sosit pețitorii împărătești la Tîrnovo, iar în iunie au dus-o cu ei. În cetatea de scaun a fost bucurie, se punea capăt vrajbei dintre bulgari și greci pentru o alianță contra agarenilor. S-au tras clopote, s-au învărtit hore, flăcăi și fete au cîntat : „Deschide, Kalio, porțile că vrea să intre un țar, falnic și viteaz !“. Clerul patriarhal, cu țarul și demnitarii împărătești, cu cele mai alese cete de ostași au petrecut pe Kerața pînă dincolo de Stara Planina, în Romania, iar bietul Eniu, opărit de acea brumă sufletească, a fugit din Tarevgrad, rătăcind pe dealurile din jur, mîngîindu-se cu iluzoria binecuvîntare a Atotputernicului, pe care i-o făgăduia noua învățătură. Și uite așa mi-au luat-o pe Ralița. Dar dacă ea trebuie ca fiică de țar să se întoarcă la un fecior de împărat, în schimb pe Atotputernicul mi-l poate îndepărta oare cineva ? Și comoara lumii este aici, bucură-te, Eniu, în tristețea ta și așteaptă triumful dreptății, care este mai presus de patriarh și de mireni, de țar și de feciorii lor. Acum însă, cînd cunosc prețul multor lucruri și-taine omenești, voi zice : nu luați omului închipuirea despre ceea ce se arată frumos. Ea este mai de folos decît pîinea, deoarece păstrează în sine izvor nădejdlor, și fără ea sîntem asemenea dobitoacelor din pricina lăcomiei și a bunurilor pămîntești.

Mi-era dor de Ralița și scriam pentru ea, mă gîndeam cum o fi călătorit prin căldurile cele mari din Romania, fie în caleașcă, fie în litieră de purpură, purtată de eunuci, fie în cort, pe spinarea catirilor sau cămilelor — și cum au primit-o grecii în Țarigrad. O vedeam în augustion : acolo o vor dezbrăca eunucii cubiculari, pentru a o îmbrăca în hlamidă, în haine de aur și mantie multicoloră în rubine și mărgăritare. Iar cînd ploua și apa din jghiabul nostru clipocea noaptea în cazanul pus pe spălător, visam mărețe liturghii bizantine fiind cu gîndul în gineceu, unde fiica lui Ivan Alexandru ședea înconjurată de păzitori spîni, silențieri, doamne de curte și fiice de demnitari. Și auzeam strigătele norodului la ridicarea voalului de pe fața ei : „Preacurată ! Preacurată ! Preacurată !“

Dar încetează, Teofile, cu ieremiadele tale după chipul ce ți-a fost luat și povestește mai bine de ce ai fugit de acasă !

...Am plecat toamna, curînd după moartea cumnatului țarului, Ștefan Dușan, pe care l-au plîns cu amar oamenii din Tîrnovo, cu toate că acest rege sîrbesc își însușise multe pămînturi bulgărești. Pe vremea aceea tata sfîrșea tocmai zugrăvirea mînăstirii „Schimbarea la față“, care fusese înălțată dintr-un schit la rangul de mînăstire, din porunca țarului Alexandru, pentru a lăsa un semn despre botezarea Sarei. Și pentru că terminasem școala hartofilaxului, tata voia să-l ajut în muncile lui. El nădăjduia să mă fac și eu zugrav, dar meseria asta nici nu mă atrăgea și nici pensula nu-mi venea la îndemînă. „Ești leneș, spunea, fugi de meserie“ — și nu vedea că puterea mea stătea în cuvînt. Într-o zi, a găsit stihurile mele de dragoste și le-a citit. Era furios, întunecat, cu tot sufletul lui adînc, și cînd se supăra privirile lui te străpungeau ca niște sulițe. Acum știu că nepotrivirile din om sînt ca scheletul de lemn care susține casa și înțeleg ce fel de om a fost. Cele pămîntești îl mîntuiau de nebunia sufletului... Îmi iroseam vremea cu visări prostești, pierzîndu-mi mintea după fiica țarului și filozofînd. Cine știe cum am surîs atunci, dar zîmbetul meu

l-a înfuriat, socotind că râdeam de el. Într-adevăr, l-am luat în rîs pentru că îi cunoşteam taina cea mai adîncă. Iată care era : cum începea să deseneze un înger, pe Maria, sau un alt chip de madonă, începea mereu cu unul şi acelaşi profil de femeie frumoasă. Mai întîi o făcea ca o mireană, cu ochii precum stelele de dimineaţă şi cu genele ca nişte raze. Apoi, încet-încet, veştejea via frumuseţe pămîntescă pînă ce faţa rumenă, dulce-rotunjoară se alungea, devenea palidă, cu o bărbuţă nefiresc rotunjită, cu o căutătură suferindă şi cu sprîncene îngroşate. Privind cum şterge frumuseţea, îl rugam să nu facă asta, ci să mă lase să mă bucur de ea. El îmi surîdea şi spunea că aşa ceva nu se cade, pentru că o asemenea figură nu îndeamnă către smerenie, ci spre ispită. Îl întrebam atunci — de ce o începe aşa ? Pentru că, spunea el, şi sfinţii au fost mai întîi ca toţi oamenii, iar mai pe urmă s-au ridicat la cer prin suferinţele lor. Şi nu poţi să ajungi la aceasta, dacă n-ai la temelie ceea ce este pămîntesc.

Odată l-am întrebat : „Dar frumuseţea noastră este oare de la Diavol ?“ „Eşti nevîrstnic pentru astfel de judecăţi. Nu totdeauna frumuseţea este ieşită din mîna Diavolului, dar pînă în ziua de azi Dumnezeu şi Diavolul nu au împărţit-o, deci cum ar putea oamenii să facă asta ?“ Aşa îmi da poveţe, fără a bănuî că mintea îmi este muncită de astfel de întrebări.

Şi iată că acum un an, vara, am văzut în biserică femeia al cărei chip îl desena tata atunci cînd începea să zugrăvească figurile sfinţilor. Era doamna Mariţa, soţia protostраторului¹ Baldiu. Nu-i văzusem de aproape trăsăturile şi abia atunci, întrezărind sub pecetea vîrstei figura ei din tinereţe mi-am zis : „Deci şi tatăl tău, Eniu, a iubit o fecioară de viţă împărătească !“ Pentru că doamna Mariţa era urmaşa deloc uitatului ţar Mihail Şişman, pe care l-au ucis sîrbii la Velbujd.

¹ Şeful stratorilor — garda personală a împăraţilor bizantini şi apoi a ţarilor bulgari.

Citind batjocura în zîmbetul meu, tata s-a înfuriat și a stăruit să-i spun ce însemna acest suris.

— Păi, i-am răspuns, și tu ai iubit o femeie de neam împărătesc, pe domnița Marița, și o pictezi numai pe ea, așa cum era la tinerețe.

Pumnul lui era mai-mai să mă doboare spre peretele atelierului de zugrăvit.

— O să te înghită cel viclean, dacă mintea îți umblă de pe acum după astfel de treburi și nu ai rușine de tatăl tău ! De multă vreme te urmăresc și știu ce patimi se învîrtesc în capul tău ! Pleacă ! Să nu te mai văd în ochii mei, fecior de diavol ! Și mi-a dat brînci, un brînci în spate de m-am lovit de ușă.

N-am plîns. A învins mîndria și, pe deasupra, am înțeles cum se uită la mine tata cu ochii lui strașnici.

Vedea în mine pe Diavol pentru că îl cunoștea în el însuși și desigur se luptase și dînsul cu el. Și cine știe dacă l-a învins sau dacă Diavolul a ridicat mîinile încredințîndu-se că tata nu se supune ispitei. Dar cum aflase oare că fiul lui este feciorul Diavolului ? În ce vedea în mine pe cel necurat ? În faptul că începusem ucenicia în disciplina tăcerii — vorbeam puțin și domol, mergeam îngîndurat, întristat, pregătindu-mă pentru marile încercări ale binecuvîntării, sau întrezărea pe Diavol în rugăciunile mele stihuite, în iubirea mea pentru Ralița ? Sau frumusețea mea neobișnuită îl înspăimînta și o socotea ca fiind venită de la Diavol ? Prin el însuși mă judeca pe mine, ochiul lui vedea încotro merg și inima de părinte se temea de bezna duhului, în care el nu privea, deși era zugrav. Observasem asprimea aceea a lui — teama de propriul său suflet —, nu odată fusesem martor la felul cum refuză să tilcuiască tainele, cum le îneacă în el însuși, cum face pe surdul față de ele. Cînta frumos și adeseori surprindeam la el suspine după un cîntec abia murmurat și-mi închipuiam mereu că în clipele acelea a ajuns la o ușă ferecată. Temerile, credința în minuni și în moaște vindecătoare nu-l preocupau ; pe mama o lăsa să creadă în ce voia și frămîntările ei sufle-

tești nu-l mișcau. Pe Dumnezeu și-l închipuia în felul lui, dar nu împărtășea cu nimeni aceasta și, desigur, chiar față de sine însuși, cu greu ar fi putut-o exprima. Iată ce fel de om era zugravul împărătesc Todor Samohod, pe care toți îl stimau în Tirnovo și pe care eu singur îl cunoșteam cel mai bine.

„Feciorul Diavolului“ — vorbele astea m-au făcut să văd cum privește la mine propriul meu tată, m-au înduretat și m-au înrăit. „Fugi de lumina Tavorului ca să nu te orbească, pentru că — vezi Doamne — chiar ucenicii credinței n-au îndrăznit să privească spre cel ce se înălța la cer. Și ameninți cu ea pe fiul tău, pentru că ești slab cu duhul, deci negi. Dar Eniu aspiră și va aspira spre acea binecuvîntare ce descoperă tainele lumii. Și deoarece este «feciorul Diavolului» o 'dorește fără saț, pentru că numai această «binecuvîntare îl poate mîntui»“. Astfel am judecat și am întors spatele tatălui meu pentru totdeauna. Din nou mi s-a amărit sufletul, de la acel „fecior al Diavolului“, s-a întărit frica de Diavol, iarăși m-a muncit gîndul cel viclean, iar la frumusețea mea începui să privesc cu frică și cu îndoială.

M-am mărturisit lui Lavrentie, iar el mi-a zis : „Smerenie, frate ! Ești mîndru. Trebuie să ajungi și la fericita sărăcie trupească. Și la durere pentru nedesăvîrșire, pînă cînd vei înfrînge gîndirea cea păcătoasă, care rătăcește între bine și rău !“

Se întrezărea hotărîrea de a ajunge și eu un adept al „celor care tac“, dar mă oprea iubirea ce o aveam pentru mama și pentru surioara mea, Kalea. N-a trecut nici o săptămînă și de la palat se ceru să devin pisar al țarului. Tata s-a bucurat — nu se afla un loc mai bun pentru mine : opulență, onoare, respect și bunăvoința celor de acolo. Voi locui în palat, voi cunoaște treburile statului, voi scrie hrisoave și voi asculta ce vorbesc trimișii altor țări. Ba s-ar putea să călătoresc chiar la Constantinopol...

Am căzut pe gînduri : „Cel viclean iar se silește să-i fii slugă, Eniu. Vrea să stingă lumina din tine, să te lipsească

de binecuvîntare. Dacă primești, o să stai toată ziua în cancelarie, o să-ți scarpini urechile cu pana de gîscă și o să te îngrași. Acolo de multă vreme și-a făcut cuib nevăzut încornoratul. Ba o să fii și slujitor împărateasc, ai să privești comoara lumii de la fereastră, ca un temnicer. Nu se poate, trebuie să fugi !“ Pe de altă parte mă ispitea nădejdea s-o văd pe Ralița, împărăteasa bizantină, dacă într-adevăr m-ar lua în vreo solie la greci. Dar lumina Tavorului a învins visul meu fără nădejde și celelalte ispite. Și așa s-a întîmplat — mărturisesc fraților — Eniu cel dinlăuntru, adică nevăzutul dar stăpînitorul suflet din mine mi-a spus cuvîntul în ceasuri de răscruce, așa că a înlăturat sfaturile înțelepciunii și mi-a pricinuit, nebunul, pacoste, tot felul de nenorociri și suferințe. Dar și acum, chinuit și hulit din lipsa lui de judecată, îl cinstesc, mă închin înaintea lui și îi aduc laude din pricina înaltei lui înțelepciuni, care nu ține seamă de bunăstare, de bunuri pămîntești și slavă și nici de fericirea casnică, deoarece sufletul este ca un rătăcitor prin Sion, ca o femeie desfrînată care cercetează dincolo de ceea ce este pămîntesc, numai ca să-și afle taina sa. Mi-a chinuit trupul și mi-a doborît la pămînt mintea, sînt în iad și m-am atins de rai din pricina lui și însumi nu știu, mă luminez oare, sau mă întunec, sînt Diavol sau zeu învins ?...

I-am spus lui Lavrentie cum stă treaba și m-am hotărît să fug decît să mă ducă la minăstirea Kefalar, ca să mă tundă monah. Mi-am luat o haină mai groasă și am părăsit pentru totdeauna strașina casei părintești. Era într-o vineri, în ziua zămislirii lui Ioan...

D

Mă trezesc dimineța, după un somn greu, mă ascult pe mine însumi și-mi întreb inima : „Ce mai vrei acum, tu, care hoinărești prin cer și pe sub acoperământul lui ?“ Dar ea râde ca un copil după plinset și așteaptă iar, însetată de noi suferințe. Și după ce-mi spăl fața la izvor, o pornesc agale pe potecă și așa, pe nemîncate, pun iarăși mîna pe pană...

De cînd Teodosie din Tîrnovo se întorsese din Paroria și după ce din bunăvoința țarului Alexandru se zidise minăstirea de la Kefalarevo se vorbea mult despre acest bătrîn a cărui faimă creștea mereu. Venise la Tîrnovo și-l văzusem de departe și eu. Dacă unii nu credeau în isihasm și împreună cu Teodosie, patriarhul din Tîrnovo, îl învinuiau că s-ar număra printre discipolii lui Kalist, patriarhul grec, alții îl preamăreau ca pe un sfînt, cu toate că era încă în viață.

Am mers toată ziua cu Lavrentie și pe drum mi-a povestit despre rînduiala de la ei, pe care o voi vedea și despre tot ceea ce mă așteaptă. Am ajuns la Kefalarevo în amurg și pînă să suim pe Mokra s-a înnoptat, astfel că mergînd prin pădurea întunecoasă adesea ne făceam cruce, de frică. În cele din urmă am auzit lătrînd ciinii de la minăstire și am zărit sus sfînta lavră ¹ — o adevărată

¹ Minăstire de proporții mai mari.

cetate cu ziduri groase și cu un turn înalt. În jurul ei se aflau trei virfuri semețe ca niște clăi, iar deasupra lor scînteiau diamantele cerului. Și pe cît de întunecată și de sumbră era mînăstirea, pe atît de luminos era cerul ce plutea peste ea. Degeaba bătu la poartă Lavrentie. „Vino după mine, — îmi spuse el. N-au să ne dea drumul înăuntru la ceasurile astea tîrzii“, — și m-a dus prin pădure pe o potecă oarecare. De la o vreme am auzit pe cineva mormăind ceva printre dinți, de parcă înjura, și am văzut un schit atît de mic încît semăna cu un cuptor. Am trecut de el și multă vreme poteca a tot urcat, șerpuiind, așa încît am nădușit. Îl întreb pe Lavrentie unde mă duce. Voia să ajungă, după cum mi-a răspuns, la o stupină, unde urma să înnoptăm. „Ce să caute stupina pe virfurile astea? Nici tu nu știi unde mă duci“ — îi spun eu. A mărturisit că se rătăcise și-l prinse frica. Și cum orbecăiam noi prin pădurea întunecată, iată că dăm de alt schit — cu fața spre răsărit dar mai în luminiș și mai mare, cu două încăperi. Lavrentie bătu la ușă dar nu-i răspunse nimeni.

„Iartă părinte. Aduc un nou călugăr“, zise Lavrentie — dar în jur aceași tăcere adîncă și umbre negre. Doar undeva departe se aude cum curge o apă și cobește cucuveaua ca un duh necurat. M-a cuprins și pe mine frica și m-am întreat: „Oare aci se află lumina Tavorului, în cetatea aceea întunecată și în pădurea asta sălbatică? Unde m-a dus Lavrentie?“ Iar el ocoli schitul pe partea cealaltă, mă trase de mînă și arătă spre fereastră: „Închină-te — zice — și spune o rugăciune!“ Mă uit eu, pe fereastră se vede lumină, dar nu de lumînare sau de candelă, ci o alta, cu totul neobișnuită. Lavrentie suspină: „Mare minune se săvîrșește, frate. Sfîntul se roagă...“ „Nu-l zăresc, i-am spus eu. Văd numai lumină.“ Iar el mă împinge să trec înainte. Și atunci l-am văzut și eu pe sfînt, cu mîinile ridicate deasupra umerilor, cu privirea ațintită pe tavanul de lemn, învăluit cu totul în lumină. Și strălucirea asta se răspîndea prin schit ca o ceață luminoasă ce se pierdea fără ca ochii s-o cuprindă și s-o înțeleagă bine. Înfricoșător

mi s-a părut bătrînul în schitul acesta mic, de parc-ar fi fost închis într-o colivie a lui Dumnezeu. Pletele albe îi cădeau pe umeri peste rasă și miinile lui răspindeau lumină...

Lavrentie ingenunche, își face cruce și șoptește : „El este, el... Părintele nostru... Mare minune ! Atotputernicul își revarsă binecuvîntarea.“ Și geme ca un nebun și face mereu metanii. Din ochii bătrînului curg lacrimi de umilință ce i se preling pe barbă. Parcă nu se află aici pe pămîntul ăsta păcătos, ci undeva în cer în fața lui Dumnezeu însuși. Atunci am simțit cum m-a tras și m-a cuprins o putere care mi-a luat sufletul și mi l-a tot strîns și înghesuit, de parc-ar fi vrut să încapă sub un obroc. M-am cutremurat și am căzut în genunchi. Știam că plîng, dar urechile nu-mi auzeau tînguirile ; în inima mea frica se lupta cu o cutezanță deosebită și pluteam de parcă nu mai aveam trup...

Lavrentie își lovi fruntea de pămînt, sări în picioare și mă trase spre el. Nu trebuia să ne uităm mai mult, era păcat, mai bine am fi trezit pe monahi ca să bată toaca și să slujească o priveghere. Dar l-am oprit. Poate că și alții, i-am spus eu, se bucură acum de aceeași binecuvîntare. Stai liniștit, Domnului nu-i place gălăgia fără rost. Și, depărtîndu-ne de schit, fără să știm încotro mergem, ne-am trezit în fața unui șopron și acolo ne-am culcat. Dar somnul nu ne prinde. Lavrentie zice : „Atotputernicul te iubește, frate ! Cum am ajuns aici, un înger ne-a îndreptat spre schit și ai văzut, cu ochii tăi, cum sfîntul intră în legătură cu El. Iar eu, din pricina afurisitei mele de slăbiciuni pentru zugrăveli, așa o să rămîn, nevrednic“ — și mă îmbrățișează și mă sărută. Ne întoarcem în nădejdi și gînduri înalte asemenea celor ce se iubesc și cărora li s-a făgăduit fericirea supremă. Am adormit tîrziu, în zori, pe găteje și pe gunoi de oi...

Ne-a trezit păstorul minăstirii cu caprele lui, ne-au lătrat cîinii, a venit un monah, culegător de buruieni de leac și ne-a condus la stareț. Lavrentie îi povestește ce

văzusem azi-noapte, ăla își face cruce și mă tot cercetează cu ochii. Și astfel am intrat în lavră unde ne-a întâmpinat ulucul gros al cișmelei și coloanele albe care sprijineau ceardacurile ca niște dreptcredincioși. Turnul din colț invoca pe Dumnezeu, o umbră rece învăluia curtea, iar deasupra tuturor se întindea mătasea albastră făcută din odajdie îngerească.

Ne-au spus să așteptăm pînă ce ne vor chema. Stam cu Lavrentie pe lavița de piatră, ne uitam unul la altul și în ochi ne strălucește adîncă noastră taină care ne leagă. Mă simțeam cu sufletul deschis și curat ca o floare scaldată în rouă. Numai gîndul că maică-mea varsă lacrimi, îmi scrijela conștiința, dar ce are a face? Iubirea pentru Atotputernicul nu stă oare deasupra oricărei alta și ce poate avea mai mare preț decît acea bucurie și puritate a mea? Puteam oare să uit vrajba dintre mine și tata sau primejdia de a-mi toci sufletul în odaia de pisari a palatului? Nu vorbeai oare în mine diavolul? Dacă aș fi rămas la Tirnovo, puteam oare să devin un învingător al patimilor? Minunea de azi-noapte îmi întărea toate gîndurile astea. Le-am încredințat lui Lavrentie și am recunoscut că diavolul se căznește să mă ispitească.

„De acum înainte o să ți se arate în felurite chipuri — zise el — și cit de firească era adevărul“. Dar abia mai tîrziu am înțeles că Domnul nu are nici jumătate din puterea de ispitire și schimbare la înfățișare pe care o are dușmanul său. Despre asta voi scrie însă mai tîrziu — acum să vă spun ceva despre Eftimie și despre cum m-a tulburat acest vestit bărbat. Poate cu atitudinea lui de boier și cu purtarea sa lumească, nepotrivite cu rangul duhovnicesc pe care-l avea sau cu sănătoasa lui înfățișare de mirean, așa încît m-am întrebat de ce posturile și privegherile nu și-au lăsat obișnuitele urme nici pe fața și nici pe trupul lui. Sau m-a jignit cu privirea, pentru că am citit în ea neîncredere? Ne-a primit în arhondaricul proaspăt vărut, în picioare, fără camilafcă, înalt, demn și deloc mișcat că întâmpină un nou călugăr. De ce m-ai privit așa, preacu-

vioșia-ta ? Oare frumusețea mea te-a făcut să tresari și te-a speriat pe tine, cel ce ești înflăcărat de logodnica ta cerească ? Tu, zelosul cuvîntului și al înțelepciunii, meșter și purtător de virtuți, legiuitor al vieții monahale, te-ai îndoit și erai gata să-mi stingi setea de puritate, în loc să mă îndemni ! De ce-ai ascultat înflăcărata povestire a lui Lavrentie despre minunea de azi-noapte, atît de rece, de parcă nu credeai că este cu puțință ? Atunci ți-am dăruit sufletul și cine altul decît tine știe cel mai bine ce înseamnă asta ? Pentru că sufletul se dăruiește, iar tu erai slujitorul lui. Sau ai socotit așa : „Veniți aici să vă descărcați păcatele pe spinarea altuia. Cunosc eu șireteniile astea“. Nu, nu puteai să gîndești așa, căci întotdeauna iei asupra tă răspunderile altora. Dar preacuvioșia ta nu credea atît în om, cît credea în Dumnezeu. Ce știai tu de ochiul meu cel treaz ? Căci și el te măsura în minutele acelea din arhondaric. Socoti că era mai puțin treaz decît ochii tăi ? Tu erai o îmbinare de credință și voință, de duh prealuminat și carne înlănțuită, înțelept și trecut prin încercări, dar tinerețea mea te-a înșelat. Păziți-vă, fraților, de ochii și de ținerea de minte a poetului, de ceea ce vede și înțelege, chiar dacă o s-o spună mai tîrziu ! Preaînțeleptul, cel de deasupra firii privește prin el, și unul dintre ochi este ochiul Diavolului, iar celălalt al Domnului, așa că ia seama la toate și la ce este pămîntesc și la ceea ce este ceresc. Și astfel, împărțit în două, poetul adesea se întoarce către cel înalt să-l întrebe : „De ce, tu ceri de la oamenii tăi să fie numai într-un singur fel și nu-i lași să mugească — și de bine și de rău — ca niște rîuri cu ape mari, chiar dacă vin uneori tulburi — de ce stăvilești stihiile din om și-l îndemni la smerenie ? Pentru că nu sînt asemenea cu împărăția ta, sau pentru că ești neputincios față de dușmanul tău, necuratul ?“

Omul de lume, boierul din tine, m-a scîrbit, pentru că nu semăna cu sfîntul pe care îl văzusem în noaptea ce trecuse. Desigur, el înțelesese și prețuisese această jumătate de sub rasa ta, așa că-ți lăsase grijile pentru frați și

pentru treburile mînăstirești. Iar cînd sufletul se lovește de nepotriviri, se întristează și — deznădăjduit — tace. Am tăcut și eu, stînd în fața ta, și l-am lăsat pe Lavrentie să vorbească în locul meu. Dar te-am cercetat și ți-am urmărit fiecă mișcare ca să mi-o amintesc și s-o uitciuesc mai tîrziu, și mistuind-o în mine. Și am fost umit de îmbinarea aceasta dintre nobil și sfînt, dar mai tîrziu, cînd zăceam gol în chilie, demonii care mă atacau și din stînga și din dreapta m-au ajutat să mă lămuresc.

Și așa mi-a șoptit unul dintre ei : „Ca să devii alesul ai într-adevăr nevoie de multă mîndrie și de dispreț față de tine însuși, față de oameni și de lume, dar mîndria asta trebuie s-o ascunzi îmbrăcînd-o în haina smereniei“. Iar smerenia este, preacuvioase, o prăpastie nemărginită, și în ea îngropaseși și strălucirea ta boierească și demnitatea lumească, pentru ca s-o schimbi cu nemuritoarea himeră a celor aleși. Dar demnitarul era viu în tine, fiind stăpîn și voievod. Și tu mergeai cu privirile îndreptate spre fericirile și mărirea Celui de sus, în numele căruia conduceai și povățuiai, și deoarece ochii tăi contemplau, picioarele tale nu știau unde calcă. Voi ai să iubești la fel și pe fratele tău de sînge, și pe grec, și pe sîrb, și pe valah, pentru că Cel de sus îi făcea pe toți egali. Dar de ce nu te-ai gîndit că dacă Atotputernicul este o minciună, o să dai trupul viu al norodului tău și sîngele lui, altor noroade ?...

Eh, măreață lavră a lui Teodosie, cetate duhovnicească și loc de chinuri pentru oameni ! Erai un lăcaș pentru nebuni sau străjuitoare pe calea spre prestolul suprem ? Erai cîmp de luptă pentru cei ce tindeau spre cele ce nu se pot atinge, sau o adunătură de inconștienți, făcători de rele pentru neamul bulgăresc ? Erai o școală de luminare sau de întuneric ? Nu te condamni, căci nimeni nu poate osîndi nebuniile sufletului ce tinde către Dumnezeu...

Acum, cînd și tu, marele nostru ierarh, zaci pe crudul jertfelnic, căruia norodul bulgar i-a dat atîția luptători pentru adevăr și dreptate, atîția iubitori de lumină, te vîd ca un munte înconjurat de strălucirea dimineții, și

vioșia-ta ? Oare frumusețea mea te-a făcut să tresari și te-a speriat pe tine, cel ce ești înflăcărat de logodnica ta cerească ? Tu, zelosul cuvîntului și al înțelepciunii, meșter și purtător de virtuți, legiuitor al vieții monahale, te-ai îndoit și erai gata să-mi stingi setea de puritate, în loc să mă îndemni ! De ce-ai ascultat înflăcărata povestire a lui Lavrentie despre minunea de azi-noapte, atît de rece, de parcă nu credeai că este cu puțință ? Atunci ți-am dăruit sufletul și cine altul decît tine știe cel mai bine ce înseamnă asta ? Pentru că sufletul se dăruiește, iar tu erai slujitorul lui. Sau ai socotit așa : „Veniți aici să vă descărcați păcatele pe spinarea altuia. Cunosc eu șireteniile astea“. Nu, nu puteai să gîndești așa, căci întotdeauna iei asupra tă răspunderile altora. Dar preacuvioșia ta nu credea atît în om, cît credea în Dumnezeu. Ce știai tu de ochiul meu cel treaz ? Căci și el te măsura în minutele acelea din arhondaric. Socoti că era mai puțin treaz decît ochii tăi ? Tu erai o îmbinare de credință și voință, de duh prealuminat și carne înlăntuită, înțelept și trecut prin încercări, dar tinerețea mea te-a înșelat. Păziți-vă, fraților, de ochii și de ținerea de minte a poetului, de ceea ce vede și înțelege, chiar dacă o s-o spună mai tîrziu ! Preaînțeleptul, cel de deasupra firii privește prin el, și unul dintre ochi este ochiul Diavolului, iar celălalt al Domnului, așa că ia seama la toate și la ce este pămîntesc și la ceea ce este ceresc. Și astfel, împărțit în două, poetul adesea se întoarce către cel înalt să-l întrebe : „De ce, tu ceri de la oamenii tăi să fie numai într-un singur fel și nu-i lași să mugească — și de bine și de rău — ca niște rîuri cu ape mari, chiar dacă vin uneori tulburi — de ce stăvilești stihiile din om și-l îndemni la smerenie ? Pentru că nu sînt asemenea cu împărăția ta, sau pentru că ești neputincios față de dușmanul tău, necuratul ?“

Omul de lume, boierul din tine, m-a scîrbit, pentru că nu semăna cu sfîntul pe care îl văzusem în noaptea ce trecuse. Desigur, el înțelesese și prețuisese această jumătate de sub rasa ta, așa că-ți lăsase grijile pentru frați și

pentru treburile mînăstirești. Iar cînd sufletul se lovește de nepotriviri, se întristează și — deznădăjduit — tace. Am tăcut și eu, stînd în fața ta, și l-am lăsat pe Lavrentie să vorbească în locul meu. Dar te-am cercetat și ți-am urmărit fiecă mișcare ca să mi-o amintesc și s-o uitcuesc mai tîrziu, și mistuind-o în mine. Și am fost umit de îmbinarea aceasta dintre nobil și sfînt, dar mai tîrziu, cînd zăceam gol în chilie, demonii care mă atacau și din stînga și din dreapta m-au ajutat să mă lămuresc.

Și așa mi-a șoptit unul dintre ei : „Ca să devii alesul ai într-adevăr nevoie de multă mîndrie și de dispreț față de tine însuși, față de oameni și de lume, dar mîndria asta trebuie s-o ascunzi îmbrăcînd-o în haina smereniei“. Iar smerenia este, preacuvioase, o prăpastie nemărginită, și în ea îngropaseși și strălucirea ta boierească și demnitatea lumească, pentru ca s-o schimbi cu nemuritoarea himeră a celor aleși. Dar demnitarul era viu în tine, fiind stăpîn și voievod. Și tu mergeai cu privirile îndreptate spre fericirile și mărirea Celui de sus, în numele căruia conduceai și povățuiai, și deoarece ochii tăi contemplau, picioarele tale nu știau unde calcă. Voi ai să iubești la fel și pe fratele tău de sînge, și pe grec, și pe sîrb, și pe valah, pentru că Cel de sus îi făcea pe toți egali. Dar de ce nu te-ai gîndit că dacă Atotputernicul este o minciună, o să dai trupul viu al norodului tău și sîngele lui, altor noroade ?...

Eh, măreață lavră a lui Teodosie, cetate duhovnicească și loc de chinuri pentru oameni ! Erai un lăcaș pentru nebuni sau străjuitoare pe calea spre prestolul suprem ? Erai cîmp de luptă pentru cei ce tindeau spre cele ce nu se pot atinge, sau o adunătură de inconștienți, făcători de rele pentru neamul bulgăresc ? Erai o școală de luminare sau de întuneric ? Nu te condamni, căci nimeni nu poate osîndi nebuniile sufletului ce tinde către Dumnezeu...

Acum, cînd și tu, marele nostru ierarh, zaci pe cruda jertfelnic, căruia norodul bulgar i-a dat atîția luptători pentru adevăr și dreptate, atîția iubitori de lumină, te vîd ca un munte înconjurat de strălucirea dimineții, și

bucurie lăuntrică fără seamăn. Dis-de-dimineață începeau psalmodierile monahilor, se auzea glasul răsunător al părintelui Dionisie, vestitul traducător și tilcuiitor al cărților bizantine. El dicta la douăzeci de copiiți într-o încăpere luminoasă, iar penele lor scîrțiau și șopteau ca niște viermi de mătase care rod frunza de dud. Treceau una după alta zile luminoase, liniștite și călduroase, peste cele trei vîrfuri înalte se așternea cerul pe care, cînd îl atingeau ochii, sufletul gemea de dorința de a zbura prin el încît îți tăia răsufierea. Pădurile ședeau mute și înflăcărate, așteptînd vîntul. Iar acesta, ca un cerșetor nevăzut, suflă ușor, cere vreunui fag un pumn de aur și se duce mai departe rîzînd ușor.

Se întîmpla ca în astfel de zile să auzi răsunînd, prin pădurile minăstirii, cornuri de vînătoare. Țarul Ivan Alexandru vîna împreună cu marii lui dregători și cum măria-sa iubea feluritele plăceri sufletești și trupești, cîntece, liturghii mărețe și altele, îi plăcea și vînătoarea, așa că aduna copoi și ogari pentru vînat iepuri, îi alegea după glasuri și se bucura de lătratul lor. Cu ceasurile auzeam goana și așteptam ca țarul să se abată și pe la minăstire ca să se închine. Venea aproape întotdeauna — intra pe poartă cu capul descoperit, fără arme, îmbrăcat în ilic de piele roșie, pe umăr îi atîrna cornul de vînătoare, împodobit cu argint și mărșăritare, iar după el urma suita. Oamenii cu cîinii și țărani gonaci rămîneau afară și de acolo se auzea gălăgie mare. Călugării alergau să vadă vînatul — vreun cerb cu limba scoasă afară și cu ochii sticloși, vreo căprioară sau vreun mistreț. Alții se grăbeau să aducă pe sfîntul bărbat de la schit în odaia împăratească, unde Ivan Alexandru aștepta cu bunăcuviință.

A doua zi după vizita țarului s-au pornit vesti despre unele neînțelegeri între Teodosie și patriarhul de la Tîrnovo — țarul voia să-i împace. Se zvonea că patriarhia grecească se supăraseră pentru că patriarhul nostru nu lua mir de la Constantinopol, ci-l folosea pe acela de la moaștele sfîntului Dumitru și ale sfintei Varvara, că din pricina

acestora și a altor neînțelegeri nu se putea încheia o adevărată unire contra turcilor și așa mai departe.

Mie însă îmi păsa prea puțin de acele vechi vrajbe bisericești. Mă bucuram de comoara lumii mai mult decât oricând, deoarece în zilele acelea trupul mi se întărea, devenea trup de bărbat, iar gândul mi se oprea doar la ascultare și la așteptarea viitorului. Și astfel era să aștept iarna, dacă nu soseau la mînăstire — călări — părinții mei. Alergă un monah să mă cheme. Mi-era greu și nu voiam să mă înfățișez înaintea lor.

Să fiu iertat că toată viața nu m-am supus ca un fiu, dar nu-i așa că și tu însuți te-ai lepădat de maica ta și că de tatăl tău pămîntesc nu pomeneai? Deoarece tatăl meu era zugrav al curții, a fost primit de Eftimie în arhondaric. Acolo am venit și eu în fața părinților mei, stînd smerit, cu ochii pironiți în dușumea. Mama suspina în tăcere, ochii ei mă sorb și mă roagă, sufletul ei este însetat să mă îmbrățișeze. Tata își mușcă buzele, fierbe de nemulțumire, iar eu grăiesc : „Tată și tu mamă, știți că m-am dăruit lui Dumnezeu și că dragostea mea pentru Domnul nostru Iisus este pe deasupra celei fiești. Mă iubiți pămîntește și n-ați vrut să mă lăsați să plec cu o binecuvîntare. Mă pregăteați să devin pisar, să fiu pe lîngă voi. De aceea am fugit în împărăția Fiului, a măreței lavre, fără să vă dau de veste, și, vă rog, nu-mi tulburați acum sufletul, căci săvîrșiți un păcat de neiertat față de Domnul. Căci el orînduiește omului ce urmează să fie și nu-i întreabă pe părinții lui. Știu că aceasta e ceva prea înalt, cu neputință de înțeles pentru mintea omenească. Așadar, mergeți în pace și sprijiniți-vă în Iisus și în rugăciunile mele“. Vorbesc și arunc pe ascuns priviri către preacuvioșia sa. Iar el, după cum văd, mă măsoară din ochi și se miră de cuvintele mele. În ochii lui se aprinde o licărire, pe fruntea-i înaltă, între sprîncene, tremură două cute. Mă ascultă și apoi zice : „Du-te, fiule, voi vorbi eu cu părinții tăi“ — și mi-a arătat ușa, cu frumoasa lui mînă bărbătească de care atîrnau boabe albe de metanii.

Am ieșit amețit din arhondaric și m-am întrebat : „Unde ți-a rămas smerenia Eniu ? Nu cumva te-a îndemnat cel cu picioare de țap să vorbești așa, încît să se mire și preacuvioșia sa ? De ce n-ai vorbit simplu, fără cuvinte meșteșugite ? Spune mai bine că doreai ca Eftimie să te prețuiască“ — și așa de amărit eram de purtarea mea, încît în curte am stat multă vreme, în picioare, îngîndurat. Și cînd am văzut pe tata și pe mama cît de abătuți coborau pe scară de la catul al doilea, unde era arhondaricul, am înțeles că preacuvioșia sa i-a liniștit și i-a convins să mă lase aici. Tata s-a împăcat cu situația : m-a îmbrățișat rece, nemulțumit, și din îmbrățișarea lui am înțeles că se despărțea de mine ca de un mort. Mama însă, sărmana, a plîns, mi-a udat fața cu lacrimile ei și multă vreme și-a tot luat rămas bun din ochi. Iar eu stam în poarta cea mare a lavrei și mă uitam în urma lor ca un rob care s-a vîndut singur. Se luptau, în sufletul meu, dragostea fiiască, cea mai vie în acele clipe, și cu credința mea despre o viață fără păcate. Și după ce părinții mei nu s-au mai văzut, după cotitura pe care o face drumul la vale, m-am simțit ca un orfan, așa încît îmi spuneam : „Omul este singur în sinea sa și cu oricine s-ar întîlni sau despărți tot singur rămîne, de aceea nu se poate fără o lumină“.

Veni un monah cu poruncă să mă înfățișez la preacuvioșia sa. Am urcat scara, am tropăit prin ceardace și-mi închipuiam cum o să mă întîmpine Eftimie — desigur ai mei îi spusese ră totu despre mine lui care nu știuse pînă acum nici măcar cine sînt. Și într-adevăr, m-a întîmpinat cu alți ochi, dar niște ochi mai sfredelitori ca oricînd.

„Stai aici, fiule, zise, stai să vorbim“. Mă uit pe masă și văd niște foi de hirtie, mototolite, îngălbenite și-mi recunosc manuscrisele. Nu mă gîndisem, la plecare, să le iau cu mine sau să le ascund și iată că tata i le adusese. „De ce nu mi-ai spus, fiule, că poți să compui, că ai un asemenea dar ? Este de laudă smerenia ta, însă un asemenea dar nu trebuie ascuns, căci acesta este dat spre

bucuria și întărirea sufletelor omenești. Cînd acest dar servește pentru proslăvirea binelui atunci este o ușurare și o mare putere, dar este o otrăvă dacă slujește Diavolului pentru ispitirea oamenilor. Căci asemenea ciocanelor ce dau formă fierului, cuvintele dau formă sufletului, fiind și semne îndrumătoare ce îi arată calea încotro să meargă. Am citit rugăciunile și efuziunile tale lumești și m-am încredințat de darul tău. Însă ești prea tînăr ca să pot judeca încotro o să te îndrepti — către Diavol sau către Dumnezeu. Poți rămîne și la mijloc și asta este ca și cum ai sta între iad și rai. Atunci sufletul tău va suferi, vei trăi indiferent și nu-l vei învăța pe om nici de bine nici de rău, ci îl vei lăsa în îndoială, iar aceasta e poarta spre păcat și spre iad. Nu scrie acum, fiule, nu scrie, pînă cînd nu vei atinge lumina Tavorului. Și fără asta, învățătura noastră cere călugărului reținere atît la vorbă, cît și la scris. Ești grămatic și ai putea fi ajutorul lui kir Dionisie. Dar eu am hotărît, pentru binele tău, să fii ucenic al părintelui Luca. Și nu ascund, că dacă te dau lui, vreau să încerc tăria și puterea credinței tale. Părintele Luca este neputincios, îl chinuiește boala și-l face rău de gură și supărăcios. Știu că n-o să-ți fie ușor, dar nu-i mai bine oare să încercăm puterea punții, înainte de a păși pe ea ? Și vreau să te previn și asupra altei primejdii, asupra aceleia care vine din frumusețea ta trupească. Dumnezeu ți-a dat frumusețe mai multă decît îi trebuie omului și ea va trezi în ceilalți zavistie și înclinare spre păcat. Păzește-te de ea, fiule, și n-o băga în seamă !...”

Mare păstor de suflete, cine altul decît Domnul însuși luminase înalta ta minte ? Din acele clipe te-am iubit din toată inima și atunci ți-am dat-o, pentru că doar tu ai înțeles-o cel mai bine ! Mi-ai întins mîna și mi-ai arătat groaza de iad, pe care o ascunsesem în mine însumi. Dar găsești oare o înțelepciune mai mare decît în drumul ce ți-e dat ? Și chiar atunci cînd oracolele au prezis omului ce nenorociri îl așteaptă și l-a prevenit să se păzească,

soarta tot s-a împlinit, pentru că, fraților, nimeni nu poate fugi de ea, precum nu poate fugi de umbra sa. Dar atunci, acolo, în arhondaric, eu flăcăiașul, puteam oare să știu asta ? Și -sărutînd frumoasa mînă a preacuviosului, am ingenunchiat ca să mă binecuvînteze.

Astfel, pentru puritate și adevăr m-am dăruit
cumplitei lumi sufletești, dar mai pe urmă,
am să vorbesc și de asta ; acum să vă
spun ceva despre tutorele meu
spiritual.

E

A doua zi, cînd m-am înfățișat, am văzut un bătrîn cu capul mare și ochii răi, șezînd pe laviță. Barba îi era acum rară și prin ea se vedeau niște răni mici. Chilia era întunecată, lavița înaltă, așa că bătrînul se urca pe ea pășind pe un scăunaș. Am făcut o metanie și i-am spus că de azi înainte sînt ucenicul și sluga lui. Părintele Luca a ridicat o sprînceană și m-a privit batjocoritor.

— Cum te cheamă ? zise.

— Eniu, moșule.

— Anghel trebuia să-ți zică ¹. Nu ți-a spus greul cine sînt și cum mă port în credința mea bulgărească ? Păcătosul nu prinde rădăcini la mine. Cine știe dacă nu ești vreun trimis ascuns al Diavolului ? Cum ești de frumos, mirosi a păcat !

Cu astfel de vorbe m-a întîmpinat atunci îndrumătorul meu duhovnicesc, cel care moștenește împărăția cerului.

Stau tulburat, cu capul plecat. Peste sufletul meu pîndesc ochii cei răi și înțeleg că a sosit ceasul hotărîtor : nu trebuie ca demonul să intre în mine. Mi-a venit în minte cum se ruga sfîntul la schit, mi-am amintit de învățăturile marelui Eftimie, mi-a zburat gîndul spre ei, așa că, atunci cînd am ridicat capul și am întîlnit din nou privirea bătrînului, nu aveam în ochi răspuns la vorbele lui

¹ În limba bulgară anghel — înger.

otrăvite. M-am înclinat pînă la pămînt și mina mea dreaptă a atins podeaua murdară a chiliei.

— Poruncește-mi, zisei, moșule, dorințele tale. Înalt-preacuvioșia sa nu m-a îndreptat cum să te slujesc și de ce ai nevoie.

— Slujește, zice, după cum socoți. Ai ochi și urechi. Și să știi că mă apucă pîntecarea de mîncările bucătărilor minăstirii. Cerul să-l trăznească și cu el să prăpădească moartea cea neagră și tot ce este grecesc ! Știi să prinzi pește ?

— O să învăț, moșule.

— Cine știe ! Numai să fie așa, pentru că eu doar cu pește îl înving pe cel cu coarne. Neputînd să-mi chinuie sufletul, pentru că de mult s-a luptat cu el, îmi muncește hoitul, ca să mă înjosească — nemernicul ! Numai că i-am găsit eu ac de cojoc, cu peștele... Dar cine să mi-l prindă căci Partenie, cel fără de credință, a fugit, a șters-o. Sînt singur, singur aici, eu cel curat în virtutea mea bulgărească și trăiesc printre greci, fiule...

Cînd veninos, cînd înduioșător, așa îmi vorbea îndrumătorul meu și plec urechea să înțeleg cu ce l-o fi călărind oare diavolul. Răul nu sta în aceea că-și bătea mereu joc și înjura, ci în faptul că era deznădăjduit și că nu-i păsa dacă voi fugi și eu, așa cum o făcuse și cel dinaintea mea — un călugăr chinuit pînă la moarte, despre care auzisem că părăsise lavra ca să se ducă la altă minăstire. Ceea ce găseam într-adevăr îngrozitor era că-și tortura sufletul, și-l chinuia și voia să mă chinuiască și pe mine. Și asta pentru că se hrănea doar cu minie.

Am făcut focul în sobă, am măturat, am clătît vasele, am spălat ceea ce trebuia, și am bătut așternutul de pe lavită. Chilia puțea și bătrînul era murdar — o lună întreagă stătuse fără ucenic. Îngrijit, cum se putea, doar de vecini. În vremea asta părintele Luca șezuse pe scaunul lui făcut dintr-un butuc, prefirase metaniile și îmi urmărise mișcările. Îndată ce am spălat dușumeaua și am aprins candela cea murdară, în chilie a intrat aerul proas-

păt. Podeaua strălucea de curăţenie. Luminiţa candeliei clipea în tavan şi pe peretele de lângă iconostas. Dar bătrînul meu, în loc de mulţumire şi laudă, iar m-a înjosit.

— De început ai început-o bine, dar să te vedem şi mai tîrziu. Pe mine nimeni nu poate să mă înşele cu prefăcătorii de astea — chiar dacă o face pe îngerul. Cunosco toate întruchipările Diavolului, iar tartorului îi ştiu pînă şi dinţii din gură. Şi în cîte chipuri nu mi-a apărut ! Şi ca înger, chiar şi ca prooroc, şi ca fecioară, şi ca preoteasă, ba chiar şi ca stareţ, numai sub chipul Mariei nu îndrăzneşte să mi se arate, păgînul ! Îndată, îi şi văd coada. Ia, zice, treci colo lângă perete să te văd mai bine. Spune tare *Tatăl nostru* şi fă-ţi cruce !

Am făcut ce-mi cerea, dar mi-a venit să rid aşă că părintele Luca s-a înfuriat.

— Eşti necurat, strigă el, dacă poţi ride în faţa crucii. Te-a trimis grecul să auzi ce spun şi să mă cleveţeşti ! Dar pe mine mă aşteaptă acolo sus, ehei, de cînd mă aşteaptă, mi-au pregătit şi tron de mucenic, iar pentru greci iadul — uite, aşă să-i spui. Sînt lângă tine, Cerule, primeşte-mă mai curînd şi dă-mi linişte în veşnicile tale lăcaşuri !

Se închină bătrînul cu amărăciune, cu mişcări largi, în inima lui arde o flacăra că este mucenic, iar eu stau înfrînt şi nu ştiu ce să cred.

N-am aflat de la care mînăstire venise, pe unde rătăcise şi unde se născuse. Pe vremea aceea rar se afla monah care să nu fi trecut prin mai multe mînăstiri, atras fiind de oameni vestiţi. Uneori însă, auzind ce vorbea, am început să bănuiesc că a tilhărit. Într-o zi mi-a spus : „Îleşi în curte să vezi dacă n-a venit Hălbiu să taie pe greci din rădăcină“ — şi a zîmbit viclean. Altădată cînta un cîntec mirenesc şi se mişca prin chilie cu picioarele lui bolnave ca un voinic. „Vin, zice, Gogoi şi Mogotoi pe care odinioară i-a închis în Asia, departe, Alexandru Macedon. Vin să ajute la sfîrşirea lumii. Sînt noroade felurite şi nimeni nu le poate sta împotriva...“. Şi acum parcă văd lucind

culoarea sură a părului său în chilie, ba parcă îi aud și glasul lui cel gros : „Își umplu burțile și spun că n-ar fi păcat ! Pîinea și vinul le numesc simboluri ! Îl mint pe țar, afurisiții de greci ! Nu-i iubesc pe bulgari, iubesc pe romei doar !“

Greci erau și Eftimie și sfîntul bărbat și toți monahii isihăști. „Îl ascund, zicea, pe țar de mine. Le este frică să nu-i spun totul despre păgînatățile și minciunile lor“.

După un asemenea potop de vorbe și blesteme îi trecea prin gînd să moară. „Mă duc, zice, chiamă duhovnicul să mă spovedească și să mă împărtășească“. Zăcea pe spate, pe laviță, șoptea ceva, se închina.

Cînd l-am auzit pentru prima dată, m-am speriat și m-am dus să-l aduc pe părintele Kiril, vecinul nostru de chilie. Părintele Kiril aruncă un ochi prin ușă și zice : „Nu minți, frate Luca, nu speria pe călugăr și nu minia, pentru că atunci cînd va veni vremea să i te înfățișezi, o să-ți fie sufletul cu chinuri“.

Bătrînul meu se prefăce că e pe moarte, dar părintele Kiril nu se uită la el și mă liniștește : „Nu-l crede, îl chinuie cel viclean“. Și-mi povestește ce comedie a jucat îndrumătorul meu sufletesc acum un an, cînd monahii s-au lăsat înșelați. A venit duhovnicul, au adus și împărtășania, iar bătrînul, în loc să se spovedească, a început să spună ce este și ce nu este cu păcat, să facă glume, să hulească pe Dumnezeu, așa că a fost nevoie ca preacuvioșia sa să-l pedepsească.

M-am obișnuit cu toate prefăcătoriile lui. Cînd vedeam că iar îi trece prin minte să moară, îndată puneam ulciorul cu apă proaspătă lîngă el și plecam să prind pește. Ce-am mai tras și cu peștele ăla al lui ! Era mult în Belița și tot mreană și clean. La început mă zbăteam să-l prind cu mîinile, pînă ce înghețam în apa limpede și rece de toamnă a rîului, dar mai pe urmă m-a învățat un fecior să împletesc coșuri și vîrșe, așa că era destul de ușor cu ele. Iarna însă, fraților, era chin grozav. Trebuia să sparg ghiața, să intru în apa înghețată, s-o tulbur și așa să-l

prind. Trebuia și să-l gătesc, pentru că părintele Luca nu voia cu nici un chip să audă de bucătarul mînăstirii.

Îi aduc ciorba de pește, cu miros bun de cimbru, soarbe, mănîncă bine și apoi începe să filozofeze: „S-a săturat stomahul ăsta afurisit și acum ademeneste sufletul cu gînduri cuvioase și pocăință. Crede și mai tare, se sprijină pe fel de fel de nădejdi. Da, de la stomah începe omul de se prosteste! Cînd e gol, atunci este mai de crezut. Și știi, fiule, uneori visezi guri multe! Oriunde privești vezi numai guri căscate, flămînde, iar lumea se topește ca o ciulama și ele o mănîncă și se mușcă unele pe altele, iar în jur sar niște draci mărunți ca niște muște...”

Dimineața îmi povestea visele. „Am visat, zicea, că mă cățaram pe margini de rîpi și prăpăstii și pe ele creșteau buruieni. Apuc una, mă gîndesc — o să mă țină — și într-adevăr mă ține. Apuc alta — gîndesc — n-o să mă țină și ea se rupe și cad în prăpastie. Și așa m-am obișnuit să cad și să mă urc, că m-am lăsat în voia lor. Tot așa este și cu amărîta noastră de cale — îl coboară, îl ridică pe om! Tu, fiule, nu te teme de păcat. Păcătuiește pe pămîntul ăsta al diavolului, ca să te urmărească ochiul Celui puternic și să se veselească. Pentru că El se bucură de păcatele noastre, ca și tatăl de nebuniile copilului, și deși îl bate, îi place că fiul lui trăiește din plin. De n-ar fi păcatul, El ar adormi în cel de-al șaptelea cer, n-ar mai avea de lucru și nici griji... Și cu cît te încarci cu păcate, cu atît mai mult cauți binele, iar prin el cauți oamenii, chiar și pe ei îi rogi să te ierte. De la afurisiții de pavlicheni ¹ s-a înmulțit mult greșala, dar ce să-i faci!... Ei și „trăistarii” ² spun că copiii sînt niște mici mamoni ³, așa că uneori gîndesc că dacă ai lepădat un copil, nu este un păcat mai mare decît acela de a tăia beregata unui boier. Boierul este porc, pe lumea cealaltă tot porc o să fie și o să fiarbă în iad, iar copilul se face inger. Dacă este așa,

¹ Eretici dualiști.

² Ramură bogomilică.

³ Diavoli.

înseamnă că i-ai făcut un bine izbăvindul-l de lumea asta a Diavolului pentru a merge drept în rai... Oricum ar fi, păcatul, fiule, duce pe om spre ceruri". Și mă privește bătrînul, îmi caută ochii, iar ai lui ard. Tac și mă rog pentru sufletul lui, văd că-l apasă un păcat mare și mi se taie răsufierea gîndind că o să-mi spună înfricoșătoarea lui taină. Însă el nu tace. „Dar dacă însuși Diavolul a făcut pămîntul acesta păcătos și pe noi, așa cum spun ereticii, atunci pentru ce să mă judece cel preainalt ? Dacă a dat voie celui rău să facă pămîntul și tot ce este pe el, de unde pînă unde ar vrea să i ne supunem ? Dar omul nu poate trăi mereu cu Diavolul. O să-i vină silă de el. Înțelege dacă poți !... Îți chinuiesc sufletelul, fiule ? Tu ascultă ce spune cel rău, pentru că și el crede în bine, altfel în ce constă rațiunea și sensul existenței lui ? Tare ești tînăr și curat la suflet, cum o să mă înțelegi, îngere ? Nici grecii de aci nu mă înțeleg. Le spun : cum veți ajunge să vedeți fața binelui cu păcatele voastre mărunte, născute din îmbuibare și beție ? Ca să simți binele trebuie să faci un păcat mare ! De ce te uiți la mine, fiule, de ce ai plecat ochii ca o fată ? Ascultă, Hălbiu își ascunde pe aici galbenii. Urmărește-l, ia-i și șterge-o din mînăstire. De ce îți pierzi tinerețele ? Ești tînăr, ai vreme să strîngi o grămadă de păcate și să te pocăiești. Am să ți-l arăt într-o zi pe Hălbiu, se învîrtește pe aici cu o treabă oarecare, dar nu sufla nimănui nici o vorbă !...“.

Astfel de învățături și huliri am auzit de la bătrînul meu, fie a lui împărăția cerurilor ! Le-am auzit și ziua, și în ceasurile lungilor nopți de toamnă și de iarnă, care apăsau mînăstirea cu ceața lor întunecată, încît nici riul nu se mai auzea în vale. Doar șoarecii chițcăiau prin poduri și ulucul cișmelii din curte picura singuratic. Mai ales într-o noapte de noiembrie, dar s-a dus și ea. În noaptea aceea am plîns în fața Domnului, l-am chemat să dea de gol pe ispititorul meu, inspirîndu-mi cuvinte puter-nice și lumină, deoarece iarăși se trezea Diavolul în mine. Mă întorceam cu gîndul către preacuvioșia sa, și-l

întrebam de ce m-a dat bătrînului ăsta rău. Cine oare încarcă un cal tînăr cu povară grea, dacă nu vrea să-i strîmbe devreme şira spinării, şi cine seamănă sămînţă bună pe pămînt rău ? Punea oare astfel la încercare, preocupuşia sa, numai pe mine ?

Doi ani, fraţilor, am trăit ca în iad, „unde nici un vierme nu doarme şi nici focul nu se stinge“ ; s-a deschis iarăşi ochiul cel veghetor şi de data asta, cu şi mai mare luare-aminte, şi-a înfipt privirea în lume şi în om. De o parte lumina Tavorului, iar de cealaltă deznădejdea, Fiul şi — în rînd cu el — Diavolul. În fiecare noapte mă rugam, ascunzîndu-mă de părintele Luca, pe care niciodată nu l-am văzut rugîndu-se. Îşi făcea numai cruce, înainte de a se culca, mormăia ceva şi începea cu vorbele de ocară şi de hulă.

Nu este amărăciune mai de nestins decît aceea a tînărului, care se izbeşte de lucruri ce se bat cap în cap şi a cărui minte încearcă să pătrundă taina lumii ! Cruţaţi pe cei tineri, fraţilor, ajutaţi-i pe calea cea înfricoşătoare şi hotărîtoare spre maturitate ! Acum cînd agarenii domnesc peste întregul nostru pămînt, înecat în ruine şi sînge, în ei, în cei tineri, ne este nădejdea. Trebuie să fie tari în credinţă, să nu uite libertatea şi nici slava Bulgariei de odinioară, pentru că fără libertate nu poate exista norod. Ce am hotărît atunci ? Am socotit că nu mă pot sprijini nici pe marele Eftimie şi nici pe sfîntul. Trebuia să-mi caut singur mîntuirea cu acel adevăr pe care sufletul îl ştie, dar îi este greu să vorbească despre el, atunci cînd conştiinţa nu-i este curată. Acest adevăr m-a adus pînă la lavră, a fost ochiul luminos al sufletului, izvorul bucuriei şi al nădejdilor. L-am încuiat în mine însumi, m-am cufundat în smerenie numai pe dinafară, dar ce era în mine, este greu s-o spun. Ştiam că cel viclean trăieşte şi în mintea mea, şi-mi aduceam aminte de groaznicele mele gînduri din biserica boierească de la Tîrnovo. Şi ca unul care se caţăra pe o stîncă pieptişă, mă agăţam de toate, dar nu mă uitam în prăpastie. Iar părintele Luca, al cărui

nume de mirean era Vitan, în loc să stingă dorința mea fierbinte după lumina Tavorului, tocmai el a aprins-o mai tare, precum vîntul aprinde focul în pădure. Da, pentru că întunericul păcatului din bătrîn, m-a îngrozit. Așa este făcută lumea asta, că uneori și șerpîi devin binefăcători, atunci cînd șoarecii se înmulțesc peste măsură. Și cu cît mai des este întunericul cu atît mai puternică trebuie să fie și lumina pentru a-l împrăști. Dar să le înșir pe toate pe rînd.

Avea cu ce să se hrănească adevărul cel zăvorît în mine. Îl adăpa bucuria de pămîntul cel nepieritor, care înfloarește primăvara și vara; mă uimea și mă înduioșa grădina înverzită, mă întărea cu făgăduieli de bine, mă făcea îndrăzneț conștiința că sînt puternic în voință și neînclinat spre rău. În fiecare zi simțeam cum devin mai sigur și mai îndrăzneț către ceea ce era bun. Nu mai căutam pe preacuvioșia sa, dar el mă chema și mă întreba cu bunăvoință cum se poartă tatăl meu duhovnicesc. Răspundeam reținut, ba chiar îl laudam pe părintele Luca. Spuneam că se chinuiește mult și că vorbește de rău din neputință. Îmi măsuram fiecare cuvînt, iar preacuvioșia sa căta în ochii mei cu pătrunzătoare privire și surîdea în barbă. Bănuia că mă înstrăinez? Oare nu-i dădusem sufletul meu? De ce nu-l mai iubeam cu atîta dăruire? Poate pentru că nu-i puteam ierta că mă dăduse răutăciosului bătrîn și căutam răsplata pentru suferințele mele. Sufletul este mîndru, fraților, precum este cel viclean care l-a ispitit prin mîndrie! Și cînd sufletul tinde spre puritate și urăște păcatul, disprețuiește pe oricine care-l supune la ispită. De cînd am închis în mine însumi acel adevăr, m-am înspăimîntat și m-am întrebat: cum o să urmez eu pravilele mînăstirești, din moment ce am pornit pe un drum al meu? Era tîrziu ca să mai părăsesc lavra. Mă îmbrăca-seră în haine albe și mă prohodiseră monahii cu tînguito-rul tropar ¹ „La sînul tatălui“... lepădasem de mult sutana

¹ Cîntare în slujbele bisericesti.

de ucenic și purtam mărturia mea de căsătorie cu călugăria, voalul cel negru, adică fusesem tuns în cinul monahicesc și făgăduit Atotputernicului. Dar iată că adevărul cel zăvorât murmură împotriva canonului. Cum o să trăiesc împreună cu călugării și unde o să ajung fără ascultare? Dacă fiecare ar ține seamă doar de conștiința lui, n-ar ajunge oare lavra pustie din pricina certurilor și a deosebirilor dintre noi? Mi se izbea mintea ca peștele de gheață, diavolul nu mai contenea cu ispitele și nici bătrînul meu nu-mi da pace.

La hramul minăstirii „Nașterea preasfintei născătoare“ veneau la Kefalarevo, din satele și cetățile din jur, ba chiar și de mai departe, precum și din Tîrnovo, bolnavi și sănătoși, buni și răi, negustori, cumpărători, primiceri, deseatnici și fel de fel de birnici. În sat, care era și locul unde descălecau trimișii împărătești și oastea, se făcea sobor mare cu tîrg de trei zile. Atunci toate dăjdiile, corvezile boierești, orășenești și împărătești erau oprite, iar norodul răsufila. Înghămau la care și căruțe, așternute cu cergi și țesături din păr de capră, boi și cai cu picioare subțiri, încărcau pe mîrtoagele lor traiste și ploști și în grupuri mari răscoleau praful de septembrie. Împreună cu norodul mergeau cimpoieri, gădulari ¹, monahi rătăcitori, semănători de erezii. Pe pajiștea de lîngă morile minăstirii se aducea tot ce era de vînzare și se înșiruiau corturi. Grămezi de pepeni, saci cu grîu, mei și legume, lăzi ungurești aduse de negustori valahi, sipete, teascuri și copăi, iar printre dughene behăiau oi, mugeau vaci sterpe aduse pentru tăiere, guitau purcei și nechezau armăsari legați de pari zdraveni. Monahii veniți de la minăstirile din apropiere și din lavră vindeau icoane, cruciulițe și sfesnice, cărțulii cu vieți ale sfinților, damaschine, cruci de lemn sculptate cu diferite figuri. Erau și tot felul de înșelători care mințeau norodul cu părțicele din moaștele

¹ Cei care cîntau la gădulcă (instrument muzical bulgar cu trei coarde avînd forma unei cobze cu gît lung).

sfinților și tămăduitori cu buruieni de leac. Vedeai tătari înarmați ca să-i apere pe negustori, ghicitori care-ți spuneau ce-ți aduce soarta, tâlcuitori de vise, ghicitori în pășări și din aceia cu horoscoape pentru ceasul nașterii.

Minunate erau zilele dinaintea duminicii Înălțării, când peste pământul ostenit, cerul veghea senin ca ochiul lehuzei. Nu era vînt, nici arșiță, iar Belița, aproape secată de dogoarea verii, oglindea în întunecatele ei bulboane îmbrăcămintea veștedă a sălciilor, ulmilor și stejarilor bătrîni.

Se tulburau călugării tineri, auzind jos fluierele și toba, freamătul și risetele femeilor, se strica rînduiala cunoscută de fiecare zi. În săptămîna aceea erau de neînlăturat ispitirile mirene, pentru că demnitarii veneau cu nevestele lor, era așteptată și familia țarului, așa că se pregăteau din vreme iluminății pentru înălții oaspeți. Cel dintîi care venea era kefaliul, vistierul Konko. Lavra era și loc de pază sub poruncile lui ostășești, iar el era valah, rudă cu voievodul Țării Românești și neam cu țarul din partea primei sale neveste. Soseau apoi boieri, ctitori și duhovnici. Ucenicii alergau să le găsească găzduire și să-i slujească, iar noi, monahii, lăsam și mai jos vălurile negre. M-am tulburat și eu în așteptarea sosirii părinților mei și mă temeam de întîlnirea cu ei. După liturghia solemnă, lingă schitul sfîntului se grămădeau copii orfani și șerbi din sate străjerești și nestrăjerești — bărbați și femei, bolnavi și sănătoși, slăbănogi la minte și schilozi. Norodul aștepta să se ivească sfîntul pentru ca să vindece și să blagoslovească, iar eu priveam „turma lui Dumnezeu“, pestriță ca o livadă în luna mai, cu îmbrăcămintea ei de sărbătoare, fierbind în lumină și în întuneric, duhnind de păcate, dar însetată de cuvîntul cel adevărat și de drepăturile ei, poporul care trăia cu pământul și dobitoacele lui, cu nimfe, zîne, ursitoare și zmei, dar păstrînd o flacără în inimă. Pentru că pe pământul nostru trăiesc mulți dumnezei — ai tracilor, romanilor, slavilor și ai vechilor bulgari. Mă cuprindea frica în fața acestui norod, asuprit

de stăpîni răi și care, căutîndu-și dreptatea lui, se depărtase de ei. Auzeam vorbindu-se că la agareni, în Rumelia, nu erau biruri și dăjdii, la orașe nu se zideau cetăți și nici ei nu erau atît de sălbatici dacă le deveneau supus. Printre dînșii erau săraci, curați cu inima și tari în credința lor. Veneau la Teodosie numai să-l vadă. „Am venit să te vedem. Pînă acum, sîntem sănătoși.“ Îi aduceau ștergare de in, cămăși de cînepă împodobite cu cusături, ciorapi călduroși, nuci, struguri, își așezau copiii la picioarele lui ca să-i binecuvînteze. Teodosie surîdea cu surîs luminos, și acesta, precum și vorbele lui dulci, erau ca o călire, astfel că oamenii plecau cu mintea împăcată. Erau și fel de fel de hoți, slujbași împărătești, țărani, tîlhari, vagabonzi și boiernași. La unul din aceste praznice sta proțăpît în mijlocul norodului, cu capul descoperit, un boier din Loveci. A rămas trei zile ca să-l primească Teodosie, dar acesta nu voia, pentru că boierul acela se pocăise pentru un mare păcat, iar mai pe urmă și-a înșelat iarăși făgăduința. Părintele Luca venea și el cu mine să privească norodul ca un mare cunoscător și tilcuior al acestuia. Arăta pe cineva și-mi șoptea la ureche : „Uite, ăla de colo pare un husar, care spionează cum să jefuiască minăstirea sau vreun negustor bogat. Ce tîlhării fi-vor să se întîmple pe drumuri, ce tîlhării !... Femeia plină de colo, o vezi, se gîndește numai la bărbați. Iar în spatele ei țăranul este...” și astfel îmi lămurea gîndurile și dorințele „turmei“, încît aceasta mi se părea ca un rîu înfricoșetor și mă cuprindea teama. Se părea că pentru a zări lumina Tavorului, trebuia să mă dau la o parte și să fug de norod. Tocmai de aceea fuseseră făcute minăstirile, pentru că norodul este păcătos și prin păcatele lui, supus ! Mă linișteam cu nădejdea că în isihasm totul mi se va lămuri, dar aveam oare liniște să trec la fapte ? Nici la contemplare, nici la zbucium sufletesc. Numai noaptea, cînd părintele Luca dormea, încercam să-mi adun la un loc gîndurile, dar atunci amărăciunile de peste zi îmi copleșeau și mintea și sufletul, așa că începeam să plîng de necaz. Am por-

nit să doresc o moarte mai timpurie bătrînului meu, mă rugam să-i vie sfîrșitul. Dormeam pe dușumea și de acolo auzeam cum sforăie și cît de greu respiră. Inima mi se strîngea de teamă că se va trezi să-mi povestească iarăși visurile și să-l hulească pe Cel-de-Sus. M-am sălbăticit de atîtea suferințe și chinuri, numai slujbele bisericești, cîntarea psalmilor, comoara lumii și stihurile pe care iar începusem să le alcătuiesc îmi susțineau firea. Preacuvioșia-sa, ocupat cu treburile mînăstirești și împărătești (călătorea adesea la cetatea de scaun) mă uitase, iar frații rideau de mine cînd mă vedeau atît de abătut. Din pricina rîului am slăbit, m-a supt apa, miroseam de departe a pește și m-am înstrăinat de toți, așa încît atunci cînd au sosit părinții mei, m-au jelit ca pe un mort. Dar să nu vorbesc despre întîlnirile mele

cu ei... Am suferit, am adunat gînduri,
scîrbit și chinuit mi-era sufletul și îl
păzeam cu îndîrjire de orice
privire străină...

F

Dacă vreți să cunoașteți lumea și pe om, faceți-vă slugi ! Am înțeles acest adevăr în mînăstire ; am înțeles și aceea că sluga se află mai aproape de adevăr decît stăpînul ei.

Demonul din bătrînul meu se întărea din an în an. Tot mai des se ducea prin ceardace să zădărească pe monahi, vorbea ca un eretic și-l lăuda pe Diavol. L-au pus la canoane, l-au închis în chilie, ba chiar l-au încuiat în turn, dîndu-i doar pîine și apă. În al treilea an, în ajunul hramului lăcașului nostru, mi-a poruncit să iau catîrul mînăstirii, ca să încalece, și să ne ducem la bilci. Nu avea voie să meargă acolo călugării, în afară de cei ce vindeau mărfuri de-ale mînăstirii. N-am vrut, dar părintele Luca a bătut din picior. „Păcatul este al meu, tu trebuie să ascuți, zice. Du-te și adu catîrul. Nu vrei să vezi cum cel cu coarne domnește peste mireni ? Trebuie să mergem acolo și să alungăm diavoli !“

L-am rugat să plece singur, dar fără folos. M-a silit, trebuie să recunosc, m-a îndemnat gîndul mișelesc că dacă săvîrșește și acest greu păcat, îl vor trimite în surghiun în vreo mînăstire îndepărtată și scap de el. Noaptea visasem o femeie dată cu rumeneli și cu chip asemănător Raliței. Visul nu-mi ieșea din minte și el m-a împins să fac ce dorea, de parcă la bilci aveam s-o văd pe fiica țarului Alexandru. Blestemată fie ziua aceea, ieșită din

negrele adîncuri ale ursitei mele. Soarta m-a tîrît acolo prin voința bătrînului !...

Cum ne-am apropiat de sat, am văzut oamenii grămădiți, iar în mijlocul lor un pustnic, care se biciuia cu o vină de bou. Părintele Luca m-a silit să iau banii din paharul de lemn, puși de creștini, iar cînd cel ce se biciuia s-a repezit să mi-i ia, bătrînul meu l-a plesnit cu cîrja în cap. Am intrat în pămînt de rușine, dar ce să fac ? Am continuat să mîn catirul. Părintele Luca propovăduia de pe samar : „Ce v-ați adunat în jurul prostului ăsta ? De ce nu-l altoiți zdravăn ca să nu se obosească singur ? Am luat banii, pentru că sînt păcatele voastre. Cu ei v-ați îndulcit ochii, păgînilor ! Diavolul v-a înșelat vederea.“ Și era așa de falnic, încît nimeni n-a scos o vorbă, iar mulți după ce și-au făcut cruce, s-au grăbit să plece.

Am pornit prin tîrg să căutăm unde se vînd călțuni ¹ : părintele Luca zicea că banii trebuie să treacă mai curînd în miinile mirenilor, ca să nu ne murdărească. Cu ei a hotărît să-și cumpere călțuni, ca să-și încălzească picioarele bolnave. „Aici, fiule, zice, nu sînt creștini, ci spini ai necredinței, slugi ale lui Mamona. Dar fără negustori și minciuni, de unde bani ? Chiar țarul îi bate după sfaturile lui Mamona. Lavra face negustorie și el face negustorie și fiecare în noi negustorește și înșeală. Altfel nu se trăiește pe pămîntul ăsta al Diavolului.“

Duc catirul de căpăstru, sfătuitorul meu biție cîrja și împinge norodul să-i facă loc. Neștiind cine este, oamenii se dau la o parte cu frică. Și-a cumpărat călțuni, s-a cinstit cu un pahar de vin și și-a dat camilafca pe ceafă.

Cîntă un tropar, dar iese un cîntec mirean. Îmi ascund fața sub vâl, nădușind de rușine. La o vreme m-a atins cu cîrja pe umăr și a strigat la cineva. Ne-am oprit la o tarabă cu inele, pafale și cercei. Lîngă catir am zărit un bărbat lat în spate. Ochii lui sfredelitori, sălbatici. Pe cap

¹ Ciorapi de lînă.

avea o căciulă flocoasă, pe lături părul, ca o coamă, pînă la umeri.

Bătrînul îi strigă :

— De cînd te caut, păgînu! De ce te ascunzi ? Te prostesti, te prostesti ! Te-ai speriat de greci ! Iar omul acela mormăie ceva, se dă la o parte și dinții ca de lup îi strălucesc.

— Lasă-mă, zice, Vitane. Du-te ! Nu vreau, nu cred în ce spui tu.

— Ți-e frică ! strigă părintele Luca și mă împinge cu cîrja. Dă-te la o parte, să nu auzi ce vorbim, fiule. E păcat !

Supus mă îndreptam spre tarabă uitîndu-mă prosteste la podoabe, fără să-mi dau seama că un călugăr n-are ce căuta aci. Eram ca amețit și n-am observat că stau lîngă o femeie tînără. N-am văzut-o cum era, am simțit asta după miros, pentru că din pricina aerului de munte al Mokrei simțul mirosului, și fără asta puternic, mi se ascuțise ca la ogari, așa că dintr-o dată m-a pătruns parfumul trupului de femeie tînără. Și era atît de amețitor, că am întors fața spre ea. Ah, ursitoarelor, ah, ispititorule ! Ce mi-ați trimis atunci ? Am văzut niște ochi negri, întunecați, catifelati, dulci ca prunele, iar în ei patima ascunsă și dor tulbure. Păreau fîntînile alungite ale unui suflet necunoscut, care mă privea dinlăuntru, dar al meu parcă gemea din această pricină. Mi s-a tăiat răsufarea și inima mi se zbătea de dulce chin și de frică. Am plecat capul, mi-am pierdut puterile și cunoștința. Femeia m-a privit. Mi-am revenit, i-am întors spatele și am pornit aiurea, grăbind, iar ea în urma mea, încît îi auzeam pașii chiar și în larma tîrgului.

Am trecut pe lîngă cazane în care fierbeau bojoci de oaie, și m-am trezit după niște căruțe cu boii dejugați. Iar cînd am vrut să văd unde mă aflu și unde a rămas bătrînul, femeia s-a oprit în spatele meu. „E o desfrînată, m-am gîndit. Mintuiește-mă și miluiește-mă, Doamne !” Și am început să mă închin. Pînă să mă întorc mi-a și dat la o parte vâlul negru, l-a ținut așa și m-a privit surîzătoare. Dar cum m-a văzut descoperit, surîsul i s-a topit, și pe fața

ei smeadă și frumoasă și-a făcut loc mirarea și tulburarea. Venindu-mi în fire, i-am spus :

— Ce vrei, soră, mă cunoști ? Iar ea :

— Iartă-mă părinte ! Cum te cheamă ?

— Teofil, zisei eu. De ce vii după mine ? Ce vrei de la mine, roaba lui Dumnezeu ?

— Nimic, zice, m-am înșelat, părinte. Ai fost altul, n-am știut...

Și în așa fel a rostit vorbele acestea din urmă, că m-am gândit : „A venit să mă farmece, dar s-a speriat de fața mea. M-a ferit Cel-de-Sus.“ Mi-a făcut plăcere, m-am simțit mîndru și parcă mulțumeam cerului cu smerenie, dar mă gîndeam la ea, cine e, ce vrea ? Mă împingea dorința să mă întorc și s-o privesc iarăși. Era o vedenie, un chip dintre acelea al mirenelor cu care tata începea să picteze pe Maria ?

Merg prin mulțime, îmi caut bătrînul și mă cuprinde bucuria : învinsesem acea ispitire cu nevinovăția mea. Dar mintea se înverșunează pentru că memoria mi-era nemulțumită — îi văzusem fața doar în treacăt și la repezeală. Mi-am amintit numai taina din ochii ei și aceasta nu-mi dădea pace. Eh, fraților, de ce iubirea dintre bărbat și femeie se amestecă cu prețuirea față de Cel-de-Sus ? Dacă s-ar fi tras un hotar între ele, ar fi fost mai puțină răutate în lume.

Mă izbeam de oameni de parcă eram beat, vedeam numai ochii aceia și nu-l mai puteam găsi pe bătrînul meu prin norod, așa că am tresărit cînd i-am auzit glasul :

— Unde ai căscat gura, îngere ? L-ai văzut pe Hălbiu ? Nu mă mai ascultă urechile astea de cîine ! Hai, zice, să ne întoarcem. Mi s-a făcut lehamite de toate, arde-le-ar focul !

Am condus catîrul în sus pe drumul piepțiș și n-am mai ascultat ce-mi povestea părintele Luca.

Lîngă drum erau niște goruni înalți. Îmi făceau semn, cu înțelegere, să-mi ascund înalta taină, și atît de dragi îmi erau ei și pădurea însăși, că în inimă mi se încuibase o

nădejde nouă. Singurătatea îmi ducea mintea aiurea și la asta se adăuga acum și femeia de la bilci. Și pentru că eram chinuit și umilit, femeia a devenit mîngietoarea mea așa cum odinioară fusese fiica țarului, Ralița. Încă pe drum începui să vorbesc în sine-mi cu ea, să am încredere și să împart cu dînsa gîndurile. I-am văzut ochii și ea însăși îmi apăru ca un suflet iubitor și înrudit. Urgie și taină, fraților ! Se poate oare ca un rob al lui Hristos să cheme o desfrînată pentru liniștire și mîngiere ? Dar sufletul caută suflet și-l află nu prin rațiune, ci prin aspirații, iar rațiunea îl slujește ca un șerb pe stăpînul său. Voiam să fiu sincer, să mă gîndesc la tot ce se întîmplă cu mine, dar bătrînul nu mă lăsa cu gîndurile mele. Povestește ceva despre Hălbiu, pe care-l socoteam că este doar rodul închipuirii lui. „Hălbiu, zice, fiule, este husar, hoț, ba chiar a ucis și oameni. N-a venit aici pentru ceva bun, dar mă minte. Într-o vreme am tilhărit și eu cu el. În timpul țarului Mihail Șişman eram ostași, desetnici ¹, apoi ne-am apucat de furat. Lasă, am să-ți povestesc istoriile astea altădată. Acum, îndată ce ajungem în fața mînăstirii, fă vînt catîrului pe nevăzute, să nu afle grecii că am fost la bilci. Dar și dacă ar afla, tot una mi-este. Unde sînt o sută de păcate, pot fi o sută unu. Viața mea se încheie și așa și așa.“ Dar în lavră aflaseră de călătoria noastră și ne-au pus epitemii ² : să ne agățăm la picioare clopoței și să umblăm cu ei o lună întreagă. Părintele Luca să stea în genunchi în nartică ³ în timpul utreniilor și liturghiilor, eu să merg la zece pași în urma lui ; nimeni să nu vorbească cu noi, iar în trapeză ⁴, la prînz și seara, să avem ca hrană ce a rămas de la masa celorlați. M-a chemat preacuviosia-sa în arhondaric : „Fiule, pedeapsa este grea, dar nici vina ta nu este mică. De ce n-ai venit să-mi spui ce ți-a poruncit bătrînul tău ?

¹ Comandantul unui grup de zece ostași.

² Canoane.

³ Pridvorul bisericii.

⁴ Sala de mese.

În astfel de împrejurări potrivnice rînduiei minăstirești, călugărul trebuie să întrebe pe stareț...”

Am tăcut. Nu cumva marele Eftimie nu știa ce fel de om este părintele Luca ? Glumea, sau bănuia deja ce este în sufletul meu ? Eh, de ce chiar și cea mai sfîntă învățătură cere ca omul să viclenească, să pîndească pe tovarășul lui cum își face canonul, de ce cerem unul altuia fapte mărețe, ba chiar suferințe, drept dovezi ale dreptății învățaturii noastre ? De ce nu-l lăsăm pe om să hotărască singur, după conștiință, ce este și ce nu este păcat ? Este cu neputință, din moment ce ne leagă legi și canoane, din moment ce mărturisim o credință și o rugăciune, chiar cea a lui Hristos, care neagă orice constringere ! Veșnic se va răzvrăti omul împotriva legilor și rînduiei ; o să le calce în picioare ca pe niște tirani ai lui. Nu știa oare preacuvioșia-sa de cîte ori fusese pedeșit bătrînul meu, sau voia să mă aducă să vorbesc nu despre chinuitorul meu, ci despre legăturile noastre — de ce nu-l mai iubesc, de ce fug de el, să cerceteze ce se schimbase în mine și cum primesc pedeapsa ? Mare învățător, prea mult voiai să mă zdrobesc ! Ai uitat că tu însuși ești mîndru, și cel ce a strălucit în muntele Tavorului a fost de asemenea neomeneș de mîndru, altfel n-ar fi răspîndit lumină și n-ar fi vorbit în numele cerescului său tată ! Tu, cel învățat, nu vedeai ce se întîmplă cu inima mea, deoarece, recunoscînd numai un adevăr pe deasupra tuturor, cereai de la om să fie astfel și astfel, și nu țineai socoteală ce fel de om este. Știai ce s-a întîmplat la bilci ? Știai că și în supușenia mea era putere ? Cît timp am stat înaintea ta, duhul mîndriei din biserica boierească a glăsuț iarăși în mine și tu te îndepărtași, dar în același timp gîndeai că ne asemănăm. Și pentru că trebuia să spun ceva, ți-am făcut o metanie și ți-am zis : „Fie voia ta, înaltpreacuvioase. Dar voința omenească este ca focul sub cenușă, și nu întotdeauna omul știe dacă Diavolul sau Dumnezeu îl întetește. Însă focul este lumină.”

Mi-am amintit privirea-ți mirată și cuta pe fruntea ta înaltă și, cum am ieșit din arhondaric, m-am cutremurat, deoarece vorbisem cu limba bătrînului meu. Doamne, miluește ! Ochii femeii aceleia m-au atras, am dat din mînă și mi-am legat clopoțeiii. Ai mei erau mici, ușori, nu zdrăngăneau asurzitor ca aceia ai părintelui Luca ; aceștia erau adevărate tălăngi și atîrnau greu. Însuși bătrînul și i-a agățat și i-a legat de o parte și de cealaltă. „Să bată pentru păcătoșii din minăstire ca niște clopote. Mă fac sfînt, zice, plătesc păcatele mele.“ L-a bucurat și porunca de a merge la zece pași în urma lui, ca un paj după comandantul cetății. Și, cum i-a pus, a înhățat cîrja și a pornit prin ceardace să zădărasească pe frați. Ei fug de noi, el se bucură. Oaspeți și monahi trag cu ochiul de după uși și ferestre, bătrînul meu bocănește cu cîrja de parcă ar fi sceptru și pășește ca un cocostîrc. Ne-au oprit să mergem prin minăstire, însă părintele Luca a început să se plimbe prin curte, pînă a ostenit și s-a dus să se culce.

Așa a trecut prima zi, în uitare și în biruință pentru el, dar în biserică a ieșit rău. Genunchii îi erau umflați și nu putea să și-i plece. S-a răzvrătit, a gemut și a răcnit : „Anatema ! Anatema asupra vrăjmașilor lui Hristos, care n-au milă de om ! Asupra fariseilor orbi și a ipocriților ! Oare nu pentru voi a zis Hristos : «Morminte văruiate, pentru ce puneți epitimii pe alții, iar înșivă nici degetul nu-l mișcați ? Dați-mi înapoi banii, iacă-vă rasa !»“

Diaconul a tăcut și în biserică s-a făcut liniște. L-am apucat pe bătrîn de subțiori, l-am tîrit afară, după noi au ieșit ipodiaconi și monahi, închinîndu-se. Părintele Luca își smulge barba, eu îl trag spre chilie, clopotele de la picioarele noastre bălăngănesc asurzitor. Dar liturghia era pe sfîrșite, trebuia să ne întoarcem să luăm parte la masă, adică să ne înjosim și mai mult. Cum am ajuns la chilie, i-am amintit bătrînului că dacă nu apare în trapezărie, este ca și cum ar părăsi lavra. Cine o să-i dea adăpost și mîncare ? El zace pe laviță, eu mă închin, fac cruce și la urechi să nu aud murdarele lui vorbe : „Le-am dat bani,

îngere, galbeni de Nesebăr și groși¹ albi, ca să mă primească mionah. N-am să mă duc, zice, sînt bolnav. Să mă închidă iar în turn să putrezesc. Să mă pună în genunchi, să-mi agățe clopote, să le mănînc rămășițele !⁴

M-am dus singur. M-am așezat în rînd lîngă părintele Kiril și i-am șoptit că bătrînul meu nu se poate scula de pe laviță. Clopotul și toacele bat, ierodiaconul Hristofor sună din clopoțel, în fața părinților, pe laturi, au îngenunchiat pelerini și oaspeți, călugări cu luminări aprinse cîntă troparul. Tîrăsc picioarele în urma lor și clopoțelii mei țin isonul clopoțelului ierodiaconului și toacelor. Am intrat în trapezărie, călugărul de rînd citește de pe analog², frații s-au așezat, mănîncă, iar eu, lîngă fereastră, în picioare, cu niște metanii mari negre, prefir bob cu bob și șoptesc rugăciuni...

Nu mă uitam la nimeni. Abia mai tîrziu am zărit pe sfîntul, care mîncă la o parte. Doamne-Dumnezeule, acesta este oare schivnicul Teodosie pe care l-am văzut strălucind în schit ? Nu-l văzusem așa de aproape. Fața lui părea atît de pierdută de parcă Domnul ștersese de pe ea tot ce era pămîntesc. Mîinile uscate, străvezii, numai barba lungă și fruntea cum e de cuviință, altfel un bătrîn șiret, care ascunde taine și tace. Am căutat nimbul în jurul capului său și nevăzîndu-l mi-am spus : „Nu-l zăresc, pentru că sînt foarte păcătos. Așa să fie ! Păcătosul, după părintele Luca, vede mai limpede pe Dumnezeu, îl caută mai mult... «Născătoare de Dumnezeu, fecioară, bucură-te...» citește cel de rînd, dar eu mă gîndesc la fata de la bilci... Ea are ochi de Născătoare de Dumnezeu, dar este afară din lumea harului, de aceea este tristă. Și eu sînt trist, pentru că și eu caut lumea aceea, și sînt străin tuturora... Și sfîntul este străin. Locuiește în schit, de o parte, pentru că se află mai presus de călugărie... Dar norodul ? Și el trăiește în felul lui. Dar eu și bătrînul meu ? Cine știe

¹ Monedă măruntă.

² Pupitru.

dacă noi, cu păcatele noastre, nu sîntem mai drepecî decît voi, sfîncî pîrîncî, care mî facetî sî mîncî rîmîșîtele de la masa voastrî, ca un cîine...”

Astfel de gînduri îmi treceau prîn mînte, rele, venînoase, așî cî mî încîrînaucî de mîncîstîre, cîutînd adevîrul încî aceî preî dureroasî lume. Reîșîea cî adevîrul aceî era încî afîrî de lavrî și de canoanele mîncîstîreșî și anume încî deplîna libertate a gîndîrîi...

Cînd s-a terminat prînzul și cîlugîrîi au plecat, am luat douî felîi de pîine și puțînî brînzî sî le duc pîrîntelucî Luca.

Nu sîrbîtoare, cî încîmormîntare a fost dupî-amîaza aceî. Parcî încî chîlîa noastrî era un mort. Murîse oare Domnul pentru noi sau noi pentru el ? Cîlugîrîi și pelerînîi se odîhnesc, soarele încîlzeșîe turnul și acoperîșurîle mîncîstîrîi, zîdurîle sînt albe și lumîna este dulce, de toamnî. Vîrfurîle dîncî jur sînt cenușîi, jos încî sat rîșunî tobele și se aude freamît. O cîoarî trece peste pîdure cîrîînd, apoi îarîșî lîncîște și mîros de codru încî tîmpul toamnei. Pîrîntele Luca ocîrîășîe, amenîncî și, ceea ce este mî de mîrare, mî-a devenît mî apropiat, îar sfîntul — îndoîelnîc. Parcî m-am rîtîcît încî-o lume pustîe, fîrî de nîdejde. N-am sî mî vîd nîcî un fel de Tavor !...

S-a încîserat și bîlcîul s-a încîchîs. Așîeptam sî se încîapoîeze oaspețîi. Bîtrînucî m-a pus sî mîtur chîlîa și sî umplu candela cu ulei. S-a pîeptînat cu pîeptenele de lemn, s-a așîezat pe butuc și și-a rezemat spatele de perete.

— Las' sî mî deî afîrî, zîce. O sî-l gîșîesc eu pe Hîlbîu, n-o sî rîmîncî fîrî o bucatî de pîine. Dar sî-mî deî banîi, altfel sî nu se mîre dacî încî-o zî o sî îa foc lavrî, și-or sî ardî de vîi... De cînd tot încîdemn pe prostul îla sî-î deî foc...

— Ce vorbeșî, zîc, sfîncîte pîrînte ?

Șî mî încîchîn uîmît. Îar el :

— Mult, zîce, am cugetat la folosul ce-l avem dîncî partea grecîlor, la mîncîîunîle lor. Mî bîne sî nu încîșîe norodul cî ar fî vîzut pe Dumnezeu. Sînt pîcîtoș, fîule, sînt foarte

păcătos, dar mai-mai că am dreptate, lua-m-ar dracii !... Mi-am astupat urechile și am ieșit afară să nu-l mai aud. La o vreme am auzit pași și am văzut că Teodosie însuși pășește pe scîndurile ceardacului și bocănește cu toiagul de lemn.

— Vine sfîntul singur, zic.

Bătrînul mă privește zăpăcit și bilbiie :

— Nu vine la noi. Se duce la schit. Nu se poate ! Nu-i deschide !...

Și-și face cruce. S-a bătut la ușă. Am deschis. M-au întîmpinat ochii lui luminoși, liniștitori prin veselia lor domoală, fără mustrare, fără întunecime. A binecuvîntat și a intrat, parcă fusese și ieri pe la noi, apoi s-a înclinat adînc. Părintele Luca și-a pironit ochii în podea. Sfîntul și-a oprit privirea la mine, a suris și a ciocănit ușurel cu toiagul. Glasul lui a răsunat prin chilie ca un clopoțel, liniștit, dar tăind sufletul.

— Nu te gîndi, zice, că viu să pedepsesc, frate Luca. Sînt aici după porunca lui Hristos, ca să-ți cer iertare, părinte. Sînt vinovat față de tine, deoarece, cunoscîndu-ți faptele, n-am venit să te văd și, lipsind astfel, te-am supărat. Noi cei adunați în numele lui Hristos sîntem ca o pădure puternică în care fiecare copac îl sprijină pe celălalt în timp de furtună și vijelie. Dar tu, știind că în fiecare ceas te lupți cu păcatele tale, de ce n-ai căutat întărire sufletească la cineva ? Prin vedenii, prin har am aflat cum sufletul tău strigă după lumină și rai, dar mintea ți se luptă cu Dumnezeu și-l ascultă pe Diavol. Dacă nu cu judecata, cu inima ai înțeles că omul dorește luminare asupra tainelor dumnezeiești și din sete și nerăbdare de a le cunoaște, ajunge la tăgadă și la rău. Cei iuți la minie, astfel, se aruncă singuri în întunecimile iadului și se încurcă în mrejele celui viclean. Și, precum cel osîndit neagă legea și pe judecător și nu se pocăiește, așa faci și tu. Ai uitat de spovedania ta de atunci, cînd te-am primit ca frate al nostru ? Ai ascuns multe din fărădelegile tilharului Vitan, pentru că n-ai îndrăznit să le mărturisești, iar ele îți chinuie

sufletul. Nu cumva nu știi de cuvintele Mîntuitorului, spuse atunci cînd a hrănit norodul cu cinci pîini și doi pești ? „Aici stau unii, care nu vor gusta moartea pînă nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu.“ Nu este om, afară de acela de la care Dumnezeu și-a întors fața, să nu vadă, în ultimele clipe înainte de moarte, lumina cerească și lumea cea nepieritoare, cînd o strălucire îi luminează întreaga viață și vede limpede cum și-a risipit-o degeaba. Unii o văd atunci, alții ajung însă în timpul vieții la o unire între trup și duh prin harul lui Dumnezeu, lucru pentru care și tu ai venit aici să-ți afli pacea sufletului. Dar tu, frate, ai voit să dezbraci haina lui Hristos și nădăjduiești ca necuratul bogomilism ¹ să te absolve de grelele tale păcate. Tîlharul Vitan încă nu a murit de tot, dar mirul lui Dumnezeu îi arde inima, îl chinuie pe Diavol în ea, și-o face să turbeze...

Bătrînul meu a căzut la pămînt.

— Pleacă de la mine, zice. Du-te sfinte părinte. Sînt nedemn, m-am cufundat în murdărie, degeaba mă chinui să mă curăț și nu cred, nu trebuie să fiu iertat... — geme și clatină din cap părintele Luca.

— Ridică-l, fiule, zise sfîntul. Și cum l-am ridicat în genunchi, a făcut cruce asupra lui.

— Sînt de nemărturisit, zice, căile spre lumină, ca și căile spre păcat, așa că nu te voi judeca, frate Luca. Fie ca Hristos să ne ierte și să ne judece pe amîndoi. Vino pe la mine, cînd dorești. Și tu, fiule Teofile...

În noaptea aceea bătrînul meu s-a îmbolnăvit. S-a muiat, a binevoit să mă privească cu blîndețe și a început să aștepte moartea.

L-am îngrijit toată toamna.. Suferă și mă iubește.

De cînd mă laudă pentru bunătatea mea
am început să-l disprețuiesc.

În slujeam pe atunci, dar
parcă nici nu-l mai
vedeam...

¹ Erezie dualistă apărută în Bulgaria.

G

Acum cînd trebuie să vorbesc despre Tavor, despre dureroasa taină și despre decăderea mea, mă întreb cum voi găsi cuvinte pentru ceea ce este de negrăit și-l rog pe Dumnezeu să mi le trimită. Dar rugăciunea mea este neputincioasă, harul nu coboară atunci cînd sufletul este fără speranță. Sînt însă răbdător și nădăjduiesc să-mi ajute cel ce din veac există, ba chiar și Diavolul, măcar că vorbește de-a-ndoaselea. Mai întîi să vă povestesc cum s-a purtat părintele Luca în noaptea aceea albă.

După pocăința bătrînului meu, s-a săvîrșit o slujbă de mulțumire, iar la biserică părintele Luca s-a tîrît cu ultimile sale puteri și cu ajutorul meu. Însuși Teodosie l-a stropit cu apă sfințită, l-a așezat de-a dreapta sa, toate candelile și sfeșnicele erau aprinse, ca să se arate că lumina a învins. Eftimie i-a făcut în dar *Viața pe scurt a sfîntului Hristofor*.

Fiecare din noi este ca o lumîinare, în jurul căreia sînt încălțite împletituri de patimi și păcate, iar cînd acestea sînt multe, îi acoperă lumina. Atunci omul este nefericit și pentru el nu există bucurie. În ziua aceea bătrînul meu a strălucit, pentru că împletiturile au căzut. Era înduișat pînă la lacrimi, plîngea și își lovea fruntea de lespezile reci. Iar cînd s-a întors de la biserică, s-a culcat ostenit, dar mai ușurat și mai mîndru ! Îl răsplățiți pe om ca să-l îndemnați spre bine, îl puneți în loc de cinste și-l lăsați pe

Diavol să-l învîrtească pe altă frigare. Cine știe însă dacă este mai bună minciuna mintuitoare decît adevărul gol ? Pentru că și cu cea mai frumoasă minciună omul n-o să trăiască mult, o s-o înlătore și o să caute adevărul... Am scris vorbele astea, deoarece m-a mișcat îndoiala dacă nu cumva s-a săvîrșit o minciună cu bătrînul meu. L-au înșelat pentru ca să-i înfrîngă duhul lui pămîntesc de impietate, să-l smerească și să-l doboare la picioarele lui Hristos. Și pentru prima dată m-am gîndit la închinarea omului față de aceea ce-i este necunoscut, la modul cum această închinare coboară voința și gîndirea, ca să liniștească duhul. Iartă-mă, Doamne, dar dacă ne-ai înzestrat cu rațiune, de ce vrei să ne lipsim de ea și să credem că este preaînțelept ceea ce nu cunoaștem ? De ce vrei ca omul să îngenunche în fața puterii tale ? Oare nu tu însuși i-ai dat putere asupra tuturor creaturilor și rațiune ca să te cunoască ? Te ascunzi de înțelepciune, dar te descoperi în fața nebuliei ! Sau, osîndind la pierzanie, robie și rușine pe creștini, le-ai îndreptat mintea spre tine, ca să-și găsească mîngîierea în suferințe ? Așa cum cel osîndit, adus la locul de execuție tremură și totul se încordează în el ca să poată întîmpina durerea și moartea, iar mintea bîjbîie căutînd să se sprijine pe ceva, tot așa, în vremurile astea groaznice de domnie a putreziciunii și de năvăliri ale agarenilor, omul caută sprijin dincolo, în împărăția lui Dumnezeu, în farmece și în minuni. Sufletul se înarma, se întărea cu fel de fel de înșelări de sine, iar tainele și nebuliile omenesți străluceau ca faclele.

Bătrînul meu s-a înfățișat lui Dumnezeu în decembrie, la prima zăpadă. S-a albit muntele și lavra în timpul zilei, coșurile scoteau fum cu putere, peste Belița un cîrd de gîște sălbatice gîgia jalnic, căznindu-se să străpungă ceața și să treacă în Rumelia, iar seara printre norii subțiați a strălucit luna. Și noaptea a devenit luminoasă, de parcă pămîntul cel alb era învrednicit cu un nimb de argint și cu porfir ceresc. Dar într-o astfel de noapte focul este roșu și căldura lui în chilie este nespus de dulce. Bătrînul meu

zăcea pe laviță, lăsînd să-i atîrne picioru-i lung. În ochii lui înduioșare și bucurie. „Mă duc, zice, fiule. În noaptea asta o să mor. Trebuie să chemi pe duhovnic. Deschide ușa ca să simt mirosul iernii. Miine or să mă îmbrace în straie albe și Dumnezeu a trimis zăpada ca să îmbrace tot pămîntul. Înseamnă că mi se iartă păcatele și cine știe dacă n-o să mă primească așa, cum se cuvine unui drept — și continua să vorbească îmbucurat de speranțe :

— Hai, zice, încălzește apă ca să mă speli, înainte de a primi sfînta împărtășanie.

Am deschis ușa, a respirat aerul zăpezii și a suris — se vede treaba că și-a amintit ceva ce se întîmplase într-o astfel de noapte albă, așa că puse cucernic mîna pe piept. Am întărit focul sub pirostii și sub cazanul cel mare.

— Topește, zice, zăpadă, scâldați-mă cu apă de zăpadă. Și s-a întors cu ochii la perete, singur cu sine, într-o ultimă convorbire pămînteană.

A venit duhovnicul, cu doi ipodiaconi în mantii. Stau afară și așteaptă. Iar eu cu părintele Kiril l-am dezbrăcat pe bătrîn. L-am scîldat cu ochii închiși, ca să nu fim ispițiți de trup, dar s-a făcut lumină în chilie de la jar și de la candelă, așa că atunci cînd i-am privit spatele, am rămas uimit. Era peste tot brăzdat de urme de cuțit și de vine de bou. Pe umărul drept avea o pecete cît un ou de mare făcută cu fierul roșu, iar în ea, cu litere strimbe : „Vitan tilharul, feciorul lui Draghia“. Părintele Kiril citește psalmul cincizeci : „Spăla-mă-vei cu isop și mă voi curăți, și mai curat ca zăpada voi fi...“ Mă gîndesc : cum o să devină tilharul mai alb, nu este oare minciună și pentru el și pentru noi ? Și privind trupul slăbănog, plin de acele înfricoșătoare semne, mi-am zis : „Iată trupul omenesc, chinuit de lume, se întoarce în pîntecul pămîntului“. Pentru prima dată mi-a fost milă de om și de trupul lui de mucenic, mai tare decît acum, cînd l-am văzut tras în țepă, batjocorit și tăiat de iatagan sau de sabie...

L-am îmbrăcat în cămașă curată, precum este spus : „Îmbrăca-mă-voi în cămașa celor nevinovați“, și l-am

întins pe laviță. Când a intrat duhovnicul, noi cu părintele Kiril ne-am dus la ipodiaconi. Am auzit din dosul ușii cum bătrînul spunea rugăciunea : „Cinei tale celei de taină, astăzi, Doamne, părtaș mă primește ! Că nu voi spune, ca Iuda, taina ta, ci ca tîlharul cel din dreapta ta, te rog, fiule al lui Dumnezeu...” — așa că am plîns de jale. Trosnesc butucii în sobă, aud glasul duhovnicului și șopotitul părintelui Luca. Afară, în noaptea de iarnă, muntele strălucește, jos Belița susură ușor...

În cele din urmă duhovnicul a ieșit, era un bătrîn aspru, pe nume Filip ieromonahul, s-a oprit lîngă noi și a căzut pe gînduri. Și în așa fel a dat din mîină, înainte de a pleca, încît am înțeles cu toții ce fel de păcătos spovedise.

Am intrat în chilie. Părintele Luca s-a uitat la mine și privirea aceea n-am s-o uit. Mă întreba din ochi dacă i-am auzit spovedania ; oare nu l-au înșelat că păcatele lui pot fi iertate, n-au jucat o comedie cu el ?

A doua zi clopotul a bătut de trei ori. Am șoptit : „Primește, Doamne, sufletul robului tău Luca...”

Mi-a lăsat moștenire puținii bani ascunși ca să-i aprind luminări și să-i citesc la groapă psalmul „Bucuratu-m-am cînd mi-au spus să mergem în casa Domnului” și „Să nu intri la judecată cu robul

tău, căci nimeni dintre noi nu se va îndrepta înaintea ta”.

Astfel am rămas singur în chilie
și a sosit timpul să capăt
harul...

H

Cînd îngerii atrași de Satana s-au pocăit și au cîntat cîntecele pe care le cîntam în lumea cea de sus a cerescului tată, Satana i-a întrebat : „Încă vă mai amintiți cîntările Sionului ?“ Și cînd i-au răspuns că și le amintesc, le-a zis : „Eu vă voi călăuzi în pămîntul uitării, unde veți uita ceea ce ați vorbit și ați avut în Sion“. Atunci le-a făcut trupuri din carne pămîntească. Dar nu cred, fraților, că îngerii au uitat cîntările Sionului, pentru că în fiecare suflet a rămas o amintire tulbure despre ele, care împinge pe om spre meșteșuguri și arte și-l face să le cînte și în vis și aievea. Harul, după care jinduiam, era din Sion și cîntările Sionului le alcătuiau cînd gîndul intra în legătură cu Hristos, cu cerul și cu dragostea. Erau și pentru Ralița împărăteasa, și rugăciuni pentru mîntuirea femeii de la bîlci, speranțe de bine, veșnicie și sfințenie. Ele erau și lumina Tavorului, făgăduială și sens al comorii lumii și al adevărului cel zăvorît. Dar cugetul meu se străduia să le înlătore, deoarece nu voia să le recunoască drept adevăr, și nu înțelegea de unde sînt. Și astfel se unea cu diavolul.

„Nici un înțelept nu posedă cuvîntul cel adevărat, pentru că a nimicit înalta vorbire a sufletului prin cugetări. Duhul simplu și foarte grăitor al înțelepciunii din lumea aceasta s-a unit cu învățătura greșită despre taine și le-a lipsit de înțelepciunea ipostatică“, spunea Sfîntul, cînd ne aduna în odaia mare de oaspeți. Înalta vorbire ? Oare

pentru ea limba are cuvinte ? O, sfinte seri, cînd duhul îmi zbura în înălțimi, cînd poetul se trezea în mine, cînd căutam hîrtie și pană de scris, crezînd că voi găsi cuvîntul curat ! O grămadă de lemne despicate ard în vatră, strălucirile lor joacă pe pereții văruiți, afară-i noapte albă sau ceață deasă ca o lină grea, iar sfîntul ne învață cum să adunăm în noi toate simțurile, să ne îndreptăm gîndul și voința spre Hristos, să ne rugăm cu frîngere de inimă, cu cutremur sufletesc și să stropim pămîntul cu lacrimi, pentru ca să se aprindă în noi preasfîntul atotfăcătorul duh și să ne umple de bucuria și de nespusa dragoste dumnezeiască... Mă gîndeam atunci : „Are dreptate, cunosc din încercările mele harul acesta. Nu o dată mi-au curs lacrimi cînd scriam sau citeam cărțile sfinte. Cunosc și zguduirea prin comuniunea cu ceea ce este netrupesc, știu ce este și frumusețea. Isihasmul îmi va dezvălui tainele...” Și îl așteptam, cum așteaptă pămîntul să-l încălzească soarele.

Așa am petrecut iarna în anul acela, cînd mă îngrijeam de tot ceea ce porunea starețul și mă duceam adesea la schitul lui Teodosie. Dimineața rîneam zăpada proaspătă ca să fac pîrtie. Mokra se vedea roșcată ca un troian plin de păduri acoperite pe virfuri de razele dimineții, jos zăpadă albăstruie și fără umbre, Kefalarevo fumegă, iar Belița, înghețată, nu se mai aude. Pașii lui Tihota, ucenicul, care venea să aprindă soba, se văd pe zăpadă. Și prin pulberea de nea, pe care o arunc în văzduhul înghețat cu lopata mea, vedeam fața surîzătoare a marelui schivnic, după fereștrua împodobită cu flori de gheață. Suride și dă din cap la salutul meu, înclinat peste vreo copie sau traducere, a sa sau străină, date spre cercetare. Prin curățenia lor rece, diminețile acelea de iarnă mă trimeteau în cerurile senine, așa că fiecare cuvînt al bătrînului era ban de aur, mîngîindu-mă pînă la extaz în adîncurile inimii, luminate și ele de slavă ! Primele raze se țirau pe dușumea, galbene ca portocala, gingașe, iar fața lui Teodosie se schimba, aci părea ca aurul cu seninătate și străvezime dumnezeiască, amintind astfel pe muritor, aci devenea pămîntească și deci

tot muritoare. Minteă mi se zbuciuma în îndoieli : și așa și altfel tot moarte. În timpul iernii am devenit preferatul lui și din nou am simțit dorința să mă predau sufletește ca lui Eftimie. Oh, omenească sălbiciune, care-ți cauți pacea și liniștea !

Mi-am însușit ușor învățătura și tainele, pentru că, așa cum am spus, le cunoșteam din cele prin care trecusem. Limba rea a părintelui Luca m-a învățat să tac, adică să tănuiesc în mine însumi cunoașterea. Înfrinarea era cuprinsă în tăcere, iar privigherea era voința de a nu-mi lăsa gândirea să lenevească și veghind asupra-ți, să trimită o privire adâncă în tine însuți ; toate astea sînt legate în om, ca un lanț.

M-am dat cu osîrdie la totul, mă cufundam în tăcere, mă observam cu grijă și duhul mi se ascutea. Simțeam că mă curăț și mă înalț, creștea și se apropia îndreptarea cea mare... Și mi s-au descoperit atunci tainele oamenilor și ale naturii, a tot ce era viu și mort. Stau în fața unui stejar și parcă mă preîntrupez în el, simt cum ființa mea a înfipt rădăcini în pămînt și sugă din el ca un copil din sinul mamei, simt cum se umple de putere și se mîngîie la binecuvîntarea văzduhului. Fie floare, fie creatură, pasăre, animal sălbatic sau domestic, totul îmi este de-nțeleș. Întrevăd aici mîna atotputernică și cite taine pline de bucurie în jur și ce liniștit extază pentru inimă !... Îmi opresc privirile pe munți, mi se pare că merg și ai mei mă salută : „Adio, adio, Teofile, bucură-te că și noi ne bucurăm !“ Mă uit la zăpadă, din ea apar pădurile negre, mi-e milă de ele, mă minunez de orînduirea lumii și cel mai mult de frumusețea, de mantia nesfîrșită aruncată peste toată aceasta.

Totul mă bucură, pentru că înțeleg și în aceeași vreme mi-e milă. Mi-e milă chiar de frunza de toamnă, căzută și înnegrită, de ariciul mort, și de mica pasăre înghețată, și de călugărul cu ochii tulburi, și de bătrînii noștri bolnavi ca răposatul părinte Luca, lîngă al cărui mormînt cugetam. În fiecare zi, în rugăciunile mele mă rugam pentru femeia de la iarmaroc, cu dulce amintire despre ochii ei și rătă-

ceam prin pădurea înzăpezită. Soarele strălucește luminos, zăpada îți ia ochii, o ramură scapă de sub povara de nea, scintilează diamante, iar ea merge lângă mine și simt cât de minunat îi este sufletul. Au zguduit-o tainele cele fericite pe care i le-am descoperit, a curățit-o frumusețea și iat-o plecînd pocăită capul... Entuziasme și vedenii dumnezeiești, dar mă întorc trist în chilie. De ce ? Nu cumva nepotolirea dragostei față de toate se prefăcea în durere, sau neputința de a atinge frumusețea mă îndurera ? Sau mintea îmi șoptea că lumea mea este doar înșelăciune și vis ? Hristoase, Doamne, mîntuiește și miluiește, nu mă lăsa să pier în indoieli !

Într-un amurg de ianuarie, cînd ziua creștea și odată cu ea și lumina, priveam apusul soarelui. Muntele, cu coroană de aur ca o mireasă în haine albe de cununie, strălucea în slava apusului. În văi — zăpadă albastră, sus scînteii, iar vîrfurile în cascadă — altare ale Sionului. Creatorul însuși este acolo, dar soarele trece, se răcește, se stinge harul lui generos revărsat. Și-au arătat dinții văile în rece argint și întuneric, ca părul de sălbăticiune, s-au zbîrlit pădurile și vîntul a suflat aprig și măreț aducînd frigul parcă din bezna cea de dinainte de veacuri.

Mokra a devenit albastră și, odată cu căderea nopții, Dumnezeu a lăsat-o Diavolului. Sufletul mi s-a cutremurat și m-am speriat că, uite acum-acum o să-l admir și pe Diavol, repetîndu-se ceea ce se întîmplase în biserica boierească de la Tîrnovo. Și plecînd, a plecat cu mine și cel cu coarne. Mă sfătuiește să întorc capul înapoi, să-i privesc împărăția, groaznică, întunecată, rece, și să recunosc că și ea este frumoasă și puternică. Părul mi se ridică, simt cum mă trec fiorii înțepîndu-mi spatele ca niște furnici. Grăbesc spre sfînt, să mă ajute sufletește, aproape că mă tingui, dar schitul este întunecat, pare a fi gol și tăcut. Am bătut încetișor la ușă — sfîntul n-a răspuns și m-am uitat pe ferestruică. Înăuntru candela sfîrîie și clipește des, e gata să se stingă, iar pe laviță Teodosie a adormit. Capul e înclinat spre piept, barba încîlcită, mătăniile atîrnă spre dușu-

mea, iar camilafca trasă pînă la sprîncene se înalță ca un burlan. M-am speriat, dar am văzut apoi că respiră. Bătrînul, ca orice pămîntean și muritor, s-a mințit pe el însuși și pe alții... „Doamne, este adevărat că-ți cunoaște tainele tale ? Nu cumva cel cu coarne nu l-a adormit anume în seara aceea dureroasă, ca să-mi arate cît este de deplîns ? Iisuse Hristoase, nu mă părăsi !“ — și murmur o rugăciune. Îndoielile și necredința fură ca niște hoți fructele sufletului. În spatele meu Diavolul rînjește, iar în fața mea, în schit, prăvălită, murdărită trupește, e credința și nădejdea... Am bătut tare la ușă, pentru că nu îndrăzneam să mă întorc în chilie cu sufletul zdrobit. Și cum era să mă rog la vecernie ?

Bătrînul s-a trezit, a deschis. Cum am intrat, am căzut în genunchi și i-am mărturisit tot, dar n-am spus cum l-am văzut adormit. Ah, de ce a căscat de două ori, cît timp mă asculta ! Oare în asemenea clipe poate sfîntul să caște ? Și-a trecut mîna peste fața încă somnoroasă, plină de cute. „Ești fericit, fiule, că te-a ajuns durerea asta. Este prevestitoare sosirii harului. Ea vine din dorința fierbinte după el și după rai, unde sufletul a trăit și vrea să se întoarcă, și face parte din iubire, iar tristețea vine de la pocăința lui Adam. Sufletul este îndurerat din pricina nedesăvîrșirii sale, vrea bucurie curată și lumina, vrea iertare... Cui nu-i apare cel necurat ? N-a părăsit lupta. Cu cît omul se apropie mai mult de Dumnezeu, cu atît mai tare îl ispitește Diavolul. Roagă-te și îndrăznește, sprijinește-te pe puterea lui Dumnezeu și ai să atingi lumina raiului.“

Vorbește, dar se vede că a învățat toate astea și le-ar fi spus oricui cu aceleași cuvinte. Iar eu gîndesc : „Și pe el l-a vizitat Satana în seara asta, toată lumea zace în răutate“ — tac și cuvintele lui nu-mi pătrund în inimă. M-am rugat mult la vecernie, ca să înving ispitele Diavolului și am adormit cu sufletul răzvrătit și cu visuri rele. Tineretea cere mereu și cu cît mai mult respectă pe sfînt, cu atît mai desăvîrșit îl vrea. De aceea sfinții trebuie să viețuiască singuri, departe de ochi străin. Să nu le vadă nimeni

slăbiciunile și să apară rar printre mireni ; alții să le răspîndească slava...

Seri ale Diavolului au fost în viața mea nu una și nu două. Și zile, și nopți, și săptămîni, și ani, dar seara aceea mi-a vestit că Satana va trăi în mine la nesfîrșit. În singele omenesc puterea lui este și în ochiul omului care pîndește setos după taine...

În primăvară am încercat să ajung la isihasm. Zăceam gol pe podea, ca să mă ispitească demonii de-a stînga și de-a dreapta, după cum este spus, și să-i înving. Gînd și voință. Îl văd cu trup alb strălucitor, răstignit sau mergînd pe sfintele lui tălpi, și odată cu el se revarsă lumină. Șoptesc : „Fiul lui Dumnezeu, miluește-mă pe mine păcătosul, cu frîngere de inimă, cu umilință sufletească. Arată-mi pe Domnul meu, cel ce m-a chemat din pîntecele maicii mele“, — și repet rugăciunea de nenumărate ori. Cînd ostenesc, o repet fără vorbe, adică las sufletul să vorbească, ascult ce vrea și-l simt încurcat în aspirațiile sale. Diavolul îl siluiește, îl împiedică să ridice vălul negru al veacurilor de netrecut. Dar iată că vine strălucind liniștirea, bucurie și fericire lină se înalță din adîncurile ei, o lumină din alte lumi o încălzește și scînteiază în fericire, și-mi apare îngerul binevestitor cu aripi de lebădă. Ah, nu am cuvinte să pot spune ce am văzut, neputincioase sînt și limba și mintea ca să descopere această taină. Inima tresaltă cu o nouă putere, bate vesel în piept, revarsă bucurie smerită în trup, slăvește pe Dumnezeu. Orice se naște și există este jertfa și bunăvoința celui ce se află în spatele a tot ceea ce se vede ascuns în nesfîrșitul spațiului și timpului. Lacrimi de înduioșare și extaz, și bucurie neasemuită. Și înțeleg de ce serafimii din jurul prestolului îl preaslăvesc pentru că acum sînt și eu alături de ei... Dar mintea cea trează și trădătoare, întreabă : „De ce jertfă ? Pentru cine ?“ Sufletul însă trece pe lîngă ea cu dispreț. Știe, dar nu poate s-o spună și se scaldă în dulcele chin al iubirii. Plutește deasupra lumii ca un duh peste abisul făcător de viață al Domnului, îl contemplă și nu-l

tulbură nici șarpele, nici fiara, nici otrava, nici urîtenia. Din nou însă mintea viclenește : „Dar astea de ce există, nu sînt oare de la Diavol ?“ „Taci ! spune sufletul. Firea lui este de neatins. Orice ai crede, nu este așa. Numai eu îi pot simți puterea.“ Și iar mă cufund în fericirea harului divin și mă rog : „Păzește, Doamne, tot ce am atins, întărește-mă cu credință și fă-mă demn de bunăvoia ta de a privi Tavorul și de a mă bucura de slava ta. Ea mă adapă cu milostivire spre toate ; cu bucurie și neînfricoșare față de moarte. Să fiu și eu jertfa ta, snop din secerișul veșnicului tău ogor. Voi pleca cu o nouă putere de dragoste față de tot ce-i viu și mort, pentru că am aflat că totul își are începutul în tine...”

Nu susțin că m-am rugat astfel atunci, dar nu există altă nădejde pentru om, o altă legătură, decît fagurele de miere pe care l-ai adunat din tinerețe în tainițele inimii. Spre el te întorci la bătrînețe, ca spre un soare de primăvară... Eh, de ce oare nu este veșnică această putere a duhului ! De ce durează numai clipe sau ore și seacă repede ca un izvor în timp de secetă ? Satana stă deoparte, rînjește batjocoritor, așteaptă să treacă clipa de extaz, să obosească duhul, să se risipească ca roua dimineții elanul zguduitor și atunci să-și spună cuvîntul. Iese la iveală amintirea, întunecată de gînduri, zvîcnește trădătoarea minte, și cu ele pornește spre stăpînire sufletul schimbător. Și lumea devine iarăși o lume a simțurilor, în care domnește încornoratul. „Privește-ți, zice, trupul, vezi-ți părțile rușinoase. Oare Adam le-a avut cînd era în rai ? De cine a fost creat astfel ? De mine sau de Dumnezeuul tău ? Dacă ești fiu al duhului era să fii altfel pe dinafară, și asemenea îngerilor n-ai face ceea ce fac toate animalele după ce mîncîncă. Ia, uite, ce frumoasă este carnea asta pe care am creat-o pentru plăceri, ce forță și mlădiere ascunde și nu uita că totul este așa numai vremelnice. Iar tu vrei s-o faci uscată, slabă și neputincioasă. Cînd ai să te zbîrcești, aceea de la bilci își va dărui altuia dulcea lumină a ochilor ei. Ia vezi cum te privește fratele tău întru smerenie, Manasiș. Se uită pe

ferestruică și șoptește : «Frumos ești, frate, frumos !» Și ochii lui lucesc, umezi și plini de voluptate.“ Ah, erau și de astea în sfânta lavră, așa că am întins rasa acoperind fereastra ca să nu mă privească sodomiiții, am ascuns lumina lui Dumnezeu și mi-am spus cu amărăciune : „Și ea slujește păcatului, dînd ochilor puțința să ducă în ispită“. Dar am fost ispitit de goliciunea mea, pentru că niciodată pînă atunci nu-mi privisem trupul. Avîndu-l în fața ochilor mei, necuratul trimetea demonii care și mă împingeau să mă arunc în fericirea trupească. Într-o noapte am visat că trupul meu este trup de înger, roz și neînchipuit de frumos. L-am privit cu admirație și cu mirare, l-am mîngîiat și m-am bucurat de el ca de o comoară. Astfel Diavolul îmi îndrepta mintea spre carne și zicea : „Ea este o taină a tainelor și eu sînt creatorul ei, iar veșnicia ta este înșelăciune. Răposatul părinte Luca știa asta, de aceea se răzvrătea și-l hulea pe Dumnezeu. Ești oare orb și nu vezi ce fel de oameni sînt în jurul tău ? Nu ești martor al neînțelegerilor de aici ? Eu sînt și în Teodosie, învățătorul și luminătorul tău. Am luat chip de sfînt, ca să existe și o înșelăciune de felul acesta, căci astfel totul ar fi asemenea ierbii și ar fi fost neplăcut să trăiești pe pămînt...“ Fraților, înfricoșător este Satana, pentru că se învoiește la toate, chiar să-l primească pe Dumnezeu, ca să-și bată joc de slava lui. Dar aici avea dreptate, pentru că într-adevăr în mînăstire erau fel de fel de oameni : iubitori de arginți, desfrînați, lacomi, înșelători și iubitori de putere și el lucra prin ei. Erau și unii care ghiceau, ca părintele Nicador, cel care vedea mai dinainte cine venea la mînăstire, prezicea soarta, dar era neștiutor de carte. La el se duceau să le ghicească frații, care rîvneau la putere, ranguri sau la ceva interese. Într-unii isihasmul se arăta ca o lumină, în alții ca o teamă sau elan cutremurător, lacrimi și bucurie, pentru cei din urmă doar vrăjitorie ca să afle viitorul. Cei ce rîvneau la putere erau oameni asupra cărora nu exista umbra lui Dumnezeu, oameni iubitori de slavă, amestecați în toate încurcăturile bisericești, împărătești, boierești și

arhierești. Astfel gîndeam și mă mîngîiam, dar curînd am înțeles că printre ei se aflau și Teodosie și Eftimie, pentru că și treburile împărătești și cele bisericești mergeau rău.

În anul acela țarul Ivan Alexandru a binevoit să încununeze cu putere de sine stătătoare, la Vidin, pe fiul său Ivan Strațimir și au fost doi țari, iar boierul Balic s-a separat de ținutul Karvuna și a devenit „al treilea“. În același an, țarul Ivan Strațimir s-a lepădat de patriarhia din Tîrnovo și s-a supus celei din Constantinopol. Tot așa a făcut și Balic, astfel că s-a rupt în bucăți biserica bulgară și a început să-i apună slava, și cu ea și slava țarului, pentru că și boierii domneau de sine stătători. În părțile macedonene domnea Vilkașin cu fiul său Marco, iar în ținuturile de la miazănoapte și apus — despotița Teodora, sora lui Ivan Alexandru. Se aflau în Rumelia, unde erau agarenii, boieri care recunoșteau pe împăratul grec sau pe Suleiman, fiul lui Urkan. Iar cei de „al treilea“ conduceau după placul lor. În Tîrnovo se dusesse vestea că țarul, îmbătrînind, îi slăbise voința. Călătoreau și Teodosie și Eftimie între lavră și Tîrnovo, se strecurau zvonuri despre discordii și neînțelegeri între ei și țar, de o parte, iar de alta între ei și patriarh. Unii boieri și arhierei înclînau spre Strațimir, alții țineau de patriarhia noastră. Existau kefalii și catepani valahi, vezi Doamne ai țarului, dar cu un ochi priveau spre Basarab. S-a amestecat în certurile acestea întregul cler, s-au aprins discuții. Din țara grecească au năvălit noi erezii și vrăci, care posedau incantații magice. Atunci a ajuns vestit un oarecare Teodorit, monah, venit din Țarigrad în cetatea de scaun, care a atras și pe cei simpli și pe cei de seamă cu magiile sale. Auzind despre aceasta sfîntul, cu ajutorul țarului, l-a alungat din Tîrnovo, deoarece acel Teodorit nega isihasmul. În locul lui s-au ivit alții și mai rătăciți — adepți ai călugăriței Irina din Salonic. Despre ei și despre cum am devenit apostat voi vorbi mai pe urmă. Ca și acum, oameni rătăcitori erau mulți; alungați de agarenii și de tulburare sufletească, nu știau ce căutau prin lume, hoinărind mereu din minăstire în minăstire și

din oraș în oraș ca să răspindească auzite și neauzite, văzute și nevăzute. Fiecare credea că se apropie sfârșitul lumii și se întreba ce să facă : să-și mintuiască sufletul sau să-și trăiască viața în plăceri ? Și pentru că deznădejdea are două limbi — de o parte a omului stă Sodoma, iar de alta — moartea, cu lumea de dincolo, mulți, spunându-și că-i așteaptă iadul din pricina păcatelor lor, s-au pus pe trai și s-au dat cu totul încornoratului. Se despărteau soții și pentru despărțenie ușoară se duceau în Valahia — acolo popii le luau banii și nu le păsa cine și ce sînt. După bani, haine și lucruri frumoase jinduiau și cei simpli și cei de seamă. Și s-au ivit tîlhari peste tot, se făceau crime și fel de fel de încăierări se petreceau prin sate și pe drumuri, iar eu auzind și văzind cum se întărește puterea Diavolului, rugam pe Dumnezeu să păzească adevărul cel zăvorît în inimă, locșorul acela care cuprindea în sine lumea întreagă. Anume nu dam crezare zvonurilor, fugeam de întîlniri, mă însinguram și alcătuiam stihuri în mintea mea, fără să scriu ceva. În timpul liber prindeam pește, pentru că vîntoarea aceasta devenise pentru mine o plăcere și o patimă. Peștele îl agățam în fața ușilor bătrînilor bolnavi și ei se bucurau și mă laudau. Sufletul parcă mi-era liniștit, dar cine dintre noi știe unde s-a ascuns Diavolul și ce plănuiește ? Și cine poate să-și prezică ziua de mîine ? Sau să spună că știe ce gîndește și ce face ?

Mă încăpățînam să văd Tavorul cel adevărat și să mă aflu în rai, așa cum făgăduia Teodosie și învățătura lui, dar trăiam o fericire mai mare decît cea cunoaștere ce nu se poate spune, care se arată în bucurie și în gînduri luminoase și liniște sufletească. „Așa este“, spunea sufletul mulțumit, dar mintea mă tot întreba, neliniștită — deoarece cu cît cunoștea mai multă lume cu atît mai puțin credea în ea. Conștiința se îndoia și, fără să vreau, m-am prins în gîndurile răposatului părinte Luca. Chipul lui se silea să mă ispitească și s-a făcut una cu Satana. „Iată, spunea, în lavră se zice că este împărăția lui Dumnezeu în care toți

trebuie să fie egali ; dar există oare egalitate ? Unii dintre voi, care pot să atingă desăvârșirea în isihasm, domnesc peste ceilalți, care trăiesc în stare de catehizare ¹. Ei trebuie să aștepte în ascultare, să muncească, să se supună și să tragă nădejde. Nu cumva asta este împărăția lui Dumnezeu — supușenie și ascultare pentru unii, iar pentru alții — libertate, intrare în comunicare cu Domnul și contemplare ? N-a spus oare Hristos : «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși ?» Dar uită-te cine ce face aici. Fiecare dintre cei ce tac și contemplă se îngrijește numai de fericirea lui, ca să devină desăvârșit și să domine. Tu însuși, oare nu stai deoparte ca să măninci pâine îngerească, și n-ai întors lumii spatele ? Atît de mult îl iubești pe Dumnezeul tău, că n-ai nevoie de semenii tăi și nu-ți pasă de nimeni...“ Uite așa mă ispitea Diavolul, mă arunca în tulburare și rușine și am început să mă gîndesc că cele două lumi din mine sînt o taină a lui Hristos însuși și a venirii lui, așa încît m-am dăruit isihasmului cu multă durere și patimă. Și în cele din urmă, mi-a dat Dumnezeu cîteva clipe la timp de noapte, clipe cutremurătoare, fatale, ca să văd grozăvia slavei lui, care a întunecat slaba mea judecată și m-a aruncat Diavolului.

Se întîmplase și pînă atunci să am vedenia unei întinderi înfiorătoare prin golul ei, iar în ea un mic punct, pe care nu-l vedeam, dar îl bănuiam. El se făcea văzut și începea să crească amenințător în Nimic, cu mișcări înfricoșătoare și inima mi se strîngea de frică în fața puterii lui. Creștea cu iuțeală uluitoare și amenința să umple tot. Dar deodată înceta să mai crească și iar se făcea nevăzut. Aceasta mi-a apărut de cîteva ori și mi-am spus : „Așa trebuie să fi început facerea lumii. Ai răbdare, poate să ți se arate și mai departe, dacă devii vrednic de aceasta.“

¹ Inițiere în credință.

Și într-o noapte, cînd afară luna arunca o lumină bolnăvicioasă, iar eu, vlăguț de rugăciune și priveghiere, l-am chemat pe Dumnezeu cu patimă să-mi dezvăluie taina celor două lumi și uitasem că Diavolul mă pîndește, am auzit un vuiet ca de vînt puternic și o lumină albă și orbitoare mi-a luminat toată chilia. Am amuțit, am înlemnit, așa că nu puteam nici să mă mișc, nici să gîndesc. Și am văzut lumea aceea așa cum ar fi văzut-o un mort înviat, de necrezut pentru mine în trecut, azi și mîine, duh rătăcitor, osîndit să tot treacă de la o înșelăciune la alta. Și înțelesul a tot ce se întîmpla în lume, era în afară de mine, de neînțeles prin mintea mea, ascuns în timpuri după neștiute și veșnic schimbătoare chipuri, care încurcau mintea și o momeau de la o minciună spre o altă minciună. Chin de nespus mi-a apăsât sufletul, înecîndu-l în deznădejde și într-o mare fără fund. Și, sperîndu-mă să nu orbesc din pricina albei lumini, am vrut să închid ochii, dar n-am putut. Ea ardea cu o strălucire rece, fără tremur și am simțit că în curînd se va stinge. Și stingîndu-se, nu voi mai fi același pentru că duhul mi-e învins și, odată cu el și credința mea. Și lavra mi-a apărut de prisos, lipsită de rost. Iar Teodosie și noi, ucenicii lui, caraghioși și proști. Și tot ce era mai bun și mai sfînt în mine, tot ce mă punea în comunicare cu comoara lumii și adevărul meu cel zăvorît, — înșelare de sine. Cînd mi-am recăpătat puterea de a gîndi, lumina s-a stins ușor ca un sunet de harfă și am văzut iarăși tavanul afumat al chiliei și pe mine însumi culcat pe spate pe laviță. Atunci a dispărut înțepeneala trupească și primul meu gînd a fost: „Aceasta este oare lumina Tavorului?” cum te-a atins, parcă ai și murit, au murit gîndirile tale despre lume și nădejdlile tale, și odată cu ele sensul existenței tale. Oare aceasta este esența luminii sale — renunțare la tine, care ești creația sa, și la tot ce este viu pe lume? Ce a rămas din dulcile bucurii ale sufletului, din har? Oare nu era el parcă păzitorul adevă-

ruului tău zăvorât, creatorul comorii lumii, inspiratorul a tot ce este sublim ? El ți s-a arătat cu o altă slavă, înfiorătoare pentru tine, slavă pe care n-o așteptai, ca să-ți dovedească nimicnicia și porunca de a nu încerca să-i cunoști taina. De ce l-ai chemat, de ce te-ai rugat de el, nebunule ? S-a înrăit sufletul înșelat, deoarece a prefăcut bucuriile, nădejdea și luminarea lui în înșelăciune de sine și tot ce era mai bun, în batjocură. Iar pe de altă parte, m-am mândrit că am cunoscut esența aceluia în fața căruia Teodosie și alții vărsau lacrimi de înduioșare și pe deasupra îi și multumeau... Eh, omule, de ce ești făcut așa, încît chiar adevărul, care este împotriva ta, îți este scump și te bucuri cînd îl cunoști ?... M-a pus pe picioare duhul cel pămîntesc, m-a tirît spre răzvrătire și în zori m-am întrebât : „N-a fost oare muritor și Iisus, care, ca și mine, a pătruns în ultimele sale minute de pe cruce în dureroasa taină ?” Am ascuns în mine întrebarea asta și m-am chinuit fără folos asupra ei, mai ales în biserică, dimineața și seara, și la agape, pentru că mă înstrăinasem de toți și am început să privesc cu batjocură la slușa religioasă și la taine. Îmi fac cruce, dar știu că sînt necredincios, mănînc, dar plînea mi-e amară. Întîlnesc priviri și le ocolesc. Singurătate, chin, și din el blestemă o răutate surdă. Am început să mă duc mai rar la Teodosie. Iar într-o zi, ascultîndu-l, mi-am zis : „Tu ești Toma, iar Toma nu este departe de Iuda Iscarioteanul, care a vîndut pe Hristos nu atît pentru arginți, cît pentru că Iisus a fost pentru el minciună și minciuna asta l-a rănit, după cum te rănește și pe tine acum”. Credința nu poate fi supusă rațiunii și din moment ce încetează, sufletul își bate joc de idolii săi de ieri, îi neagă, se hrănește cu răutate și moarte... Așa s-a întîmplat și cu mine. S-a înălțat mîndră mintea, m-a dominat și mi-a șoptit : „Teodosie al tău este mort pentru lume. Lumea nu este Sionul. Sionul este înșelăciune de sine, scrierile tale sînt înșelăciuni de sine,

isihasmul este cea mai mare dintre ele, iar Dumnezeu este dușmanul tău. Te-a îmbătat ca vinul pe bețiv și iată unde te-a dus. Mai înainte puteai crede, acum însă, chiar dacă ai vrea, trebuie să negi...”

Mi s-a încleștat gura, s-a întunecat lumea, sufletul a asurzit. Și atunci am avut un vis mai grozav decât toate pe care le-am avut și

o să le mai am. O să mă odihnesc și o să mă
gîndesc cum să-l spun, fără să i se
piardă înțelesul, pentru că nu
este ușor să-ți povestești
visurile...

I

Se făcea că era Paștele, și în ziua aceea aveau să-l răstignească din nou pe Hristos, iar eu mă urcasem pe zidul cetății Țarevgrad. Sus peste Sveta Gora¹, pe cerul sur, cenușiu, se înălța o înfricoșătoare cruce de lemn, iar pe colină se țira o procesiune formată din țari, demnitari, arhierei și oaste. Erau acolo toți împărații lumii și clericii bisericilor, iar norodul îngrămădit jos ca o turmă gema și urla și nu se putea înțelege dacă o făcea de frică sau de altceva. Cineva, din spatele meu, zise : „O să fie înjunghieri peste tot și fiecare se va închide în casă, pentru că nu mai există Dumnezeu...” Unii ziceau că sînt mulțumiți, pentru că se termină cu angaralele minăstirești, cu posturile, cu înfrînarea și cu teama ; alții se văicăreau, iar fiecare de „al treilea” scrișnea din dinți și ascutea sabia. Toți știau că vine sfîrșitul lumii. Dar rămînea nelămurit că, știind asta, nimeni nu-l liberează pe Hristos și nu dărîmă uriașa cruce. „Pentru că el nu este Dumnezeu și ne-a mințit. Mai-marii au hotărît să-l răstignească spre a se convinge norodul că nu există înviere din morți” — zise cel ce ședea în spatele meu. Am întrebat dacă o să răsară soarele și neprimind răspuns, mi-am zis : „O să mă duc să opresc nebunia”. Dar n-am îndrăznit, deși știam că, dacă fac primul pas, mă duc la moarte. Sufletul mi se zbătea în chinuri și am întrebat

¹ Înălțime și cartier din Tîrnovo

unde este Teodosie, unde este Eftimie, unde sînt cărturarii, sfinții părinți, îngerii și arhanghelii ? Nu cumva privesc și ei batjocura asta ? Atunci s-a auzit un strigăt : „L-am răstignit, și împărații au dat poruncă să tragă cu săgețile și să-l înțepe cu sulile. Iată, moare !“ Și îndată din norod s-au auzit țipete și răcnete, toți au luat-o la fugă spre case și în jurul meu n-a mai rămas nimeni. Am fugit și eu acasă, iar acolo tata m-a întrebat : „Ce o să faci acum ? Aruncă rasa, n-ai pentru cine s-o mai porți.“ „Dar tu, am zis, ce o să mai zugrăvești dacă nu mai sînt nici sfinți și nici Dumnezeu ?“ „O să zugrăvesc pe nevasta lui Baldiu, zice. Hai să astupăm și noi ferestrele și ușile, să ne apărăm.“ Și am început s-o facem : el, mama și eu — pînă cînd s-a întunecat de tot și s-a auzit plînsul surioarei mele Kalea. Ne-am înarmat și ne-am așezat de strajă, iar pe pămînt domnea o liniște neagră și nu se auzea nimic. Atunci din partea de jos a orașului cineva a strigat în noaptea cea adîncă : „Mormîntul lui este gol. L-au căutat, dar nu l-au găsit, pentru că a înviat !“ Îndată a răsărit soarele, a răsunat orașul de clopote, toace și strigăte de bucurie, mama s-a repezit să mă îmbrățișeze, iar tata s-a dat cu capul de perete : „Oh, fricosule, zise, cum ai putut și tu să te lepezi de el ? Roagă-te, călugăre Teofile !“ Dar eu nici nu mă rog, nici nu mă pocăiesc, ci gîndesc : „N-are decît să nu mă ierte. O să mă duc în via noastră să cuget, mai înainte de a intra în iad.“ Și deodată m-am trezit acolo pe potecuță. Privesc ulmul, nukul, groapa cu buruieni urite din dosul colibei. Dar ce este movilița aceea din groapă ? Nu cumva tata a ascuns lucruri din casă cînd a auzit de măceluri ? Am luat hîrlețul, am săpat, iar țărîna era moale, țărînă de mormînt, singură se sfărîma și se împrăstia. M-a năpădit sudoarea, tremur tot, căci presimt ce se află aici îngropat. Și el a apărut : mort, înfășurat într-o pînză simplă, cu mîinile încrucișate, împuns în coaste, de plîns și drag în măreata durere a morții sale, înfiorător prin nevinovăție și prin nemaiauzita fărădelege săvîrșită asupra sa. Și suspinînd am strigat : „Doamne, de ce l-ai mințit și pe el ? De

ce ai făcut fără sens fapta lui, precum și ceea ce a vorbit și a învățat ? Cine l-a ascuns aici, acei ce l-au răstignit și l-au chinuit, sau Teodosie și Eftimie ?” Și o jumătate din mine suspina, iar cealaltă triumfa îngrozită, deoarece descoperise taina. Am alergat spre oraș și am văzut cetatea Tîrnovei, asemenea unui zmeu, împestrîțat de minciuna aceluia ce zăcea în groapa viei noastre. Atunci am devenit cel mai demn de milă dintre oameni și cel mai singuratic, deoarece, cunoscînd adevărul gol, nu puteam să-l împărtășesc nimă-nui — dacă l-aș fi dat pe față era să vină iar întunecimea aceea. Dacă îl ascundeam, cum puteam să trăiesc cu el ? Și am înțeles că buzele mele singure vor vorbi, picioarele mele singure vor însoți oamenii în fața gropii și mîinile mele singure îl vor arăta... Astfel m-am trezit de partea lui Iuda Iscarioteanul și, asemenea lui, nu-mi mai rămînea altceva decît să mă spînzur. Am luat frînghie, am făcut lațul și mi-am vîrît gîtul în el.

Cînd m-am trezit, mi-am zis că nu mai sînt monah și nu-i pot mîncă piinea, așa că l-am rugat pe Eftimie să mă ia cu el cînd s-o duce în cetatea de scaun. Voiam să-mi văd părinții. Și în ziua precuviosului Tit, făcătorul de minuni, precucuviosia-sa s-a așezat în rădvan cu diaconul Naum și arhimandritul vicar Tihon, bătrînii minăstirii pe cai, iar eu, cu încă alți doi monahi, pe jos. Comandantul strajei ne-a dat șase călăreți și patru arcași, am pus în rădvan noi tălmăciri de vieți ale sfinților și trioade¹ și între ele o evanghelie împodobită cu desene frumoase, un dar pentru țarul Ivan Alexandru. Era o zi blîndă, caldă, mieii behăiau, plugarii ședeau aplecați pe coarneau plugurilor, păsările cîntau. Pășeam cel din urmă și în inima mea era doar întuneric și dispreț. Călăreții ridică praf, clopoțelul diaconului anunță cine călătorește și îndeamnă pe mireni să facă loc rădvanului starețului. Negru, cu roți mari, cu cruci de aur pe de lături, înaintează ca o namilă de femeie pioasă și scîrțîie în curelele sale. Prin sate aleargă după noi copii,

¹ Cărți bisericești.

țărănci și bătrîni cerind binecuvîntare. Eftimie îi blagoslo-
vea cu frumoasa lui mîină, eu îmi plecam capul necredin-
cios. Uneori veneam lîngă rădvan ca să-l văd, deși nu știam
ce mai așteptam să descopăr în el. Picioarele îi erau lungi,
ținuta demnă, boierească și capul lui dominator. „Vino să
te învăț întru frică și venerație“, spunea parcă fața lui.
Barba vicarului, sură cum este capul de cioară, iar a lui,
castanie, tină ră și ici-colo mustățile au fire roșiatice. Mă
uit la el și mă întreb : „Cum se poate ca omul ăsta deștept
să nu știe ceea ce am descoperit eu ? Doar a văzut lumina
Tavorului ! sînt oare mai vrednic decît el, sau sînt foarte
păcătos ?“

Se vorbea de noua scrisoare a lui Kalist către patriarhul
nostru. Părintele Tihon își sprijinea barba gînditor, buze-
le-i groase luceau, umede. „Țarul o să ne asculte, cum
ascultă și pe patriarh. Nu vrem să luăm parte“, spuneau
căpeteniile-călări. Eftimie răspundea rar. Se gîndea,
desigur, la cuvîntarea pe care avea s-o rostească în fața lui
Ivan Alexandru, deoarece mîine trebuia să se ducă la palat
pentru rezolvarea disputelor bisericești. Dar pe mine toate
acestea nu mă interesau. Din moment ce tainele lui
Dumnezeu sînt astfel, este totuna în ce biserică te rogi.
Venea vorba și despre tîlhari și despre vărsatul care bîntuia
din primăvară. Iar cînd ne-am apropiat de Ustieto¹, unul
dintre păzitori a strigat și a arătat spre Iantra. Prin rîu
pășeau vreo zece femei și bărbați pe jumătate goi. Îi
conducea un bărbat bărbos încins cu o piele de oaie și cu
cîrje de lemn în mîină.

— Kratunarii, păgînii ! O să le arunc o săgeată, zise
unul dintre străjeri încordîndu-și arcul. Coarda a zbîrniit
și săgeata s-a înfipt în fața bărbatului care ieșise pe celălalt
mal. Acesta s-a ascuns îndată după o salcie. Femeile și-au
ridicat sus poalele cămășilor, bărbații le-au dat mîna ca
să păsească mai repede, iar bărbosul strigă de după salcie :

¹ Intrarea dinspre sud în orașul Tîrnovo.

— De ce tragi, nesăbuitule ? Vino la noi să cunoști raiul, prostule !

Străjerii au apucat sulitele, dar Eftimie le-a poruncit să nu tragă și toți ne-am făcut cruce.

— Anatema ! zise părintele Tihon. Cum se poate ca dreptcredinciosul nostru stăpîn să rabde ticăloșia asta ?

— Preavicleanul își rîde de noi, părinte. Cine nu ne-ar învinui, pentru că ne purtăm astfel cu demonii cărnii ? Din pricina lenei noastre a decăzut biserica bulgară — și au vorbit despre erezii, iar eu nu mi-am mai întors ochii de la Iantra. Una dintre femei a rămas în urmă, ereticii o îndemneau să se grăbească, dar ea zăbovea și se uita spre noi. Și mi s-a năzărit adînc în minte că era desfrînata mea de la bilci. Mi-am închipuit, am simțit chinul și gelozia, m-am înrăit și mai mult și pînă la Tîrnovo n-am mai scos nici o vorbă.

Am intrat în oraș pe la miazănoapte, prin Xelifora. Dar să nu povestesc cu de-amănuntul scurta mea ședere în cetatea de scaun. Devingrad s-a mărit cu noi cuptoare ale refugiaților, s-a înmulțit sărăcia, pe lingă fiecare biserică cerșetori, hanurile pline, lăutari cîntă și trag din gădulcă. În Tîrnovo s-a adunat mulțime de oameni, iar orașul însuși a sărăcit și s-a posomorît. Oamenii de seamă se țin mai mult de farmece decît de rugăciuni, celor simpli nu le pasă de nimic, ținîndu-se de hoții și cerșetorie, iar puterea țarului bolește. Îmbătrînitul nostru țar stă de o parte, se bucură de cuvîntări pioase, de zugrăveli, de frumusețea femeiască și de alte frumuseți. Încoronatul său fiu Strațimir nu-l recunoaște ca moștenitor al tronului pe fratele său. Șișman nu recunoștea nici chiar pe tatăl său, ci vrea puterea peste întreaga țară, Balic face ce vrea, bisericile se sfădesc, de i s-a urît măriei-sale cu trimișii lor. Acasă tata, bolnav, nici nu se bucură, nici nu se îndurerează de sosirea mea. Mama a plîns de bucurie, dar nu îndrăznește să mă îmbrățișeze, căci sînt doar slujitorul lui Dumnezeu și om sfînt. Surioara mea se sperie de rasă și de camilafcă și se retrage mai la o parte. Sînt al lor, dar le apar străin.

Dumnezeu m-a despărțit de cei mai de aproape ai mei, care nu știu cum să mi se adreseze și cum să se poarte cu mine. M-am privit în oglindă și am tresărit. Fața, arsă de soarele de primăvară, nu seamănă cu față de sfint, bărbuța mea aurie, ochii, înlăuntru cu o lumină albastrie, în adâncul lor ard patimi, răutate, împietate. Nici urmă de chip pios, demonii se frământă. Am stat ca pe ghimpi lângă tata care era bolnav — mă tem că va ghici ce este în sufletul meu.

— Ei, ai ajuns cărturar, sau numai ascet ?

— Încă nu m-am hotărît.

— Hm... Ai venit cu Eftimie. Ai să te duci și tu la acela cu două bărbi ?

— Nu. Numai mai-marii minăstirii. Am venit să vă văd.

— Frumos...

Am mai schimbat un cuvânt, două, dar nu despre ceva mai de seamă. Dacă am fi vorbit deschis, cine știe ce aș fi auzit despre mine. Dar eram înstrăinați, chiar în vrajbă. Așa este, oamenii nu se hotărăsc să spună ce ascund în inima lor, chiar atunci când sînt tată și fiu. Știu că nu se vor înțelege, și le e rușine de gândurile lor. După ce m-am dezbrăcat de rasă și am scos camilafca, m-am ușurat și eu și ei, iar la urmă micuța Kalia mi s-a urcat în brațe și mi-a cuprins gîtul cu minuțele ei. Mama mi-a spus că Lavrentie plecase la nu știu ce minăstire din părțile Slivenului, și că nepotul meu murise de vărsat. Sărmana mă privea cu tulburare și pîdea prilejul să rămînem amîndoi. Dar eu l-am ocolit... Și cînd m-am culcat în odăița dinspre uliță, a crăpat ușa încet și s-a uitat înlăuntru cu frică. M-am prefăcut că dorm. Am văzut-o ca o umbră, în săliță, pe feres-truca luminată de strălucirea stelelor, stînd în prag. „Despre ce să vorbim, măicuță ? Chiar dacă ai fi înțeles ce se petrece cu mine, cu ce ai fi putut să mă ajuți ? Nu te-ai fi spăimîntat oare de fiul tău, pe care în simplitatea ta îl socoteai sfînt ? Sau nădăjduiai că dragostea de mamă va găsi vorbe de mîngîiere și de nouă credință ? Stai de o parte, nu te atinge de sufletul meu, pentru că nu este rodul tău și nu ai drept asupra lui ! O să încerci să mă mîngîi

cu dragostea ta, dar nu știi că tot o mare dragoste m-a dus la singurătatea asta.“ Astfel i-am vorbit în gînd pînă a plecat, pentru că mila față de ea se prefăcuse într-un zid de gheață. Cînd se chinuiește sufletul, caută singurătatea, nu vrea să fie adormit cu vorbe mincinoase.

Astfel, fraților, am ocolit orice sinceritate, m-am ascuns pe mine însumi și mi-am luat pe furiș ziua-bună de la casa părintească. A treia zi, cînd trimișii mînăstirii, neajungînd la nici un rezultat cu Ivan Alexandru, au plecat pe drumul de întoarcere, am auzit cum Eftimie și bătrînii lavrei vorbeau despre neorînduiele împărătești și bisericești și despre răul cel mare ce se răspîndește pe pămînt. Și ceea ce am auzit mi-a surpat și mai mult credința în Dumnezeu și în aceea că El crease lumea cu un scop anume. Făptura și faptele omenești întunecaseră pe cele dumnezeiești, nu mai exista providență, ci totul se făcea din vina unora sau a altora dintre oameni. Și uite, așa s-a rupt firul, care mă lega de Dumnezeu și de lume...

Am ajuns la mînăstire seara și m-am dus iarăși singur în chilie. Mi-aduc aminte că atunci cînd am intrat în ea am rîs cu hohote, atît de mică și de caraghioasă mi s-a părut.

Din acea clipă n-am mai locuit în ea, deși îmi slujea de adăpost. Iar peste o săptămînă
necredinciosul meu suflet s-a
bolnăvit și a zburat spre
Satana...

J

Lumea a devenit fără rost și mi-am zis : „Nu este oare totuna, dacă și eu și ea sîntem ieșiți din mîna Diavolului ? Voi merge prin lume să-i gust plăcerile.“

Aprilie era în toată splendoarea. Ierburile și pădurile răsunau de cîntecele păsărilor și strigătul lor trezea ecouri, cîmpurile și munții rîdeau, iar Belița spumega, aducînd miros de mușcată și prospețime de munte.

Trăiam ca un păgîn. Prindeam pește și așa au trecut Paștele, de o parte sărbătoare, eu, cu duhul, de cealaltă. Dar în ziua preacuviosului Ioan din peștera veche, luînd pe umeri mreața, în după-amiaza caldă, pășind în apă pînă la genunchi, m-a strigat cineva. Și altădată mi se întîmpla ca apele să-mi șoptească numele. Dar strigătul s-a repetat limpede și am văzut o femeie tină, îmbrobodită, cu suman și ilic înflorat, stînd într-un alunis siniliu lîngă mal. În spatele ei un măcieș înflorit — și măcieșul și ea se oglindeau în apă. Iar în ziua aceea dulceața pămîntului acoperea munte și cer; îmboldea sîngele și te amețea. Vedeam femeia prin ceața fierbinte și nu-mi credeam ochilor, iar ea, zîmbind, mi-a făcut semn cu capul, „Părinte Teofile, zice, vinde-mi puțin pește pentru un bolnav“. Glasul ei întrece ropotul Beliței și orăcăitul broaștelor, pe fața ei joacă lucirile rîului. Mi-am strîns vîrșa ca să ies pe mal. Mi-a trecut prin minte că merg să mă pierd de tot, dar picioarele mă poartă singure. M-am rușinat de izmenele

mele ude și murdare de noroi, de rasa zdrențuită. Eram fără potcap, cu o căciulă veche, desculț. Cum am ieșit din rîu, am început să scot din încrețiturile vîrșei ceea ce prinsesem, numai și numai să nu întîlnesc ochii aceia păcătoși. Iar ea îmi zice : „Îți mai aduci aminte de mine, părinte ? Sînt aceea care, acum un an, la bîlci, ți-a dat la o parte vâlul.“ Și cum stam aplecat, îi vedeam picioarele încălțate în opinci noi, iar inima îmi bătea ca toaca la foc mare. Ieșisem din apa rece, mi s-a făcut cald și mi s-au uscat buzele. „Iată cui încredințai cele mai dinlăuntru gînduri și pentru cine te rugai să fie mîntuită ! S-a gătit și a venit, zice-se, pentru pește, ca să te piardă. Ce aștepti de la o desfrînată ?“ — întreba mîntea mea, dar cine o asculta !

Am scos peștele din vîrșe, i-am deșertat și pe cei din traistă.

— Ia-ți, zic, cît îți trebuie.

— Dar în ce să-l duc dacă nu m-am gîndit să iau un vas ?

— O să tai o nuia ca să-l înșir, zisei, dar tot în aluniș mă uit.

Iar ea :

— De ce nu mă privești, părinte ? Tot mai ești supărat pe mine ? Sufletul ți-e chinuit, zice. Și al meu e chinuit de mult, așa te văd eu. Și ce frumoase picioare ai, ca de sfînt subțiri, albe... Am auzit eu de tine, am întrebat cine ești, de unde ai venit. Să știi că mă cheamă Arma și sînt din Kefalarevo. Mai mult nu întreba. Să știi numai că sînt fiică de preot răspopit și sînt singură-singurică pe lumea asta.

Curăț de coajă nuiaua de salcie, aplecat anume, iar ea în spatele meu înșiră vorbele ca niște mîrgăritare. Belița spumegă, ecoul răsună, cucul cîntă și turturica guguie. Prin măcieșii înfloriți zumzăie albinele minăstirii.

— Privește-mă, zice, nu te supăra pe mine, că de cînd te caut...

În ochii ei se deslușeau chemarea spre păcat și arătarea amărîtului suflet, spre care tindea și al meu în zilele aceastea. Pentru că, înstrăinat și chinuit, cerșea ușurare și

împărtășire. Pentru că sînt zile în care omul spune : „De n-ar mai fi nimic. Nici lume și nici altceva. Căci dacă o taină duce spre alta, și tainele nu mai au sfîrșit, atunci totul e fără noimă și-i doar înșelăciune.“ În atari zile se naște cea mai pătimasă și mai disperată dragoste, atunci se prăbușește omul în beznă ca să caute plăcere și ușurare în iad...

Mi se cutremură sufletul, se rupe de minte și de judecată și nu-mi pot întoarce ochii. Ilicul ei cu cusături de jur-împrejur, pe basma lucesc fluturasi, cozile, niște șerpi negri atîrnînd pînă sub genunchi, mijlocul încins cu brîu verde. Ca un val m-a izbit trupul ei puternic ce pleznea sub suman. Stă în fața mea ca un tei înflorit, își mîngîie o șuviță groasă petrecută peste sini și în ochii ei se zbat lumini ca la răsăritul soarelui. M-am uitat sus la zidurile minăstirii — în dosul lor lavra albă — și am simțit durere în suflet.

— Oare, zisei, nu erai și tu cu ereticii care treceau lantra săptămîna trecută ?

— Cu ei eram, zice, cu ai noștri și cu învățătorii Lazăr și Kaleko. Sînt eretică. Dacă e scris să te desparți de mine, acum cînd știi ce sînt, rămîi cu sănătate. Tu ești curat, desăvîrșit, fără de păcat, iar eu sînt din cei ce țin simbăta. Tata, preotul Hariton, a fost răspopit pentru bogomilism și răzvrătire. Kefaliul l-a bătut pînă l-a omorît, mama a murit, iar pe mine vistierul Konko m-a măritat cu de-a sila cu un surdomut, sluga lui. Asta a fugit, așa că m-am dus la frați și la surori pentru ușurare, ca să fiu fără rușine. S-a făcut un an de cînd merg cu ei. Sînt fără minte, sînt rea, părinte Teofile !...

Astfel de cuvinte de mărturisire am auzit și m-am tulburat și mai mult. Iar ea își tot sucește coada neagră, îi mușcă virful, dinții îi strălucesc, în ochi se zbat lumini albăstrii ca mîzga de prună. Pielea ei, cum e coaja de măr tînăr, fruntea înaltă, deșteaptă, dar o putere necunoscută te ametește ca pămîntul ce fierbe de musturi roditoare. Ce fel de suflet o fi ? Și ce-i cu vorbele astea ale ei că sînt fără de păcat ? „Nu cumva nu știi, zice, că de vreme ce

pătrunzi în abisul ceresc, nu există deosebire între tine și Domnul, că poți săvârși orice și te poți deda la toate păcatele ?” Și a început să-mi mărturisească învățătura eretică : Domnul și Diavolul au fost frați, dar Diavolul, cu încuviințarea fratelui său s-a despărțit de lumea cea de sus și a făcut-o pe asta de jos, a noastră, ca fiecare să domnească în partea lui. Atunci a zis Domnului : „Să facem ființe asemenea nouă, ca să vedem care din noi doi va fi mai respectat“. Și au făcut pe Adam și pe Eva. Dar nici Adam și nici Eva nu puteau deosebi pe Diavol de Dumnezeu. Când a înțeles asta, Diavolul a sădit pomul cunoștinței și i-a ispitit să mănince din el. De atunci s-a născut ținerea de minte și cunoașterea în oameni, astfel că fiecare a început să trăiască cu două raze, una spre dumnezeire, cealaltă spre fratele cel întunecat.

— Dar în Hristos credeți ? întreb eu.

— Credem, părinte. Îl socotim un trimis din lumea cea de sus ca să atragă sufletele spre cer. Amindoi se bat pentru sufletele noastre, fiecare visînd să aibă ceva mai mult de partea lui și din lupta asta ni se chinuiesc sufletele. ...Așa este. O știi, pentru că și tu ești chinuit ca mine...

M-a întors pe dos învățătura eretică, mi s-a părut dreaptă și eu, care mă socoteam mai demn de milă decît ea cu gânduri despre lume și Dumnezeu, m-am văzut pe adevăratul drum de chibzuire. M-am întrebat dacă să-i spun la ce gânduri am ajuns la minăstire, dar nu m-am hotărît și am tăcut. Stau cu ochii pironiți în iarba de la picioarele mele și mă tot frămînt în loc. Sudoarea îmi curge de sub căciulă. Ea încearcă să mi-o scoată. Mă feresc și vreau să plec, dar o aud rugîndu-mă : „Făgăduiește-mi că ai să mai vii pe la mine. Am multe lucruri să-ți spun. Pentru tine i-am părăsit pe ai noștri, ca să rămîn singură-cuc în casa noastră pustie. Vino și mîine tot pe vremea asta. O să te aștept puțin mai sus. E acolo un loc de pîndă !...“ — ea mă roagă și eu primesc. Eram de douăzeci de ani și nu știam ce este femeia. Mi-am strîns virșa și am trecut pe malul celălalt. Ea rămînea în aluniș și-mi făcea cu mina...

...Azi-noapte am auzit guițat de porc. Trec prin sat ismailiteni și ucid porcii. Eram la pîndă și mă chinuiam mult amintirile. În ținerea de minte este conștiința și prin ea ne face Dumnezeu să suferim. Dacă e scurtă este păcat...

Ca într-un cuptor m-am zvîrcolit în noaptea aceea pe țolul de păr de capră de pe lavița tare. „De vreme ce ai intrat în abisul acesta nu există deosebire între tine și Celălalt...” Gîndul mi se luptă cu turburele înțeles al acestor cuvinte. Într-adevăr, nu mă trezisem oare în abisul dumnezeiesc, și am găsit oare altă ieșire decît necredința ? M-a lovit învățătura eretică și mi-a ademenit mintea. Auzisem despre Bosota care-i despărțea pe soți, de Teodosie Kaleko și popa Lazăr, care țineau cu tărie să fie scopiți copiii, huleau icoanele, crucea și altele și sileau pe cei ce le urmau învățătura să umble goi și să preacurvească. Dar ce nu se vorbea despre erezii ? Mi-am zis : „Nu se poate să-mi bat mintea de la căutarea tainei celor două lumi. De ce nu încerc și prin Satana ? Am să mă duc miine la rîu să aflu de la Arma mai mult despre noua învățătură“. Astfel mă mințeam pentru că omul este mîndru și își acoperă cucernic patimile...

A doua zi după prînz am luat plasa — ca și cum aș fi vrut să prind pește și am trecut Belița. Arma a ieșit din răchitiș, sulemenită și gătită cu paftale. M-a condus — sucindu-și și răsucindu-și mijlocul. „Azi-noapte n-am închis ochii, spune. Mă temeam că n-ai să vii“. Se poate, ziceam, să se fi speriat. „Îți mulțumesc că ai venit“.

Am poposit într-o poieniță și am început s-o întreb :

— Vă duceți despuiați în peșteri ?

— Ne ducem, e foarte păcăt, dar astfel Diavolul își pierde puterea și nu mai are cuvînt asupra noastră.

— Cum își pierde puterea ?

— Păi, cînd ne dăruim, ne părăsește. Așa ne învață apostolii.

— Este adevărat că ați cerut să fie scopiți copiii ?

— Asta este spre binele lor, căci nu mai pot fi supuși Diavolului... Dacă vrei să știi, hai să te duc la ai noștri. Acolo sînt și călugări de ai voștri.

— Și vă rugați ?

— Ne rugăm, dar numai după ce ne dăruim Diavolului. Unii chiar plîng, alții nu plîng. Tu o să spui dacă asta e bine...

Mă uit și-o văd că surîde trist. Este așa cum mi-o închipuisem.

— Ce vrei de la mine ; să devin eretic ?

— Numai să te văd, zice.

— Sîntem opriți să avem legături cu femeii. Mergi în pace, am zis și m-am mirat singur. Ah, suflete, fugi de rău, dar îmbraci în dragoste patimile tale !...

A tresărit la vorbele mele și și-a apucat cozile cu amîndouă mîinile.

— Nu mă alunga, strigă, nu mă respinge. Sufletul meu te vrea. Se clatină șezînd, așa cum fac femeile cînd jelesc. Atinge-mă cu mîna, porumbel ceresc, purifică-mă !

Și-a pus capul pe genunchii mei și a tăcut.

Atîrna greu fruntea ei păcătoasă. Privii ceafa de femeie, umerii rotunzi, iar ea îmi apucă mîna, mi-o sărută.

— Ai milă de mine, zice. Dacă ai ști cum te-am căutat. Nu mai aveam nădejde — n-are să se uite el la mine, de ce mă mint. Mai bine să mă arunc într-o vîltoare...

Mîna ei mîngietoare, caldă o strîngea pe a mea. Am început să mă înfior. Cine mi-a trimis-o ? Cum se face că și ea s-a gîndit la mine și de unde a aflat că sînt chinuit ? A cui mîna o fi aici, a lui Dumnezeu sau a Diavolului ? Să-i spun că m-am rugat pentru mîntuirea ei ? „Spune-i !“ șoptește riul. „Spune-i !“ șoptește adierea vîntului. „Iubește-o mai mult !“ stăruie păsările cerului. „Ea îți este

cea mai apropiată, cea mai înrudită, pentru că tu ești Toma și Iuda Iscarioteanul". M-a cuprins jalea și i-am zis :

— Și eu m-am gândit la tine toată iarna.

Ea îngenunche, apasă mîna mea pe fruntea-i și rămîne așa.

— Sfîntule frumos, zice, i-adevărat ? Mai spune-o o dată, s-o aud iar.

— Este adevărat, s-au întîmplat acele lucruri, nu mai pot să rămîn în minăstire.

— Și ce ai hotărît ?

— Vreau să mă duc în lume, să văd, să chibzuiesc.

— Du-te ! Du-te ! strigă. Și eu umblu așa. Să te vadă așa cum ești. Merg și eu cu tine, părinte.

— Nu-mi spune părinte, spune-mi Eniu, după numele de mirean, zic.

Și cum l-am rostit, am înțeles că într-adevăr mă lepădasem de făgăduiala monahicească, mi-am amintit visul și vorbele tatii : „Cum ai putut și tu să te desparți de ea ?“ Ziua e caldă, pămîntul împodobit cu flori, totul este dulce, iar inima, în lanțurile necredinței, tinde spre femeie, mintea se mîngîie cu gîndul că va afla de la eretici taina pe care nici Teodosie, nici Eftimie n-o cunosc. Din taina asta deșartă ce nu ia naștere ? O privim cu ochii, o auzim cu urechile, dar n-o putem ghici. Și dacă cineva spune : o cunosc — acela e un mincinos. Iar dacă spune — nu există nici un fel de taină — e un prost !...

La vecernie m-am rugat lui Dumnezeu să mă ierte că părăsesc sfîntul lăcaș. Mă rugam Lui, dar eram cu Diavolul numindu-l frate al Domnului, ceea ce însemna că acum mă aflu între amîndoi, căutînd adevărul, cum sîntem înclinați noi, bulgarii, fără să cugetăm că acela care face așa prețuiește azi ceva ca fiind de la Dumnezeu, iar mîine îl leapădă, ca venind de la Diavol. El nu va ști ce este al lui și ce este străin, astfel că îl vor minți și-l vor

jefui. Deoarece cunoașterea dobândită printr-o continuă necredință se pierde ca apa sub nisip, și acela care azi numește aurul fier, iar mâine fierul — aur, este osîndit la sărăcie veșnică...

A doua zi Arma mi-a adus haine de mirean, brîu și zeghe. Am înfipt un par pe malul apei, am dezbrăcat rasa și sutana, mi-am scos camilafca și înfigînd în par pe călugărul Teofil am spus cu glas tare :

„Nici nu te-am pus, nici nu te-am lepădat,
dar fie al meu păcatul. Iar dacă frații
gîndesc că m-am înecat — așa
să fie, pentru că sînt mort
pentru ei...”

L

Eram atunci asemenea fiului de împărat din fabula despre puterea frumuseții femeiești, fiu pe care din copilărie l-au închis într-o peșteră, deoarece vracii spusesea împăratului că dacă feciorul lui vede focul și soarele înainte de a împlini douăzeci de ani, are să orbească. Când au trecut cei douăzeci de ani, l-au scos pe flăcău și i-au arătat din toate de pe lume : bărbați, femei, aur, mărgăritare, haine scumpe, arme, turme. Feciorul a întrebat cum se numește fiecare, la ce servește și slugile l-au lămurit. Iar când a întrebat de femei, un purtător de spadă i-a răspuns în glumă : „Ele sînt demonii care ademenesc pe oameni“. A venit și împăratul să audă ce i-a plăcut cel mai mult fiului său. Feciorul împăratului a zis : „Spre nimic nu mă îndeamnă inima, așa ca spre demonii aceia care ademenesc pe oameni“. Împăratul a rămas încremănit de cruda putere a sexului frumos. Seara trebuia să dormim în casa cea pustie a popii. Am mîncat pîine de mei, pe întuneric, și ne-am culcat. Arma în odaia cup-torului, eu în odaia de oaspeți, pe un pat de lemn. M-am învelit cu cerga și mi-am făcut cruce ca să alung duhurile cele rele. Casa mirosea a acreală, peste tot praf, feres-trele murdare, vîrcolacii pîneau, ba poate chiar popa s-o fi făcut vampir. Trăgeam cu urechea la ce făcea Arma în odaia ei. De la o vreme auzii cum umblă, ușa dintre noi scîrții și Arma se ivi albă. Era în cămașă. Veni de se

așeză lângă mine pe pat. „N-am să pot, zice, să te duc la ai noștri“. „De ce?“ întreb. „Ai să te sperii și ai să fugi. Știi cum aducem noi jertfă Diavolului? Cădem în păcat trupesc bărbați și femei... Așa este la noi, porumbelule.“ Se așază și tace. Părul despletit atinge podeaua. Îi aud râsuflarea, inima îmi sună în urechi, o putere necunoscută mă inundă în valuri. Nu mai este Arma, cea care-mi săruta mîna mai înainte și mă privea ca pe un sfînt, ci desfrînata. Stă ca o zîină lângă izvor și glasul îi este altul, înăbușit. Am vrut s-o rog să plece, dar mi s-au uscat buzele. „Tu, zice, ești încă în raiul cel de sus. Cînd vor înțelege asta învățătorii noștri, te vor alunga. Atunci unde o să mergem? Dacă vrei să te duc, trebuie să mă culc lângă tine. Așa facem cu cei neinițiați. Dumnezeu nu o ia drept păcat, doar de aceea am fost făcuți diferiți.“ Și precum norul de ploaie alunecă spre altul și bubuie tune-tul, tot așa și ea m-a îmbrățișat cu dulcea greutate a trupului ei de femeie, ca să răcorească seceta cea păcătoasă din trupul meu...

Astfel, în casa popii, pustie din pricina ereziei, am descoperit nebunia, demonul prin care ne naștem și-l asemănăm cu abisul întunecat, numit natură. Dacă în ea se află rațiune, trebuie s-o descoperim, ca să n-o socotim nebună și cu ea să ne dezvinovățim de nebunia noastră. În noaptea aceea am cunoscut și spaima adîncă față de trupul de femeie, opera Diavolului, și am iubit altfel pe Arma, fără să judec că iubirea asta, care are drept scop nașterea unei noi ființe, se pregătește pe sine însăși, pe noi ne îndeamnă spre moarte și ne leagă, prin cădere și păcat, cu nefericirea.

Asemenea celor care se află pe pragul morții și gem și se spovedesc, tot așa și noi ne-am jurat dragoste chinuindu-ne sufletele să se contopească într-unul. Atunci nu știam că, după întîlnirea de la bîlci, o iubisem nespus pe Arma și din pricina dorinței de a săvîrși o faptă mare, ca să dovedesc că sînt sfînt. Și pentru că bărbatul creează chipul femeii pe care o iubește după dorințele sale, tot

așa mi-am închipuit-o pe cea căzută în păcat ca pe o pocă-
ită față de sfânt. Dar iubirea aceea trăise, pînă cînd nu
văzusem lumina Tavorului și nu visasem visul acela, adică
nu devenisem Iscarioteanul. Iar Iscarioteanul nu poate
iubi femeia pentru mîntuirea sufletului, ci numai pentru
dorința trupească și dacă se leagă cu vreuna, aceasta va
fi ca Arma. Dar chiar în beția mea nu m-am trădat ce
sînt, pentru că încă mi-era scumpă nevinovăția de altă-
dată. Astfel că încă de la început s-a așezat între noi și
minciuna...

În zori Arma începu să se roage și să mă îndemne să
săvîrșesc o nouă nebulie. „Roagă-te să jertfim Domnu-
lui. Acum vine dulcele chin al curăției și te iubesc și mai
tare, îngere...” Eu însă zăceam pe spate ca un bețiv tre-
zit și mă întrebam cum se poate ca acela care poartă în
inimă chipul Raliței să stea lingă o desfrînată. Pe de altă
parte eram mîndru că am devenit bărbat și mi-am adus
aminte cum noaptea trecută Diavolul m-a dus în cerda-
cul minăstirii să mă ispitească. Acolo, cînd am privit în
adîncul cerului cu stele rare și-am respirat suavul miros
al verdeții de aprilie, lumea mă chema. Stilpii se vedeau
albi în ceardacuri, totul dormea în minăstire, numai în
odaia mare a părintelui Dionisie era lumină. Rîul răsuna,
de parcă cineva striga mereu „O—o—o !” — privigheto-
rile se luau la întrecere, huhurezul cînta jalnic, o șuviță
de diamant despărțea cerul de pieptul pămîntului. Nu
erau nici diavoli, nici dumnezei, ci doar taine dulci în
pămîntul învăluit în noapte. Comoara lumii, care mai
înainte mă umplea de cucernicie și smerenie, acum mă
îmbăta de entuziasm și nebulie... În taina ei era ascunsă
taina lui Teodosie și a lui Eftimie, a mea și a tot ce este
viu sau mort. Și cum o priveam cu încîntare, mi-am făcut
cruce, dar semnul crucii nu se adresa creatorului ei, ci
mie însumi, pentru că în ceasul acesta înfiorător mă dăru-
iam lumii. Am privit-o pe Arma — se ruga ingenun-
cheată pe podea — și m-am gîndit că face ceea ce și eu am
făcut în ceardacul minăstirii...

Dis-de-dimineată am pornit spre locul de adunare al simbătenilor ¹. Încărcasem pe spate Țolul de păr de capră și cergi. Arma ducea lanțul, căldarea și tigva pentru apă. Am mers pe poteci prin pădure și spre asfințit am zărit o veche așezare, acum în ruine. În ea se afla un turn pe jumătate dărîmat. În poiană se vedeau cuptoare stricate de iarnă, altele înnoite cu papură uscată, cu crăci și ramuri despicate. Din turn ne-a întîmpinat un bărbat, avînd pe cap o căciulă valahă. În spatele lui s-a ivit o femeie grasă.

Arma mi-a șoptit : „Ăla e, Panaiotis. Ferește-te de el. Este cel dinaintea ta.“

Am văzut negru în fața ochilor de gelozie — nu mă gîndisem că ea a cunoscut mai înainte pe altul. El m-a privit batjocoritor ; ochii lui erau ca de cotoi, barba roșie.

Am intrat în turn. Pe podea ședeau cîteva femei și trei bărbați, unul din ei într-o haină veche, boierească. În fața lor alt bărbat voinic, în rasă roșie, se așezase ca un idol pe un scaun cu spătar înalt, ca un tron. Părul și barba îi erau crețe, pielea ca la arabi unsuroasă. Și-a înfipt privirea în mine, de parcă m-a ars cu un cărbune.

— Cine e ăsta, de ce l-ai adus ?

Arma se pleacă în fața lui, și-mi face semne să mă ploconesc și eu.

— Învățătorule, zice, el a fugit din mînăstirea Kefalar. Vrea să fie fratele nostru.

Acela plescăiește nemulțumit :

— Este prea curățel pentru raiul nostru.

Mă întreabă cum mă cheamă, de unde sînt, de ce am părăsit lavra.

— Caut adevărul despre cele două lumi.

— Nu există două lumi, este numai una, aceasta pe care o vezi, și în ea e amestecat ceea ce este văzut cu ceea ce nu se vede, astfel devin una, de sus și de jos. L-ai văzut pe Diavol ?

— L-am văzut !

¹ Cei care țin simbăta.

— Unde l-ai văzut ? Căci este nevăzut ca și Domnul. Amîndoi sînt în om, pentru că amîndoi l-au făcut. Ai voștri, care-și privesc buricul, mint că vorbesc cu Domnul. El nu se ivește singur, pentru că după el stă fratele lui, Satanail...

Eram amețit, gîndul meu era la Arma, și la ce se întimplase azi-noapte. Am văzut unde căzusem, dar era prea tîrziu, iar cuvintele preotului cel roșu m-au supus. Mi-am zis : „Chiar să fiu în iad, vreau să-l cunosc. O să rabd.“

Seara m-am culcat într-o colibă. Arma s-a dus la femeii, pentru că așa era orînduiala — bărbatul să nu se împreuneze cu femeia pînă nu vine sîmbăta.

A doua zi au început să sosească bărbați și femeii, fiecare cu mîncare și învelitori. Despărțiți, despărțite, rătăcitori, călugări și călugărițe fugiți ca și mine de pe la mînăstiri, văduve, hoți, copilandri și popi răspopiți, înșelători, alungați de puterea împărătească, bătrîni și tineri, în fiecare zi cîțiva, astfel că pînă joi s-au adunat vreo treizeci. În aceste zile am ascultat predicile lui Teodosie Kaleko și ale lui popa Lazăr. Acesta din urmă a sosit de la Tîrnovo marți cu oameni din straja lui ; își zicea înger și sta de-a dreapta lui Kaleko. El și scopea. Sîmbătă, o dată cu răsăritul soarelui, am pornit-o prin pădure, fiecare cu cine voia, eu cu Arma. Și cum a început să ardă soarele, popa Lazăr s-a despuiat, și-a pus peste spurcăciuni tigva și a poruncit să ne dezbrăcăm toți și să ne rînduim unul după altul — bărbat după femeie, și fiecare să calce pe urma celui dinainte. N-am vrut, dar Arma m-a amenințat. „Cine nu se supune apostolilor este alungat.“

M-am dus în tufăriș, m-am dezbrăcat, mi-am pus tigva, iar ea, aruncîndu-și toate hainele, și-a despletit părul, l-a înfășurat în jurul soldurilor și a pornit înaintea mea. Am privit taina descoperită a trupului de femeie și a părului negru, asemănare a satanicului șarpe negru, care se mișca la fiecare pas și mă ducea la nebunie. Unii au început să zbiere : să facă mișcări rușinoase, iar Kaleko

mergea în frunte și cînta tropar ¹ Diavolului. Și unul după altul s-au dus în pădure. M-am dus și eu cu Arma, am așternut hainele și înainte de a ne culca, ea mi-a dat un cuțit și m-a silit să-l înfig în pămînt de-a dreapta mea. „Poate că o să vină Panaiotis“, zise și m-a prins în brațe. Eu, devenit neputincios de tulburare, am început să plîng și am rugat-o să fugim. Am numit-o sfîntă și curată, am conjurat-o să-și mintuiască sufletul, dar ea surîdea ca o femeie în floarea vîrstei față de un adolescent.

— O să te obișnuiești, porumbelule! Hainele sînt o minciună. Adam a mers cu Eva gol în rai, iar noi de ce ar trebui să ne ascundem cu minciună trupurile noastre? De ce nu am lăsa carnea liberă, jînduitoare, căci altfel Diavolul domnește peste noi?...

Am văzut că nu înțelege ce-i vorbesc, dar că ascultă cu plăcere. Și acum mă mir de ce: după nebunie, femeilor le place să li se vorbească despre suflet! Ai mai văzut, zice, trup ca al meu? Știi de cînd apostolii mă tot roagă să mă supun lor?

— Nu, am zis, pentru că te-am iubit pe tine. Tu ești domnul și amantul meu...

Am vrut să fug, dar nu știam unde mă aflu, nici în ce parte se găsește Tîrnovo, și am tăinuit spaima față de aceea pe care credeam că o iubesc... Am ascuns cuțitul în brîu și mi-a trecut prin minte că într-o zi cu el am s-o șterg de pe fața pămîntului.

M-am dus adînc în pădure, unde nici soarele nu pătrundea, și acolo am zăcut pînă cînd a răsunat cornul să ne adunăm. Ne-am rînduit în cerc într-o poiană, am ingenuncheat — învățătorii la mijloc în picioare. Popa Lazăr și Kaleko vorbesc pe rînd: „Țarii și preoții învață poporul să cădelnițeze tămîie în biserici, dar nu văd că Dumnezeu nu este acolo, nici în cruce și nici în icoane“. „Noi cei care jertfim celor doi creatori ai noștri, sîntem fără de păcat, pentru că nu ne lepădăm de nici unul din

¹ Cîntec bisericesc.

ei și sîntem neputincioși în fața puterii lor...” „Nu vă căsătoriți : căsătoria desparte bărbatul de bărbați și femeia de femei, îi umple pe toți de zavistie și de vrajbă față de ceilalți. Prin căsătorie Satanail întrece pe Dumnezeu !“... „Lucrurile și roadele sînt daruri pentru noi toți din partea creatorilor. De aceea nu spuneți acesta e al meu, acesta e al tău și nu luați furtul drept păcat ! Insuși trimisul lui Dumnezeu a furat măgarul cu care a intrat în Ierusalim !“ „Fără noi nu poate fi nici Dumnezeu, nici Satanail ! Noi facem ceea ce cer ei, și nu putem alege, pentru că, dacă slujim numai unuia, celălalt ne pedepsește și nu este pentru puterile omului să știe care din amîndoi are dreptate...” „Și dacă facem astfel noi sîntem ca mările, care o dată cu primirea apelor rîurilor nu devin nici mai mult nici mai puțin ape dulci !...” „Astfel va fi, cît timp Domnul va domni peste duh, iar fratele lui peste trup...”

În felul acesta, fiecare dintre învățători striga cu glas tare cugetări, iar noi repetam „amin“, pînă cînd Lazăr a spus : „Acum să ne rugăm, frați și surori, celui care plîngînd poate să ajute prin lacrimile sale la o mai apropiată înțelegere dintre mai-marii noștri. Dacă Satanail este crud, fratele lui este milostiv și lacrimile noastre îl mișcă.“

Am văzut în ochii oamenilor acestora buni de tras în țepă și de spînzurat, urmele trecutei patimi trupesti, priviri cu priviri se căutau, surîsuri cu surîsuri, de apropiere, de pocăință și vină. Figuri de oameni bărboși cu ochii sălbatici domoliți, dar în ei cu neliniștea voluptății ; ochii de femeie, încinși ca de junci însărcinate, în alții stăruind ipocrizia, în alții nemulțumirea, tristețea și îndemnul către lacrimă. Erau și ochi nerușinați care mai căutau încă, alții în care pîlpîia conștiința și rațiunea. Spre învățător se tîri o femeiușcă subțire, palidă, care se aruncă cu fața la pămînt. A țipat, a molipsit și pe alții și popa Lazăr a aruncat vine de bou și nuiele în cercul celor ce voiau să se biciuiască. S-a înălțat plîns și geamăt, unii își sfîșiau hainele, alții își băteau joc de cei ce se biciuiau, pe cînd Kaleko lovi pe unul cu pumnul peste gură. Eram

în iad, privind nebuniile neamului omenesc și chinurile lui. Și multe dintre femei mă căutau cu privirile. Nu le atrăgea frumusețea trupului și tinerețea, ci înfățișarea mea de sfânt. Păream ca un mieluşel între lupi, dar adevărul era altul : eram și mai de plîns, pentru că oamenii aceia nu cunoșteau adîncimea păcatului, și nici n-o căutau în deznădejdea Iscarioteanului. Vai de îngerii căzuți, dar și mai vai de acela care intră singur în iad, pentru a căuta înțelepciunea !...

După toate astea, frînți de oboseală, am plecat spre turn și mi-am zis : „Omule, deoarece totdeauna ai fost păcătos, cum vei putea înțelege păcătoșenia ta ? Iată, acum o vezi. Sîmbătenii au dreptate, Dumnezeu singur nu s-a sfătuit cu tine, nici cu vorba, nici cu gîndurile, cu el a vorbit și Diavolul. Chiar și în Tavor a fost Diavolul, așa că ți-a dărimat credința...”

La o vreme m-a chemat popa Lazăr. Ne-am îndepărtat și, întrebîndu-mă cu bunăvoință, zise :

— De cînd caut un asemenea cărturar. Pentru că nici eu, nici Teodosie n-am fost cinstiți cu știința scrisului. Te iau ca să scrii învățătura pentru urmași.

Am cerut să mă gîndesc, dar el zise :

— Te-ai speriat oare de ceea ce facem ? De vreme ce cauți adevărul, trebuie să ai puteri să-l înduri. Oamenii aceștia sînt puterea. Din ea se naște cuvîntul nou, pentru că omul este ca fierul, trebuie să fie topit, ca să iasă curat. Așa a fost și Fiul. S-a spus că piatra pe care au nesocotit-o zidarii s-a făcut capul zidului...

Mi s-a isprăvit cerneala, așa că am cules căline ca să-mi fac alta. Am mers pe lingă poieni și am văzut o căprioară cu ied. Căprioara a luat-o la fugă, dar iedul a rămas pe loc, nu văzuse încă om și ochii lui erau ca ochii de copil. M-am necăjit că n-am arc sau altceva să trag, deoarece sînt mereu flămînd. În fiecare zi mănînc doar un pumn de mei fiert în apă sau ciorbă de fasole. Chiar focul îl aprind cu teamă. (...)

Am devenit pisar, dar n-am învățat ceva nou din înțelepciunea crătunarilor ¹ — numai minciuni — omul să se dedea liber plăcerilor și păcatelor. Oamenii aflau mulțumirea în biciuire, în plinsete, în rugăciuni pentru curățire. Astfel se imblinzeau. Am înțeles că omul își iubește suferințele și că, asemenea lui Iov, vrea să dea vina pe Domnul. Dar unde în altă parte erau iertați demonii ce-și făceau de cap în libertate? Printre simbăteni erau și fugari din Rumelia, care își pierduseră familiile, oameni fără speranțe trăind din pomeni pe lângă biserici și mănăstiri, amețiți de taina pe care o făgăduia erezia. Ființă fără taină nu se poate. Popa Lazăr o știa și se sprijinea pe acest lucru. El era mintea și răufăcătorul, Kaleko era desfrinat și aspru, pedepsea cu bătaia, dar îl asculta în toate pe răspopit. Simbătenii furau lucruri, mîncare, animale pe care le tăiau, se dedau la lăcomie și încăierările, certurile dintre bărbați pentru femei și dintre femei pentru bărbați erau groaznice. Și Arma se bătea pentru mine, iar grecul pîndea să-mi facă de petrecanie, dar se temea de învățători.

Cînd am început să mă hrănesc din destul cu carne și pește, pe care-l pescuiam singur și am devenit apropiatul popei Lazăr, am prins să amîn fuga și încet-încet m-am obișnuit, deoarece a început să-mi placă viața asta. Soarele mă încălzea, pămîntul mă hrănea cu puterea sa. Zi după zi trecea și cu ele și deznădejdea și chinurile minții după taina lumii, așa încît eu însumi nu puteam să mă recunosc. A murit fiul lui Hristos, în locul lui trăia un batjocoritor, un lacom. M-am făcut voinic, nu mă temeam de nimic, ba am început și eu să domnesc. Și, odată, cînd m-am privit într-un lac, am început să rîd. În ochii mei, Diavolul joacă lumini viclene, fața odinioară palidă, acum e oacheșă, gura s-a îngroșat, barba mi-e deasă și încrețită. „Iată-ți plăcerile pămîntești, bătătorește ca o fiară pămîntul ăsta, simte mîngîierea soarelui, alintarea vîntului, ploaia caldă roditoare și mirosul pădurii mulțumite — monstru verde, făcut

¹ Ereticilor.

să nască, să ascundă și să indulcească. Aceasta-i taina celor două lumi — să nu se împartă în minte și suflet, ci să găsești plăcere în tot. Aici este raiul și iadul, rai pentru cei puternici, iad pentru cei slabi ! Oare, într-adevăr, tu ai fost monahul Teofil sau el a fost doar o nălucă ?“ Așa mi-am spus și nu știu de unde a răsărit demonul negării de a alungat oamenii și lumea cu dispreț. Copiam predicile, luam în rîs înțelepciunea crătunarilor și strecuram în ea îndoilele mele, îmi aminteam tot mai des de părintele Luca și admiram lipsa de cuviință a țilharului. Celelalte amintiri din minăstire, Teodosie și Eftimie, bucuriile și vedeniile dumnezeiești le-am lepădat din mine. Și am început să iau în glumă chiar frumusețea și să nu mai plec urechea la cîntecele păsărilor. Învățam cu osîrdie și am devenit un arcaș renumit. Străpungeam cu săgeata totul, iar cuțitul nu-l lăsam de la brîu.

În sat se afla o clădire mai bine păstrată, avea patru pereți tencuiți neted, zugrăviți cu călăreți și ciini care goneau un mistreț. Împreună cu Arma am rînduit-o cum am putut și a devenit casa noastră. Am așternut-o cu piei de animale sălbatice și am făcut un pat frumos. Cu învoirea lui popa Lazăr, am trăit cu Arma ca niște soți, dar n-o lăsam singură. Mergea cu mine și la vînătoare și la pescuit din pricina lui Panaiotis. Acesta era hoț de vite și de cai, umbra după furțișaguri, dar din ce fura puțin aducea.

Într-o noapte cînd am chinuit trupește pe Arma, ea a început să mă roage s-o las în pace și zise : „Ai fost Satana. Cel cu copita de capră se ascundea în tine, ucide-te-ar Domnul ! Cum m-am înșelat ! Unde a rămas Eniu, cel pe care l-am iubit pentru neprihănirea lui ?“ De atunci s-a temut de mine, dar și eu eram mai puțin gelos...

Au trecut trei luni și a început să jînduiască după un copil. S-a apucat de farmece cu șerpi, culegea buruieni de ale zînelor pentru leacuri, le usca în buchete pe pereți și mă blestema pentru chinurile la care o supuneam. A început să se roage ades, să mă privească cu ochi răi, să plîngă :

— Ce ai de plîngi ? întrebam eu.

— Nu mă iubești, zice, strigoiule ! Și apoi la ce mi-e de folos sălbatica ta dragoste ? Am căutat un ales și am dat de un vampir, de un porc mistreț. Numai de m-ar scăpa Panaiotis de tine.

Doamne, de ce ai făcut astfel pe om, să jinduiască după ceea ce este mai puțin vrednic ?...

Devenisem crud și, ca și tata, nu dădeam ascultare sufletului. Dar puteam oare s-o iubesc pe Arma, așa cum voia ea, de vreme ce nu eram nici un fel de sfînt ? Și de ce a lăsat minciuna să-și facă loc între noi ? Oare pentru că *însuși nu credeam că sînt Iskarioteanul*, sau pentru că o socoteam pe Arma nevrednică să împartă cu mine taina mea ?

Kaleko și popa Lazăr se duceau la Tîrnovo cu aleși și alese. Mergeau pe la boieri, demnitari și negustori bogați ca să cîștige sprijinitori, pentru că le aduceau văduve și femei despărțite pentru plăceri trupești. Numai să fi vrut, m-ar fi luat, dar din răutate și din dispreț îmi plăceau mai mult ruinele vechii așezări de aici, decît slăvitul Tîrnovo. Priveliștea de aici mă ducea spre meditare plăcută. Hoinăream pe ulițele așternute cu lespezi mari, dar năpădite de buruieni, printre coloanele căzute și printre marile pietre cioplite, mai ales dimineața, cînd așezarea înrourată semăna cu un cimitir, unde fusese îngropat ceva necunoscut de mine. Într-o zi am dezgropat o minunată statuie a unui băiat. Am curățat-o de țărîină, am așezat-o cum trebuie și marmura strălucea ca un duh alb, readus la viață. Și cînd îl admiram mi-am șoptit : „Acesta ești tu. Uită-te cît ești de frumos. Nu se află fiare sau păsări mai frumoase ca tine. N-ai nume, dar ești un ideal veșnic, deși ești fiară !“ Și statuia mi-a devenit cea mai apropiată ființă...

Într-o noapte grecul a sfărîmat-o pentru că Arma îi spusese cît de mult o ador. Kaleko mă sfătuisese să sfărîm acest idol pentru că cei ce domnesc sînt geloși pe tot ce admiră supușii lor și vorbesc despre un adevăr deosebit de al lor. Atunci am simțit dorința să-l ucid pe grec...

Și fără asta Panaiotis mă pîndea și-o îndemna pe Arma să mă părăsească. Și iată, într-o zi, cînd prindeam pește în riuleț, iar Arma împlotea opinci din coajă de tei la umbra sălciilor, l-am văzut pe grec lîngă ea. Cine știe de unde răsărise. Am lăsat vîrșa și mi-am luat arcul de care nu mă despărteam. M-am ascuns după un frasin și am strigat Armei să vină la mine. Panaiotis m-a văzut și a scotocit sub haina lui cea lungă, unde ascundea o spadă romană. Se apropia amiaza și umbrele erau scurte. În pădure cădea ploaie de raze și străluceau poienite însorite, așa că se vedea în adîncime. Grecul i-a spus Armei ceva, dar ea sta la îndoială dacă să rămînă sau să vie la mine. Eu am strigat-o iar, și ea a pornit cu pași rari. Atunci grecul s-a pitulat în spatele ei și s-a întors spre mine cu spada scoasă. Sau nu zărise arcul sau se prostise de ură. Am văzut că era cu pieptul descoperit. Sub barba roșie i se zărea, alb, gîtul cel gros, unde nu-l prinsese soarele. Acolo am țintit. Iar săgeata era lungă, cu pene de cucuvea și cu vîrf ca o andrea groasă. L-am așteptat la cinci pași și am întins coarda. Cînd i-am dat drumul a zbîrniit, așa cum zbîrnie un bondar mare în pădure, și s-a auzit un strigăt înfundat. Panaiotis s-a înălțat în vîrfurile picioarelor, barba-i roșie s-a întors în sus, a scăpat spada și a apucat săgeata cu amîndouă miinile. Sîngele a țîșnit pe gură, dar săgeata n-a ieșit și grecul a căzut în genunchi. L-am dat gata cu spada lui...

Arma, văzînd că l-am ucis, s-a repezit la mine cu blesteme și plîsete, i-a luat în mîini capul despicat și a început să strige spre turn, ca s-o audă. Am lovit-o peste față, a căzut, a înțeles că sînt gata s-o ucid și pe ea și s-a domolit. Am silit-o să apuce pe primul ei amant de picioare și așa l-am dus pînă la vilcea — să-l mănînce lupii și vulpile. După ce l-am aruncat, Arma și-a adus aminte că Panaiotis are bani, și m-a silit să ne întoarcem. I-am luat punga cu doisprezece perperi și mulți groși. I-am întors-o : „Dacă mă dai de gol, i-am zis, am să te ucid, dar să știi că și tu ești părtașă pentru că ai luat banii.“ A jurat să tacă și

în timp ce mergeam spre râu, suspina și se uita la mine
ca o cățea bătută...

Nu-mi pare rău de Panaiotis, cum nu-mi pare rău nici
de Dorosie sau de Șeremet-bei și de oamenii lui, pe care
i-am ars de vii,

nici de Asa, nici de agarenii pe care
i-am ucis la hore, pentru că Dumnezeu
nu mi-a dat nici o asemenea înțelepciune
și putere ca să fac altfel în această
păcătoasă lume a
Diavolului.

M

Săptămîni la rînd l-am visat pe grec, asudam în somn și strigam — mă judeca sufletul. Dar dimineața mă trezeam asurzit de răutate și-l uram fără saț. Rînjeam la Eniu cel mai dinainte, pe care îl negam și îl disprețuiam. A mers așa pînă cînd tilharii ne-au atacat pentru femei. În pădurile de lîngă Tîrnovo erau mulți ucigași și hoți. Oastea împărătească n-avea nici o putere, pentru că și desetnicii și stotnicii și birnicii tilhăreau ei înșiși sau prin năimiți. Într-o seară ne-au înconjurat în turn tilharii. Strigau : „Popo, dă-ne femei ca să ne facem frați cu voi.“ Popa Lazăr și Kaleko îi sfătuiau să plece în pace. „Sîntem săraci, ce o să ia de la noi ? Dacă se fac frați să arunce armele și să vină.“ „O să vă ardem de vii !“ — au zis și au pornit prin pădure ca să adune lemne și să dea foc turnului. Kaleko a înarmat pe bărbați cu sulite și arcuri. Ne-am așezat în spatele meterezelor și eu am lovit cu săgeata pe unul în spate, pe altul în ochi de a sărit ca un ied pe jumătate înjunghiat și a zbierat. Din ziua aceea am încetat să-l mai visez pe Panaiotis, iar pentru husari ¹ nu mă chinuiește sufletul. Cum au fugit, popa Lazăr și Kaleko au ținut sfat ca să afle care dintre frați sînt în legătură cu husarii și au aflat că este acela care purta haina boierească veche. Dar omul acela nu mai era printre noi. Așezarea a devenit pericu-

¹ Denumire utilizată în aceea vreme pentru tilhar.

loasă — trebuia să ne mutăm în altă parte. Dar a doua zi Kaleko și doi dintre ai noștri au dispărut, iar cînd s-au întors ne-au spus să nu ne temem — căzuseră la pace cu aceia. La urmă am auzit că au predat husarilor pe un neguțător bogat ca să-l jefuiască. Așa e lumea, „zace în răutate“. Este făcută de Diavol pentru jafuri și împărțire — tot ce este viu să se ia și să se împartă, să se hrănească prin moarte și să se mănînce unul pe altul. Gîndurile acestea mă îmbărbătau cu o veselie amară, astfel că mă bucuram de nebunia mea, ca leul de puterea sa. Arma mi-a devenit roabă și astfel a trecut toamna și iarna, pînă cînd, în cele din urmă, desfrînata a rămas grea și a început să mă roage să fugim de la simbăteni.

— Știu, zice, un sătuc în fundul munților. Acolo o să ne cumpărăm o casă cu banii lui Panaiotis. O să ne cununnăm și o să trăim ca niște creștini.

Eu însă am luat-o în rîs :

— Cum ai să te pocăiești, bisericește ? O să mărturisești popii cu cîți bărbați te-ai culcat, ce farmece ai făcut și de unde ai bani pentru casă ?

— Sînt gata, zice, la orice pedepse, ca să-mi scap pruncul. Îndură-te pentru el, nu ți-e drag ? Ai milă și de mine și de tine ! Să întoarcem spatele Diavolului, să fim singuri, să ne facem cuibul nostru !

Mă ruga în genunchi și-i era teamă de plodul din pîntecele ei — să fie mai bun decît noi, nenorociții. Aceasta este sfînt în femeie — nădejdea de a naște un om curat și nou. Fiecare vrea să fie astfel, regina cerurilor. Mare taină este această dorință, care arată ce este înalt în om. Dar atunci nici nu știam, nici nu voiam să știu și m-am încruntat. „Ce fel de prunc aștepți de la o desfrînată și un Iscariot ?“

Toată toamna și iarna adunasem la vînătoare piei de sălbăticiuni, de vulpi, lupi, de jderi și vidre, care prețuiam cel mai mult. Voiam să le vînd la Tîrnovo și așteptam prilejul să plec. Am aflat de la un simbătean, care venise aici pe la sfîrșitul lui martie, despre moartea zugravului

împărătesc, Todor Samohod. Murise de curînd și-l îngropaseră în curtea unei biserici. Nu m-a îndurerat atît de mult moartea tatălui meu, dar m-a cuprins curiozitatea, dorința să arunc o privire în casă, să văd unde locuise băiețușul cel frumos. Ceva nelămurit mă atrăgea spre trecut, dar pentru ce, nici n-am încercat să aflu. Am primit de la un simbătean rasă și camilafcă, mi-am rînduit lucrurile și am plecat cu popa Lazăr. Acesta își luase paznici, niște călăi, păzește Doamne, care au rămas în trecătoare să-l aștepte la întoarcere, iar eu m-am despărțit de el în orașul lui Asen și acolo am vîndut la iuțea pieile. Am luat destule parale, am lăsat jos voalul și am intrat în Țarevgrad cu niște monahi veniți în pelerinaj. Am pornit pe ulițele cunoscute, ca în vis, gîndind : „Într-o vreme, domnule, te speriașezi că ești antihristul care vine să nimicească lumea. Ai ajuns *antihrist*, dar n-o poți distruge și nu știi ce să faci cu furia ta. Dacă dai foc orașului și ucizi o mie de oameni, te vor ucide și pe tine și lumea va rămîne așa cum este. Nu-i mai bine să-ți faci seama singur, să te răzbuni pe Dumnezeu, pentru că te-a adus pe lume, sau, dacă ești făptură diavolească — pe Diavol ? Ai venit aici să-ți bați joc de Eniu cel mai dinainte și de tot ceea ce oamenii încă cinstesc, de ceea ce se chinuiesc și nădăjduiesc.“

Ziua aceea s-a întîmplat să fie luminoasă, soarele coboară către apus, crucea patriarhiei strălucește sus, dinspre ziduri și turnuri vine răcoare și se simte același miros urît pe uliți. Am întîlnit cunoscuți. Unii mi-au cerut blagoslovenie. I-am binecuvîntat, dar sub vîlul meu rîdeam : „Blagoslovenie de la Iscariot !“ Astfel am ajuns în fața casei noastre. Își lipise spatele de casa unui aurar care, se numea Koicio — tăcută, jalnică ; la ușă, vîntul de seară flutura pînza de doliu și dinlăuntru veneau încă mirosuri de luminări, tămîie și mort. La fereștrucă s-a ivit surioara. Se uită la mine și eu o cercetez. A crescut, seamănă cu tata. Ochii ei mari, triști, gulerul rochiei răsfrînt lasă să se vadă cît este de subțire și de fraged gîtișorul ei. Dragostea și jalea mi-au înțepat inima, dar rabdă păcă-

toasa, se bucură de răutate... Și Arma a fost ca tine, surioară. Cum să te iubesc ? S-a tras îndărăt de la fereastră, dar s-a întors curînd cu mama. Mă arată cu degețelul și spune ceva. Fereastra s-a deschis cu zgomot și mama zice : „Părinte, dacă ai venit pentru noi, poștește, intră !“ Glasul ei tremură, nădejdea îi strălucește în ochi, căci așteaptă vești despre feciorul ei. Ochiul de mamă mă cercetează însetat și aproape că m-a recunoscut. Stam ca o statuie, nu îndrăzneam să vorbesc, mă temeam că mă va recunoaște, oricît mi-aș schimba glasul. „S-a prefăcut în lup, măicuță, oița pierdută. Degeaba nădăjduiești ca fiul cel risipitor să calce pragul casei părintești ! Și cel din care m-ai zămislit era lup, dar cu nădejdea lui putuse să supună lupul. De la el este lupșorul din mine, măicuță, și de aceea nu ne iubim. Ce știi tu despre aceste taine ?“ Am întors spatele și mi-am amintit cum o rază de soare se stingea pe perete, deasupra ferestrei. Am trecut pe sub biserica patriarhiei și de acolo pe lîngă zidul cetății. Mă grăbeam, temîndu-mă ca nu cumva mama să mă ajungă, și să nu se închidă poarta de sub turnul lui Balduin. Cînd m-am apropiat, pe poartă intra un călăreț plin de praf, urmat de alți călăreți, fiecare fluturînd în vîrfurile sulitei flamura țarului nostru. Straja s-a grămădit pe lîngă ei și am auzit cum crainicul a strigat : „Suleiman a asediat Țarigradul, iar Zagorie e cenușă. Venim de la Borue. Faceți-ne loc repede...“ Copitele cailor au tropăit spre palat, ostașii au început să-și facă cruce și unul din ei îmi zise : „Nu știu cine ești, părinte, dacă nu cumva ești eretic dintre aceia, dar din păcatele voastre vin cel mult relele. De două zile uleiul din candelă se stinge. Nu-l primește sfîntul...“

Am coborît la vad, tocmai cînd legau barca pentru malul celălalt. Barcagiul împărătesc nu voia să mă treacă, dar l-am mituit cu un groș. Iantra, galbenă, cară ierburi și spumegă pe lîngă țarmuri. M-am gîndit că n-ar fi rău să mă fac și eu barcagiu. Ajunge să găsesc undeva un vad și drum de călători, o să cumpăr o barcă și o să mă aciuez într-o colibă. Cu astfel de planuri abăteam gîndul de la

mama și de la surioara mea, dar amîndouă îmi stăruiau în minte. Mă linișteam cu gîndul că cel cu două bărbi n-are să le lase fără plată și că unchiul nostru va avea grijă de ele. Dar ce o să se întîmple cu împărăteasa Ralița, dacă turcii intră în Țarigrad ? O vor duce în haremul unui păgîn să se bucure de trupul ei de lebădă... Ce a fost — a fost —, s-a dus și ea cu Eniu cel de odinioară. Celui de acum nu-i mai pasă de nimeni. Dar de ce am stat în fața casei părintești și am jucat acea comedie ? Ca să-mi bat joc de băiețașul cel frumos ? Nu mai există băiețaș, ai fost o minciună, ai fost fiul Diavolului, după cum a recunoscut tatăl tău. Poate oare Iscariotul să aibă mamă și soră, și dacă are, îndrăznește să li se arate ? Sufletul i se cutremură, dar demonul mîndriei îi șoptește : „Ești mucenic prin înfiorătorul adevăr, n-are nimic comun cu ele duhul tău singuratic, iar prin mărire ești asemenea fratelui lui Dumnezeu...” Mă uit — barcagiul a agățat la capătul bărcii icoana sfîntului Nicolae. Am întins mîna, fără să mă vadă și am aruncat-o în lantra. Uite așa, să nu aibă nădejde !...

Mă hotărisem să înoptez la mînăstirea „Sfînta Născătoare de Dumnezeu Odighitria“, care se afla în mahalaua ce se chiamă „Sfîntul munte“. Dar pînă să ajung, închiseră porțile mînăstirii așa că am căutat să înoptez în casele din afara ei. Zidiseră astfel de încăperi pentru că la hramul mînăstirii se făcea sobor care ținea o săptămînă întreagă. Am intrat într-o prăvălie goală ce mirosea a paie vechi. Înlauntru trei călugări, întîrziați ca și mine, aprinseseră un foc slab, mestecînd ceva și încălzindu-se. Unul dintre ei era beat. Cei mai în vîrstă zise :

- De unde ești, frate, din ce mînăstire ești ?
- Sînt de aici, zîc.
- Dar de ce ești fără adăpost ?
- Așa a vrut Dumnezeu.

Și am luat un braț de paie să-mi fac culcuș. Mi-a căzut punga, groșii zdrăngăniră și toți întoarseră capul spre mine. Cel mai în vîrstă se înveseli și făcu cu ochiul tovară-

șilor. Ochi înfundați, barba cărunță — fruntea nu i se vedea de păr.

— Noi, zice, sîntem de departe din țara lui Strațimir, am venit în pelerinaj. Fratele acesta a băut cam mult, abia l-am cărat și de asta am întîrziat. Păcate ! Doamne miluește !

— Păcate — zisei. Ce sînt păcatele voastre ? Mărun-țișuri. Vezi, dacă v-au crescut cozi, e altceva.

Acela a holbat ochii :

— Despre ce fel de cozi vorbești ?

— Nici despre cozi de cai, nici de boi, nici de catîri — și începui să rîd.

— Ție, zice, ți-a crescut ?

— Eu o am din naștere, sfințite părinte. Vrei s-o vezi ?

Scotocii în buzunarul rasei și de acolo scosei o coadă jumulită de vulpe, rămasă de la pieile ce vîndusem. Am bițit-o între genunchi, atît cît s-o vadă și iar am ascuns-o.

— Ia, tu, cel mai bătrîn, zisei, vino încoace să-ți prezic cînd o să fii spînzurat.

Cei trei începură să-și facă cruce.

— Dar pentru ce-or să mă spînzure ?

— Pentru credința ta, poate chiar miine.

— Eh, zice, nu glumi, că Diavolul n-are altă treabă.

Lîngă ușa era sprijinită o stinghie cît o grindă subțire. Am luat-o.

— Hai, zisei, fiecare să-și ridice rasa, să văd dacă sînteți de ai noștri. Sculați-vă ! — și mi-am trecut prin minte să fac așa ca huhurezul. Au sărit toți trei în sus ; eu rîd cu hohote și mă îndrept spre ei cu stinghia. S-au înghesuit la ușa ca grinzile pe bolta podului și au pierit în întuneric. Am înțepenit ușa cu stinghia, m-am culcat, dar somnul nu mă prinde. Mă chinuie demonul, ba și foamea. M-am sculat să caut pe lîngă foc ce mestecau aceia și am găsit o jumătate de ciozvîrtă de pastramă. Era foarte sărată și uscată. Mă culc în paie să dorm și cuget : „Dacă agarenii au înconjurat Țarigradul, vor veni și aici. Minuni or să se întîmple... Omule, îți plac nenorocirile, îți place să te

bucuri de priveriști nemaivăzute, de nefericirea semenilor tăi și aștepti sfârșitul lumii cu mîngierea că tu vei fi ultimul!...” Cu asemenea gînduri am adormit. Pe la o vreme m-a trezit un urlat de ciine. Am ascultat : nici un ciine nu urlă, însă un surdo-mut se silește să vorbească : „Ai-a-i ! Ai-a-a ! mungu, ia-ia...” Striga din turnul mînăstirii ieromonahul Danail, nu murise, încă se luptă cu demonii. M-am uitat spre turn printr-o fereastră a prăvăliei. Se înalță întunecat, în patru colțuri. Deasupra lui lucește bolnăvicios sprinceană lunii, torcînd pe crenele păienjeniș albăstrui. Am zărit mîna nebunului mișcîndu-se printr-un meterez. Pe cine căuta ? Ieromonahul Danail nu mai avea vorbe, pentru că furia se sfîrșește cu amuțire. M-am întors la paiele mele. Iantra vuiește, călugărul geme și strigă, iar ecoul îi poartă nebunia. Erau bolnave sufletele omeniești și lumea întreagă !... „Tu caută să găsești vad cu drum de călători”, mi-am spus eu și am adormit. A doua zi m-am întîlnit cu popa Lazăr în Ustieto, unde așteptau oamenii lui. Aceștia, auzind că turcii au asediat Țarigradul, țîcîiau din limbă și se văicăreau ce plească vor lua agarenii dacă intră în oraș ! „Satanail a biruit pe fratele său. Prezicerile se împlinesc”, zice popa Lazăr și își trece mîna peste bărbuță. Era rară, neagră, iar el subțire, iute ca o nevăstuică. Vînduse ceara pe care o adunaseră simbătenii de la albine și cu banii

acea și-a cumpărat un catir. În Tîrnovo
toacele se luau la întrecere conduse de
clopotul cel mare al Patriarhiei.

Se făcea o slujbă pentru
mîntuirea orașului
împărătesc.

N

Am început să nu mai pot dormi. Noaptea ies din chilie și mă uit la stele, mîngîietoarele mele de odinioară. De acolo mă privește și mă judecă Dumnezeu. Și, aci îl rog, aci îl întreb, dar știu că n-am să primesc nici un răspuns. Iar pē pămînt e atita liniște, de parcă totul este ca mai înainte — nici jafuri agarene, nici luări în robie.

Cînd m-am întors în așezarea noastră, i-am spus popei Lazăr ce gînduri am și el a primit, cerîndu-mi să viu la slujbele de sîmbătă. Am pornit cu Arma să caut un vad de drum de călători și am găsit unul pe valea unui rîu ce se vărsa în Iantra, nu departe de mînăstirea „Sfîntul Ilie“, între două sate, dintre care unul se afla sub stăpînirea boierului Cernoglav. Am cumpărat o barcă, am bătut pari în rîu și am legat între ei o funie ca să mă țin, cînd apa e prea iute. Am săpat un loc de bordei, am înălțat apoi pereți de chirpici și i-am pus acoperiș zdravăn. În fața bordeiului am agățat mreaja mea de pescar și mi-am luat și un ciine de vînătoare. Dar din pricina muncii grele sau dintr-altceva, Arma a lepădat și iar am început să ne certăm. „Tu, zice, ești vinovat că nu avem prunc. Ce te-am rugat și ce ai făcut ? Ba ai cheltuit și banii.“ Iar eu m-am liniștit, știind că n-are să-mi orăcăie la cap un nebotezat.

Treceam cu barca monahi, bolnavi plecați să-și caute sănătatea la mînăstire, pelerini, slujitori împărătești (aceștia din urmă nu plăteau totdeauna cei trei aspri). Și animale

treceam. Am trăit liber în mulțumire și la simbăteni nu m-am mai dus nici măcar o dată. Nici n-am mai auzit ceva despre ei. Ce fel de lumină în plină beznă ? Socoteam că era mai bine să nu mă mai iau de gînduri, ci să mă bucur de traiul meu de acum, încrezător în puterea mea și a comorii lumii — și asta nebunește, nepăsător față de bine și de rău. Gîndeam așa ca să nu mă roadă conștiința...

S-a făcut mai frumoasă nevasta mea fără cununie, s-a îngrășat, a devenit trușă și cînd o priveam cît de iute aleargă de colo pînă colo cu picioarele arse de soare, mă mîndream : „Frumoasă femeie ai, bucură-te !“ Se făcea frumoasă afurisita și începu să mă îndemne să mergem la crătunari.

— Am să-ți tai capul, zisei. Tu singură m-ai rugat să fugim de la ei.

— Dacă nu vrei acolo, atunci să ne ducem la minăstire, să ne reîntoarcem la biserica noastră, să trăim cununați creștinește.

Tot despre asta aducea vorba. Am înțeles că iar vrea să fie însărcinată, și caută ajutor la ceruri. Cînd se întîmpla să treacă vreun călugăr, îl ruga s-o blagoslovească și-mi cerea să nu-i iau bani. Și iar a început să atîrne buruieni de leac prin bordei, iar s-a apucat de farmece și de descîntece. Ieșea noaptea pe lună ca să calce iarba pe rouă și să strige vorbe fără noimă pe care ea singură nu le înțelegea.

De la negustorii care cumpărau ceea ce prisosea din bucatele minăstirii, adunam legume și făină ; nu era nevoie să hoinăresc prin sate și nici să merg la Tîrnovo, iar din pescuit, jumătate dam monahilor, pentru că pînă la țărnul din față minăstirea era stăpîină. Iarna, cînd vadul îngheța, barca se zvînta sub rogojini și nu mai scoteam nici un ban cu ea. Atunci vînam cu arcul giște sălbatice, puneam capcane pentru jderi și beam vin minăstiresc în căsuța noastră caldă. Odată a venit tilharul Petko Ciukala să mă întrebe cînd trec negustorii sau birnicii împărătești ca să-i jefuiască. Îmi propunea să împărțim pe jumătate cu banda lui. N-am vrut.

Am trăit bine cu Arma în anii aceia cît am fost barcagiu, pînă în al treilea an, cînd au început necazurile cu Dorosie, arhimandritul mînăstirii. Aflase că am fugit din mînăstirea Kefalar — se pare că, din prostie femeiască, Arma însăși scăpase ceva. A început să mă certe că vînez în pădurile mînăstirii și că nu vin de sărbători la biserică. Mă învinuia că sînt eretic și bezbojnic¹, mă întreba mereu de unde sînt și ce făcusem înainte de a veni aici. Trebuia să plătesc dajdie pentru vad, pentru că riul era al mînăstirii — nu aveam dreptul să mă aciuiiez lingă el. Am făcut pe prostul, pe neștiutorul de carte, dar îi citeam în ochi că nu mă crede. Era un bărbat frumos — cu barbă mare, se purta curat și cu măreție, iar ticăloasa mea de nevastă îl privea prea lung, așa încît l-am urît și mai mult. I-am spus :

— Sfințite părinte, cum să venim la biserică în mînăstire, cînd este atît de departe ? Aprindem candela și ne rugăm, eu cu nevasta, așa cum ne pricepem noi în prostia noastră.

— De ce, zice, nu-ți lași atunci nevasta să vie la rugăciune și să ia cuminecătură, dacă ea vrea ?

— Nu pot s-o las singură prin pădure, părinte. Iar dacă venim amîndoi, s-ar putea să ne jefuiască tilharii, să ne facă cineva vreo pacoste. Tocmai la sărbători trec cei mai mulți oameni cu barca.

— Umbli cu înșelătorie, zice, cine-l iubește pe Atotputernicul, găsește el vreme, măcar o dată pe an...

Și a plecat minios. Uite așa ne tot pîndeam, eu cu arhimandritul, și prin el cel cu coarne iar s-a băgat în viața mea, așa că am devenit ceea ce sînt acum eu, nebunul...

În vremea arșițelor după sărbătoarea Schimbării la față, pusesem cîrlige ca să prind un somn, în jos, pe rîu. Îl hrăneam ca să-l învăț la mortăciune, și după ce a mîncat

¹ Ateu.

de câteva ori, am agăţat mortăciunea de cîrlige iar la capătul sforii am legat tigva. S-a prins păgînul spre prînz şi s-a băgat într-o gaură sub mal. Mă temeam să nu rupă sfoara şi m-am întors s-o iau pe Arma să mă ajute să-l scot. Socoteam cîţi groşi pot cere de la monahi, iar pămîntul îmi ardea tălpile. Dacă nu-l cumpărau călugării, pînă seara, atunci somnul se strica. Iar deasupra mea se tot răsuceau nişte nori albi şi în zvîrcoleala lor lua chipuri de monştri din vechime şi asta-mi făcea şi mai multe griji. Cîinele de vînătoare a început să latre aşa, cum făcea totdeauna cînd sosea un călător la vad.

Merg eu pe lîngă mal şi mă gîndesc că trebuie să iau suliţa ca să străpung somnul şi pentru orice întîmplare să mai iau nişte sfoară şi o prăjină lungă. Mă uit, barca e la podeţ, dar nu aşteaptă nici un călător. Cînd am intrat în curticică am auzit cîinele mîrîind în umbra straşinei, iar în căsuţă şopotind un glas de bărbat. Şi parcă ceva care fişie, cineva care geme. Am dat un picior uşii. Nevasta trîntită pe pat şi Dorosie peste ea, reuşise s-o dezgolească, dar sutana îl împiedica, aşa că şi-o sumesese... Nu-mi amin-tesc ce am răcnit la el, aşa că l-am apucat de barbă. Era voinic şi sub rasă purta o spadă scurtă, dar acum o lăsase, o dată cu camilafca, pe sobă. Au zburat buruienile, patul s-a făcut praf — eu deasupra, el dedesubt sugrumîndu-ne ca nişte lupi. Măsuţa a căzut şi cuţitul cu care spintecam peştele mi-a lucit în faţa ochilor. Dorosie l-a înhăţat, m-a înţepat în umăr, dar nu-şi luase vînt, astfel că ascuţişul s-a înfipt uşor. Am înţeles că unul din noi doi nu va ieşi viu de aici, am reuşit să-i răsucesc mîna puternică şi să apuc cuţitul... Iartă-mi, Doamne, furia aceea sălbatică şi faptul că o mărturisesc fără ruşine. În ea era şi ura faţă de Dorosie şi ura faţă de ipocrizia omenească, şi faţă de Tine, pentru că ai nimicit cu lumina Tavorului credinţa şi duhul din mine însumi din pricina neputinţei şi disperării mele în faţa crudei Tale taine, şi furia faţă de Diavol — tot

ce-i mai rău, venit din ce-i mai bun în sufletul meu. Și l-am înjunghiat pe călugăr, acolo jos, pe podeaua de lut, așa cum se junghie mielul la Sfântul Gheorghe...

Nu vreau să spun mai multe despre asta. Diavolul sta în spatele meu și șoptea : „Uită-mă și pe mine, cum l-ai uitat pe Dumnezeu ! Fă-te creatură fără minte că ai să scapi de conștiință. Și de ce te chinuiești cu pana ? Dacă nu știi pentru ce este făcută lumea, de ce

înșiri vorbe goale pentru o dulce înșelare
a sufletului său ? Doar din cuvânt este creată
lumea, prin cuvânt o înțelegem și dacă
acesta este minciună, minciună este
și lumea !“

O

Pină seara a zăcut Dorosie lungit acolo pe lutul podelei acoperit cu un țol de păr de capră, ca să nu-l scuipe muștele și să nu-i privesc gitul tăiat. Arma plîngea și se zbuciuma, aștepta s-o înjunghii și pe ea. Am izbit-o după ceafă și am tîrit-o de păr în curte. Apoi, după ce m-am spălat în rîu, am pus-o să sape pomesteala plină de sînge și să spoiască din nou pereții. „Am ucis pînă acum pentru tine, zic, două suflete, cățea ! Singură ai vrut să te culci cu călugărul. Trebuie să-ți fac și ție de petrecanie, ca să scap de rău și lumea și pe mine.“ Mă privește supusă, și în privirea ei zăresc parcă mulțumire...

Cum s-a întunecat, am umplut sutana lui Dorosie cu pietre, l-am înfășurat în rasă și l-am aruncat în rîu. M-am culcat pe laviță — era întuneric beznă, întuneric și în suflet. Rîul plescăie și mă face să turbez. Mai înainte mă adormea, dar acum gîndul mi-e la el — nu cumva să arunce la mal pe cel înjunghiat. M-am sculat să cercetez, m-am plimbat pe lîngă mal și mi-am amintit de peștele meu, de somn. Nu e rău ca mîine dis-de-dimineață să-l duc la mînăstire, ca să vadă de ce m-am ținut ieri. M-am dezbrăcat și l-am scos din apă. În zori, l-am pus în barcă și am spus Armei să nu iasă afară din colibă. Tocmai trăsesem barca la celălalt mal, cînd văzui că un călugăraș se pregătea să treacă cu calul peste pîrîu... L-am strigat :

— Ia te uită ce somn am prins. Întoarce-te să-l ducem la mînăstire acum cît este proaspăt. Toată ziua de ieri m-am căznit pînă l-am prins.

Călugărașul, ca o lăcustă neagră, se holbează la somn și înghite în sec.

— Nu pot, zice, că am pornit spre luminăția-sa boierul, să-l caut pe părintele Dorosie. Trebuia să se întorcă azi-noapte, dar n-a venit, iar preacuviosul egumen îl cheamă pentru nu știu ce treabă.

— Ai vreme, zic eu. Să încărcăm somnul pe cal și să-l ducem. A doua oară nu mai prind unul ca ăsta. E gras ca un porc.

S-a înduplecat, așa că am vîndut somnul în mînăstire și curînd-curînd ne-am întors cu călugărașul. În drum mi-a povestit că boierul Stan Cernoglav îl iubea mult pe Dorosie și desigur că l-a oprit la el. Părintelui îi plăcea să mănînce, iar în casa boierească găteau de minune. Boierul era ctitor al mînăstirii, dar nu trecea pe aici, ci prin satul lui, pentru că pe acolo avea drum bun pentru caleașca boierească. Dacă părintele Dorosie a plecat azi cu caleașca, aveau să se încrucișeze...

În ziua aceea n-am mîncat din pricina unor presimțiri, și parcă dinadins Arma gătise o mîncare bună și mă tot chema să mănînc. M-am supărat și am aruncat oala cu mîncare în rîu.

Spre seară călugărașul s-a întors.

— A trecut ? — strigă el.

— N-a trecut. Nimeni n-a trecut.

— Ieri dimineață, zice, a pornit-o încoace. Să-l fi prins tilharii ținîndu-l pentru răscumpărare ? Ferește, Doamne ! Așa s-a întîmplat cu egumenul de la mînăstirea Plakovo. Și de cîte ori nu i-am spus părintelui Dorosie să nu plece singur și pe jos.

S-a dus și m-am mai liniștit. „Tilharii l-au prins pentru răscumpărare...” Am rugat-o pe Arma că dacă se întîmplă ceva, să spună că Petko Ciukala mi-a cerut să-l anunț cînd trec pe aici negustori și birnici.

— Și ține minte, îi zic, dacă mă dai de gol, ai să atârni și tu în aceeași spînzurătoare !

Au trecut două zile. A treia zi a căzut o ploaie, riul s-a umflat, l-a dus la vale pe Dorosie și l-a aruncat pe mal lîngă moara mînăstirii. Din nou am învățat pe Arma ce să spună și iată că spre prînz a sosit boierul însoțit de fiul său și de străjeri. Cu ei au venit egumenul mînăstirii și încă doi bătrîni.

Cernoglav și-a oprit calul alb în fața mea, mai-mai să mă calce. Imbrăcase armura de luptă, pe piept strălucesc oglinzi de te orbesc. Barba lui era desfăcută în două, ca a țarului. Ciinele lătra, părinții mă priveau ca niște cucuvele.

— De ce, eretic blestemat, l-ai junghiat pe sfîntul părinte ?

— E păcat, zic, luminăția ta, să-mi arunci în spinare o asemenea fărădelege. Cum să mă leg de părintele Dorosie ? Că doar el m-a lăsat, cu milostivire, să-mi scot hrana cu barca asta, tot el se ruga pentru mîntuirea noastră, pentru că sîntem oameni proști și de nimica ?! Cum să ridic eu mîna asupra binefăcătorului și apărătorului meu ?

— Minți, strigă el, fiu al Diavolului ! Ești eretic și ciine. Și mutra ți-e de eretic. Deși ești asemenea lui Dumnezeu, pe ea se vede pecetea Diavolului. Răposatul Dorosie mi-a spus cine ești și ce ești. Ai fugit din sfîntul lăcaș din Kefalar și l-ai înșelat pe Domnul-Dumnezeu ! Luați-l, zice. Prindeți-o și pe mătrăguna lui păgînă !...

Străjerii m-au legat, după care au scos-o și pe Arma din colibă. Să te miri și nu altceva, cînd a apucat să se pieptene și să se primenească cu ilicul ticăloasa mea de nevastă ! A apărut, cu ochii plecați de parcă se rușina de atîția bărbați și s-a înfățișat smerită în fața boierului.

— De ce ați venit, zice, oameni buni ? Ce rău am făcut ? Credem în Mîntuitorul nostru și în el nădăjduim. Plîngem cu lacrimi amare pe răposatul nostru apărător în fața lui Dumnezeu, părintele Dorosie. Petko Ciukala, ucigașul, el a făcut-o. Da-r-ar cel cu coadă, să-l silească să se spînzure ! Lovi-l-ar boala și topi-i-ar oasele de viu !

Și mereu blestemă, își frînge mîinile și-l plînge pe Dorosie.

Boierul o privește și își răsucește mustața mare cît un caier de lînă. Fecioru-său, și el călare, caută cu două degete mustăcioara-i neagră, dar ochii îi rămîn la Arma.

Credeam că o să mă scape cu iscusitele ei prefăcătorii și minciuni, dar părinții din minăstire nu s-au prins.

— Să spună care preot i-a cununat și unde le este dovada ?

Iar noi nu aveam nici măcar inele, nici de aramă și nici de fier.

Am început la rîndul meu să mint, că dovada de căsătorie cu pecetea ei cu tot am pierdut-o, iar inele am împrumutat de la prieteni doar pentru slujbă. Boierul a poruncit să fie cercetată coliba, dar străjerii nu au găsit nimic. Atîta doar că lutul era proaspăt. Arma a spus că a lipit pe jos pentru ziua Schimbării la față, așa că nu aveau probe. Atunci Cernoglav a rînduit ca unul din oamenii săi să ia în primire vadul, iar pe noi ne-au dus spre casa boierească. Seara m-au închis în turn, iar pe Arma în hambar. Pe drum însă nu i-au legat mîinile.

A doua zi luminăția-sa m-a scos la judecată sub un stejar din curte. Mă uit eu — Arma nicăieri. Boierul s-a așezat pe scaun sub stejar ; în fața lui stăteau bătrînii satului, în spate nevastă-sa, feciorul, cele două fiice și popa, iar de jur-împrejur copiii — să asculte și ei.

— Dacă tu, ereticule, zice, l-ai ucis pe părintele Dorosie singur, sau cu tilharul acela, asta o să se vadă mai tîrziu. Devreme ce recunoști că acela a venit, însemnează că v-ați vorbit. Nevastă-ta a mărturisit, rămîne să te auzim și pe tine. Spune cine ești, de unde ești și de ce ai fugit din sfîntul lăcaș. Să te obligăm să juri că vei spune adevărul nu putem, pentru că ești creștin de simbătă și nu crezi nici în sfînta cruce, nici în evanghelie. Să știi că dacă nu spui drept, o să te supun la chinuri. Uite călăul, și-mi arată un om gras, cu mustăți zbîrlite și nas coroiat, care sta în spatele lui.

Ziua e luminoasă, un vînt răcoros coboară din munți, dar natura e tristă, sfîrșit de vară cu cerul palid, tăinuind durere la chipul toamnei care sosește. Am privit fața nepăsătoare a comorii lumii, am simțit că și minciuna mea și a ei sînt una și aceeași, ascunsă în substanța ei, în materia ei, și mi-am zis : „Totul provine din pricina orînduirii ei : rău și bine, adevăr și minciună, fără hotar între ele. Dacă spun cum am ajuns la starea mea de plîns, nici ea, nici oamenii aceștia simpli nu vor înțelege și nu mă vor plînge. Dar unde s-a ascuns Dumnezeu ? El știe cine sînt, dar nu este nicăieri. Cîndva îi auzeam glasul, acum tace, se pare că nici el nu mă mai poate judeca, dar boierii și oamenii lui ?” Am tăgăduit că sînt eretic, pentru că acum nu mai eram eretic, iar despre ucidere n-am dat voie să se spună nici o vorbă. Tinerele boieroaice s-au strîns cerc, se uită la mine, șoptesc ceva și auzii zicînd pe una : „Eretic, dar atît de frumos ! Oare ereticii ăștia nu sînt monștri cu cap de cîine ?” Iar lumea ca o turmă care se odihnește după prînz, moțâie și așteaptă o priveriște crudă.

Au adus-o și pe Arma să depună mărturie împotriva mea.

— Spune, zice boierul, că faci parte dintre vrăjitorii crătunari, care se murdăresc în nunți ciînești, prin păduri și peșteri, Doamne iartă !

Și își face cruce. Cu el se închină și popa și toți își scot căciulile.

— Spune cum l-a ucis pe sfîntul părinte ? Tu ai recunoscut că te-a sedus ca să devii eretică, și eu o să te iert, pentru că pari înțeleaptă. Popa o să-ți dea o pedeapsă în care e vorba de post.

Ne uităm unul la altul, eu și Arma. Am crezut că a recunoscut, ca să mă piardă pe mine și să scape ea. Dar o auzii :

— Luminăția ta, boierule, uite crucea ! Nici prin gînd nu i-a trecut să se atingă de vreun om. Și de loc nu știu de unde este, ba nici numele lui adevărat nu-l știu. Mi-a spus că-l chiamă Eniu, dar de unde o fi, cît știți dumneă-

voastră atîta ştiu şi eu. A fost pescar, orfan, nu-şi aminteşte de maică-sa, nici de taică-său. Ne-am întîlnit la răscruce şi, una-alta, ne-am luat, că şi eu sînt orfană din copilărie. Am fost păstoriţă.

Minte, se gudură şi se linguşeşte, ca să stirnească milă. Boieroaica pufneşte răutăcios, şopteşte ceva la urechea boierului, el biţie din genunchi şi deodată dă din mîină.

— Minţi, femeie ! zice, cum să nu ştii de unde ţi-e bărbatul şi care este numele lui adevărat ? Dezbrăcaţi-o, zice, dezgoliţi-i spinarea ! Kărceak Kociu s-o atingă cu vîna de bou, să vedem cum o să cînte !

Şi cînd au dezbrăcat-o şi i-au dat jos pînă la brîu cămaşa de cînepă, s-a arătat alb acel trup scump şi diavolesc, s-au clătinat sinii ei luminoşi, pînă să-i ascundă în palme, iar umerii i-au strălucit ca nişte coline de zăpadă sub soarele de primăvară. Călăul a pus pe un străjer s-o apuce de păr şi s-o aplece, dar boierul mai că n-a sărit de pe scaun. S-a plesnit peste genunchi şi şi-a apucat mustaţa.

— Bre, zice, păi pe asta n-a văzut-o soarele, ce fel de vite a păscut ? Stai, nu da, Kocio. Poate că o să recunoască şi aşa.

Iar ochii lui erau ca ai cotoiului cînd prinde vrabia. Într-adevăr păguboasa mea era născută cu noroc. A sosit călare un monah, care s-a dus drept la boier. Era Manasie cel care privea pe furiş prin ferestruica chiliei ca să mă vadă gol cînd mă dedam la isihasm.

— Vin din sfîntul lăcaş de la Kefalar, măria-ta. Ieri, preacuviosul egumen de la Sfîntul Ilie a trimis un frate să aducă veste despre ce s-a întîmplat cu părintele Dorosie, fie-a lui împărăţia cerurilor ! Spun că l-ar fi ucis un eretic, fost monah de al nostru, miluieşte Doamne ! Aşa că am venit din porunca preacuviosului nostru egumen, Eftimie, poate l-oi cunoaşte. Îşi face cruce, mişelnicul, blagosloveşte familia boierească şi norodul : A dat poruncă, prealuminatul de Dumnezeu, ţarul nostru împotriva păgînilor simbăteni şi împotriva tuturor tulburătorilor turmei lui Hris-

tos. A citit-o încă de acum două zile în sfînta lavră, vestiarul Konko.

Boierul stă încruntat.

— Poruncă, zici ? Și ce spune ?

— Să fie prinși ereticii și să fie duși la judecată la Tîrnovo. Înaltul cler se adună în cetatea de scaun zilele acestea.

Nu-i era pe plac boierului porunca împărătească, îi lua dreptul să mai judece un eretic. Boierul ăsta, asemenea multor altora, domnea după bunul plac în catepaniconul¹ său, îi plăcea să țină scaun de judecată, jocuri de teatru și tot felul de priveriști pentru desfătare. A înfipt capul în piept, barba i s-a despărțit și mai mult în două.

— Eu, zice, îl judec pentru ucidere, iar pentru erezie îl voi preda temnicherilor împărătești. Tu, părinte, uită-te la el, poate că-l cunoști.

Manasie mă văzuse și mă recunoscuse de la început.

— Păi, de ce să mă uit la el, boierule ? Este fostul nostru monah Teofil, vînzător de Hristos și apostat. Îl credeam înecat.

Și a povestit pe larg cine sînt și cum fugisem din mînăstire.

Auzind al cui fiu sînt, Cernoglav m-a privit sălbatic :

— Nu se poate ca Todor Samohod să dea naștere unui asemenea făcător de rele ? ! De ce minți, mă, ciine blestemat, că n-ai fost eretic ? Tatăl tău dacă ar ieși acum din mormînt și te-ar vedea, ar voi să intre din nou în groapă, așa, de viu. Spune, de ce l-ai junghiat pe Dorosie ?

Am tăgăduit și boierul a strigat :

— Înțepe Kocio ! Pe ea las-o !

Străjerii m-au trîntit la pămînt și mi-au smuls cămașa.

¹ Domeniul catepanului — dregător al administrației centrale.

Călăul m-a pleznit peste spinare, cu vîna de bou pînă ce mi-am pierdut cunoștința. M-au udat cu apă și iar m-au întrebat :

— Tu l-ai ucis pe Dorosie ?

În vremea asta Arma se tîra în genunchi în fața boierului strigînd :

— Nu-l bateți, nu este el ucigașul, ci Petko Ciukala !
Dar bătrînii satului și ceilalți strigau :

— Bate-l, stăpîne, să recunoască. Bate-l ! — căci satul trebuia să plătească dușegubină¹ minăstirii.

În cele din urmă m-au crezut că nu l-am ucis pe arhimandrit și m-au închis în turn. M-am culcat pe burtă, spinarea îmi ardea, furia mă sugruma. Am jurat că dacă scap cu viață, o să-i fac de petrecanie boierului. Dar ce să fac cu Manasie ? Vor afla toți din lavră, și Teodosie, și Eftimie, întreaga cetate a Tîrnovei și maică-mea, nefericita. Cîtă vreme eram necunoscut, mă încredințam pe mine însumi că n-a existat nici călugărul Teofil, nici stihuitorul, nici băiețelul cel frumos, dar acum trecutul se întorcea, iadul venea...

Spîre seară a intrat la mine o slugă. Aducea o strachină cu mazăre și o farfurioară cu unt. Mă unge pe spate.

— Fiicelor boierului li s-a făcut milă de tine, zice. Ți-au trimis de mîncare. Iar nevastă-ta a cerut untul.

Am întrebat dacă Arma este încă în hambar.

— Nu este, au lăsat-o să doarmă cu femeile care slujesc la curte. Stăpînul a zis că nu a fost eretică. O s-o ia ca țîitoare pe frumoasa ta nevastă, frate, că se dă în vînt după femei vampirul ăsta bătrîn... Am să-ți aduc și apă și o pătură de la cai ca să te învelești...

Nu vreau să vorbesc despre chinurile pe care le-am îndurat în noaptea aceea, închis în turnul de la curtea boie-

¹ Amendă ce se plătea pentru omucidere.

rului. Era doar începutul. Așteptam soarta ca o fiară în cușcă și n-am dat geană în geană pînă dimineața, cînd în zori m-au pornit spre Tîrnovo să mă dea judecății. N-am mai văzut-o pe Arma și nici n-am mai auzit ceva despre ea. Era dușmanul sfințeniei și desăvîșirii bărbătești, ea însăși căutînd sfințenie...

Iar după ce m-au osîndit și m-au însemnat cu fierul roșu la Tîrnovo n-am mai avut dreptul să mă căsătoresc și am trăit fără cununie cu fel

de fel de femei, nefericite și de plîns
ca și mine, femei pe care le-am
întîlnit pe drumurile
din Rumelia cea
pustiită...

P

Cine știe, fraților, dacă într-o zi, cînd omul va cunoaște multe și multe taine ale naturii pămîntești și cerești, nu va afla ceva mai mult despre sine însuși, astfel încît să-și măsoare cumpătat faptele sale și să judece după dreptate pe frații săi ! Și este oare cu putință ca prin cunoaștere să devenim una în gînduri și dorințe și astfel să întoarcem raiul pe pămînt ?...

Spre cetatea de scaun a plecat și Cernoglav însuși cu caleașca, îmbrăcat cum se cuvine să fie în fața înaltului țar, precum și fiul său cu o ceată de străjeri și slugi. Tine-rele boieroaice s-au rugat să meargă și ele ca să vadă cum se judecă și se pedepsește la locul de osîndă, așa încît numai mama lor a rămas acasă.

M-au legat de gît cu o frînghie și m-au silit să merg în frunte, înconjurat de străji. Am ajuns la Tîrnovo după prînz și am intrat prin poarta lui Asen în orașelul dinlăuntru. Norodul era furios împotriva ereticilor și mai ales a evreilor — îi socotea vinovați de năvălirea agarenilor, pentru că l-au mîniat pe Dumnezeu — ieșise pe ulițe să-i întîmpine și să-i ucidă. Lărmuiau și adunau pietre, chiar și copiii, iar femeile erau cele mai aprige. În mahalaua evreiască se auzeau țipete — scoteau din case pe evrei. Acolo se ducea straja ca să domolească norodul, iar în fața caselor oamenilor de seamă, rude ale țarului, păzeau

oameni împărătești și nu dădeau nimănui voie să se apropie.

Cînd m-a văzut, gloata a înconjurat caleașca și a întrebat pe boier dacă sînt jidov sau eretic. Iar el zise cu glas tare : „Acesta este fiul zugravului Todor Samohod. Cră-tunar, creștin de simbăta, vrăjitor al Satanei. Este supus judecății țarului. Dați-vă la o parte !” Și a silit pe vizitiu să dea bice cailor, așa că am alergat ca un cîine, legat, peste podul de pe Iantra, pînă la baia orășenească unde se afla și temnița. Acolo m-au predat temnicerului împărătesc și castrofilaxului. Temnicerul mă privi și zise :

— Tu ești oare părintele bogomililor, căpetenia crătunarilor, care se leapădă de țar și de credință ? Spune ca să știu unde să te bag !

I-am spus :

— Nu sînt eretic, am fost adus din greșeală.

Dar boierul i-a povestit cine sînt. Atunci temnicerul împărătesc a vrut să mă închidă în metoh, dar catrofilaxul a rînduit să fiu aruncat în temniță.

M-au închis într-o chilie, plină cu tină, pentru că Iantra pătrundea înlăuntru, cînd venea mare. L-am rugat pe temnicer să nu-mi spună numele, deoarece aveam mamă și soră în Țareveț. Și el, după ce s-a încredințat că sînt fiul răposatului zugrav împărătesc, m-a lăsat într-o chilie mai uscată. Dar după cîteva zile temnița s-a umplut, așa că m-au dus în altă hrubă, în care era legat cu lanțuri, de zid, un turc, stotnic de akingii¹, luat în plean. Mi-au poruncit să-l hrănesc și să nu-i dau voie să strige noaptea. Agarcanul era spînzurat de miini și putea, dar era bărbat voinic, credea în Dumnezeuul lui, iar pe al nostru îl disprețuia. M-a privit ca un lup și cînd a înțeles că vorbesc grecește, îmi zise în vorbe stîlcite :

— Mie o să-mi taie capul pentru că am ucis în luptă un bimbașe al vostru. Dar tu ? Ai luat vreun suflet sau ai furat ?

¹ Căpetenie a o sută de soldați turci.

— Nu știu, zic. Nici Dumnezeu nu-mi cunoaște vina...

— Minți, ghiaur. Alah știe tot. Tot nu știți în ce stă vina voastră pentru că sînteți necredincioși. De aceea Alah vă dă în mîinile noastre.

M-au înțepat vorbele lui, dar m-am liniștit : „Ce știe despre Dumnezeu sălbaticul ăsta ?“ Mîinile i se umflaseră ca butucii, scoabele ruginite i se înfipseseră în încheieturi stînd așa agățat zile întregi.

— Ghiaur, zice, desfă-mi scoabele ca să-mi las în jos mîinile. Alah o să te răsplătească.

Mi-a fost milă de el, am tras resteiele de fier și cum și-a scos mîinile a ametit și s-a prăbușit.

— Hai, zic, culcă-te să dormi. Dacă vede temnicerul, o să mă pună pe mine în locul tău.

Dimineața l-am pironit iarăși de zid, iar el cînta un cîntec de-al lor : „Cine cade singur, singur vina poartă“. Și n-a mai întrebato despre vina mea. Aștepta în fiecare zi să-l ucidă, dar în curînd l-au schimbat cu un prins de-al nostru și am rămas doar eu în hrubă. A avut dreptate agareanul, m-a răsplătit Dumnezeu mai tîrziu, numai să-i vie rîndul că voi scrie și despre aceasta. Iar acum despre întîlnirea cu Eftimie și despre cum m-au judecat și m-au însemnat cu fierul roșu.

În aceeași după-amiază, de cum l-au luat pe turc, temnicerul m-a scos în curte. Mi-a turnat apă ca să mă spăl pe față, m-a pus să-mi scutur haina și să mă pieptăn. Curtea era plină de evrei și eretici ca o vîrșe de pește. Fac gălăgie, unii cîntă psalmi, alții plîng, se împotrivesc străjii și aceasta îi liniștește cu sulile. Fel de fel de lume din Tîrnovo și din alte părți, dar dintr-ai noștri sînt numai doi oameni.

Temnicerul m-a băgat într-o chilie așternută cu paie, poruncindu-mi să stau și să aștept. Peste puțin timp gălăgia din curte s-a domolit și am auzit că aduc pe cineva în beci. Un glas de afară zice, bătînd la ușă : „Dumnezeul nostru miluiește-ne pre noi !“ După glas am înțeles cine este acolo și am amuțit. Și iarăși : „Dumnezeul nostru

miluiește-ne pre noi !“ Ar trebui să răspund „amin“, dar blestematul meu de suflet nu vrea. Ușa groasă, prinsă în grinzi, a scîrțîit, s-a deschis și în fața mea a apărut Eftimie cu cirje și cu engolpion¹ peste rasă. Camilafca lui aduna păienjenişul de pe tavan. Am plecat capul și pironind ochii la picioarele lui așteptam în tăcere.

— Tu ești, fiule, Teofile ? De ce nu mă privești ? Te rușinezi sau întunecimea ți-e atît de dragă, încît nu vrei să ieși din bezna ei ? Sau mîndria așteaptă să se potolească în pierzania ta ? Sau ai ajuns să-ți fie silă de cuvînt, ție, care alcătuiai minunate mărturisiri față de Dumnezeu ? Nu cumva supremul dar s-a prefăcut în ac și otravă și îngerul a încetat să se mai lupte cu Satana, pentru că este învins și alungat din sufletul tău ?

Pentru fiecare suflet se află cuvinte care îl trezesc și lovesc în el ca niște ciocane. Omul este dăruit cu darul vorbirii și-i este hărăzit s-o caute veșnic pe cea adevărată, iar cuvîntul îi este dat mai presus de simțuri. Dar și împotriva acestuia se ridică gîndirea și chinuiește mintea. Am simțit că sufletul mi se înalță la aceste cuvinte ale lui Eftimie ; ca o rază de soare ce iese de după nori a strălucit înfiorătorul adevăr — bucuria mea de odinioară. Marele dar de a înțelege providența față de tot ce este viu și mort se prefăcuse în ac și otravă și însuși cuvîntul sărăcise ca o pădure brumărită de toamnă. Dar necredinciosul Iscariot care nu prețuiește nici acest adevăr, pentru că în firea sa este dușman a tot ceea ce-i înalt — s-a împotrivit și mi-a șoptit : „Ce este adevărul ? Arta și rugăciunile ? Sau dragostea ta față de aceea care te-a adus aici ? Spune cetățeanului acesta din Ierusalimul cel de sus să plece ! El este dator să se roage în genunchi pentru mîntuirea sufletului tău, căci s-a spus : oaia cea pierdută îi este păstorului mai scumpă decît turma. Să îngenunche pe paie precuvioșia sa !“ Iar Eftimie umplînd cu nimbul demnității sale chilia îngustă și întunecoasă a continuat :

¹ Iconiță de aur sau de smalt, pe care o poartă arhieriei pe piept.

„Am bănuir, Teofile, că te vei preda Diavolului pentru cunoaştere şi că vei atinge iadul, pentru că este de neînchipuit ca acela care caută pe cel de sus să nu privească şi în iad. Şi ştiu că fiecare din cei ce au asemenea dar stă la marginea nebuniei, pentru că pînă la sfîrşit, nu va afla cuvînt să spună în întregime ce a aflat. Este groaznică această predestinaţie, să fii într-un loc de osîndă, pe care singur ţi-l aşterni şi tu însuşi să devii măscărici şi judecător în faţa lumii. Chiar de cînd ai venit la arhondaric, ochiul meu sufletesc a văzut că nu erai făcut să fii monah şi că minăstirea nu este loc potrivit pentru tine. Iar eu, ca să-ţi încerc tăria, te-am dat anume părintelui Luca. M-am gîndit la ceea ce te-a dus la cădere şi am socotit că prea mult ai cerut, din mîndrie şi nepotolită nerăbdare de a cunoaşte tainele. Vorbeşte, fiule, spune de ce ai părăsit sfînta noastră lavră ? Nu cumva nu era o cetate sigură pentru duhul tău şi nu cumva printre fraţi n-ai găsit nici-unul demn de i-a încredinţa ispitirile tale ? Sau consemplarea cerului s-a arătat a fi stearpă pentru poet ?...”

Nu cu vorbe, ci cu piroane îmi înţepa Eftimie inima şi ceea ce am tăgăduit şi am vrut să uit, ieşea iar la iveală ; este adevăr sau rătăcire ? Minciună a fost oare lumea aceea de bucurie şi dulce chin, care cînta în mine, cum cîntă păsările primăvara ? Sau raţiunea mea, care m-a pierdut e mincinoasă ? Dar inima mi se asprise, o adăpa răutatea, precum umezeala adăpa zidurile temniţei şi le mîncă pe nevăzute. Şi adunîndu-mi puterile, mi-am înăbuşit inima şi i-am spus :

— Precucuvioşia ta, mintea îţi este înaltă şi pătrunzătoare. Nu voi tăgădui că ceea ce am auzit este, poate, însuşi adevărul despre mine. Dar spune-mi, ai văzut Tavorul şi cum ţi-a părut ?

Iar el, dîndu-se înapoi, s-a uitat la mine cu o privire pe care n-o voi uita şi a făcut semnul crucii, aşă că m-am gîndit : „Desigur l-a văzut, dar de ce n-a lepădat rasa ?” Şi a spus încet cu o durere tăinuîă :

— Nu cumva l-ai văzut, fiule ? Într-adevăr l-ai văzut ?

Și în așa fel a spus-o, că m-au trecut fiori prin trup. Iar cînd i-am povestit cum l-am văzut și cum mi-a doborît duhul și mi-a ucis credința, a ridicat mîinile și a rostit :

— Doamne, nu cumva a venit ziua în care lumina ta va orbi pe om, ziua celor mai cumplite încercări și căderi cînd omul va fi ca valul înălțat și zbuciumat de vînt ?

Atunci i-am mărturisit cum m-am dus la eretici ca să caut adevărul despre cele două lumi, dar despre ucideri nu m-am hotărit să-i vorbesc. Și pentru că răutatea iscarioteană șuiera, am adăugat ca să-l înțep :

— Preacuvioșia ta, grînda pe care trebuia s-o încercăm înainte de a trece peste ea s-a arătat a fi putredă și podul încercărilor s-a dărîmat, precum însuși vezi. Nu te socotești vinovat de asta ?

Așteptam să se înfurie, dar el m-a privit liniștit și a zis :

— Ce rost are să păzim păcatul cu strajă, dacă acel care-l poartă nu se poate păzi singur și nu se luptă cu el ? Nu lăsa să vorbească din tine cel viclean. Nu fratele Luca te-a adus în starea asta de plîns. Dacă arătarea puterii supreme n-a putut să-ți domolească mîndria, cine o va domoli ? Văd că nu a sosit ceasul pocăinței tale. Aceasta nu vine din poruncă din afară, astfel că nu-ți voi spune : „Pocăiește-te, ca să fii iertat“. Nu este altă putere care să te poată face să crezi în aceea ce a fost descoperit și copiilor, iar Diavolul a întunecat în cei vîrstnici. Știu cît este de dulce pentru om amarul chin al tăgăduielii și cît de săracă pare față de ea bucuria liniștită a virtuților. Hristos să-ți fie în ajutor, Teofile ! Satana este în tine și n-o să iasă lesne. Iar dacă nu iese, tu vei fi primul chip al viitorului monstru din *Apocalips*, omul cu putere nouă,

sălbatică, pe care lumea nu-l cunoaște, antihrist,

sosit pentru sfîrșitul ei... S-a închis în fața

mea înfiorătoarea ușă, a zdrăgănit

zăvorul, mi-a gemut

sufletul. S-a dus

Eftimie...

R

Nu-mi vor ajunge nici puterile și nici hrana ca să vă înfățișez totul pe larg, așa cum am început. Trebuie să povestesc pe scurt.

În ajunul judecății m-au pus în lanțuri și m-au dus în chiliile subpămîntene ale metohului, unde închideau pe monahii nebuni și pe hoții de avere bisericească. Acolo se aflau ai noștri și Bosota, poreclit Calcă-cruce. El și ucenicul său Ștefan propovăduiau erezia masaliană¹.

Înlăuntru — întuneric, miros greu și insuportabil, iar Kaleko și Bosota se certau fiecare zicînd că învățătura lui este mai adevărată. Unul striga : „Nu înșela oamenii cu mîntuirea, pentru că bucuri pe Satana și ajuți la o și mai mare nimicire a omenirii. Dacă înlături pe vlădică și boier, Diavolul se va sălăslui în popă și fecior !“ Iar celălalt ca din morișcă : „Proxeneți ai Sodomei, husari și hoți ! Slujiți lui Mamona, sînteți cufundați în tina depravării și vă socotiți înțelepți“. S-au luat la bătaie, lanțurile zdrăngăneau, însuși Satana rîdea înspăimîntător. După ce a trecut și bătaia ne-am culcat să dormim pe pămîntul mucegăit. Fiecare se răsuțește, geme, mintea se luptă cu gîndul la judecata de mîine și sufletul o liniștește cu nădejdi despre viața viitoare. Mi-a dat în cap : „Lasă-te în voia nebuniei,

¹ Erezie dualistă moderată apărută în Asia Mică în secolul al IV-lea e. n.

pentru că ea este și în prefacerile tale ! Cine ești ? Poetul sau ereticul și ucigașul ? Nebunia este cea mai adevărată pentru că nu are rost“. Dar nu-mi ieșea din minte Eftimie, mi-era dor de Eniu cel de odinioară, asemenea cerbului ce stă îndurerat deasupra izvorului secăt în zi de arșiță. Și cum zăceam și simțeam lanțurile reci pe trup, pe jumătate adormit și visător, am auzit suspine și vorbe fără șir ; cineva îmi vorbea, ca odinioară, când am adormit pe podeaua chiliei mănăstirești : „Tu ești acela pe care-l cauți. N-ai înțeles oare că nu se află lege, în afară de voința ta, care să te păzească de răul din tine, decât legea pe care tu însuși ți-o vei aplica ? În tine este și sfîntul, și ucigașul, lumea de sus și cea de jos. Pe cine vei alege ? Numai în această alegere ești liber ! Iar cel ce se încarcă de dulcea greutate a datoriei și a legii, nu mai caută libertatea. El s-a eliberat pe sine însuși, acum nimeni nu rîvnește ceea ce nu-i trebuie. Stai în prestolul tău și încoronează-te cu slava ta !... Aliluia, crede și slăvește numai pe Dumnezeuul tău cel fără nume și fără biserică. Ai uitat oare că El îți aducea cele mai curate bucurii, atunci când nu deveniseși încă Iscariot, și-ți descoperea dulcile taine ? Tu îl socoteai al tuturor, dar El este numai al tău, pentru că fiecare îl vede după firea lui, fiecare în felul lui... Oare nu pentru el ți-ai părăsit părinții și ți-ai acoperit fața cu vălul negru ? Și pentru cine, dacă nu pentru el, ai scris stihuri ca să-i slăvești creația ? El este în toate vremile, deși poartă numele multor Dumnezei...“ Astfel de gînduri falnice mă bîntuiau și mi-am zis : „Acesta este glasul adevărului cel ferecat, pe care l-am hulit ! Ordinea mărească a creației lumii iar m-a umbrît. Iată soarta omenească pe acest pămînt ! Și pe cît e de plină de bucurie, pe atît de îngrozitoare. Aci sînt izvoarele credinței, frumuseții, artelor și zeilor, cununile cu care omul s-a împodobit și s-a despărțit de animal. Numai curățenia duhului pricepe scopul creației lumii în spatele nepotrivirilor“. Bucuria și curajul sufletesc m-a cutremurat, îmi venea să sar în sus, căci ori ce teamă în fața jude-

cății s-a topit. Mi-am adus aminte de acele cugetări ale mele din mînăstire, că trebuie să mă izbăvesc cu acel ade-văr, pe care numai inima îl știe, am privit cu alți ochi pe cel îngropat în șanțul viei noastre, iar pe mine însumi ca pe un nebun care merge printre lanuri de grîu și gră-dini cu fructe, dar adună iarbă amețitoare și piei de șarpe.

Numai că Diavolul, care pîndește ca un cotoi după șoa-rece și se preface că nu-l vede, lăsîndu-mă să mă bucur de noi speranțe de mîntuire, a tăiat zborul duhului, așa cum săgeata curmă zborul păsării. „Teofile, zice, gîndurile astea ale tale nu sînt oare cele dinaintea morții ? Mintea ta neputincioasă oare nu se înșală pe ea însăși ? Nu cumva ai uitat Tavorul ? Știi bine că mîine, dacă nu-ți taie capul o să-ți taie limba. Și cine îți șoptește astea ? Dar dacă sînt tot eu, ca atunci în biserica boierească din Tîrnovo ? Ce însemnează imnul acesta despre scopul orînduiei lumii ? De vreme ce singur îți faci lege pentru tine, ce legătură are asta cu creația lumii, a cărei orînduială nu o cunoști ? Nu înțelegi că din moment ce te așezi pe prestolul tău, Dumnezeu și măreța ordine a lumii nu mai au nici un rost ?... Și cine a fost primul care a vrut să-și pună pres-tolul mai presus de nori și să fie asemenea celui înalt ? Nu sînt oare eu ?...”

Am sărit în picioare de chin și amărăciune. Parcă sufle-tul meu intrase încă din viață în focul gheenei, și mi-am amintit cuvintele arhistrategului Mihail, pe care le-a spus Născătoarei de Dumnezeu în iad : „Cine se închide în temnița aceasta, este uitat de Dumnezeu“. Și mi s-a părut că am scos un strigăt ca un geamăt pînă să treacă chinul. Atunci am văzut sulița unui străjer de afară, sprijinită de gratia ferestrei, ereticii rostogoliți ca niște snopi negri, bărbați puternici dar nebuni, pe care alți nebuni aveau să-i judece mîine. M-a apucat iarăși furia așa că mi-am strigat mie însumi : „Iarăși ai fost doborît, nefericitule ! Mîine Satana va fi ispititorul tău și își va bate joc de judecătorii proști ca și tine. Să te taie, ca să nu te chinu-iești în iadul pămîntesc !“ S-a făcut ziuă, o dimineață

ploioasă, și am auzit cum evreii închiși în temniță cântau psalmii lui David.

A venit castrofilaxul cu oșteni și s-au uitat dacă lanțurile noastre sînt zdravăn ferecate. Ne-au descălțat, ne-au lăsat în picioarele goale, ne-au îmbrăcat în saci și ne-au poruncit să ne rînduim în curte. Dincolo de gard așteptau orașenii din Tîrnovo, abia ieșiți din biserici, pentru că era duminică, și cum ne-am ivit pe uliță, toace și clopote au început să bată a mort. Gloata a prins să ne lovească îndată cu pietre și să ne arunce cenușă pe cap. În piață ne-am adunat la un loc cu femeile. Și ele, în picioarele goale și scuipate, își acopereau fața cu brațele. Și privind cum unii se împiedică în sacii lungi, cum se clatină și se încovoae lungile rînduri deeretici, iar pe lîngă ele, asemenea ciinilor care latră la călători, aleargă, scuipă și înjură popișteni înfumurați și otrepe boierești, mi-am clătînat lanțurile ca o cădelniță, cînd se cînta tropar de mort și am exclamat în mine însumi: „Nu Diavolul este foarte deștept, ci omul este prost. E de mirare cît îi este de slabă mintea.“

Am intrat pe poarta de miazănoapte a Țarevgradului și am înțeles că ne vor judeca la palat. În oraș, toată lumea, cu mic cu mare, se îngrămădise ca niște ciorchini pe ulițele înguste, la ferestre și uși ședeau aplecați bătrîni și tineri, de sus din turnuri și din cetate oștenii trăgeau cu ochiul în jos, toți ciinii lătrau a nenorocire și cîrduri de ciori croncăneau. Pe cerul cenușiu, ploios, se roteau măreș vulturi zbîrliți, știau că atunci cînd oamenii se agită, îi așteaptă o masă bogată. Prin gălăgia și zdrăgănitul fiarelor am auzit-o pe mama cum plîngea. Vecinele o mîngîiau și o sfătuiau să stea liniștită. Mă striga pe nume și se ruga să mă pocăiesc, dar eu îmi salutam cunoscuții, ca să văd cum apleacă sau întorc capul ascunzîndu-se în spatele altora.

Ne-au oprit sub zidul de cetate al palatului. Neveste de boieri, orașeni, monahi așteptau în fața porții cu două canaturi, ferecată cu fier. La o vreme poarta s-a deschis,

au lăsat să intre boieroaicele și alte femei, dar pe mama n-au lăsat-o, așa că m-am simțit mai liniștit. A ieșit un ipodiacon cu o listă, a strigat numele lui Bosota și al altora ce-i urmau învățătura. Nu i-am văzut pînă în ziua aducerii lor în piața de execuție, pe cei osîndiți îi scoteau pe altă poartă spre temniță. A venit și rîndul nostru și am intrat în curte. Slujitorii împărătești și preoții alergau de colo pînă colo. În sala tronului ne-au băgat pe ușa de din dos. Pe fiecare dintre noi îl duceau cîte doi călugări voynici. Din pricina zilei întunecoase au aprins lampadare, pe chipurile de mozaic jucau luciri ca în biserică, mirosea a ceară arsă, a livant și era cald din pricina răsufării oamenilor. În fund pe tron, Ivan Alexandru, îmbătrînit dar încă rumen, îmbrăcat tot în purpură, ținea globul pămîntesc și crucea. Lîngă el, țarul Ivan Sișman, și el pe tron. Deasupra amîndorora, zugrăvit pe perete, vulturul cu două capete. La stînga, patriarhul Teodosie, arhieriei, episcopi cu cîrji, cu mantii, ai spune că era o broderie țesută cu aur, care încingea pereții pînă la clerul monahicesc. Acesta se înălța ca o pădure neagră și zornăia din metanii. Ai noștri din lavră, Sava, Timotei și kir Dionisie se aflau la mijloc. Sfîntul sta în fruntea acestei păduri, iar lîngă el Eftimie. Le-am făcut închinăciune, dar la salutul meu a răspuns numai Eftimie. Îți mulțumesc, mare iubitor de cameni! Chiar dacă sînt Iuda, tot mă plec în fața ta și inima mea păcătoasă te iubește! Salutul tău, pe care nu-l meritam, mi-a aprins duhul, chinuit de Satana. Numai să fi înțeles că nu voiam să stau de vorbă cu judecătorii mei, ci cu tine și îndrăzneala mea se voia o revelație pentru tine...

La dreapta mărilor lor, mari boieri, comandanți de oaste, printre ei și Cernoglav, care își piaptănă barba și se umflă în pene. La mijloc, mese cu acoperăminte roșii și pisari, ca niște ciini, cu pene de gîscă în mîină, așezați pe scăunașe. Pe masa din centru o cruce, iar în fața ei o candelă venețiană, care arde de parcă ar fi o inimă în-singerată.

Kaleko a fost chemat primul la judecată. A ieșit un ierodiacon înalt și l-a întrebat dacă-și recunoaște rățăci-rile. I-a amintit că nu există păcat de neiertat, ajunge numai să se pocăiască precum desfrînata, sau tilharul de pe cruce. Că doreau să-l ajute frățește și altele. „Cazi în fața preamilstivului și a precuratei sale maici, leapădă-te de trei ori de Satana și vei fi primit din nou în sinul uneia, sfântă și sobornicească biserică.“

Ascultă Kaleko pe ierodiacon, în lumina sîngerie a candeliei venețiene se vede capul lui mare plin de scuiături, firnîie pe nas și zice : „În numele cui mă judecați ? În numele lui Savaot sau în numele fratelui său ? Dacă este în numele unuia, osîndirea mea va fi nedreaptă, pentru că nu poate fi vinovată sluga care împlinește poruncile a doi stăpîni diferiți. Dacă spuneți că mă judecați în numele amîndorora, nu poate fi vorba de judecată pentru că ei sînt în vrăjmășie.“

S-a liniștit pravoslavnicul sobor, nici chiar metaniile nu se mai auzeau, unii au tușit, dar asta a durat o clipă-două. Și precum vîntul apleacă iarba înaltă, tot așa s-au clătinat duhovnici și demnitari și un murmur surd a trecut prin rîndurile lor, iar pe fața drept-credinciosului autocrat s-a revărsat un surîs de curiozitate. Glasul ierodiaconului a răsunat ca o trîmbiță în luptă :

— Rob viclean ! Te judecăm în numele uneia, sfîntă și sobornicească biserică. Ei îi este dat să lege și să dezlege, să ierte și să țină păcatele !

Kaleko și-a scuturat cenușa de pe sac, a zdrăngănit cu lanțurile și a arătat spre țar.

— Dacă spui adevărul, pentru ce sînt aici judecătoria împărăției ? Întreb, pentru ce mă judecați ? Pentru păcat sau pentru răzvrătire, pentru hoție sau pentru desfrînare ? Pentru păcat judecă Dumnezeu, pentru hoție și răzvrătire țarul. Dacă este pentru hoție, cum mă puteți judeca voi, care ați furat bogății și putere ? Hoții nu pot judeca pe hoț. Dacă este pentru răzvrătire, zice, n-a fost răzvrătire. Noi sîntem supuși ai țarului și ai Domnului și

fratelui lui. Iar dacă ziceți te judecăm pentru depravare, care din voi n-a păcătuit cu fapta sau cu gândul ! Măria-sa țarul a desfăcut căsătoria sa cu valaha pentru frumoasa evreică și biserica a primit. Cum să judece ea pentru aceeași faptă pe supușii lui ?

Au început să șușotească, să tropăie, pe fețe se văd surîsuri, iar țarul se face că n-a auzit nimic.

S-a ridicat hartofilaxul și a strigat :

— Măriile-voastre și de Dumnezeu purtători părinți, Satana însuși a luat chipul acestui eretic. Limba lui huli-toare i-a rostit ea însăși osînda ! De ce pravoslavnicul sobor trebuie să mai asculte pe cel fărădelege ?

S-au auzit glasuri de aprobare, însă Ivan Alexandru a făcut semn să fie lăsat Kaleko să vorbească, și aceasta s-a tilcuit ca înțelepciune, ereticul însuși să se dea pe față pînă la sfîrșit... dar chiar și fără învoiala țarului, Kaleko nu avea de gînd să tacă.

— Despre ce fel de biserică unică, zice, vorbiți ? Aci, zice, unii dintre voi tăgăduiesc că omul poate vedea pe Dumnezeu, iar alții nu. Unii îl caută în lumea cea de sus, alții în cea de jos și spun că amîndouă lumile sînt făcute de El. Dacă este așa de unde s-a ivit Diavolul ? Dacă, zice, nu sîntem făcuți de amîndoi, de ce chiar cînd ne rugăm, gîndul ni se abate spre dorinți trupești și griji lumești ? Ați judecat în numele bisericii, căreia i-a fost dată puterea să ierte și să țină păcatele. Dar bisericile, zice, sînt diferite, precum și papii și patriarhii sînt diferiți. Iar biserica bulgară este cea mai îmbucătățită de cei ce se uită la buric, de autocefali și de supuși ai patriarhului grec. Nimănui, zice, nu-i este dat în numele lui Dumnezeu, nici să lege nici să dezlege, pentru că toți sîntem slugi cu două glasuri ale celor doi creatori ai noștri, care sînt în veșnică luptă între ei...

Se chinuiau pisarii să scrie cu penele de gîscă. Aerul era înăbușitor, dar nimănui nu-i venea în gînd să deschidă ferestrele înguste, cu geamuri zugrăvite. M-am uitat la Eftimie. Sta îngîndurat. Sfîntul își apucase bărbuța-i rară.

Străluceau de sudoare fețele boierești, iar înțeleptul nostru țar se desfăta cu limba eretică, deși miine avea să dea poruncă s-o taie...

Doamne, ce fel de făptură este cel asemenea ție ? De ce îl chinuiești, ascunzându-te de el ? I-ai vîrit în minte înalta trebuință de a te căuta, astfel că își închipuie fel de fel de idoli, și se varsă sînge, și asemănarea cu tine aduce moarte. Din patimă pentru adevăr, omul ajunge nebun și e gata pentru cele mai grele chinuri. Cu ele se mîndrește și se slăvește, îți dă cele mai diferite nume, ucide pentru Tine pe fratele său și singur se răstignește pe cruce. Rătăcirea se prefăce în furie și omul chinuit alunecă spre nimicirea lui însuși. Ceasul acesta ne-a ajuns pe Teodosie Kaleko și pe mine, deși eu m-am purtat altfel în fața judecății...

În cele din urmă zdrahonii l-au tras înapoi pe Kaleko. Iar el, tremurînd, cu părul vilvoi, cu buzele albite, care încă mai rosteau ceva, cu ochi care nu vedeau, se lupta și nu voia să meargă. La sfîrșit, ducîndu-l spre pridvorul unde trebuia să aștepte osînda, s-a întors ca să strige :

— Mare și veșnică este puterea ta, Satano ! Dar robul tău nu este supus slugilor tale ! Anatema asupra fariseilor !

Au adus în sala tronului creștine de sîmbăta ca să depună mărturie, iar ele slăbite cu duhul din pricina închisorii și de rușine că faptele lor deocheate au ieșit la iveală, au năvălit ca o turmă hăituită, s-au lovit cu capul de podea, au țipat și au leșinat. Au povestit cum jertfeau diavolului, cum popa Ștefan și Kaleko le învățau să nu nască, să fure, să-și părăsească soții. Se închinau și plîngeau. Sala tronului devenise un fel de balamuc și diavolul a început să se plimbe prin ea ducînd în ispită... Monahii și boierii își șopteau păreri necuviincioase, rîdeau și ochii le sticleau. Doritori de intrigi dumnezeiești și lumești și de diferite plăceri, țarul își mîngîia barba dublă și șoptea ceva încoronatului său fiu, care roșea. Iar cînd granițele buneicuviițe au început să piară, s-a sculat marele Eftimie, ca să pună capăt necuviinței.

— Prealuminați împărați și părinți, zice, să scăpăm pe cel păcătos de rușine, întrerupînd cercetarea acestor femei, pentru că și în pedeapsă sînt hotare pentru suflet și dezvăluirea păcatului duce în ispită.

Au scos femeile pentru a le duce la metohul de maici, unde mai tirziu aveau să le dea pedepse, fiecăreia în parte, iar în fața judecății s-a înfățișat smerit popa Lazăr. Părul lui, negru și rar, era curat. Pentru că era mărunțel, pe drumul pe care venisem încoace s-a ascuns printre noi așa că nici cenușa, nici scuipații nu-l atinseseră.

— Mă pocăiesc, zice, sfinți părinți și măriile voastre împărătești. Recunosc rătăcirile mele, cred într-una sobornicească biserică și cer iertare ca vameșul cel smerit.

Nici Eftimie nu s-a ridicat împotriva, cînd nevăstuica a căzut în genunchi, a respins cu șiretenie rătăcirile cratunurilor și de trei ori s-a lepădat de Satana. Fraților, ce mă împiedică să fac și eu ca el ? De vreme ce Dumnezeu mă lăsase Diavolului, scăparea era în comedia pe care vicleanul popă o juca. Dar omul este făcut ca tereziile. Pe un talger este viața — și mintea o apără în felul cel mai josnic — iar pe celălalt sufletul. Iar el, cu dorința după alte lumi, dar veșnic neconvins și neînțelept, doritor de credință, în veșnică ceartă cu sine însuși și cu lumea, tinde să se libereze și de Dumnezeu și de Diavol și se frămîntă sărmanul, din acele timpuri dinainte de veacuri, cînd l-a trădat pe Dumnezeu, astfel că de atunci vrea mai bine moartea în locul rușinii.

Auzind pe nemernicul popă cît de ipocrit se pocăiește, mîndrul demon, cu care mă pregăteam să-mi bat joc de sobor, m-a părăsit, m-a cuprins disperarea și, ca un fulger mi-a trecut prin minte că nici omul, nici

lumea nu pot fi apărați. Am simțit atunci
că puterile mele cad în nepăsare...

Dar să mă odihnesc și să-mi

amintesc ce a fost. Numai

de-aș spune-o mai

limpede.

S

Blestemați să fie ochii, că văd și ceea ce nu înțeleg ! Ca două slugi, pun pe masa stăpînului miere și otravă, îl zăpăcesc și-l aruncă în îndoieli. Privesc cum s-au împletit în om cele dumnezeiești cu cele ale Diavolului. Inima își încetează bătaia neștiind dacă iubește sau batjocorește, dacă iartă sau disprețuiește. Lumea mi se înfățișează în chipuri dinainte de veacuri și cînd mă aruncă în neagra disperare, cînd în nebunia îngerească cu care mă desfățam în zilele acelea, petrecute cu monahul Teofil și cu frumosul copilaș în Tîrnovo. Era și în lumina fulgerătoare a Tavorului și în Iisus cel îngropat în șanțul viei noastre. Și Arma era în lumea asta și în floarea care înfloarește și vedeam prin ea înălțimea cerească. În acele zile fatale mi s-a arătat adevărul cuprins în vorbele marelui Eftimie, cu care eram în vrajbă sufletească, precum Dumnezeu cu Diavolul, vorbe spuse atunci cînd m-a primit pentru a doua oară în arhondaric. „Ți-am citit rugăciunile și stihurile tale lumești și m-am încredințat de darul tău. Dar tare ești tînăr ca să pot judeca încotro o s-o apuci, spre Diavol sau spre Dumnezeu. Poate vei rămîne la mijloc, dar aceasta ar însemna să te așezi între rai și iad. Atunci sufletul o să ți se chinuiască, vei trăi fără credință și nu vei învăța pe om nici la bine, nici la rău, ci numai la îndoieli, iar acestea sînt poarta spre păcat și iad...” Dar ce să fac, învățătorule, dacă le văd pe una și pe alta ! Nu este oare orb cel care vede numai una

din lumi ? Sau trebuie să ne întoarcem privirea spre Ierusalimul cel de sus, pentru a nu ne chinui mintea și să nu fim „val zbuciumat de vînt ?“ O asemenea nebunie nu este oare mai grozavă decît a mea și eu, ca Iscariot, n-am oare dreptul să strig : „Sînt mai înțelept ca tine, iar tu ești minciună !“

Asemenea gînduri îmi silniceau mintea înainte de a fi adus în fața meselor, și nu mă luptam cu măriile lor țari și cu clerul, ci cu Eftimie. Mă uit la el și mă întreb : „Pe ce s-a sprijinit, de unde îi vine puterea asta ? Oare ce este aceea ce știe el iar eu nu știu ? Nu cumva taină lui este Ierusalimul cel de sus ?“ Sufletul îmi tinjea după el, îl iubea, dar îl tăgăduia și nu-l putea atinge... Sfîntul nu mă interesa. Uitîndu-mă la el cum își ține barba rară, adîncit în fericirile isihasmului, am văzut că este de față doar cu trupul și că este atît de încredințat de existența Ierusalimului de sus, pe care îl aștepta cu nerăbdare în ultimile sale zile de bătrînețe, încît ereticul este, pentru el, doar prost și dușman al lui Dumnezeu. El, sfîntul, era cîntarul cu un talger gol, cel plin atîrna spre moarte și în el nu se afla nimic pămîntesc.

Luminile lampadarelor și sfeșnicelor scînteiau pe odăjdiile boierești și arhieresti, pe coloanele de marmoră, pe chipurile de țari și sfinți făcute în mozaic. O ploaie liniștită, de toamnă, spală ferestrele înguste cu geamuri zugrăvite, desigur cețurile își tîrau cozile albe pe Garvanet și prin valea Iantrei. Și închipuindu-mi priveliștea de afară, ochii minții mele vedeau pe judecătorii mei goi, bătrîni și tineri, groaznici cu gurile și ochii lor lacomi, îngîmfați, plini de autoritatea lor, liniștiți în rătăcirile lor asupra lumii și a lui Dumnezeu, diferiți, dar uniți în jurul bunurilor pămîntești. Pentru ei acesta era adevărul însuși, iar mantiile țesute cu aur, rasele, cirjele și coroanele, precum și măreția sălii, trebuiau să ascundă adevărul gol și să înșele mintea. Dar cel mai de mirare era că oamenii aceia puseseră în fața lor răstignirea lui Hristos, ca simbol

a ceea ce este mai înalt, mai drept și mai sfânt, în numele căruia mă judecau. Privind pe micuțul Hristos, spînzurat pe cruce, cu capul aplecat fără putere, cu coastele spăimîntătoare, chinuite (dar piroanele cu care fusese ținut erau de aur !...), afumat de lumînări și candelă, luminat de lampa venețiană, parcă de foc, lumea și viața omenească păreau o comedie a Diavolului, fără rost și țel. Fețele pisarilor erau ca niște mutre de ciini, care au înhățat vînatul și așteaptă pe vînător să-l taie, pentru a-i înfuleca măruntaiele. Unul cu un nas ca un adevărat cioc, parcă adulmeca, iar pana de gîscă părea în mîna lui ca o sulită gata să împungă. Astfel, fraților, nebunul de mine, care se bucura odinioară de taina lumii, o vedea acum în monștri. Și iar mi-am zis : „Nici omul, nici simpla creatură fără de glas, nu pot fi apărați pe pămîntul acesta“.

Mi-a venit rîndul la judecată, m-au adus zdrahonii. Îmi degeraseră picioarele din pricina podelei reci de marmoră, și fie din pricina asta, fie pentru că răcisem în metoh, am strănutat așa încît cenușa de pe păr mi s-a risipit pe sac. Și atît de prostesc și de nelalocul lui era strănutul acela, încît am simțit și durere și mi s-a părut și de rîs. Cum am putut, nu știu, dar multe priviri erau îndreptate spre mine, deoarece, deși eram scuipat, deși eram plin de cenușă în sacul cel lung, frumusețea și tinerețea mea mă deosebeau de ceilalți. Ivan Alexandru a schimbat cîteva vorbe cu patriarhul, a ridicat sprîncenele cu mare mirare și am înțeles că își amintește de mine și de pana de aur, pe care mi-o dăruise. Hartofilaxul mă mîncea din ochi, protochelinicul Priiazd și primicerul Țamblac, care odinioară veniseră în casa noastră, mă priveau pe sub sprîncene cu o sălbatică nemulțumire, alții cu vădită curiozitate.

Ierodiaconul m-a întrebat dacă-mi recunosc rătăcirile, dacă mă lepăd de Satana și așa mai departe. Am spus că nu sînt eretic. Am fost la creștinii de sîmbătă, e adevărat, le-am scris învățătura, dar i-am părăsit. În ce privește rătăcirile mele, am zis, sînt multe, nu știu de care să mă

lepăd. M-am lepădat totdeauna de Satana, dar nu vrea el să se lepede de mine. Așa am spus și am tăcut.

Ierodiarconul zise :

— Cum să tilcuim vorbele tale că nu știi care-ți sînt rătăcirile ? Dacă cel viclean nu s-a lepădat de tine, nu însemnează oare că este în tine ?

I-am răspuns :

— Oare rătăcirile noastre nu se nasc și nu mor în zile, luni și ani ? Dacă nu este așa, atunci n-ar mai fi păcate. Și oare Satana s-a lepădat de neamul omenesc ?

— Nu cumva, zise, și sfînta biserică poate cădea în rătăcire ?

Dar eu, înțelegînd viclenia din întrebarea lui, am tăcut. Atunci au cerut ca să depună Cernoglav mărturie unde și cum m-a prins, iar el s-a ridicat și a povestit cu glas tare, dar a ascuns că m-a bătut, iar de Arma n-a pomenit.

M-au întrebat de ce am aruncat rasa și am fugit din sfînta lavră. Și iarăși am tăcut, întrucît adevărul constă în libertatea gîndirii, deosebită pentru fiecare, și are două părți ce nu se împacă, așa ca și lumea. Chiar dacă mă destăinuiam oamenilor acelora, tot n-aș fi căpătat îndreptățire, pentru că judecătorii nu judecă Diavolul din om, ci pe omul însuși. Cum să le povestesc despre înfiorătoarea lumină a Tavorului, cînd ei credeau că este har și lumină a raiului ? Despre visul meu, despre adevărul cel zăvorît, a cărui ființă cu două fețe mintea mea n-o înțelegea ? Pentru ei, lumea cea de sus era ceva ce nu putea fi stricat, fericire, sau iad cu smoală ; pentru mine era moarte și tăgadă, adică Nimicul însuși, numit Dumnezeu, care prefăcea în pulbere acel ceva care era Omul... Și cu cît mai mult încercam să-mi pun în bună rînduială gîndurile și să caut cuvinte de apărare, pe atîta deveneam neputincios. Chinul creștea în mine ca vinul cel nou în butoiul umplut pînă sus, se prefăcea în amărăciune și nu auzeam ce mă întrebau. Unul din zdrahoni m-a ghiontit în spate strigîndu-mi :

— Ești surd de nu răspunzi măriei-sale ? Te întreabă dacă pentru a scrie bazaconia eretică îți dăruise pana de aur ?

Mi-am venit în fire, am observat că țarul își ațintise privirea asupra mea, și-am răspuns :

— N-am scris cu ea. Dar nu este oare tot una, măria-ta, cu ce fel de pană scrii ? Chiar să fi scris cu alta, puteam oare să știu mai dinainte ce voi scrie cu ea ? Pentru că pana este o unealtă proastă, iar cuvântul are licăriri, pentru care nu sînt împrejurări și opreliști.

— Despre ce duh vorbești ? Despre cel sfînt, care purcede din spirit, sau despre duhul aspru, chinuitor al Diavolului ? întreabă patriarhul.

— Despre duhul omenesc, am răspuns.

— Dar cine a dat omului duhul acesta ?

Ce mă costa să spun : „Este de la Dumnezeu“, dar în loc de aceasta am răspuns :

— Nu știu.

Atunci ierodiaconul s-a întors spre sobor :

— Omul acesta este dintre răii batjocoritori ai credinței. Nu are credință pentru că, ați auzit singuri, nu recunoaște pe Dumnezeu. Ca și guralivul și necinstitul lui învățător, și el abate cu șiretenie întrebările noastre sau tace. Rătăcirea maniheică a prins rădăcini adînci în mintea și sufletul lui. Din pricina ei a aruncat haina lui Hristos și s-a dus la creștinii de simbătă ca să păcătuiască cu trupul și să slăvească pe Satana.

S-a întors spre mine și m-a străpuns cu ochii înflăcărați de răzbunare. Era un bărbat înalt, negricios, cuprins de zelul de a sluji dreptății, pe care o cunoștea după canoane, mîndru că luptă pentru sfînta biserică.

După el, a cerut cuvîntul hartofilaxul. Acesta a întărit învinuirile ierodiaconului și a spus că hotarele gîndirii sînt legile pe care le păstrează biserica și pe care eu nu le-am

recunoscut. S-au ridicat și alți arhierei, printre care și starețul de la mînăstirea „Sfintul Ilie“. El a adus vorba despre uciderea lui Dorosie, despre faptul că niciodată n-am pus piciorul în biserica mînăstirii și a numit pe Dorosie mare luptător și învățător.

Iar eu, forțindu-mi mintea, mă întrebam cum să mă apăr, de vreme ce în judecățile și ideile mele mersesem mai departe decît judecătorii mei, și mă miram că tocmai din acest fapt vine și neputința mea. Ei cereau să gîndesc ca ei și să nu le pun la îndoială mințile, deoarece în acest caz nu erau demni să judece.

Numai unul singur știa aici adevărul despre mine, dar tăcea. L-am căutat cu ochii printre rasele negre și am strigat :

— Părinte Eftimie, de ce taci ? Tu îmi cunoști chinurile sufletului. Apără-mă !

Glasul, pe care nu mi l-am recunoscut, a umplut sala dintr-o parte în alta și i-a tulburat pe toți.

S-a făcut tăcere de mormînt, toate privirile s-au îndreptat spre Eftimie, iar el, fără să mă privească, a zis :

— Fiule, nu este apărare pentru nici unul care rătăcește între Diavol și Dumnezeu, pînă cînd suferințele sau moartea nu taie, ca o secure, drumul spre unul sau spre celălalt. Acolo, în temniță, ți-am spus că dacă puterea dumnezeiască nu ți-a putut smeri mîndria, nimeni nu ți-o va putea smeri. Primește pedeapsa ca pe degetul Lui, întru îndreptare și mîntuire...

Zdrahonii ne-au dus la Kaleko să ne așteptăm osînde. Soborul a început să se sfătuiască și am văzut cum Eftimie s-a dus la măriia-sa și la patriarh, vorbindu-le multă vreme și căutînd să-i convingă de ceva. Patriarhul nu primea, își clătina a neincuviințare barba albă, iar Ivan Alexandru asculta îngîndurat. Șopteau și vorbeau în grupuri demnitari și arhierei ce pedepse să ne dea. Între timp au adus o

fcarfecă mare, ne-au tuns părul, iar cînd diaconul a vrut să ne tundă și bărbile, unul dintre zdrahoni l-a oprit cu vorbele :

— Nu tunde bărbile, așa a poruncit tătarul.

S-a ridicat patriarhul și a lovit în dușumea cu cîrja. S-au sculat în picioare dregătorii și clerul. Ierodiaconul cel înalt a făcut semn să fim aduși în fața tronurilor împărătești și s-au înșiruit mai întii duhovnicii, apoi boierii, unul după altul, de la un cap la

celălalt al sălii tronului. „Vinoți anatema !“

„Vinoți, anatema !“ Și fiecare cum spunea
vorbele astea, ridica mîna și o lăsa
în jos...

T

Este lesne ca prin filosofie să capeți dreptul de a jupui pielea omului, ca prin amenințarea cu moartea, acesta să primească adevărul tău, așa cum au făcut-o în minăstire cu părintele Luca. Care zeu nu este crud și — nu-i așa? — nu „pentru noi“ și „în numele său“ junghiem pe semenii noștri? Dar ce ar fi dacă morții ne-ar judeca faptele?

Cu ce altceva mă puteai mîngîia, mare păstor? Oare cîțiva ani mai pe urmă n-ai mîngîiat nenorocitul nostru popor bulgar cu nădejdea în împărăția cerului? Erai umilit de dragostea ta pentru Ierusalimul cel de sus, pentru că orice dragoste duce pe bărbat spre umilință, deoarece îi supune voința lucrului pe care îl iubește. Cînd asigurai pe orășenii din Tîrnovo că moaștele logodnicei tale cerești, sfînta Paraschiva, ale lui Ioan de la Rila și ale celorlalți sfinți sînt de neînvins și că agarenii nu vor trece niciodată peste zidurile cetății de scaun, nu erai oare gata să te împaci cu căderea orașului, din moment ce credeai că totul este providență dumnezeiască? Îți însușiseși puțința de a fi fericit prin închipuire, și fericirea asta nu înlătura moartea pe care o numeai „Fecioara cu mîini gingașe“. Tu ai dorit să prefaci nefericirea norodului tău în curățire, slăbiciunea lui în fața cuceritorului în putere și mîntuire prin sfînta treime, căreia îl predai „acum și în veci“. În zilele acelea groaznice, cînd i-am povestit lui Șeremet bei ce fel de om ești, acela a rîs și a zis că omul nu poate vedea

raiul pînă cînd nu intră în el. Iar tu credeai că ai intrat în el încă fiind în viață. Dar dacă ai fi văzut Tavorul, așa cum l-am văzut eu, oare nu te-ar fi cuprins duhul tăgădei, al îndoielii și al căutării? Oare nu te-ai fi pocăit că m-ai osîndit? Oare n-am fi semănat unul cu altul, învățătorule? Și atunci, care pe care l-ar fi judecat? Nu cumva mărirea cere lepădarea de ceea ce este pămîntesc, înșelarea de sine pentru libertate prin robie față de cel înalt? Numeai patria ta raiul „făcut din pietre vii, al căror artist și creator e Dumnezeu“ și îți adăpai duhul cu „laptele pietății“. Dar dacă acel rai este fericire mincinoasă, minciună ai fost și tu și eu voi avea dreptate dacă spun: „Mărirea omenească se sprijină pe minciună! Minciuna este mîntuirea! Pe o minciună de neînvins este clădită puterea omenească!...“

După anatemă ne-au dus în temniță și acolo am stat cinci zile, pînă cînd soborul a terminat și cu evreii. Am auzit că doi evrei au fost condamnați la moarte, dar măriasa țarul le-a schimbat osîndeale în cazne, iar al treilea, un rabin, a fost ucis cu pietre.

Pentru că nu știam la ce voi fi osîndit, îmi închipuiam că mă taie, că mă torturează cu funii, cu fierăstrăul, sau că-mi pun pe burtă un vas de lut cu șobolani vii și deasupra lui pun jeratic sau că îmi taie urechile, limba și mîna cu care am scris erezia. Îmi părea rău că n-am făcut ca popa Lazăr, pe care l-au trimis la pocăință în nu mai știu ce minăstire. Dar cel viclean era zdravăn cuibărit în mine, așa că-și bătea joc: „Nu te teme, Teofile, moartea este ceva minunat, este «fecioara cu mîini gingașe». Vezi, tortura este rea, dar numai pînă în clipa cînd îți pierzi cunoștința. Și durerea are un sfîrșit. Eu am atîrnat deasupra pămîntului un ceasornic ca să măsoare durerea și plăcerea pentru tot ce este viu. Adevărata fericire va veni cînd se oprește ceasornicul meu. Atunci ceea ce este pieritor va deveni nepieritor. Crezi?“ Așa își bătea joc Diavolul și, cum se dea în paiele putrede, mi-a ars în inimă dragostea față de comoara lumii. Vedeam lumea fără mine și m-am

resemnat ca un miel sub cuțit. Astfel m-am încrucișat cu viața și nu mai căutam mîngîiere și nu-mi mai era teamă...

A cincea zi, simbătă, au amuțit ciocanele care încheiau podiumul din piață. Vremea s-a îndreptat și un acoperămint liniștit și-a întins albastrul său peste turnuri și ziduri crenelate. Clopote și toace au vestit sfîrșitul utreniilor în biserici, paraclise și minăstiri. O ceață ușoară înconjură Iantra ca o horă, iar undele ei cliptesc pe lîngă temniță și-mi șoptesc : „Unde sînt apele care au spălat trupuri de tați și de bunici ? Apele acestea erau dulci, ape de rîu, acum sînt sărate, ape de mare. Odinioară și tu erai apă dulce, acum ești amară și otrăvitoare. Treci, treci în necunoscut fără ostenire...” Și precum mirele așteaptă vorniceii să-l ducă spre casa miresei, așa așteptam eu temnicerul și straja și mă mîngîiam cu stihurile pe care le făcusem cîndva la minăstire :

*În universul negru,
Dumnezeu a creat dulcea lume,
dar în dulceața ei,
Diavolul a vărsat cruzime în fiecare putere,
întunecime în orice lumină,
moarte în veșnicie.*

Și ochiul milostivirii lui Dumnezeu numai pînă aici a ajuns...

Nu ne-au dat nici pîine de mei, nici apă la prînz. Tirnovo s-a liniștit sub soarele de octombrie, sătul de judecată asupra ereticilor, plin de venetici, pînă cînd a bătut clopotul patriarhiei, și după el toacele și clopotele bisericilor și minăstirilor. A început să se miște orașul cu freamăt și tropote ca la sărbătoare. A sosit temnicerul cu ajutoarele sale, mi-a dat jos sacul de pe mine, m-a îmbrăcat în haină roșie de cînepă și mi-au legat mîinile la spate cu o frînghie zdravănă. Ne-au adunat la un loc pe noi cei șase osîndiți — Bosota, popa Ștefan, Teodosie, Kaleko, eu și doi evrei. Ne-au dus cu strajă puternică și chiar de la poarta temniței au sărit copiii să strige : „Îi duc ! Vin !” Norodul s-a

inghesuit, bătrini și tineri, femei, copii, monahi, slugi, lume boierească din cetățile apropiate, în ceardacuri și la ferestre, pe acoperișuri, în pomi, pe garduri. Prostimea din Devingrad a ocupat țărmul de lângă Trapezița, ca o turmă zdrențăroasă, adusă la adăpat — se împing, se înjură și se bat ; unii și-au cocoțat copii pe umeri. Straja împărătească, cu sulite, nu lasă pe nimeni să se apropie de podium. Acesta este înalt de trei metri, făcut din scinduri și grinzi proaspăt cioplite și înconjurat cu fringhii ca o corabie. Pe zidurile cetății și pe turnuri grămadă de soldați și norod, pe drumul împărătesc inghesuială de slugi împărătești, ca atunci când dansatorii pe sîrmă și panglicarii își arată meșteșugul, iar în fața podiumului, spre piață, un cort înălțat pe stâlpi, gătit cu stegulețe și covoare — pentru țar și dregători. În vârful cortului un stindard albastru cu un vultur negru cu două capete. Înăuntru stă însuși țarul Ivan Alexandru cu încoronatul său fiu, în spate boierimea strălucește prin podoabe de aur, purpură și mătase...

M-au înspăimîntat privirile mulțimii. Nu văzusem niciodată atîția ochi ațîtiți spre mine și nici simțămintele ce exprimă în astfel de momente. Curiozitate feroce, tulburare și frică, parcă fiecare din acei oameni stă deasupra unei prăpăstii, care îi atrage să sară în ea. Prinziseră, cu rugăciuni și cu cruce, dar ochii lor cereau cazne și moarte, ca să afle taina din pricina căreia omul înclină spre nimicirea de sine. Șopteam în sine-mi, ca în vis : „Moartea este ceva minunat, durerile țin doar pînă cînd îți pierzi cunoștința. Treci fără pocăință, pentru că însuși nu știi unde ești și unde te vei duce...” Mergeam cu pași rari, astfel că unul din străjeri m-a ghiontit în spate cu capul sulitei, ca să nu rămîn în urmă. Nu mă supărau strigătele, batjocurile prostesți și huiduielile, ci toacele și clopotele, apoi tobele în care au început să bată cînd ne-am apropiat de scara podiumului. În vârful acesteia, ca un stăpîn, aștepta tătarul-călău, cu cele două ajutoare, avînd mînele suflecate. Sus fierbe smoală neagră, mirosul ei mă ametește încît îmi vine rău. Tobele au tăcut pentru puțin timp,

castrofilaxul a desfășurat un pergament și a citit cine la ce este osîndit. Cînd a auzit că-i vor tăia limba și urechile, Kaleko, care era ca un adevărat sarazin, a îngălbenit ca gutuia, a scos către țar o limbă albită și a strigat : „Mă-nînc-o, tartore ! De ai tăia toate limbile, gîndirea n-o poți opri ! Fii blestemat și împărăția ta să fie de trei ori blestemată ! Fiii și nepoții să-ți poarte păcatele !“ La semnul castrofilaxului i-au aruncat de git o frînghie și l-au tras pe podium. Călăii l-au înhățat și l-au doborît. Dacă miinile mi-erău libere, mi-aș fi astupat urechile ca să nu aud acel geamăt înfiorător ca un muget care a urmat la sfîrșit, și nici groaznicul strigăt al gloatei. După el l-au urcat pe Bosota, pe care îl urau cel mai mult și țarul și boierii. Iar el, îndesat, cu capul mare, cu ochii larg deschiși și arzători, i-a înjurat pe țari și pe boieri și i-a blestemat aprig. Cineva din gloată a strigat : „Kirile, Kirile, nu așa ! Primește crucea, tu pentru noi ești sfînt !“ L-au bătut cu biciul și după ce i-au tăiat limba, l-au orbit cu bănuți de argint înroșiți în foc, puși în furculiță. Apoi i-au tăiat urechile. A venit rîndul lui popa Ștefan, un bărbat bine făcut, blond, cu pielea subțire, tare cum e cremenea, altfel blind la vedere. Cu glas lămurit a strigat : „Prinți ai Satanei, nu vă temeți oare cum mă voi înfățișa aceluia care v-a pus să judecați după legile lui ?...“ I-au astupat gura și nu s-a mai auzit nimic decît ultimul lui strigăt, pe care tobele n-au putut să-l înăbușească. A mirosit a carne arsă, i-au ars rănile cu fierul înroșit și cu smoală, ca să oprească sîngele.

Norodul își făcea cruce, femeile au vărsat, copiii au început să plîngă, larma atîtor glasuri se revărsa peste orașul lui Asen amestecîndu-se cu lătratul ciinilor și croncănitul ciorilor... Tobele băteau sălbatic, ecoul repeta bubuitul lor între Țareveț și Trapezița.

I-au arătat gloatei pe cei trei, le-au acoperit capul și i-au dus undeva. Venise rîndul meu să urc scara.

Știam ce mă așteaptă. Pedepsa ușoară o datoram intervenției lui Eftimie și a cinstirei față de memoria răposatului

meu tată. Mi-am pierdut și mintea și graiul când am văzut podeaua însingerată, limbile și urechile tăiate, fierul înroșit, scorpionii, și am auzit răsuflarea foalelor de piele în vasul de aramă plin cu jeratic. Luminătorule, îndrumătorule-sfânt, cum veți intra după astea, tu și învățătorul tău Teodosie, în casa Domnului să predicați milostivirea ? Și tu apologet al bisericii, cum vei da slavă lui Hristos ? Sau este rînduit omului să trăiască în înjosire, deoarece întunericul cel de neatins al înțelegerii dumnezeirii cere să se facă legi prin care să fie urmăriți toți aceia care încearcă să pătrundă în acel întuneric ?...

Tătarul mi-a venit în față, m-a privit, a rîs și a zis : „Îți plac femeile, hai ? Iar bărbații fug de tine ? Vai, vai, diavol și inger. Țar nu te faci, popă nu te faci. Te faci răzvrătit ! Eu o să-ți fac o altă frumusețe.“ A înhățat din vasul cu jeratic fierul înroșit, m-a apucat de barbă, iar ajutorul lui de umeri...

Este fără de folos să descriu cum m-au pocit. Și pe Hristos l-au răstignit nu numai pentru că vorba lui dădea pe față adevărul, ci și pentru că frumusețea lui jignează. Și frumusețea mea a fost osîndită ca fiind diavolească, astfel că au batjocorit-o. Primul a osîndit-o tatăl meu... În ce privește pe tătar — era meșter neîntrecut în meseria lui, ba se pricepea și la suflete. Sătul

de chinuirea cărnii, era singurul care nu
găsea plăcere în torturi, ci în arta
sa, în timp ce norodul murea
de groază ascunsă și urla
ca o fiară...

U

Au trecut mulți ani de atunci, păstor al norodului, și soarta ne-a pus din nou față-n față la Tîrnovo, eu tot în lanțuri, rob al lui Șeremet bei, tu prizonier al agarenilor osîndit la surghiun. Și pentru că în scurta noastră întîlnire n-am putut să-ți spun tot, scriu aici, poate că rîndurile astea îți vor ajunge sub ochi în acea mînaștere în care au hotărît să fii exilat. Iar tu, frate, care mă citești, să știi : în cea de a douăsprezecea noapte după căderea orașului l-am rugat pe stăpînul meu să-mi îngăduie să-l văd pe patriarh, pe care în timpul zilei îl tîrîseră pe zidul cetății ca să-l taie.

Poate fi spus, învățătorule, ce am suferit în Rumelia unde mă izgoniseră ? Am fost și popă, am înșurat oameni înșurați, am fost și pescar și lăutar, compuneam cîntece și le cîntam prin sate și cetăți, m-am înșurat fără cununie și am hoinărit din loc în loc. Cărnurile arse mi-au căzut de pe față, semnele se vedeau albe în barbă, iar mustața dreaptă mi-a rămas pe jumătate, acolo fierul arsese părul pînă la rădăcină. Mic și mare se îngrămădeau să mă privească, rîdeau cînd trebuia și cînd nu trebuia, și fiecare în nevoia lui se mîngîia cu chinul meu. Am învățat norodul să se răzvrătească, cu ura pe care o adunasem în mine, făceam scamatorii și veseleam oamenii pe drumuri și în tîrguri. Și am văzut cum fii și părinți se liberează de orice teamă și cum eresuri noi colindă de la un cap la altul

pământul Bulgariei. Se vorbea că însuși Domnul s-a împăcat cu Diavolul, iar Ivan Alexandru cu Amurad¹, că Născătoarea a plîns că Iisus a fost aruncat în iad pentru minciună, Dumnezeu l-a tăgăduit pe fiul său, și că Diavolul l-a înălțat pe Mahomed, ca să termine cu lumea aceasta și să zămislească alta mai dreaptă. S-a apucat norodul să jefuiască averi bisericești și mînăstirești, iar osmanliii să-i jefuiască și să-i robească pe toți...

Ce n-am văzut în anii aceia? N-am văzut oare robi arși de vii sau trași în țepă? Ciorile, pe lîngă drumuri, se îngrășau cu carne de om, vulturi negri se adunau în stoluri și moțăiau sătui pe dealuri golașe, lupi suri rătăceau ziua în amiază mare în țara de jos. Iar norodul făcea nunți, iar cel care avea copii de parte femeiască se grăbea să scape de ei. Preoții fugiseră, călugării se închiseseră în spatele zidurilor mînăstirești, așa încît ereticii cununau, botezau și înmormîntau. Și fiecare împrăștia erezii cu tilcuiala lui. Ici, șerbii jefuiau averea boierească, colo ferecau în lanțurile robiei pe frații lor. Într-un oraș se dau lupte, în altul se taie vițe și oamenii se veselesc, fac nunți, în al treilea agarenii aleargă după fete, taie capete și pădurea răsună de plîsete. Cetate după cetate trece în mîinile păgînilor, fie că sevastosii și catepanii înclinau să le predea lui Amurad pentru folosul lor, fie că erau învinși unul după altul. În orașe se așezau musulmani, izgoneau pe creștini din case și mult norod au dus barbarii dincolo de Bosfor. Ce de robi turciți ai sultanului au venit să sălășluiască la noi, ce de derviși s-au așezat în sfintele lăcașuri bulgare! Undeva oamenii fugeau în păduri și în munți, în alte părți le-a fost bine pentru că nu era cine să mai strîngă nenumăratele biruri împărătești și boierești. Iar mulți oameni, de vază și oameni de jos, s-au dat cu agarenii ca să jefuiască pe ai lor. Și nu știu nici eu, fie că neagra întunecime din suflet mi-a venit de la acest norod, fie că o purtam în sînge, dar m-a cuprins și pe mine o veselie rea. Cu

¹ Sultan (a domnit între 1359 și 1389 (n. trad.).

sălbatică bucurie ucideam la hore pe akingiile ce veneau să robească fete și neveste, virind în ei cuțitul, la învălmășeală. Când slujeam morții, îl batjocoream pe Dumnezeu și-l jeleam pe om. Și am cugetat asupra poporului nostru, care nu recunoaște idoli, nu păzește legea, se joacă cu binele și cu răul și robește crudei dreptăți pămîntești. Am despărțit cerul de pămînt, adevărul de dreptate, la Dumnezeu ne uităm ca la o copilărie, fiecare face ce vrea, se slujește de sofisme și cinstește depravarea mai mult decît sfînta icoană. De această dreptate pămîntească este otrăvit sufletul meu, vlădico, asemenea celui al tău, de Ieru salimul cel de sus. Singuri ne-am dărimat altarul, și nimeni nu vede că pregătește o nouă înrobire de către străini...

Am aflat că te-ai dus cu învățătorul tău, Teodosie, la Țarigrad și că acolo Teodosie a fost miruit de Calist, înainte de a muri. Iar după moartea lui ai continuat pioasele sale fapte, într-o peșteră de lingă Tîrnovo și ai înființat un nou locaș isihastic. Și mi-am zis :

Avea dreptate părintele Luca. Sînt greci și slujesc nebuniei grecești. De nebunia asta a pierit și împărăția romelilor, a pierit și cea bulgară. „Te-am urit și te-ai dus pentru multă vreme din mintea mea, odată cu trecutul întunecat. Nu m-am mai întrebat unde sălășluia pricina nenorocirilor mele : în mine, în orînduirea lumii sau în altă parte ? Cum oare, din ceea ce a fost mai bun în sufletul meu a ieșit cel mai mare rău, din măreție, cel mai de plîns ?

Într-o zi, la asfințit, am intrat într-un sat de vreo zece colibe. În cea mai de la margine plîngeau un mort. Eram cu vâlul lăsat pe față, ca să nu mă întîmpine oamenii cu rîsete. Am intrat în curte ; cîinele m-a lătrat. S-a ivit un bătrîn, care mi-a făcut plecăciune :

— Poștește, omul lui Dumnezeu, intră. Mi-a murit feciorul, ne-a pedepsit Dumnezeu !

Mortul era întins pe laviță, doi copilași se ascunseseră într-un colț, ca niște sălbăticiuni. Nevasta, cu vâlul negru lăsat pe față plîngea, bătrîna s-a așezat pe jos unde era lipit cu lut.

— A fugit în țara de sus duhovnicul nostru. N-are cine să boteze copiii, nici cine să slujească morții, zice bătrînul. Slujește-mi feciorul.

— Bine, zisei, dar să știți că sînt anatemizat, n-am dreptul.

— Cine o să te vadă, zice. Nu mai este nici țar, nici patriarh. Slujește-mi feciorul, să nu se facă vîrcolac sufletului.

Privii mortul. Un bărbat tînăr, uscat, slab. Nasul i se ascuțise, buzele vinete, picioarele goale întinse, mîinile încrucișate, ca două crăci uscate, țin înfiptă în ele o lumînăică de seu, murdară, care abia mai clipește și fumegă.

Am citit molifta de dezlegare cu glas tunător. Femeile au făcut focul, am mîncat și ne-am culcat să dormim — Dumnezeu mă rog. Iată însă că-mi cade vâlul cel negru și-mi descoperă fața însemnată cu fierul roșu. Femeile au sărit în sus, bătrînul a înmărmurit.

— Ești lepros, strigă. Ieși din casa mea !

— Nu sînt lepros, zic, ci sînt însemnat pentru erezie.

Iar cel mai mare dintre copii, cum mă privea așa speriat, a pufnit în rîs : fusese cel dintîi care-mi zărise fața caraghioasă cu nasul și gura strîmbate. A rîs și bătrînul, s-au liniștit femeile. Am isprăvit rugăciunile și am rămas să înnoptez în colibă.

Cum s-a înserat, au băgat cinci oițe în coșarul despărțit cu pari înăuntrul colibeii, bătrînul a adus vaca. Femeile au făcut focul, am mîncat și ne-am culcat să dormim — răposatul pe laviță, noi cei vii jos pe lut. E o noapte înăbușitoare, în pădure țipă cucuvelele și strălucește o lună plină. Cuțitul cu care am ucis pe agareni îmi îmboldește mijlocul, sub pleoape simt vilvătăi, lumea strigoilor urlă, ceva mă apasă pînă la nebunie. Mă gîndesc ce sînt și ce am vrut să fiu. Și cu cît mai viu îmi amintesc de viața mea în minăstire, cu atît mai tare mă înăbușe turbarea...

A doua zi am slujit mortul în cimitirul locului și am plecat spre satul unui boier care se supusese lui Amurad. Era toamnă frumoasă, frunzele cădeau, un vîntîșor cald

sufila dinspre miazăzi. Pământul era tăcut, iar eu ca un vînat hăituit ocoleam drumurile, mergînd tot prin păduri și pe înălțimi, să văd departe, pentru că în vremea aceea, după lupta de lîngă riul Marița, Amurad se înfuriase pe Sișman și dăduse voie alor lui să jefuiască și să săvîrșească crude fărădelegi pe pământul bulgar, așa că năvăleau după veșminte, după animale și robi. Fuduli, negri și groaznici, dar zdraveni și iuți, veneau ca furtuna pe cai sirepi și treceau ca grindina. S-au pustiit ogoarele și viile, foametea a început să bîntuie întreaga țară de jos. De multe ori am încercat să trec muntele, dar fața însemnată mă trăda cine sînt și străjerii bulgari mă întorceau înapoi.

Pe la prînz am ieșit la un drumeag. Am auzit vorbă, și după iarba înverzită am priceput că în apropiere este o cișmea. Cum am ajuns am văzut oameni așezați lîngă ea. Întinseseră o pînză și mînceau. Doi lăutari, unul nevîrstnic, ostași boierești și un bărbat cu sumanul ferfenițit, cu genunchii strînși pe care își sprijinea bărbia. Lîngă el o femeie înaltă, încă puternică, gătită de cununie, dar primenelile sînt vechi, mototolite, se vede că le are din tinerețele ei. Am băut apă și, fără să-mi scot vâlul cel negru, mi-am stropit fața ca să mă răcoresc, iar cel mai în vîrstă dintre lăutari zise :

— Omul acesta este duhovnic. Să judece el cine are dreptate, și m-a poftit să șed lîngă ei.

— Ești pavlichean, zice, sau ești bogomil ?

Răspunzînd că sînt un fost monah, zice :

— Atunci știi cum se pedepsește un asemenea păcat pe lumea cealaltă.

Iar femeia suride și zice :

— Păi și acum sîntem în chinul iadului. Mai întii cum să-mi uit copiii ? Îmi sînt mai dragi decît tine, bărbate. Măcar de te-ai înțelege cu boierul nostru.

— Ce-i, zic, oameni buni ? Ce chin este pe nevasta asta și de ce-i primenită ?

— O vînd, zice lăutarul. Bărbatul o vinde și ea însăși vrea. E foamete mare în satul lor și n-au plătit birurile stăpînului.

I-am întrebat de ce n-au fugit. Cum s-ar fi putut ? Le era frică de boier.

— Unde să te duci de sărăcie și de păgîni ? O să moară copiii de foame, zise bărbatul, iar ochii lui, ca ochii de orb.

Oamenii boierești tac, smulg iarbă, iar femeia tot suride. Fruntea ei e puternică, surîsul cald.

— Robia, zice, nu e ceva nou pentru noi. Tot una dacă robești la boier sau la negustor. Numai la necredincios să nu fie. Ne-am luat și noi cu gospodarul meu și ne-a trecut viața de la rouă la brumă.

— Femeie, zic, de ce ții tu însăși să te vinzi ? Nu ți-e drag de copii ?

— Au slăbit, părinte, li s-au umflat burțile, parc-ar fi niște moșnegi. Petărcio este de unsprezece ani și Lazăr de nouă. Pentru ei mă vînd, Dumnezeu să mă ierte. Nădejdea mi-e în boierul nostru, să mă țină pe lingă el. Sînt harnică, părinte. Să ne dea măcar puțin mei, că de griu nici nu ne mai aducem aminte...

Iubitorule de pustnicie, îți scriu rîndurile astea nu ca să te spăimînt. Tu ai văzut altele mai rele pentru care nu se găsește cuvinte, ci ca să înțelegi cum a venit lumina-rea mea... În jur tăcere de pădure și miros de dumbravă. Pămîntul este cald încă, dar tăcut, se odihnește de chinul omenesc care-l copleșește. Scocul cișmelei șuruie, parcă varsă plîns de copil. Au tăcut și lăutarii și străjerii. Bărbatul cu mîinile încolăcite după genunchi se clatină înainte și înapoi, nevasta suride, se gîndește la copii, nădăjduiește ceva frumos.

L-am întrebat pe bărbat cît este dator boierului.

— Păi parcă eu știu, scrie în catastif. Treabă boierească. A ajuns la galbeni.

Am intrat în dumbravă, mi-am sprijinit spinarea de un stejar și m-am întrebat : „Tu, cel care ai căutat pe Dumnezeu și taina celor două lumi, iar acum mergi ca un lup,

iei totul în ris și faci rele, te poți oare vinde pentru binele cuiva ? Ai bani, dă-i femeii ca să scape de robie“.

Încă pe cînd straja împărătească m-a luat pentru a fi dus în surghiun, mama mi-a dat șase galbeni și cîteva parale. I-am ascuns cusîndu-i în cămașă, pentru zile negre și, cum am pipăit nodul, parcă mi s-a opărit mîna. Diavolul a început să mă încline să tac : „Ce ai să faci fără bani în vremurile astea grele ? Trupul omului este mai ieftin decît al animalului. Cu ce ai să te răscumperi dacă te robesc ? Sirbi, bosniaci și bulgari tineri sînt mai mulți decît oile prin tirguri“. Iar pe de altă parte mă rușinează : „Ia lasă-te de treaba asta ! Doar știi singur că ai fost un sfînt mincinos. Înainte de a arunca rasa ai devenit anti-hrist. Pe Hristos l-ai îngropat, te-ai dat de partea lui Iuda...“.

Stau rezemat de stejar și aud că aceia se pregătesc să plece spre satul boieresc. Lăutarii trag cu arcușurile, vor meșteri un cîntec, iscodesc o melodie. Ei au pornit ca la nuntă, lăutele răsună, bătrînul lăutar a pornit să cînte.

Am aruncat sumanul, mi-am scos cămașa și cu cuțitul am tăiat nodul cu bani. Paralele se înverziseră de sudoare, dar galbenii străluceau.

I-am ajuns pe drumeag și am strigat femeia :

— Vino, nevastă, trebuie să-ți spun ceva.

Au încetat lăutarii și cîntecul bătrînului. Femeia a venit. Am tras-o la o parte, i-am virît banii în mînă, i-am făcut semn să tacă și i-am șoptit :

— Răscumpără-te, plătește cît poți din datorie și cum-pără mîncare pentru copii.

Ea mă privește țintă, nu-și crede ochilor. Dar s-a arătat deșteaptă, și-a dat seama și a ascuns batista cu bani în sîn. Tremura toată și s-a aplecat să-mi sărute miinile.

— Stai liniștită, să nu vadă ăia. Și nu spune nimănui, că ți-i pot lua oamenii boierului sau lăutarii. Nici bărbatului să nu-i spui o vorbă.

— Dar acum ce să fac, cum să întorc lăutarii ?

— Du-te, zic, și cînd o să te afli în fața ciinelui acela, boierul, întreabă-l cît îi ești datoare, și spune-i că o să plătești. Robii sînt ieftini, pentru tine n-o să ia nici doi galbeni la tîrg.

Așa am sfătuit-o și am pornit cu ei spre satul boieresc.

Cînd ne-am apropiat, m-am așezat sub o salcie, lîngă un riuleț. Gura mi-e amară, Diavolul mă apasă, mă ceartă : „Prostule, de ce ai dat banii ? Tot te vor robi și nimeni n-are să te cumpere. Ești desfigurat, te vor uide !” Simt însă că m-am ușurat, a crescut în mine o bucurie, o dragoste nețarmurită față de nevastă. Am cugetat și am început să înțeleg că nu numai pentru ea, ci pentru neamul meu bulgăresc am făcut asta, pentru el am ucis agarenii și am început să-l iubesc. M-am mirat ! Cînd s-a petrecut asta ? Cum de nu mi-am dat seama ? Doar îl îngropasem pe Iisus și mă înstrăinasem de mamă, de tată, de soră. Iscaiot nici pe sine nu se poate iubi, dar iată că a început să iubească norodul și l-a iubit fără acela pe care-l căutase între zidurile minăstirii... Soarta ne-a adunat, învățătorule, în Tîrnovo, la a cărei nimicire am ajutat amîndoi. Cine și-a bătut joc de noi, lumină a Tîrnovei ?

Dar ascultă cum am ajuns pînă la tine

în seara aceea de iunie și cum te-am

văzut în omeneasca ta neputință

slujind și lui Dumnezeu și

Diavolului.

V

Cînd Baiazid a învins pe craiul Lazăr la Cimpia Mierlei, trăiam cu o văduvă și rănilor primite în luptele cu agarenii se vindecaseră. Atunci vindeam în oraș pește și făceam butoaie. Văduva a murit în același an în care sultanul a pornit să nimicească pe Șişman. Kefaliul orașului s-a bătut cu numeroasele oști ale pașilor și după asalt a murit în luptă. M-au prins împreună cu multe femei și bărbați și după ce au despărțit pe bărbați și pe bolnavi de cei pe care aveau să-i robească, ne-au dus pe malul râului să ne taie. Și eu, așteptîndu-mi rîndul să ingenunchez și să pun capul pe butuc, a trecut un turc cu turban verde și cu o sabie lungă pe umăr. M-a văzut și a început să rîdă și m-a apucat de barbă să mi-o smulgă. Ni s-au întîlnit ochii, ai lui mi s-au părut cunoscuți și am zis în grecește, pentru că mulți agareni învățaseră limba asta în ținuturile grecești :

— De ce îți bați joc de cel înjosit ? Lasă-mă să mă înfățișez liniștit înaintea lui Dumnezeu. Turcul mă privea tîntă și strigă :

— Teofile, tu ești, bre, derbedeule ? Alah, kerim. Tu ești ?

Era același turc pe care îl păzisem în temnița de la Tîrnovo să nu strige, acum ajunsese agă într-un sangiac de akingii. M-a luat ca rob al lui. Dar mai tîrziu unul

dintre mai marii din yaya ¹ Şeremet beg, care era un om vesel şi-i plăcea să bea vin pe ascuns, m-a luat de la Halil aga, ca să-i prind peşte şi să-l veselesc. Noaptea mă fereceau în lanţuri, ziua mergeam pe lângă stăpînul meu ca să-i împlinesc poruncile.

Baiazid adunase nu numai oştile sale din Anatolia, ci şi pe cele de la apus, tu le-ai văzut, — erau alcătuite din creştini vasali, greci, sîrbi şi bulgari de-ai noştri. Iar ei, ruşinîndu-se de noi, robii, se prefăceau că-s osmanlii şi erau mai sălbatici decît agarenii. Mergeau armatele de vasali amestecate printre celelalte, prin ținuturile pe care le cucerise Amurad şi n-au întîmpinat nici o împotrivire.

Aveam oare cuvinte să rostesc gîndurile şi simţămintele mele atît de felurite, cînd am revăzut zidurile şi turnurile oraşului în care mă născusem, pe care fluturaseră steaguri ? Crenelele lor erau pline de norod, ieşit să privească năvala agarenilor. Peste lantra pluteau nori uşori de aprilie, ca nişte umbre albe, iar dangătul de alarmă al clopotelor şi răsunetul toacelor vîra în suflet spaimă cutremurătoare. Înverşunaţi după pradă, năvăleau spahii pe caii lor mărunţi ; ca nişte puhoaie se scurgeau cetele de yaya, fluturau steaguri, băteau tobe şi asemenea unui rîu care iese din matcă, aşa se revărsau oştile sultanului ocupînd toate înălţimile, de parcă nişte mîncători de hoituri înconjuraseră cetatea de scaun. Cete de iuruci poposeau pe virfuri, cu cămilele lor, căpitani de oaste şi paşale se așezau în minăstirile din jur. Şi privind năvala m-am întrebat cine eram eu ? Feciorul din surghiun al celor osîndiţi, fiul lor cel rătăcit care căutase un Dumnezeu înţelept şi fusese batjocorit de Diavol ? Sau un eretic pocăit, încremenit în faţa nimicirii norodului său, prea tîrziu adus de nenorociri pe calea înţelepciunii ? Şi pe mine, hulitul, robitul, cine m-a pedepsit să privesc pustiirea asta ? O, groaznică şi vicleană împărăţie a duhului ! O, sfîntă privelişte a trapezei noastre duhovniceşti, atît de

¹ Armată otomană.

bogată în orice otravă ! N-ai fost oare apusul înainte de întuneric ? Ai așteptat ca barbarii să-și stingă lumina și să-ți calce altarul cu picioarele lor necurate ? Mîndră, de necucerit și ferecată părea cetatea Tîrnovei, de parcă nici cerurile nu aveau putere s-o doboare. Acolo era îmbătrînita mea mamă și sora mea ; ele uitaseră dulcile zile ale copilăriei mele...

Au clădit agarenii minarete de lemn, hogii lor proslăveau pe Alah și pe profetul lui, iar în Tîrnovo toacele și clopotele chemau pe creștini la rugăciune. Se rugau cele două noroadе, cele două credințe și oștirile lor, fiecare Dumnezeuului său și în turme alergau necredincioșii spre Iantra, înainte de a îngenunchia. Spune, învățătorule, omul este oare nebun întru cele mai înalte ale sale ? El este nebun sau cele înalte ?...

În cetatea Devin se apărau cu înverșunare, dar cînd turnul li s-a dărîmat și au văzut că nu mai au ce face, au bătut tobele și cu ciinii care apărau noaptea cetatea au ieșit împotriva agarenilor și au pierit pînă la unul. M-am rugat pentru sufletele lor și mi-am zis : „Doamne, mîntuiește-i, iar pe mine nimicește-mă, pentru că nu înțeleg care-i dreptatea ta !“ Seara, cînd am băgat în arhondaricul mînăstirii „Sfintul Nicolae“ un burduf cu vin mînăstiresc, Șeremet beg mi-a spus : „Ai fost călugăr, trebuie să-l cunoști pe patriarh. Îl cheamă Eftimie. Este comandantul cetății. Ce se pricepe popa la război ?“ M-am mirat că el, cetățean al Ierusalimului de sus poate învîrti sabia și semăna moarte.

Cînd se îmbăta, ochii verzi ai stăpînului meu se făceau singeroși și sudoarea curgea pe fața lui lată. De la el am aflat ce se întîmplă, deoarece turcii nu se sfiesc să vorbească în fața robilor și slugilor despre treburile militare și de stat. Spunea că tu i-ai întărit pe apărătorii porții lui Asen, unde în fiecare zi se dădeau lupte și unde apărarea era cea mai puternică, iar riul era închis cu grinzii legate între ele. De pe înălțime, vedeam gloatele de refugiați în orașul dinlăuntru, monahi fugiți din mînăstiri,

animale, căruțe deshămate, ascultam freamătul din tirg și de lângă biserici, unde se înghesuia norodul. Când barbarii porneau la atac, începea învălmășeala. Balistele năpădeau zidurile cu bolovani, zburau ploi de săgeți și se ridicau nori de praf. Astfel au trecut câteva zile, pînă cînd s-a auzit că Baiazid vine spre Tîrnovo cu o nouă oaste. Pașalele s-au dus să-l întîmpine spre Oreahovița și au luat și pe mulți dintre noi, robii. Și noi, rînduindu-ne pe marginile drumului, am căzut cu fața la pămînt, cînd sultanul s-a ivit pe un cal negru arăbesc. Pe lângă el se învîrteau ca niște titirezi dervișii și mulțime de robi alergau înaintea lui. Și a trecut înrobitorul călare, era un om mic de stat, cu nasul coroiat și barba galbenă, tunsă scurt. După el au desfășurat steagul profetului urmînd apoi ieniceri și spahii.

Baiazid și-a așezat cortul lui mare deasupra Xeliforei, pentru că acolo pămîntul e gras, are multă apă, și a chemat pașalele la sfat. A două zi, agarenii au înălțat un steag alb în fața orașului frîncilor. Au răsunit trîmbițe, și a pornit o solie a sultanului. Baiazid făgăduia să cruțe viața și avutul cetățenilor dacă orașul se predă și avea să lase oștire în el ca pe vremea lui Amurad. Se grăbea sultanul spre Nicopole, se temea că Șisman o să se întovărășească cu valahii și ungurii și nu dorea să zăbovească la Tîrnovo. De ce n-ai primit propunerea lui, vlădico, ca să păzești norodul de robie și tăiere ? De ce n-ai dat cezarului ceea ce este al cezarului, și nu te-ai sprijinit pe ceea ce este al lui Dumnezeu ? Nu-i așa că dreptatea lui Dumnezeu este de neînvins și că din voia lui agarenii se aflau în fața zidurilor cetății de scaun ? Te bizuiai pe moaște, sau credeai că țarul va veni cu oaste mare ? Apărai norodul sau Ierusalimul cel de sus și biserica ta ? Agarenii spuneau că tu ai respins propunerea soliei sultanului din care făceau parte vasali bulgari și fiul despotului sîrb. Și, cum au ieșit solii din orașul frîncilor, cu steagul alb, agarenii au început să strige, deoarece s-a înțeles că propunerea n-a fost primită. Atunci Baiazid a poruncit atacarea

oraşului frâncilor şi a doua zi dimineaţa a început atacul. Au pornit cete de yaya, care cu sabia, care cu arcu, care cu suliţa, ba erau şi cu toiege. Au legat bărci una de alta ca să facă pod pentru ieniceri şi cu bivoli au tîrît maşinile de asediu. Au început să strige hogii, au bubuit tobele, iar din Tîrnovo au răsunat înfricoşate toacele şi clopotele. Poarta de la miazăzi s-a deschis şi o ceată de ostaşi a sărit în ajutorul oraşului frâncilor. Însuşi Baiazid cu paşalele sta pe ţarm şi privea atacul.

Tu, cu căpitanii tăi de oaste, priveai de pe zidurile de la Țarevgrad. Şi noi, robii, vedeam de sus ce se întîmplă. După prînz, agarenii au străpuns zidul şi apărătorii s-au retras în spatele porţii de miazăzi, ducînd pe răniţi spre turnul lui Balduin. Mulţi au fost loviţi, iar Assa, miiaşul, fiul lui Kir Miza, botezat Anghel, pe care l-am ucis mai tîrziu din porunca lui Şeremet beg — a fost prins. S-a prelungit asediul şi Baiazid se minia. Multe din paşalele lui au plecat spre Nicopole şi m-am bucurat văzînd cum oştirea sultanului se înşiră prin clisura Iantrei. Dar apărătorii din Tîrnovo erau puţini la număr, monahi şi oraşeni luptau umăr la umăr cu ostaşii, aşa că agarenii nu aveau nevoie de hoarde ca să menţină asediul. Şi văzînd cum fiecare păgîn nu se gîndeşte la viaţa lui, ci numai cum să împlinească mai bine porunca sultanului, am înţeles de ce pier împărăţiile creştine. La noi, în fiecare ungher stă ba ţarul, ba un despot sau boier încăpăţînat şi fiecare nu se gîndeşte decît la binele lui.

Trebuie să fii vesel, pentru că turcilor nu le plac oamenii trişti, pe deasupra şi faţa mea însemnată cu fierul roşu părea mai caraghioasă cînd mă întristam, aşa că ceauşii lui Şeremet beg mă loveau pe spinare şi se tăvăleau de rîs. Nerămîinîndu-mi altceva, făceam pe prostul, ca să-i înşel şi să le capăt încrederea. În zori, aduceam apă stăpînului meu ca să se spele. Şeremet beg îngenunchia, ridica cele două degete mari de la mîini şi se închina spre miazăzi. După rugăciune îi aşterneam o pinză să mănînce, îi încălţam cizmele, îl ajutam să-şi potrivească

cealmaua lui mare, iar el se uita la lama săbiei sale de Damasc. Cînd suna trîmbița, încăleca pe cal și eu îi dam toba s-o agațe la sa.

Intr-o dimineată îmi zise : „Kiafir, mai auzi cîntînd cocoșii voștri ? Nu mai sînt, numai dobitoacele voastre mugesc. Și cocoșii au înțeles ce vă așteaptă. Să vedem cită vreme baș-popa al vostru o să mai țină orașul !“ Și într-adevăr cocoșii din Tîrnovo nu cîntau. Noaptea, cînd dormeam în curtea minăstirii pe paisele împrăștiate și călcate de cai, vedeam triste luminițe din orașul asediat, focurile pîlpiinde ale agarenilor, auzeam zgomotele cunoscute ale Iantrei, urlat de ciini și semnale de trîmbițe pentru schimbul străjilor. Se aude un țipăt îndepărtat, cineva strigă cuvinte neînțelese — nu știi de e geamăt sau înjurătură. Sau auzi deodată gălăgie — de ce ? de cine ? — nu se știe. Te-am osîndit pe tine, lumină a Tîrnovei, și pe tine, cetate unde nebunii m-au desfigurat. Inima îmi ardea de amintiri, tînjea după cele ce au fost odată, se chinuia de disperare, cerea răzbunare și mîna căuta cuțitul. Ziua soarele dogorea a secetă. Seara tobele adunau sangiacurile sub steag, răsunau comenzi, se aprindeau din nou focuri și la lumina lor vedeam fulgerînd sulite, săbii încovoiate, iatagane și spade. Se încingeau bătăi pentru cine știe ce ștofe în culori vii și pentru haine, fiecare derbedeu din yaya dorea să se gătească. Vase furate din biserici le slujeau drept pahare și pentru spălat, rase și odăjdii preoțești luate din minăstirile din jur erau așternute pe jos pentru dormit sau folosite ca acoperămînt pentru spinările cailor. Cerul ardea în apusuri roșiatice, nu cădea nici o picătură de ploaie, greierii cîntau, prevestind a rău. Hogii rugau pe Alah să le trimită pe îngerii lui, pe care îi numeau djini, și să mărească oștirea sultanului cu ostași înaripați, de neînvins. Telalii strigau amenințări strașnice către cei asediați, barbarii puneau pe cei robiți să strige, cunoscuți se adresau cunoscuților încercînd să-i înduplece să deschidă porțile orașului. Și așa a trecut luna aprilie și a venit mai. Asediații și asediatorii se obișnuiseră cu

viața asta. În timpul zilei ciocanele din oraș lucrau neconținut, în lantra se aruncau mreji pentru pește, cineva cânta, ba răsunau și risete. Dar cel mai mult te înmărmureau prăznuirile.

Ca în zilele copilăriei mele, toace și clopote umpleau de sunet vesel valea riului, acoperită de o ușoară ceață albăstruie și de fumul din oraș. În proslăvirea mult răsunătoare înviau dulci amintiri din zile de pace, purtau bucurii creștinești spre cer, de parcă cerurile înseși se deschideau și totul, verdeață și păsări, rîu și pămînt, soare și văzduh — prăznuiau. Ce a fost la Înălțare, la Păresimi și la Sfintul Duh ! Un sunet solemn de pătimasă și tristă rugăciune a răsunit peste Tîrnovo, de parcă întreaga putere a Dumnezeuului creștin fusese chemată să arate barbarilor forța ei de neînvins. Cîntările din biserici și paraclise se auzeau unduind ca niște valuri și oastea bulgară cu capul descoperit îngenunchea pe zidurile cetății cu sulile îndreptate în sus ca o pădure de temut. Procesiuni dădeau ocol bisericilor de pe Trapezița și Țareveț, osîndiții mergînd cu luminări de Paști în mîini... Și barbarii priveau uluiți. Ascultînd această nebunie, inima mea voia să plîngă, dar mintea refuza să înțeleagă...

X

În noaptea aceea am dormit în ceardacul minăstirii. În zori m-au trezit tobe și cornuri, care dădeau comenzi. Un glas plin de groază sfîșia valea rîului. Cîinii lătrau, pretutindeni țipăt și urlet. La toată larma asta s-a adăugat turbata bătaie a toacelor, zornăitul armelor și zgomotul lup-tei. Șeremet beg a ieșit desculț în ceardac și mi-a poruncit să-i aduc repede toba ca să-și adune oamenii. În toată tabăra turcească se aprindeau focuri, caii nechezau și, cînd s-a crăpat de ziuă, Țareveț și Trapezița erau pline de norod, mai zburau încă săgeți și se auzeau plîsete. Barbarii cuceriseră orașul lui Asen, jefuiau averile celor fugiți, ucideau porcii și luau oameni în robie. Răul a venit de la unul din Asia Mică pe nume Adil Baba. Observînd că straja de sub „Stîncă tăiată” e mică la număr, s-a înțeles cu o ceată și în zori a atacat-o. Acolo ai noștri l-au ucis, dar agarenii au izbutit să treacă peste zid. Astfel ochiul Diavolului, care se pricepe să vadă în toate faptele omenеști cum să învîrtească roata, l-a ales pe păgîn și a apropiat sfîrșitul. Și tu, vlădico, l-ai ajutat să vie cît mai curînd, primind în cetate bărbați, femei și copii fugiți, pe jumătate goi, așa că avea dreptate Șeremet beg să spună : „Popa cel mare a fost prost cînd a lăsat pe necredincioșii de jos să intre. Nu are nici hrană, nici adăpost pentru atîția oameni. Nici pește nu mai pot să prindă”. Dar putea oare iereul să facă altfel ?...

Au cîntat hogii laudă lui Alah și sultanul a poruncit atacarea Trapeziței. Și tu te-ai uitat neputincios cum agarenii au trecut hoarde peste pod și au lovit cetatea din două părți. În valuri zburau și se cățarau pe ziduri. Au intrat în luptă și ienicerii, mai groaznici decît fiarele sălbatic, care nu știu ce este frica și după atacuri repezi au învins. Au robit mulțime de norod cu boieri și duhovnici, i-au scos din cetate, iar pe morți i-au tîrît afară, pe unii în rîu, alții hrană pentru vulturi. Atunci a fost robită și sora mea, murise mama, dar eu nu știam, credeam că sînt în Țareveț. În acea după-amiază fierbinte, în ziua sfîntului David din Salonic, pe lingă mînăstire au trecut ostași prinși, unii în cămăși de zale, boieri și căpitani de oaste, fără spade și coifuri, astfel că soarele dogorea nesupusele lor capete. Legați cu lanțuri de gît, plini de praf, mergeau sîngerînd pe drumul pietros. Îi duceau ienicerii ca să se închine sultanului.

S-au înșirat zile și nopți, în care am auzit atîta plîns și răcnet sălbatic, că au înăbușit acele glasuri ale pămîntului fără de care omul n-ar fi trăit... În fiecare noapte Șeremet beg și oamenii lui se veseleau cu fete și neveste. Prin chiliile mînăstirii răsunau țipete și hohote sinistre și în fiecare noapte visam că vorbesc cu o femeie, cu părul vilvoi ca o adevărată ciură. Ea îmi tălmăcea rostul celor ce se petreceau, dar acesta era închis ca smoala iadului și mintea mea nu-l putea înțelege. Mă apăsa gîndul că se sfîrșește lumea, iar eu nu izbuteam încă să devin antihrist, pentru că agarenii mi-o luaseră înainte și însumi nu știam încotro s-o iau. Auzeam în vis zornăit de aur, mă înăbușea mirosul de oase pîrjolate, iar cînd mă trezeam din coșmaruri, o roabă plîngea și se ruga pentru o cană cu apă...

Spune-mi, prea luminate, cum să cred în puterea lui Dumnezeu și în Ierusalimul cel de sus, cînd văd faptele omenești și puterea Diavolului în mine însumi? Nu este oare rușine ca omul să vorbească cu el însuși, cum îți place să spui, înțelegînd prin aceasta convorbirea cu Dum-

nezeu ? Cum să strălucească omul în virtuți pe pământul acesta ?

Nu auzai oare plinsetele de copii, în liniștile și fierbințile nopți de iunie, nu vedeai cum se răresc luminațele în cetate ? Aud deodată strigăt de om înnebunit, se trîntește o ușă, plînge o femeie și tăcerea înfiorătoare cade iarăși peste turnurile negre și zidurile crenelate. Parc-ar fi un oraș mort, iar clopotnița se înalță pe virf ca o Golgotă. Astfel trecea o zi, ca să vină alta mai tristă. Morții zăceau în biserici neîngropați, iar flămînzii nu îndrăzneau să se privească unii pe alții.

Într-o zi s-au umplut de norod zidurile Țarevețului asediat, s-a stîrnit zarvă și agarenii nu se dumireau ce se petrece. Apoi au înțeles, cică țarul ar fi venit cu valahi și maghiari, și că Baiazid, care se dusese cu ienicerii săi spre Nicopole, a fost învins. Tu ai vîrit în sufletul osîndiților tăi păstorii această dulce amăgire ? De cîte ori ai făcut procesiuni cu sfintele moaște pentru ploaie și izbăvire ? S-a auzit că ruda țarului, care fusese prins, ar fi fugit în cetate, dar asta era o înșelăciune, au zvonit-o înapoi ca să deschidă porțile Țarevețului. Dar tu n-ai priceput înșelăciunea și, se spune, că ai făcut o slujbă pentru izbăvirea lui... În așa fel își băteau joc de tine oamenii lui Șeremet beg, iar cînd au trecut încă zece zile și nu mai pîlpăiau lumini în cetate, turcul a spus : „Li s-a isprăvit seul și untdelemnul. Au mîncat pînă și ceara. Curînd vor deschide porțile...” Din nou telalii au strigat amenințări groaznice, pînă cînd s-a răspîndit alt zvon. A venit un gonaci de la Nicopole cu scrisoare de la Șîșman : Tîrnovo să-și predea cheile. Baiazid făgăduia țarului iertare, avea să lase în cetatea de scaun oaste, ca pe vremea lui Amurad, iar Șîșman era din nou primit ca vasal. Dar tu ai ascuns scrisoarea împărătească, pentru că știai că este scrisă de nevoie și nu aveai încredere în neputinciosul tău țar, care de două ori a sîrutat scările șeii sultanului. Ca să-și păstreze domnia, Șîșman se lăsa pe sine și norodul în voia lui Baiazid. Tu ai vrut să învingi semiluna și să mintuiești sufletele păstorilor tăi

prin moarte și mucenicie, în „lumea cea prea înaltă“. Dar dacă pentru tine „lumea cea prea înaltă“ exista ca un simbol al vieții pămîntești, norodul nu voia să moară. Cea „cu mîinile gingașe“ trezea numai groază în robii Domnului...

Cetățene al Ierusalimului cel de sus, să adunăm din nou în sobor pe înțelepții țari, pe dregători și pe mai marii preoțimii, să judece asupra tainei lumii și, tilcuind-o, să facă legi bune pentru om pe acest pămînt, și ei din nou vor răstigni pe Hristos și vor sili pe Iuda Iscariotul, sluga lor fără voie, să se spînzure, pentru că vede minciuna în învățătorul lui, iar mîntuirea nu o zărește. Și nu numai cei ce au putere, ci natura însăși cu întreg pămîntul va fi de partea Iscariotului ! Soborul acesta n-o să aibă sfîrșit bun. Se va termina cu schismă, cu răscoală, cu discordie, pentru că neștiind nici din ce și nici pentru ce a fost făcută lumea, fiecare îl va căuta pe Dumnezeu prin el însuși, pentru el însuși și ca să fie fericit, așa precum și noi îl căutam în sfînta lavră. Dar pentru că fiecare îl vede altfel, de aci începe înșelăciunea. Iubirea de noi înșine ne orbește, astfel că nu ne dăm seama că nu-l proslăvim pe El, ci doar pe noi înșine. Iată piatra cea din capul unghiului care rămîne neschimbată în om și fără ea nu se poate ! El va impune legi, pravile, canoane, cum le impuneai și tu în numele mîntuirii, și le va așeza mai presus de viața omului, în numele lor îl va judeca și pedepsi. Ascultînd la adevărul meu cel zăvorit, legea curăției sufletești și nădejdea nemuririi, și văzînd în comoara lumii făgăduință de bine și de veșnicie, am vrut să mă bucur de lume, fără să-mi dau seama de cruda ei orînduială și de creatorul ei. Cînd făceam stihuri sau mă rugam, vedeniile fericite mă îmbătau cu încredințarea că sînt în comunicare cu taina, dar ochiul cel veghetor al minții simțea că aci este o oarecare minciună. Și neputînd s-o descopere, surpa credința și prin îndoieli preamărea mintea. Cel cu copite de capră, ascuns în spatele egoismului meu, m-a îmboldit să mă fac sfînt ! Și cînd după multe fapte istovitoare am fost învrednicit să văd Tavorul

cu raiul, așteptînd să-mi fie descoperită taina și să mi se liniștească duhul, mîndria mea omenească a fost dărîmată și rostul existenței mele tăgăduit...Ce chinuitoare înșelăciune, învățătorule ! Spune-mi, unde se află liberarea ? Poate oare omul să se lepede de dreptatea pămîntească ? Oare nu erai și tu unul dintre aceia care cunoșteau adevăratul chip și-și îndreptau mințile spre „lumea cea preainaltă“ așteptînd amurgul acesteia ? Te-ai luptat cu prințul prinților pămîntești, credeai că l-ai învins, dar el, ascuns în demnitar, își bătea joc de sfînt și mai tîrziu, cînd ți-a dat puterea patriarhală, te-a doborît de la înălțimea sfîinței tale de schivnic în faptele omenești, te-a făcut apărătorul cetății de scaun și te-ai văzut părăsit, singur în mijlocul poporului înrobit, așa cum și eu, ereticul însemnat cu fierul roșu, m-am trezit în mijlocul lui. Făptuitorule a ceea ce nu poate a fi împlinit, ai fost nevoit să dai morții mai mulți oameni decît ar fi putut da pierzării agarenii și mai mulți decît ucisesem eu, căci n-ai fi predat orașul. I-ai dat întru proslăvirea lui Hristos și a Ierusalimului cel de sus, pentru biruința adevăratului Dumnezeu !... Tu ai vărsat sînge pentru El, iar eu pentru tine și pentru norod. Atunci de ce n-ai venit să-mi binecuvîntezi faptele ? Spune-mi, se află oare vreun sfînt cu sufletul curat și apărător de norod, fără mîini însîngerate ? Și în care lume, de sus sau de jos, nu există asuprire ?...

Dar cei din sinod, care preferau să deschidă porțile ca să-și păstreze viața pămîntească și bogățiile, aveau de partea lor pe ruda lui Șişman, pe primicerul ¹ Anghel. Și cînd au intrat în legături tainice cu barbarii și au primit de la aceștia încredințări mincinoase, au tras după ei și norodul, care de asemenea nu voia să moară, și s-a deschis poarta de miazăzi a cetății...

¹ Înalt funcționar eclesiastic.

Y

Ciți oare din vechime pînă acum, și poate și de aci înainte, n-au lăudat și nu vor slăvi pe înrobitori și pe cuceritori ? Îi numesc mari, pentru singele ce l-au vărsat și pentru răul pe care l-au pricinuit, mint pe cei vii cu cei morți și învață de rău, ispitind pe om să-i imite, adică să ucidă, să fure, să dea foc și să distrugă. Făptură, asemenea lui Dumnezeu, ești mai neînțeleaptă decît dobitoacele, și singură te împodobești cu judecata ! Ca ele ești, asemenea fiarelor, nu știi ce faci, răul îl numești măreție, dar cauți dreptatea... Și eu, care tînjeam după sfințenie și mă înșelam crezînd că înțeleg taina dumnezeiască, am ucis pe ai mei și pe străini și astăzi mi-am mînjit mîinile cu sînge...

Cum s-a deschis poarta Țarevețului și pe turn a fluturat steag alb, într-un singur glas au strigat agarenii de bucurie și au bătut tobele. Primii au intrat ienicerii, după ei pașalele cu Siuleiman, fiul sultanului. De pe înălțime, noi robii, priveam cum unii dintre apărători fug spre palat, iar alții își pleacă frunțile la picioarele barbarilor. Totul părea liniștit, parcă ai noștri intrau la ai noștri. Dar aceasta a durat puțin, pînă cînd oștirea agareană a ocupat turnurile și crenelele. Prin poarta împărătească spre orașul lui Asen s-a scurs o grămadă de femei, bătrîni, bărbați și copii storși de foame și pînă seara în cetate au rămas puțini oameni de vază, duhovnici și boieri. Celebi Siuleiman s-a așezat în palat, iar stăpînul meu în casa marelui vistiernic, care

fugise cu Şişman. Te-au alungat şi pe tine, cu tot clerul, din patriarhie şi au început jafurile şi silniciile.

Cînd a amurgit, a venit un ceauş cu calul să mă ia din mînăstire. Şeremet beg poruncise să vii îndată la dînsul. Călăream printre haite de cîini sălbăticiţi, care mîncaseră carne de om, şi respiram miros de pojar şi duhoare de hoituri. Cei robiţi zăceau pe uliţi şi prin curţi, iar vulturii se așezaseră să-şi petreacă noaptea pe zidurile Trapezei. Greierii cîntau, Iantra tot așa vuia, dar cetatea de scaun era moartă ca un uriaş ucis şi trecutul rățăcea pe deasupra ei. Şi privind cerul ce se întuneca, căpătînd culoarea opalului tulbure, străpuns de stele, vîrful mut şi groaznic al Țarevețului, unde acum domneau cuceritorii, mi se părea că s-a dărîmat ceva măreţ şi tainic şi că în locul său a venit altceva necunoscut, dar tot așa de enigmatic şi de duşmănos, care a existat şi va exista întotdeauna peste visurile şi aspiraţiile noastre. Străjile ne-au dat voie să trecem prin poarta de miazănoapte şi prin ulicioara spre palat am ajuns la casa primului vistiernic. Am intrat în marele paraclis văruit, care mai păstra încă duhul curat, creştinesc, al locuitorilor lui şi l-am văzut pe Şeremet beg, înconjurat de desetnici şi sutaşi veniţi să-i aducă partea din prada orînduită pentru sultan. Turcul primea aurul şi argintul smuls de la icoane şi altare, inele şi podoabe. Se așezase pe saltea sub iconostasul pustiit, ale cărui icoane zăceau aruncate după uşă. Din pricina ignoranţei barbare, nimeni dintre agareni nu ştia să citească şi să scrie, numai eu eram acela care trebuia să înscrie prada. Beiul era beat, odios de vesel, îmbătat de biruinţă şi de strălucirea aurului. Plini de poftă le străluceau ochii — şi ai lui şi ai supuşilor lui. Săltînd în palmă o podoabă, de parcă ar fi mîngîiat-o, mi-a poruncit să stau de-a stînga lui, între el şi grămezile de aur şi argint şi să înscriu fiecare lucru preţios în parte.

Atunci a sosit primicerul Anghel. Ceruse să fie primit de fiul sultanului, dar îl îndreptaseră spre Şeremet beg, care a poruncit să fie adus înăuntru. Am văzut intrînd în paraclis un om îmbătrînit, îmbrăcat în dalmatică albastră

cu petlițe de argint și cu însemnele țarului pe ea. Chinuit, cu vînătăi sub ochi, cu nasul coroiat, cu ochii triști și parcă morți.

Părul lui mare, creț și des, curgînd de sub cuca înaltă, garnisită cu mătase, se unea cu barba creață, tunsă scurt. Părea că este încurcat, speriat și că mai curînd voia să scape de aici.

Dregătorul s-a prezentat smerit în fața lui Șeremet beg, care se tolănise pe saltea și care nici măcar n-a ridicat degetul la cealma, ca să răspundă la salut. A făcut sârmanul o plecăciune adîncă și a zis : „Am venit, luminăția-ta, să primesc răsplata muncii mele, pe care mi-a făgăduit-o împărăția și sultanul !” Și cum a grăit aceste vorbe, a încrucișat supus marile lui miini albe, pe care se zăreau pistrii. Ochii i s-au prelins peste aurul de pe saltea, buzele i s-au uscat.

Șeremet beg mi-a făcut semn să tălmăcesc vorbele demnitarului. Luminările ardeau parcă lîngă mort, umbre ușoare jucau pe pereți și pe sculpturile tavanului. O muscă zbura și, zbîrnîind, s-a izbit de geam. Agarenii tăceau, așteptau răspunsul beifului. Iar el, cu un suris rău, mîngîindu-și barba, de care se îngrijea mult ca să fie curată, s-a uitat pe sub pleoape și a zis :

— Luminăția ta ești ruda țarului ? Ce va spune țarul tău, dacă află pentru ce l-ai ajutat pe padișah ? Te va răsplăti oare pentru asta ? Acela tăcea, numai degetele lui albe se mișcau pe mînecele dalmaticei, și Șeremet beg a urmat : Dar padișahul, să trăiască o mie de ani, este drept și generos. Dacă ți-a făgăduit răsplată, o vei primi.

Și a bătut din palme. Îndată unul din supuși i-a dat o pungă de piele. Șeremet beg a scuturat-o și din ea s-a auzit zornăit de aur.

— Iată, zise, este a ta. Răsplata este răsplată, dar fapta ta este murdară !

Ochii lui verzi erau holbați și străluceau de parcă erau de sticlă. M-a privit și a ris înfricoșător.

— „Tu, zise, ai tăiat vreun porc ? Dacă n-ai tăiat o să tai acum. Voi știți doar să țineți condeiul și aveți treabă numai cu djini, ca dervișii noștri. Hai să vedem acum dacă ești bun și de altceva. Treci în spatele cîinelui ăsta și izbește-l sub omoplat, ca să nu se murdărească mîinile drept credincioșilor.

A scos hangerul din teacă și mi l-a dat pe furiș. M-am sculat, iar nenorocitul parcă a simțit că i se pregătește ceva rău, m-a privit și a suris prosteste cu jumătate de gură de față mea caraghioasă. Dar Șeremet beg i-a aruncat punga în mîini și acela a început să facă plecăciuni. Am strîns hangerul, mîna mi-a asudat și mi s-a muiat. M-a îmbătat o ură neagră față de chinuitorul meu, beiul cel bețiv, față de agareni și față de acea rudă a țarului, încît mi se părea că văd prin fum și ceață. L-am izbit pe nefericit acolo sub omoplatul stîng și ascuțișul hangerului a intrat pînă în mîner. Nici n-a înțeles ce se petrece cu el ; a deschis doar gura ca să geamă și a căzut pe spate și o dată cu el și umbra lui s-a rostogolit la picioarele mele. Au rămas păgînii cu gura ca să geamă și a căzut pe spate și odată cu el și umbra privit cu uimire.

— Tu, zise, ghiaurule, știi să-l minuiеști. Mașalla ! Unde ai învățat, deliule ?

I-am răspuns că așa s-a întîmplat : îl uram pe omul acela și de aceea l-am izbit cu toată puterea...

Șeremet beg a poruncit să-i scoată afară leșul, i-a smuls punga cu gălbeni, iar doi dintre barbari s-au luat la ceartă pentru haina celui ucis, căci era scumpă, țesută cu fir de aur.

Mîinile și picioarele îmi tremurau, dar mă prefăceam că sînt liniștit, parcă nu mai auzeam ce se întîmplă în noaptea aceea. În multe case de ale noastre creștinii se mai apărau : au izbucnit și focuri. Cum s-a sfîrșit ceea ce aveam de scris, am ieșit pe furiș în ulicioara dinspre casa noastră, să aflu ceva despre mama și sora mea.

Casa era plină de agareni și m-am întors...

Celebi Siuleiman trimisese gonaci să ducă vestea cea bucuroasă lui Baiazid și să primească poruncă ce să se facă acum cu norodul. În vremea asta, barbarii au jefuit toate mormintele țărilor, bisericile și palatele. Iar când a sosit porunca, fiul sultanului a lăsat ca voievod un pașă și s-a grăbit să plece la tatăl său, pentru că făgăduise să nu jefuiască și ținea să nu iasă mincinos.

Chiar a doua zi, vestitorii au strigat porunca sultanului, cojocarii și meseriașii să-și vadă de treabă, că nici un fir de păr nu li se va clinti de pe cap. Și negustorii să-și deschidă prăvăliile, iar cel care nu vrea să fie raia, să primească adevărata credință... Robi turciți, derviși și hogi s-au împrăștiat să convingă norodul și cei fricoși se lăsau ispitiți. Cel dintii s-a turcit un boier. L-au purtat pe un cal bogat împodobit, după el veneau călare barbari împoțonați cu arme, triumfând, cu surle și tobe. Nevasta lui, învăluită în feregea, plîngea și procesiunea a coborît din Țareveț pînă jos ca s-o vadă și norodul cel fără adăpost. Atunci a bătut ceasul nefericit al măreței jertfiri a celor o sută zece fruntași, care au plătit și slava ta, cu singele lor !... Zelos al cuvîntului și al înțelepciunii, nu cumva te bucurai, închipuindu-ți cum îngerii se apleacă mulțumiți asupra sufletelor lor ? Cînd ai ieșit din biserică „Sfinții Petru și Pavel“ ca să-i faci să înțeleagă pe cei fricoși și din mijlocul norodului s-a ridicat plîngere mare și, ca o turmă după păstor, cei mai mulți au pornit după tine, auzind înfricoșătoarele tale vorbe, osmanliii își frecau mîinile, pentru că găseau pricină pentru un nou măcel și jaf. Din Țareveț ți-am blestemat nebunia, iar sufletul îmi suspina în fața măreței credinței tale, ce ducea la pierzanie. Tu cunoșteai întunecimea din inimile și mințile turmei tale, roasă de erezii și știai că nu este mai puțin primejdioasă decît barbarii. Cu ochii tăi ai văzut vasalii creștini ai lui Baiazid și pe cei care au primit sau erau gata să primească cealmaua și să mărească oștirea celor necurați. Dar îmbărbătînd, mîngîind și binecuvîntînd, i-ai înfuriat pe barbari

și pe voievodul turc, și după Sfinții Șapte Mucenici, ziua în care ai dat anume cea mai mare solemnitate slujbei, turcul a poruncit să vină la el fruntașii în marea biserică boierească, unde odinioară mă dusesem să văd pe Satana. Toți cei ce veneau trebuiau să aducă și pe fiul primnăscut. Cu ochii mei am văzut cum se rînduiau ienicerii în curtea bisericii, cum păzeau porțile și înafară și înăuntru. Cînd au intrat victimele, Șeremet beg, care sta după fereastra casei marelui vistier, și-a mîngîiat barba și a zis oamenilor săi : „Dușmanii ăștia vor ieși de acolo sau supuși drept credincioși sau vor fi pradă vulturilor. Dacă îi hrănesc le vom lua averile.“ Am auzit gemete, zăngănitul iataganelor și strigătele furioase ale ienicerilor. I-au tăiat pe fiii tăi, iar leșurile le-au aruncat la Orloveț. Și Șeremet beg a primit două sate chiar lingă Tîrnovo...

Iar cînd fără-de-legea a fost cunoscută, tu ai orînduit slujba de înmormîntare pentru mucenici, au bătut de mort clopotele, s-au înălțat plîsete deznădăjduite, mic și mare s-a înfricoșat. Atunci încîntat de ucișii ostași ai lui Hristos, ai vrut să-i urmezi. Te văd și acum, pășind cu cîrja patriarhală, în Tîrnovo cel călcat în picioare, profanat, jefuit, mergînd pe ulița ce ducea spre palat, pe unde odinioară trecusem și eu îmbrăcat în sac, scuipat și plin de cenușă. Barbarii se strînseseră grămadă, uimiți de măreția și de îndrăzneala ta. Și fără să te uiți la dreapta sau la stînga, neclintit, cu părul albit, cu fața palidă, umbrită de înspăimîntătorul har, te duceai să dai pe față pe turcul mincinos, gata să întîmpini pe cea cu mîinile gingașe...

Jertfa fără sfîrșit a stropit cu sînge altarele pămîntești, luminătorule, și tu erai unul dintre preoții acelei întunecate taine ! Să nu mănînc pîine la masa Ta. Norodul a pus altă masă, — aceea a nefericirii pe care i-am adus-o, și pe ea și-a așezat trupul său cel chinuit...

Dar de ce s-a aprins în mine, ca un luceafăr după o noapte neagră, dorința de a te vedea și a vorbi cu tine ?

Poate pentru că voiam din nou să cred în cele la care nu poți ajunge sau pentru că voiam să-ți opresc nebunia ?

În genunchi am rugat pe agareanul meu să mă învoiască. Și el m-a lăsat deoarece nu putea fără mine, pentru că nu avea cine să-i scrie și să-i socotească și nici cine să-i îndeplinească alte porunci. Mă socotea un fost călugăr nebun și stăruia să mă turcesc, spunînd că avea să cheme trei hogi să mă treacă la credința lor, dar asta avea să se întîmple la Nicopol, pentru ca sultanul și pașalele să aibă o privește veselă. Am jurat să pun cealmaua și el a poruncit la doi yaya să mă însoțească pînă la biserică...

Z

Peste oraș strălucea, ca o seceră, luna, pe care turcii o cinstesc așa cum cinstim noi crucea. Treceam printre oamenii fără adăpost, culcați pe ulițe și prin curți. Străji umblau de colo pînă colo, peste tot se auzea plînsul de copii, vaiete de bătrîni și bolnavi, rugămintile flămînzilor. Într-o purta amintiri din trecutul Tîrnovei, cîini sălbatici urlau, focuri ardeau în multe locuri și la jarul lor barbarii frigeau carne de oaie. Așa am ajuns în fața bisericii. Afară păzea straja și nu îngăduia norodului să pătrundă la tine. Am bătut în poarta casei clădită pentru preot, așteptînd să-ți aud glasul. Inima mi se zbătea, răsufierea mi se tăia, gîndurile mi se încîlceau și am uitat ceea ce dorisem să-ți spun. Dinlăuntru a răspuns un necunoscut, întrebînd cine este. Cînd a auzit porunca oamenilor lui Șeremet beg, a deschis și s-au văzut două lavițe. Un diacon tînăr, cu barba neagră ca smoala, se uita la mine. Ochii i s-au deschis larg, fața i s-a îngălbenit și i s-a alungit. Într-un sfeșnic de fier, pus pe o măsuță, ardea o lumînare, iar pe perete, unde era o icoană mare, lumina candelă. Diaconul a întrebat în grecește ce voiam. Nu i-am răspuns, ochii mei te căutau pe tine. Și te-am întrezărit stînd cu spatele la ușă, fără camilafcă, în sutană; și în prima clipă am crezut că ai ingenunchiat și că te rogi în tăcere.

Agarenii trăgeau cu ochiul de după ușă cînd diaconul a spus : „Preasfinția ta, au venit...” Cînd te-ai întors am

văzut cit de mult albiseși. Părul tău, prins într-o coadă subțire, strălucea ca mătasea pe spatele-ți încovoiat, fața brăzdată de urme adinci, semne ale unei voințe neînduplecate și a vegherilor istovitoare, era obosită de moarte, dar ochii rămineau vii, plini de strălucire. Așteptam să mă recunoști, dar tu m-ai privit ca un om deșteptat din somn și ai întrebat ce voiam. Am făcut semn barbarilor să se depărteze, am închis ușa din spatele meu și am zis : „Oare nu mă cunoști, vlădico ? Sînt Teofil, fiul lui Todor Samohod, pe care l-ați înfierat ca eretic !“ Ne-am privit în ochi și te-ai ridicat. Am căutat în ochii tăi tulburarea prilejuită de venirea mea și o rămășiță din groaza pe care o trăiseși în ziua aceea pe zidul cetății, dar n-am văzut nici una, nici alta. M-ai privit cu neîncredere, ai crezut, se pare, că m-am turcit așa că am adăogat : „Sînt rob agarean și slugă la Șeremet beg“.

Diaconul, auzind cine sînt, a îngenunchiat pe lavița de sub icoană și a început să se roage. Candela sfîrșia și pe tavanul jos jucau umbre. Iar cînd tăcerea a devenit de nesuferit, te-am auzit zicînd, de parcă vorbeai în șoaptă : „Da, tu ești acela... De ce ai venit ? Vrei oare să mă judeci ? Acum nu poate fi vorba de cei ce s-au lepădat de sine, ci doar de turmă...“ Privirea îți fugea de la fața mea caraghioasă, care părea lugubră în noaptea aceea plină de durere și știam că ea te învinuia. Dar oare acela care văzuse de mii de ori pe Satana și trăise grozăviile din acest oraș putea să mai fie speriat sau mirat ? Încrîncenat în mine însumi, am rostit către tine întrebarea de mult pregătită : „De ce trimiți la moarte pe cei mai buni din turma ta, oferind agarenilor pricină de noi măceluri și jafuri. Nu înțelegi intrigile Diavolului ? Ce a ieșit din Ierusalimul cel de sus, în numele căruia m-ați însemnat ? Plebeul Mahomed și-a bătut joc de noi, așa că azi părem caraghioși și proști.“ Speriat de îndrăzneala întrebărilor mele, am adăugat : „Chiar dacă sînt antihrist, sufletul meu este omenesc și se chinuiește. Nu te supăra pe mine, părinte“.

Ți-am zărit în ochi acea lumină aspră, plină de neîncredere, de neînfrînt, care săgetează sufletul și-l convinge mai mult decît cele mai puternice cuvinte și pe care mi-o amintesc din zilele cînd eram la mînăstire. Dar m-am gîndit că și ochii mei au privit cîndva la fel. Se cuvenea oare?... Iar tu, plecîndu-ți capul obosit ai spus domol : „Văd că ai venit să mă judeci și că fiul cel risipitor nu s-a întors în casa tatălui său. Dar și în el este vie nădejdea de a atinge duhul cu mîna, ca să-l simtă aievea. Oare nu înțelegi că barbarii au vărsat sîngele nevinovat al celor vrednici spre rușinea lor și pentru mîntuirea norodului bulgar ? Iar dacă ți-e rușine de robie și de suferințe și le numești infamie, de ce n-ai primit credința agareană ? Cel ce se iubește pe sine mai mult decît pe Dumnezeu, se va preda, așa cum au făcut mulți dintre cei slabi cu duhul.“

Am răspuns : „Nu cumva Dumnezeu vrea moartea, ca să ne judece, și că înțelesul vieții este acolo sus ? Mai este și un alt Dumnezeu — acela a lui Mahomed. Și el tot așa dorește moartea noastră. Dacă el este minciună, de ce să nu fie minciună și Ierusalimul cel de sus ?“

Știam că vorbele mele îți zgîndăreau rana deschisă din suflet, pe care o vindecai cu balsamul razei, cum o lecuisem și eu cu înșelări de sine și cu stihuirî. Dar cum era să te încredințez, lumină a Tîrnovei, asupra dreptății pămîntești, cînd chiar ceea ce se întîmpla în jurul nostru nu clintea nebuna ta credință ? Pe fața chinuită trecea o umbră de furie și te luptai cu dorința de a scăpa de mine cît mai curînd. Tăceam, tăceai și tu, poate că jeleai pe monahul cîntător de psalmi din sfînta mînăstire, pe care nici tu, nici puterea dumnezeiască nu l-a putut păzi și mîntui de Satana...

Oamenii lui Șeremet beg au deschis ușa, dar eu i-am trimis înapoi. Și, văzînd că nu am vreme să-ți povestesc ce am aflat în Rumelia, te-am rugat să-mi binecuvîntezi viitoarele fapte. Tu ai întrebât ce fel de fapte și eu te-am încredințat că voi aduna robii ca să răzbun și să mă lupt cu inrobitorul : la violență voi răspunde cu violență, la forță

cu forță, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, pentru că pământul cel păcătos nu cunoaște alte legi. „Iată, am zis, părinte, am fost părăsiți de țari și de boieri. Dumnezeu a vrut moartea, Diavolul ne-a înșelat. Tu cu Ierusalimul tău cel de sus și eu cu lepădarea de el am ajutat la înrobirea norodului bulgar. Și cine este acela care ne-a osîndit?... Nu-mi refuza binecuvîntarea...”

Iar tu, întorcîndu-mi spatele-ți bătrînesc, ai zis : „Vrei să binecuvîntez faptele Satanei ? Dacă scot ochiul aceleuia care l-a scos pe al tău, nu ai să primești alt ochi în loc. Du-te, Teofile ! Tu nu mai mănînci piine de la trapeza noastră. Vei sluji celui viclean, pînă cînd Dumnezeu ți-a hotărît sorocul în timpuri. Oare nu știi că dușmanul omenirii se viră în ceea ce este de neînvins, ca să-l proslăvească ?...” M-am încredințat că nădejdea mea de a ne înțelege este vană, zadarnică. Ți-am făcut o plecăciune ție și diaconului uimit și ne-am despărțit pentru totdeauna.

A doua zi, cînd te-au trimis în surghiun cu o mulțime de norod osîndit la mutare în Asia Mică, priveam de pe Țareveț cum mergeai pe lingă rădvanul pe care ți-l dăduse voievodul turc, cum binecuvîntai și mîngîiai lumea înlăcrimată. Bărbați și femei se agățau de haina ta și îți cădeau în genunchi.

Auzeam plîsetele și suspinele, soții se despărteau de soții, copiii de părinți și străjile barbare îi împingeau rupînd ultima lor îmbrățișare...

Adio, lumină a Tîrnovei ! Cu tine pleca o lume nerealizată, al cărei ultim preot de început ai fost. În loc de fericire, pe pământul acesta a triumfat antihrist. Îmi amintesc vorbele arhanghelului spuse Născătoarei cînd se pleca după ce trecuse prin chinuri : „Unde vrei să mergem, binevestito ? La răsărit, la apus, la stînga, la dreapta — peste tot sînt marile chinuri !” Tu ai fost pentru norod o lumină, care a ars înainte ca acesta să se stingă în nenorocirea lui, și ca orice lumină erai nespus de înșelătoare !... Și mă întreb : ce s-ar fi întîmplat Bulgariei după sălbatica lecuire, dacă n-ar fi venit neamul ismailitean ? Nu era să

se plimbe liber Diavolul, fără să i se împotrivească Dumnezeu ?...

S-a făcut liniște și hogii au salvit pe Dumnezeul biruitor. Am privit la picioare bolovanii de rîu din caldarîmul ulițelor pustiite, iarba veșejită dintre ei, lumina mereu făgăduind pace și n-am îndrăznit să ridic capul spre cer...

...Se apropie sfîrșitul povestirii amărîtei mele vieți. Rămîne să scriu ce am săvîrșit înainte de a fugi din planul agarean. Aceasta s-a întîmplat prin iulie, cînd în loc de arșiță au căzut ploi mari cu grindină și Șeremet beg a primit poruncă să-și ducă oamenii la Nicopol. Ceata a pornit nemulțumită, oamenii nu puteau să jefuiască din pricina vremii rele, de altfel nu mai aveau ce, pentru că pe drumul ăsta trecuseră multe oști turcești. Beiul și comandanții mergeau călare, eu călcam prin noroi pe lîngă calul lui și ascundeam sub haină traista cu divitul¹, sulul cu socoteli și răboajele. Spre seară, plini de noroi și uzi, am ajuns într-un sat boieresc, unde era și un turn. Acesta era dărîmat, așa că Șeremet beg a poruncit să i se întindă cortul de piele în curtea unei case, acoperită cu plăci de piatră și cu ușa groasă de stejar. Înainte de a fugi, stăpînii băgaseră înăluntru paie și fînul împreună cu diferite lucruri casnice. În casă s-au așezat ceaușii și fiecare păgîn a pornit prin sat să găsească un acoperiș și să scotocească după pradă.

În turnul dărîmat am găsit un butoi cu vin. Șeremet a dat poruncă să-l aduc în cort, m-a pus să-i aștern o saltea de piele, ungurească, și s-a așezat pe ea. L-am descălțat de cizme și am întins pînza ca să cîneze. Era obosit, acru, dar cum am aprins felinarul, a încercat vinul și s-a veselit. Ploaia bătea pe acoperișul cortului, iar laturile lui erau lăsate. A cerut să vadă dacă sulurile cu socoteli sînt uscate și a zis : „Scriitor ca tine nu se află în toată armata învingătoare. Dacă nu aveai mutra asta ca să pari prost, ai fi

¹ Tub metalic, în care se țineau condeiele și călimările pentru scris. Se purta la brîu.

putut fi baș-scriitorul padișahului însuși. Să-ți poarte păcatele necredincioșii voștri. Spui că te-au însemnat pentru nu știu ce erezie împotriva meschinului vostru țar și contra lui Isa¹ pe care și hogii noștri îl socotesc mare prooroc. Dacă este așa, de ce te-ai dus la Eftimie ? S-a dovedit a fi un idiot încăpăținat. Alah a înmulțit idioții ca să se folosească de ei cei deștepți.“

I-am pus să mănince friptura rece de oaie și i-am turnat vin în strachină. Vinul era vechi, mai tare decât cel mai tare nectar. „Se apropie, zice, clipa când vei primi adevărata credință; trebuie să te învâț să trăiești ca musulmanii. Ce scrie în cărțile voastre ghiaurești este minciună. Lumea asta este doar un vis, pentru unii mai scurt, pentru alții mai lung. Ești tare, vei trăi ca un leu, ești moliu, te așteaptă batjocura. În sfântul *Coran* scrie că pentru dreptcredincioși există edenul — Mașalla ! Când ne-om duce o să vedem... Dar oare este rău să trăiești pe lumea asta după cum ai chef ? Fără asta răul și binele n-au gust...”

În seara aceea l-am urît cel mai mult. Vorbele lui îmi aminteau de viața mea printre eretici, când în ochi îmi juca viclean Diavolul și nu judecam ce este bine și ce este rău. Și privindu-l cum sfișie seul de oaie, cum mestecă cu fălcile lui late, vedeam în el fața mea de altădată și mă întrebam dacă nu sînt și acum același. Dar ce știa barbarul despre zilele și nopțile mele amărite, despre monahalele mele vedenii și despre frumoasele rătăcirii ? Au fost clipe înalte în viața mea, puse în strălucire de lumina minciunii, și amintirea lor mi-era mai scumpă decât orice ! Cum îndrăznea oare să vorbească despre Eftimie ? El mă primise cu vorbele Diavolului în mine și Diavolul ne lega în nodul otrăvit al urii...

Am simțit că mi se urcă singele la cap și am hotărît să-l ucid chiar în noaptea aceea. Nu numai din pricina nerușinatei lui înțelepciuni barbare, nu numai pentru mama și pentru sora mea robită, nu numai pentru aceia pe care îi

¹ Iisus.

ucisese, pentru nopțile cînd necinstea femeii și fecioare, nu pentru tirania asupra sufletului meu, ci pentru că se socotea fericit cu hachițele lui de stăpîn... Adevărul despre mine însumi mă umplea de ură neostoită și știam că trebuie să-l șterg de pe fața pămîntului sau să pier eu... Și ascultînd cum bate ploaia pe cîrt de parcă se învoia stăruitor cu hotărîrea mea, mă gîndeam cum să fac asta.

De cîteva ori am scos din desagă ouă fierte și miciere ca gustări la vin. Și cînd au sunat trîmbițele pentru hrana cailor, iar Șeremet beg și-a adus aminte și de calul lui, am intrat în casă după fin. Ceașii făcuseră foc ca să usuce tobele. Toți s-au dus sub șopronul de lingă turnul cel dărîmat, unde erau legați caii. Am scos multe paie și, fără să fiu văzut, în ploaie, le-am îngrămădit sub ferestre. Apoi am așternut de mîncare pentru calul beifului și m-am întors în cort. Stăpînul meu continua să bea, lăuda vinul boieresc și se înfuria că în sat nu se află nici o femeie. Lumînarea din felinar se isprăvisese și am pus una nouă. Atunci am văzut în colțul cortului, peste burnusul ud, sileaful cu iataganul greu și sabia de Damasc, pe care Șeremet beg o luase de la șa. Ceașii s-au dus la corturile lor fără să mai lase străji la cai. S-a așternut o noapte neagră, ploaia plescăia cînd cu picături mari amestecate cu grindină, cînd măruntă de parcă era cernută prin sită și o tăcere grea apăsa satul pustiit.

În loc să-l adoarmă, vinul cel tare l-a înviorat pe barbar. Ochii verzi îi sticleau ca la pisici, plesnea din degete, își închipuia că joacă, se mira cum să se veselească și la sfîrșit a zis : „Hai, ia cîntă ceva din cîntecele voastre ghiaurești, pe care le cîntă hogii voștri. Cînd m-am dus să mă plimb la Kipsela, am auzit grecescul pa, ni, zo, ke ¹... Seamănă a maanea ², o știi ? Sînt și cîntece frumoase printre ele.“

¹ Note în muzica psaltică.

² Cîntec turcesc, melancolic sau de dragoste.

M-am gândit și am început un psalm, care se cînta și la morți și pe care îl auzisem de multe ori în țara de jos. L-am intonat sărbătorește, cu tot glasul și m-au trecut lacrimile, nu pentru că înrobitorul meu avea să zacă junghiat în noaptea asta, ci de jale pentru mine, pentru că acel cîntec mă readucea în zilele mele de odinioară. M-a înăbușit o durere necunoscută. Trebuie să fi fost tare caraghioasă fața mea sluțită cînd cîntam, că Șeremet beg rîdea cu hohote, se bătea pe coapse și striga : „Așcolsun !”¹ — și își făcea cheful. L-am înveselit așa pînă la miezul nopții, cînd vinul l-a îmbătat și s-a întins pe saltea. Înainte de a adormi mi-a poruncit să-i pun burnusul sub cap și să mă duc la ceași. Am băgat o luminare nouă în felinar și l-am pus jos pe pămînt, m-am strecurat din cort și deschizînd ușor greaua ușă de stejar a casei, în dosul căreia erau multe paie, mi-am făcut un locșor bun și m-am culcat. Ploaia plescăia bătută de vînt și cînta în strașina largă. Am stat așa un ceas-două nu știu și nu-mi amintesc cît, ascultînd sforăitul ceașilor din odaie. Atunci m-am strecurat tîrîș, am întepenit cu un lemn gros verigile de fier ale ușii și tiptil am intrat în cort. Știam că beiul beat nu-și va da seama să încheie chingile ușii. Șeremet beg dormea pe spate, cu picioarele lui scurte desfăcute în șalvarii largi. Felinarul îi lumina fața plină de sudoare, plutind în fericire. Din gură, pe sub mustața roșcată, i se strecuraseră stropi subțiri ce străluceau. Cealmaua i se deslipise de fruntea lui lată, pe jumătate înnegrită de soare. M-am strecurat după capul lui și mîna mea a pipăit iataganul greu, pus într-o teacă din piele de bivoliță. Tăișul, uns cu untdelemn, a ieșit ușor, lunecos ca un șarpe alb. Am îngenunchiat deoarece cortul era scund și iataganul putea să atingă acoperișul de piele. Am apucat cu amîndouă mîinile mînerul de os și înainte de lovi, am văzut înaintea mea pe marele om. Mă privea și am șoptit : „În numele Ierusalimului de sus și al tău, binecuvîntează

¹ Bravo.

vlădico“. Șeremet beg parcă suridea... Și iataganul i-a tăiat visele....

Am ieșit cu felinarul și prin crăpătura ușii am dat foc întâi paielor dinăuntru, apoi celor din fața ferestrelor, după care, cu mantia plină de sînge am fugit în noapte. Cînd am ajuns în pădure, spre Tîrnovo, m-am oprit puțin ca să mă uit înapoi. Flăcările cuprinseseră casa, iar din sat se auzeau strigătele ceaușilor și țipetele agarenilor...

Se lasă seara și miine o pornesc la drum. Se spune că undeva între Sliven și satul Maren, de unde altădată trimișii lui Murad o luaseră pe sora lui Șişman, mai este încă pămînt bulgar liber. Într-acolo mă îndrept și eu.

Iată, a trecut o pasăre. Unde zbori, pasăre ?

O fiară fuge prin pădure. Încotro te zorești, fiară ?

Cine vă cheamă, cine vă mîină și încotro ? Unde

mergi și tu, omule ? Dacă în *Evanghelie* stă

scris că se vor uita la acela pe care

l-au împuns cu sulîța, cine

se va uita oare la mine,

un bulgar atît de

năpăstuit ?

Lector : GEORGE CHIRILĂ
Tehnoredactor : ION GHICA

*Bun de tipar 15 05 1975. Coli ed. 11,84.
Coli tipar 8*

Tiparul executat sub comanda
nr. 5038-975 la Întreprinderea Po-
ligrafică Bacău, str. Eliberării, nr.
63, Bacău.

Republica Socialistă România

de

Аполіт

ST

CAT Grader

Antwerpen

2025

